

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

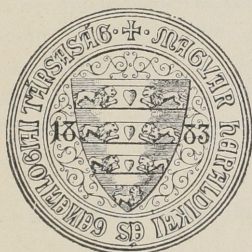
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

TITKÁR

ÉS

SCHÖNHERR GYULA

JEGYZŐ.

TIZENHATODIK KÖTET

1898-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.

MDCCCXCVIII.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
A KARVAI BÁRÓ ORLAY CSALÁD nemzedékrendje	12
BAY ILONA A csicseri Ormós család szabolcsvármegyei ágáról	41
BÁRCZAY OSZKÁR Emlékbeszéd Csergheő Géza fölött	33
CSOMA JÓZSEF A kar a magyar heraldikában. <i>(Kilencz címerrajzzal)</i>	14
F. L. A Békássy család címere az 1417. évből. <i>(Színes címerképpel)</i>	39
Dr. ILLÉSSY JÁNOS A Kolthay család címerlevele 1431-ből. <i>(Színes címerképpel)</i>	97
KÁLLAY UBUL A Zud génusról	145
KOLLÁNYI FERENCZ A Karcsai és Gencsi családok címerlevele 1434-ből. <i>(Színes címerképpel)</i>	143
Ifj. KOMLÓSSY ARTHUR Kihalt-e a borsodmegyei Konti család?	100
MAJLÁTH BÉLA Az Apaffyak címerváltoztatása. <i>(Egy címerrajzzal)</i>	99
— — A Keresztúriak. (A Szentkeresztii, Leustách, Mothkó, Ipócsházi, Czin és Andaházy családok	126
Dr. MELIÓRISZ BÉLA Nehány adat a Daxner család történetéhez	144
NAGY GÉZA III. Béla király és Antiochiai Anna Ágnes mint I. Ferencz József ő Felségének ősei. <i>(Két közlemény, 26 táblával)</i>	1, 49
SCHÖNHERR GYULA Krisztus kínszenvedésének rendje. Egy Mátyás korabeli magyar nemesi társaság emléke. <i>(Egy szövegrajzzal)</i>	105
— — Nagylúcei Orbán címerlevele 1480-ból. <i>(Színes címerképpel és egy szövegrajzzal)</i>	66
STESSEL JÓZSEF A soproni sisakcímer tulajdonosának kérdéséhez	90
THALY KÁLMÁN Három Zákány István (apa, fiu, unoka) 35 év alatt	68
VARJÚ ELEMÉR Bárczay Oszkár heraldikája	79
Dr. WERTNER MÓR Az Árpádkori nádorok genealogiája. <i>(Két közlemény)</i>	73, 113
— — A Buzád-Hahót nemzetség. <i>(Két közlemény)</i>	19, 59

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	42, 71, 101, 147
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1898-ik évben	149
Bárczay Oszkár † (1847—1898.)	45
Gróf Esterházy János † (1824—1898.)	103
Finály Henrik † (1825—1898.)	45
Nagy Iván † (1824—1898.)	146
<i>Szakirodalom.</i> Bárczay Oszkár, A heraldika kézikönyve. <i>Ism. X.</i>	47
Csoma József, Abauj-Torna vármegye nemes családjai. <i>Ism. Gy.</i>	—
Szongott Kristóf, A magyar honi örmény családok genealogiája. <i>Ism. E.</i>	72
Gelhe Herold címerkönyve. <i>Ism. Gh.</i>	—
Dudás Gyula, A Vojnits család ősei. <i>Ism. —y.</i>	103

Fáy Ákos, A sajómezei csata és a Fáy család ősei. Ism. Á—y.	103
L. Bouly de Lesdain, Les plus anciennes armoires françaises. Ism. g.	—
Békefi Remig dr., A pásztói apátság története. Ism. V.	151
Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft Adler. Ism. VARJÚ ELEMÉR	—

*

Kérelmek. 1. P. SIPEKY BÉLÁ-tól	48
2. OROSZLÁNYI LÁSZLÓ-tól	—
Értesítés. (RÁTH MÓR könyvkereskedése.)	152

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898-ban.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság céljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frt-nyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jögon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhítelű értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíját befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíját befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltá után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében öt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frt-ig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízta meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kiténtek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak köteleességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a titkári karba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőt, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja cízzel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések hatánapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnök, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár előszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bíralatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évről első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököt, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképesége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb hatánapra tüzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ivszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkeknek kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja oklevelek sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkáiban egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot biz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdiája fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből iratok, műtárgyak és régiségek.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetű nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendő. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzübeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmányi rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitérítve.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tízenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célzt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlítás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Negyedizben megválasztatott 1897 december 11-én.

MÁSODELNÖKÖK:

FELSŐGYÖRI NAGY IVÁN.
Negyedizben megválasztatott 1897 december 11-én.

SZILÁGYI SÁNDOR.
Megválasztatott 1894 december 12-én.

TITKÁR ÉS A TURUL SZERKESZTŐJE:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Negyedizben megválasztatott 1898 február 24-én.

JEGYZŐ ÉS A TURUL TÁRSSZERKESZTŐJE:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Másodizben megválasztatott 1897 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TOTH ÁRPAD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Gróf Esterházy János. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Kövény László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Dr. Áldásy Antal. <i>Megválasztatott 1896 november 26-án.</i>	15 Dr. Fejérpataky László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Lehoczky Tivadar. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Barabás Samu. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Dr. Fraknoi Vilmos. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Székhelyi Majláth Béla. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Gróf Batthyány Géza. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Géresi Kálmán. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	30 Makay Dezső. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>
5 Gróf Bánffy György. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Hajnik Imre. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Báró Mednyánszky Dénes. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>
Idősb Bánó József. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Gróf Hunyady László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Nagy Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Boncz Ödön. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	20 Dr. Illésy János. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>	Felsőgyöri Nagy Iván. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Borovszky Samu. <i>Megválasztatott 1897 november 27-én.</i>	Ivánfi Ede. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Némethy Lajos. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Bunyitay Vincze. <i>Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.</i>	Kammerer Ernő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	35 Báró Nyáry Jenő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
10 Dr. Csánki Dezső. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Karácsonyi János. <i>Megválasztatott 1890 november 27-én.</i>	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csoma József. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Dr. Károlyi Árpád. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Dr. Ortvai Tivadar. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csontos János. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	25 Baczkamadarasi Kis Bálint. <i>Megválasztatott 1893 november 30-án.</i>	Lovag Óváry Lipót. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Emőkei Emich Gusztáv. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Komáromy András. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Dr. Pauler Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>

- 40 Pettkó Béla. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
 Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
 Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 45 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

- Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Szilágyi Sándor. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 50 Idősb Szinnyi József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Thaiy Kálmán. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 55 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*

Levelező tagok.

- Doby Antal. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*
 Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Megválasztatott 1896 nov. 26-án.*
 Sóvári Soós Elemér. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- † Gróf Andrassy Manó.
 Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kassa.*
 5 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Arva-Váralja.*
 Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 10 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimmarof.*
 15 Gróf Esterházy Ferencz. *Devecser.*
 Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Berlin.*
 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károlyi Gyula.
 20 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- † Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 25 Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 Szerémi herceg Odescalchi Arthur. *Skiczó, u. p. Kis-Tapolcsa.*
 Szerémi herceg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 30 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 † Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz, u. p. Szucsány.*
 Sigmund Akos. *Kolozsvár.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca, u. p. Aszód.*
 35 † Gróf Sztáray Antal.
 † Gróf Tisza Lajos.
 † Idősb báró Vay Miklós.
 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 40 Gróf Zselénski Róbert. *Temes-Uj-falu.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Balásházy Bertalan. *Kődomb-puszta, u. p. Henczida.*
 † Báró Bánffy Ádám.

- Bay Ilona. *Debreczen.*
 45 Beöthy Ákos. *Budapest.*
 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
 50 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
 55 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczer István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 † Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 60 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanói herceg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
 65 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 Tisza Kálmánné, szül. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Miháli.*
 *Gróf Almásy Dénesné. *Gyula.*
 Ambrózy Ferencz. *Szeged.*
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
 *Gróf Andrásy Géza. *Betlér.*
 *Gróf Andrásy Gyula. *Budapest.*
 *Gróf Andrásy Tivadar. *Budapest.*
 *Báró Apor István. *Aporfalva,*
 u. p. Dicső-Szent-Márton.
 10 Andreánszky Antal. *Budapest.*
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
 Baán Elemér. *Körmöcbánya.*
 Babics József. *Zsombolya.*
 Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
 15 Sipeki Balás Iván. *Német-Elemér.*
 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
 Barabás Samu. *Budapest.*
 *Baranyay Mária. *Budapest.*
 Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
 20 *Baross Károly. *Budapest.*
 Baróti Lajos. *Budapest.*
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
 Ludányi Bay Ferencz. *Fász-Kisér.*
 *Ludányi Bay István. *Debreczen.*
 25 *Idősb Bánó József. *Budapest.*
 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
 *Tasnádszántói Becsky Emil. *Nagy-Szöllős.*
 Komoróczy és Szentandrási Bencsik
 István. *Király-Helmecz.*
 *Benczky Adám. *Zsámbok,* u. p.
 Tura.
 30 *Benczky Elemér. *Heves-Csehi.*
 *Benczky Ferencz. *Budapest.*
 *Benczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-
 Földvár.
 Benczky Kálmán. *Turócz-Szent-
 Márton.*
 *Benke Gyula. *Budapest.*
 35 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-
 Tengelicz.*
 Beőjthe Ödön. *Erdő-Csinád,* u. p.
 Sáromberk.
 *Berczik Árpád. *Budapest.*
 Berczik Gyula. *Budapest.*
 Bernáth Győző. *Magyar-Fesztreb,*
 u. p. Czéke.
 40 Berseny Béla. *Eperjes.*
 Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
 *Béldi István. *Akroszásrhely.*
- 45 Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
 Bolgár Emil. *Pozsony.*
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
 *Bornemisza Ádám. *Budapest.*
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
 50 Bosnyák László. *Kaposvár.*
 *Botka Béla. *Bánlak.*
 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
 Budapesti kegyesrendiek főgym-
 nasiuma.
 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
 55 Buzinkay Gyula. *Budapest.*
 Felsőpulyai Bük Géza. *Csik-Gyimes-
 Bükk.*
 Csatay Gyula. *Debreczen.*
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
 *Gróf Csáky Ödön. *Förév.*
 60 Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
 K. Császár Ferencz. *Budapest.*
 Csernátony Gyula. *Besztercze.*
 Csernovics Diodor. *Arad.*
 Dr. Csiky Viktor. *Kolozsvár.*
 65 *Báró Csolliqh Géza. *Budapest.*
 *Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-
 Encs.
 Csontos János. *Budapest.*
 Eördögfalvi Csuha Malva. *Csász-
 lócz,* u. p. Ungvár.
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p.
 Czirák.
 70 Királydaróczi Daróczy Zoltán.
Paks.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-
 Lócz,* u. p. Szerb-Bóka.
 Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
 Deési kaszinó-egylet.
 75 *Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
 Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
 80 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
 *Desseffy Arisztid. *Budapest.*
 Délmagyarországi rég. és tört. egy-
 let. *Temesvár.*
 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
 Dobos Kálmán. *Budapest.*
 85 Doby Antal. *Homonna.*
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
 Domahidy Viktor. *Budapest.*
 Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
 *Döry Jenő. *Dombóvár.*
 90 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihály-
 falva.*
- Dudás Gyula. *Zombor.*
 *Báró Duka Géza. *Kádár,* u. p. Ritt-
 berg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becskekerek.*
 *Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Bre-
 zovicza,* u. p. Zágráb.
 95 *Pazonyi Elek Gusztáv. *Budapest.*
 Elek Salamon. *Szolnok.*
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
 *Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vá-
 sáros-Námény.*
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
 100 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf
 Migazzi Irma. *Galgócz.*
 Gróf Esterházy Kálmán. *Budapest.*
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
 *Gróf Esterházy Miklós Mórícz.
Budapest.
 105 *Gróf Esterházy Mórícz. *Pápa.*
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-
 marton.*
 Dr. Esztégár László. *Budapest.*
 Esztergomi főegyházmezei könyv-
 tár.
 Fáy Béla. *Dédics,* u. p. Piski.
 110 *Fáy István. *Pusztaszászvár,*
 u. p. Batka.
 *Fáy László. *Nyustya.*
 Báró Feilitzsch Bertold. *Nyiregy-
 háza.*
 Fejér Ignác. *Sirok.*
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
 115 Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
 Fekete Albert. *Alsó-Mislye,* u. p.
 Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes.*
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
 Fiáth Imre. *Kajtor,* u. p. Sere-
 gélyes.
 120 Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
 Gróf Forgách László. *Mándok.*
 Dr. Fraknoi Vilmos. *Róma.*
 Fűzi Fűzy Sándor. *Lemes.*
 *Gyulai Gaál István. *Budapest.*
 125 Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
 Géresi Kálmán. *Debreczen.*
 Ghyczy Imre. *Csendes-pusztá,* u. p.
 Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton.*
 Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
 130 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
 Gózonny László. *Zala-Egerszeg.*
 *Gömöry Oszkár. *Budapest.*
 Görög István. *Budapest.*

- Graenzenstein Béla. *Budapest.*
 135 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
 Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
 Náudvari György Árpád. *Bécs.*
 Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
 Dr. Hajnik Imre. *Budapest.*
 140*Hajós József. *Budapest.*
 Halmágyi Sándor. *Budapest.*
 Dr. Hampel József. *Budapest.*
 Harmos Gábor. *Kassa.*
 Harmos János. *Hatvan.*
 145 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
 Hedry József. *Alsó-Láncz,* u. p.
 Buzita.
 Hedry Lőrincz. *Kassa.*
 Zendrei és Gerendei Hegedüs Ferencz. *Fász-Kisér.*
 Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz. *Budapest.*
 150*Heley János. *Budapest.*
 Tiszabeői Hellebronth Antal. *Bécs.*
 Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda,* u. p. Tisza-Roff.
 Hets Ödön. *Budapest.*
 Hodinka Antal. *Bécs.*
 155 Hódy Imre Ferencz. *Budapest.*
 Horváth Emil. *Budapest.*
 Horváth Sándor. *Budapest.*
 *Gróf Hunyady László. *Budapest.*
 *Huszár Béla. *Balogh,* u. p. Balassa-Gyarmat.
 160*Báró Huszár Károly. *Abafája,* u. p. Szász-Régen.
 *Ibrányi és Vajai Ibrányi László. *Suliguli.*
 *Nagyilovai Ilosvay Aladár. *Nyir-Meggyes,* u. p. Mátészalka.
 Nagyilovai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
 Nagyilovai Ilosvay Endre. *Mátészalka.*
 165 Dr. Illésy János. *Budapest.*
 Inkey László. *Budapest.*
 *Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szeheres,* u. p. Zsarolyán.
 *Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
 Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
 170*Iványi Tihamér. *Budapest.*
 Ivánfi Ede. *Magyar-Óvár.*
 *Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
 Jakabházy István. *Deés.*
 Jasztrabszky Kálmán. *Ér-Endréd.*
 175 Jedlicska Pál. *Felső-Diós,* u. p. Szomolyán.
 Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
 Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
 *Jékey Zsigmond. *Géberjén,* u. p. Győrtelek.
 Jurenák Miklós. *Nagy-Rév,* u. p. Czibakháza.
 180 *Ifj. Justh György. *Neczpál.*
 Kammerer Ernő. *Budapest.*
 Kandra Kabos. *Eger.*
 Dr. Karácsonyi János. *Nagyvárad.*
 *Gr. Karátszonyi Jenő. *Budapest.*
 185 Kassai társalgási egyesület.
 Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
 *Kazy József. *Budapest.*
 Kállay Adolf. *Budapest.*
 Kállay András. *Nagy-Halász.*
 190*Kállay Lipót. *Budapest.*
 *Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
 *Kecskeméti kaszinó.
 Aszalói Kecskés Dezső. *Ungvár.*
 195*Fülettinzi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
 *Báró Kemény Gyula. *Pusztá-Kamarás,* u. p. Mocs.
 *Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
 Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
 *Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
 200*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
 *Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
 Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
 *Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
 Kilián Frigyes. *Budapest.*
 205*Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
 Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
 Kisfaludy László. *Budapest.*
 Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
 *Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
 210 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
 Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsa.*
 Dr. Komáromy András. *Budapest.*
 Komlói Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
 Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
 215 Korizmicz Antal. *Alexandria.*
 Kormos Béla. *Szombathely.*
 *Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
 Kossuth István. *Komlód-Tóthfalu,* u. p. Csenger.
 Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok,* u. p. Mikola.
 220 Kovács Lőrincz. *Nagybánya.*
 Kőszeghy Antal. *Budapest.*
 Kőszeghy Kálmán. *Mező-Kövesd.*
 Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
 *Kőváry László. *Kolozsvár.*
 225 Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
 Kubinyi Ferencz. *Kövár.*
 *Kubinyi Hugó. *Rózsahegy.*
 Ifj. Kubinyi Miklós. *Arva-Váralja.*
 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
 230*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
 Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
 Leleszi prépostság.
 Leövey Sándor. *Budapest.*
 Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest.*
 235 Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok.*
 Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
 *Báró Liphay Béla. *Budapest.*
 Kisfaludi Liphay Kornél. *Budapest.*
 *Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek.*
 240 Lombardini Sándor. *Zsolna.*
 *Lónyay Géza. *Som.*
 *Id. Lónyay Sándor. *Beregszász.*
 *Luby Géza. *Budapest.*
 Luby Károly. *Nagy-Károly.*
 245*Magyary-Kossa Géza. *Budapest.*
 *Magyary-Kossa Sámuel. *Tápió-Szt.-Márton,* u. p. T.-Bicske.
 Majláth Béla. *Budapest.*
 Makay Dezső. *Budapest.*
 Makay Emil. *Temesvár.*
 250 Makkay József. *Nagyvárad.*
 Malatinszky György. *Vámos-Györk.*
 Bohuszlavicz Malobiczky János. *Budapest.*
 *Br. Mattencloit János. *Paulis.*
 Meczner József. *Korlát,* u. p. Vizsoly.
 255*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Debreczen.*
 Melhard Gyula. *Attala,* u. p. Csoma.
 Deményfalvi Meliorisz Béla. *Eperjes.*
 *Meszleny Bencze. *Velence.*
 *Meszleny Pál. *Velence.*
 260 Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
 Miklósvári Miklós Béláné. *Kis-Rozvány,* u. p. Nagy-Géres.
 *Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
 Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
 Miskolczy Imréné. *Budapest.*
 265 Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
 *Bocsári Mocsáry István. *Vác.*
 *Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
 Nagy Géza. *Budapest.*
 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
 270 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztá-Varjas,* u. p. Böös.
 *Felső-Györi Nagy Iván. *Horpács,* u. p. Nagy-Oroszi.

- Alsó-Szopori dr. Nagy Kálmán. *Budapest.*
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
- 275 Nagyiday Ferencz. *Verőbcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyvárad premontrei tanári kar. Nagyváthy Kálmán. *Pozsony.*
Naláczai Ödön. *Deés.*
- 280*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Esztergom.*
- 285*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
*Báró Nyáry Gyula. *Pilis.*
*Orczy Dezső. *Budapest.*
*Ország Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz.*
- 290 Országos levéltár. *Budapest.*
*Országos kaszinó. *Budapest.*
Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
- 295 Ögróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa.*
*Ögróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
Páriz-Pápai Paraicz Gyula. *Budapest.*
*Budahegyi Pauer Leo. *Budapest.*
- 300 Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
*Paulovics József. *Turócz-Szucsány.*
Payzsov Andor. *S.-A.-Ujhely.*
Pálfi-szegi Pálffy László. *Pacsa.*
Páll Albert. *Ungvár.*
- 305*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
Peőcz Ferencz. *Torda.*
Bonyhádi Perczel Gyula. *Budapest.*
Báró Perényi Zsigmond. *Nagy-Szöllős.*
- 310*Dolhai és Petrovai Petrovay Ádám. *Budapest.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Déva.*
Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos.*
- 315 Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü.*
- *Péchuifalusi Péchy Mihály. *Czikó*, u. p. Sülemed.
Pfeiffer Ferdinánd. *Budapest.*
Pilisi Pilisy Géza. *Fényes-Litke.*
- 320*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
- 320*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Harasz*, u. p. Verseghy.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
Pongrácz György. *Balassa-Gyarmat.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Pór Antal. *Esztergom.*
- 325 Dr. Pósta Béla. *Budapest.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjúsági könyvtára.
Pozsonyi Toldy-kör.
Villei Pribék Pál. *Fenke*, u. p. Ungvár.
- 330 Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Budapest.*
*Pulszky Ágost. *Budapest.*
Radocza János. *Budapest.*
- 335*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky János. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
*Báró Radvánszky János. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály.*
- 340 Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
*Rakovszky Ferencz. *Novák.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Ráth György. *Budapest.*
- 345 Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
*Reviczky Ambró. *Budapest.*
*Reviczky István. *Budapest.*
*Báró Rédl Béla. *Budapest.*
- 350 Dr. Réthy László. *Budapest.*
Rohács János. *Verseghy.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskekerek.*
*Röser Miklós. *Budapest.*
- 355 Rudnay Béla. *Budapest.*
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
- 360*Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden.*
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
- Sigmund József. *Budapest.*
Kissolyosi Simó Ferencz. *Szilágy-Nagyfalu.*
- 365 Simonffy Imre. *Debreczen.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsóva.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
- 370*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Nagyvárad id. Stépán István. *N.-várad.*
Sváby Frigyes. *Lőcse.*
Szabadkai közs. főgymnasium.
Szabó Lajos. *Péterháza*, u. p. Enese.
- 375 Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
Szentgyörgyi Lajos. *Budapest.*
- 380 Szentimrey Tamás. *Mármaros-Sziget.*
Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélád*, n. p. Nagy-Herestyén.
- 385*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepesi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
- 390 Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Mátyás. *Miskolcz.*
Szerdahelyi Gusztáv. *Vetés*, u. p. Szatmár.
Széll Farkas. *Debreczen.*
Szilágyi Sándor. *Budapest.*
- 395 Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Gróf Szirmai János. *Szirma-Beszenyő*, Borsodmegye.
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
- 400 Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
*Szili Taund Jenő. *Bécs.*

405*	Széki gróf Teleki József. <i>Tetetlen</i> via Solt.	420	Tóth Endre. <i>Nagy-Becskerek.</i>	Veress Endre. <i>Déva.</i>
	Széki gróf Teleki Sándor. <i>Buda-</i> <i>pest.</i>		Török Kálmán. <i>Munkács.</i>	Vécsey József. <i>Kassa.</i>
	*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. <i>Gyömrő,</i> u. p. Üllő.		Törös Sándor. <i>Kolozsvár.</i>	*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. <i>Budapest.</i>
	Temesvár sz. kir. város.		Töttössy Gyula. <i>Karancs-Ságh.</i>	445 Viczián Antal. <i>Budapest.</i>
	*Nádasi Tersztyánszky Andor. <i>Ipoly-</i> <i>Keszi,</i> u. p. Ipoly-Balogh.	425	Turcsányi Gy. Tihamér. <i>Budapest.</i>	*Bojári gróf Vigyázó Sándor. <i>Bu-</i> <i>dapest.</i>
410	Dr. Thallóczy Lajos. <i>Bécs.</i>		*Ugron István. <i>Tiflis.</i>	Vojth Gergely. <i>Deés.</i>
	Thaly Kálmán. <i>Pozsony.</i>		Ujfalussy Lajos. <i>Nagy-Károly.</i>	*Gróf Waldeck Frigyes. <i>Tisza-Roff.</i>
	Dr. Thim József. <i>Zombor.</i>	430	Ullmann József. <i>Budapest.</i>	Báró Weissenbach János. <i>Tab.</i>
	Tihanyi Dénes. <i>Zólyom-Radvány.</i>		Ungvári kir. kath. főgymnasium.	450* Báró Weisz Pál. <i>Külaz,</i> u. p. Vere- bély.
	*Ifj. Tisza Kálmán. <i>Geszt.</i>		Csekei Varjú Elemér. <i>Budapest.</i>	Dr. Wertner Mór. <i>Muzsla.</i>
415	Tisztviselők orsz. Egyesülete. <i>Bu-</i> <i>dapest.</i>		Vasdényey Géza. <i>Budapest.</i>	*Báró Wodianer Albert. <i>Budapest.</i>
	Tomcsányi Tomcsányi Gyula. <i>Alsó-</i> <i>Németi,</i> u. p. Ungvár.		Vasmegyei rég. és tört. egylet. <i>Szombat hely.</i>	Zachár Gyula. <i>Budapest.</i>
	Tomcsányi Tomcsányi Gyula. <i>Zsar-</i> <i>nócza.</i>	435	*Báró Vay Béla. <i>Alsó-Zsolca.</i>	Gróf Zay Albert. <i>Zay-Ugrócz.</i>
	Torkos László. <i>Budapest.</i>		*Báró Vay Dénes. <i>Pozsony.</i>	455 Závody Albin. <i>Szegzárd.</i>
	Tóth Árpád. <i>Budapest.</i>		*Gróf Vay Tihamér. <i>Felső-Vadász.</i>	*Gróf Zichy Ágoston. <i>Kálóz.</i>
			Vály Géza. <i>Nagy-Zerind.</i>	Zirczi apátsági könyvtár.
		440	Városv Gyula. <i>Kalocsa.</i>	Zorkóczy Tivadar. <i>Stubnyafürdő.</i>
			Vecsey Imre. <i>Debreczen.</i>	*Zsigárdy Gyula. <i>Galánta.</i>
			Venter Gerő. <i>Arad.</i>	460 Zsilinszky Mihály. <i>Budapest.</i>
				Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

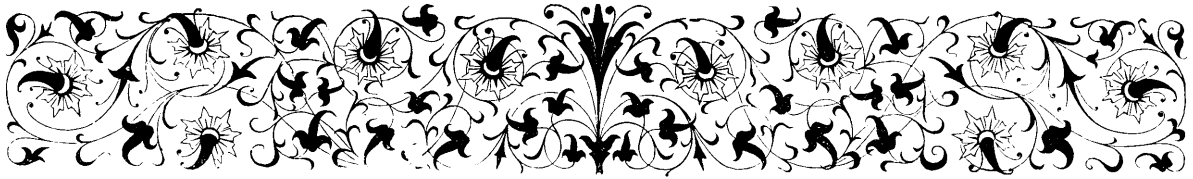
Az alapító tagok száma

(500 frtos alapítvánnyal 5, 200 frtos alapítvánnyal 35, 100 frtos alapítvánnyal 27) --- --- 67

A pártoló tagok száma --- --- --- 153

Az évdíjas tagok száma --- --- --- 308

Az összes tagok száma --- --- --- 528

III. BÉLA KIRÁLY ÉS ANTIOCHIAI ANNA ÁGNES, MINT I. FERENCZ JÓZSEF Ő FELSÉGÉNEK ŐSEI.

(Első közlemény.)

Abból az alkalomból, hogy Ferencz József urunk és királyunk ő felsége elrendelte III. Béla király és neje Antiochiai Anna Ágnes maradványainak ünnepélyes eltemettetését, egyik érdemes tudósunk az «Egyetértés»-ben közzétette azon családfát, mely Magyarország uralkodóházának, a Habsburgok örökébe lépett Lotharingi háznak középkori királyainkkal, II. Ulászlóval, Alberttel és Zsigmonddal való kapcsolata után III. Bélától való leszármazását tünteti föl. Ez a táblázat olyan föltűnést keltett, bár a szaktudósok azelőtt is ismerték, hogy valamennyi hirlap átvette az «Egyetértés»-ből, sőt a történelmi társulat közlönye, a «Századok» is érdemesnek tartotta közlését, a mi kétségtelen tanúságot tesz arról, mennyire jól esett a nemzetnek, a midőn meggyőződést szerzett arról, hogy királyunk a dicső emlékű Árpádház vérszerinti ivadéka.

A ki csak egy kissé is belemélyed az európai uralkodóházak családi összeköttetéseinek vizsgálatába, nagyon jól tudja, hogy a fentebb említett s bizonyos tekintetben hivatalosnak tekinthető családfán kívül az Árpádok és uralkodóházunk közt a vérségi kapcsolatnak még sok más egyéb módja is létezik. Ezer év óta az európai uralkodóházak folyton csak egymásba házasodnak, nagy ritkán történt, hogy az egészben véve háromszázra sem tehető, részint ma is virágzó, részint pedig már kihalt dinasztiaikon kívül egyéb családoknak a vére is járult volna ahhoz az európai népek családjából kivált külön fajhoz, a mivé az európai uralkodóházak alakul-

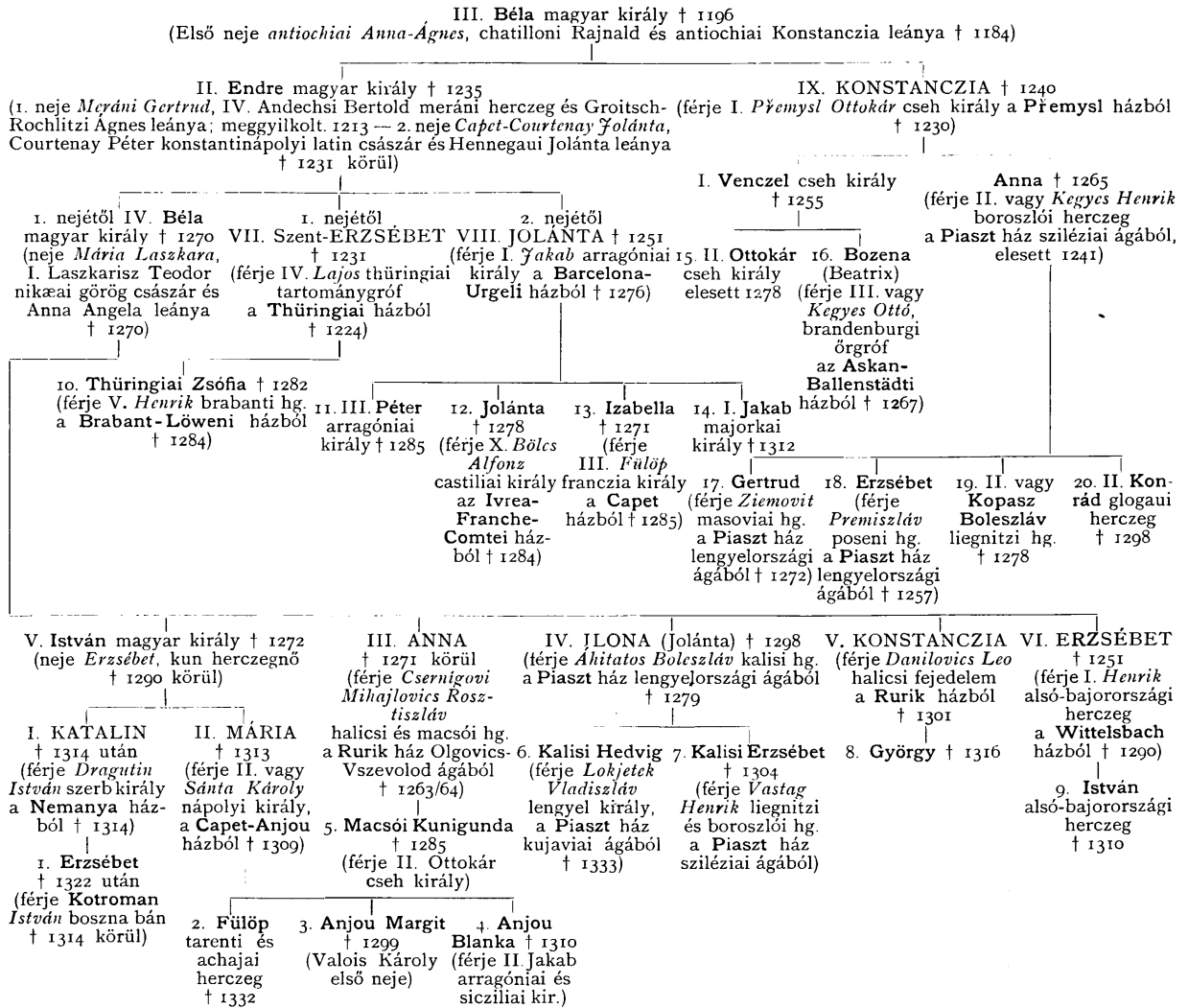
tak. Ennek az egy évezred óta alakuló külön fajnak egyik Európaszerte elágazó törzse volt az Árpádház, melynek leányai sokkalta nagyobb szerepet vittek az európai uralkodóházak, mint a magyar arisztokrácia genealogiájában. Mindenfelé megtaláljuk őket Nyugat-, Kelet-, Dél- és Észak-Európában, az akkor hatalmon levő családok kötelékében, legkevesebb maradt közülök idehaza. Ha már most számbaveszszük, hogy III. Bélától ő felségeig 23 emberöltő telt el, 23 nemzedék alatt pedig az apai és anyai ősök száma meghaladja a 4 milliót: nagyon természetesnek kell találnunk, hogy ha hét század óta az ősök közt mindig csak ugyanazon pár száz családnak a tagjai szerepelnek, a III. Béla korabeli nemzedéknél 4 millió helyett valósággal csak néhány ezer személy lesz az ős, tehát közülük mind-egyik legalább is ezerszer fordul elő a leszármazásnak nagyon sokfélelékép elágazó rendje szerint.

Ilyen szempontból tettem vizsgálat tárgyává a III. Béla és az ő felsége közt levő vérségi viszonyt s bár nem merném állítani, hogy a leszármazásnak minden egyes esetét föltüntettem, az eredmény az, hogy III. Béla ivadékai közül 9 Árpádházbeli leány fordul elő ő felsége ősanyái közt, u. m. III. Bélának a leánya **Konstanczia**, II. Endrétől származott unokái **Szent-Erzsébet** és **Jolánta**, IV. Béla után való kisunokái **Anna**, **Erzsébet**, **Konstanczia** és **Ilon** vagy **Jolánta**, V. István utáni dédunokái **Mária** és **Katalin**. Ennek a kilencz Árpádházi leánynak azon ivadékait tünteti föl az ide mellékelt 26 tábla (I—

XXVI.), a kik ő felsége apai és anyai ősei közt előfordulnak¹ s ezekből kitűnik, hogy a kilencz leány utódai 71 család tagjaiból állnak, a kik 387 főágra szakadva képviselik ő felségének III. Bélától származott őseit. Ha pedig az ismétléseket is számba vesszük, t. i. ugyanazon személyeket nemcsak apai, hanem anyai ágon is

külön-külön számítjuk, már ezrekre menő ágazat jön ki, vagyis III. Béla ugyanannyiféleképp szerepel ő felsége ősei között.²

III. Béla király 9 leányivadékanak elágazását, a mennyiben t. i. ő felsége leszármazásával vannak egyenes kapcsolatban, a következő táblázat tünteti föl:

¹ A táblák összeállításánál a következő munkákat használtam: Hübner J.: Genealogische Tabellen. I—IV. Lipcse, 1725—1733., Grote H.: Münzstudien. IX. kötet. Stammtafeln. Lipcse, 1877., Lorenz Ottokár: Genealogisches Handbuch der europäischen Staatengeschichte. 2. kiad. Berlin, 1895., Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagy-Becske-rek. 1892. u. a. A középkori délszláv uralkodók genealogiai története. Temesvár, 1891.

² Hogy ezt érthetőbbé tegyem, felhozom a XI. tábláról Albert magyar király és császár két leányát, Erzsé-

betet és Annát, a kikben a következő főágak egyesültek:

1. Nagyanyjuk, Cilley Borbála ágazata (I. tábla).
2. Nagyapjuk Zsigmond apai ágazata (XVII. tábla).
3. Zsigmond apai ágazatán macsói Kunigunda ágazata (I. III. tábla).
4. Zsigmond anyjának, Pomerán Erzsébetnek ágazata az apja V. Bogiszláv után (XXIV. tábla).
5. U. a. apai szépanyja Kalisi Erzsébet után (I. III. tábla).
6. U. a. az anyja Lengyel Erzsébet után (III. tábla).

I. **Katalintól**, V. István leányától egy főágazat származott a következő három család tagjaival:

1. Nemanya	} Lásd az I. táblán.
(Beolvadt a Luxemburg házba. Lásd XVII. táblán.)
2. Kotromanovics	
3. Cillei	

II. **Mária**, V. István másik leánya, a Capet-házból kivált idősb Anjou család ősanja. Két leányának Margitnak és Blankának ivadékai a II. Endre leányától, Jolántától származott Valois (I. XV. tábla) és Arragóniai (I. XIII. tábla) házzal olvadnak össze. Nyolcz főágazatra oszolva a következő családokat találjuk Mária ivadékai közt:

4. Anjou	} Lásd a II. táblán
5. De Beaux	
6. Lützelburg-St. Poli	
7. ifj. Bourbon (Vendome)	
a) Bourbon	
b) Bourbon-Anjou (spanyol és nápolyi ág)	
c) Orleans	

Az Árpádok és Capet-ház összes ágazatai közt levő kapcsolatokat feltüntető táblázatot alább közöljük, hol II. Endre leányának, Jolántának ivadékairól lesz szó.

III. **Anna** (IV. Béla leánya) gyermekei közül csak Kunigundában nyert további folytatást

7. Albert apai ágazata (XI. tábla).
8. Albert apai ágazatán szépanyja Meissen Erzsébet ágazata (XXIII. tábla).
9. Albert anyja, Hollandi-Bajor Johanna ágazata (XVI. tábla).
10. U. e. Johanna dédanyjának, Anjou Margitnak ágazata (II. tábla).

A számozásnál ez a tiz főág van megkülönböztetve, a két leány közül egyikben folytatódik az apa ágazatának száma, a másik külön ágazatnak van fölvéve, tehát a két leánynál mindössze 11 főág szerint van föltüntetve a III. Bélától való leszármazás. Valósággal pedig úgy áll a dolog, hogy Albert két leányától mind a tiz ágazatnál két-két ág származik vagyis a 11 ág tulajdonkép 20 ág-nak felel meg. Még szembetűnőbb a különbség, ha az említett Erzsébet gyermekeit, II. Ulászló magyar és Zsigmond lengyel királyt, Jagelló Borbálát, Zsófiát és Annát veszszük számba. Erzsébet férje, IV. Kázmér lengyel király nem tartozott III. Béla ivadékai közé, így velük szemben megmarad a főntebb elsorolt 10 főág. A már ismert módszer szerint egyet az apai ágazat folytatásának tekintve, lesz 14 főágazat vagyis Erzsébet nővérével, Annával együtt 15, ha már most mind a tiz ágnál külön-külön számítjuk a hat felé való ágazást, nem 15, hanem 60 ág jön ki.

III. Béla vére, de már férje, II. Ottokár cseh király is III. Béla ivadéka volt, ez ág tehát mindjárt az első izen összeolvadt a Přemysl-ház ágazatával.

8. Rurik család (I. III. tábla. Folytatása a XVII. táblán.)

A Rurikok egy másik ágával való kapcsolátát I. alább IV. Béla Konstancia nevű leányánál.

IV. **Ilona** vagy **Jolánta** (IV. Béla leánya) három ágazatot képező ivadékai a Piaszt-ház Kalisi és Kujaviai ágához tartoztak s egymás után beolvadtak a Piaszt-ház sziléziai (boroszlói) ágába.

9. Piaszt-ház	} L. III. táblán. (Folytatását I. XXIV. táblán)
a) Kalisi ág	
b) Kujaviai ág	

A Piasztok különböző ágainak az Árpád házzal való viszonyát a III. Béla Konstancia leányának ivadékainál közölt táblázat tünteti föl.

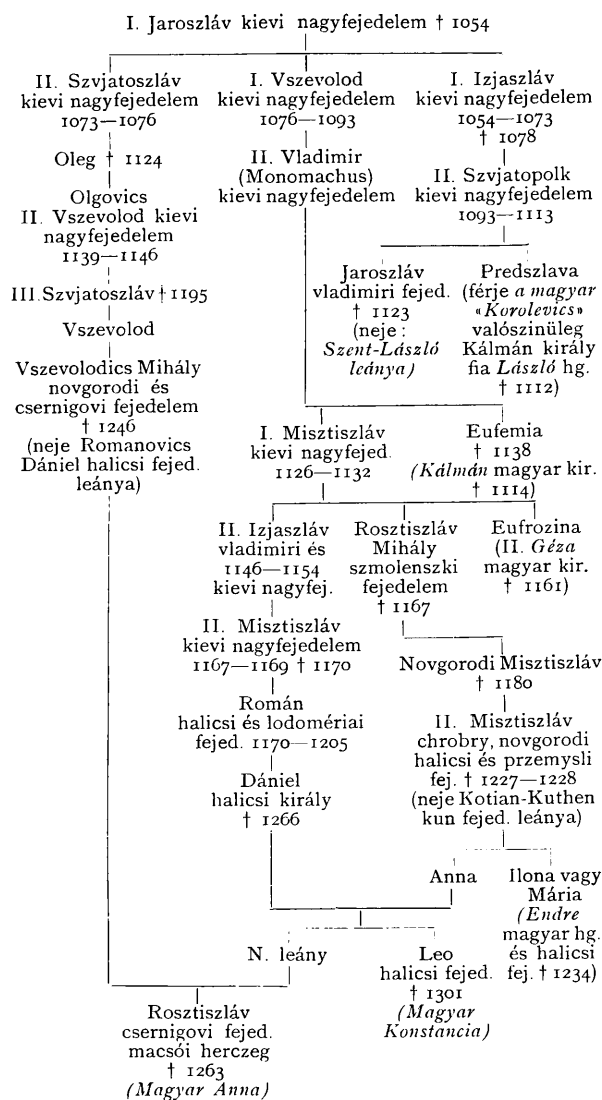
V. **Konstancia** (IV. Béla leánya) a Rurik-ház halicsi ágában alapított egy ágazatot, mely csakhamar összeolvadt a Piaszt-Maszóviai ággal s a Habsburg-házban nyert további folytatást.

10. Rurik-ház (halicsi ág). I. III. táblán. (Folytatása XIX. táblán).

A Rurikok halicsi és macsói ága közt levő viszonyról, valamint az Árpádokkal való kapcsolataikról a következő tábla nyújt felvilágosítást:
(A családfát I. a 4. lapon.)

VI. **Erzsébet**, IV. Béla leánya, a Wittelsbach-ház alsó-bajorországi és az ezzel összeolvadt pfalzi ágában, valamint a pfalzi ágból eredt gr. Löwenstein családban, a Lotharing-házban és mellékágában a Guisekben, a Badeni házban, a Hanau-ház lichtenbergi és muntzenbergi ágában és a gr. Solms családban 48 főágazat által szerepel ő felsége ősanjai között. Ivadékai:

11. Wittelsbach (alsó-bajorországi ág)	} L. IV. tábla
12. Wittelsbach-Pfalz	
a) idősb választói ág	
b) gr. Löwenstein	
c) ifj.választói Simmern ág	
d) Neuburgi ág	
e) Sulzbachi ág	
f) Zweibrückeni ág	
g) Birkenfeldi ág	
h) Mosbachi ág	

13. a) Lotharingi ház
b) Guise hgi család } L. V. tábla.

14. Baden-Zähringeni ház. (Baden-Durlachi ág.) L. VI. tábla.

15. Hanau }
16. gr. Solms } L. VII. tábla.

A Wittelsbach-ház legelőbb scheyerni Ekhard († 1101) neje, weimari Richardis, I. Béla királynak Zsófia-Jojáda († 1095) nevű leányától és Weimari Ulriktól († 1070) született unokája s aztán I. Lajos bajor hg. neje, cseh Ludmilla, II. Géza király unokája által került viszonyba az Árpádokkal, fia II. Ottó pedig az I. Béla király Zsófia nevű leányától származott Welf Ágnest vette nőül. Ottó

fiában I. Henrikben és II. Lajosban kétfelé ágazott a család, II. Lajos ága IV. Lajos német császárban és Pfalzi Rudolfban ismét kétfelé vált. A három ág közül legelőbb I. Henrik házasodott III. Béla családjába, majd IV. Lajos császár, kinek két neje, Glogaui Beatrix és Hollandi Margit más-más kapcsolat után származott III. Bélától s így ezektől született gyermekei is egyfelől III. Béla leánya, Konstancia, másfelől II. Endre leánya, Jolánta, ivadékaikhoz tartoznak; a pfalzi ágból legelőbb Rudolf fia Adolf vette nőül a III. Béla Konstancia nevű leányától származott Oettingen Irmengardot, fiuk II. Rupert neje pedig az alsó-bajorországi ághoz tartozó Beatrix, IV. Béla Erzsébet nevű leányának unokája volt s ezzel a két ág egyesült. A különböző ágak egymáshoz való viszonyát s az Árpádoktól való leszármazását a következő tábla mutatja:

(A családfát l. az 5. lapon.)

VII. Sz. Erzsébet, II. Endre leánya volt ősanja a Hesseni háznak. 93 ágazatban a következő családok az ivadékaik:

17. Thüringiai ház
18. Hesseni ház
 - a) Casseli ág
 - b) Marpurgi ág
 - c) ifj. Casseli ág
 - d) Rheinfelsi ág
 - e) Darmstadti ág

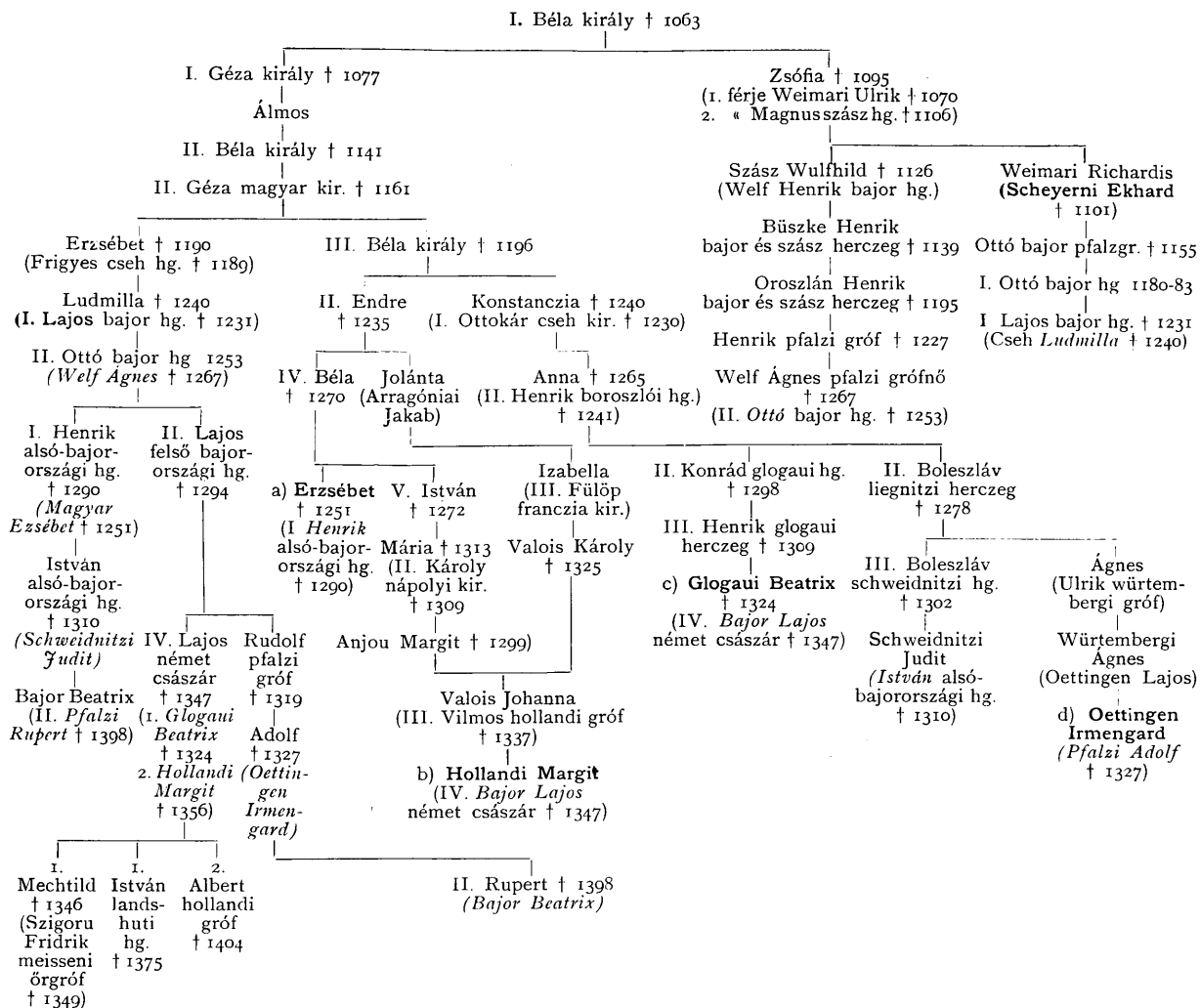
L. VIII. tábla.

19. a) Nassau-Dillenburg-Orániai ház
- b) Nassau-Weilburg-Saarbrückeni ház
20. gr. Wied
21. gr. Stolberg
22. gr. Leiningen

L. IX. tábla.

23. gr. Henneberg
24. Hohenzollern-Brandenburg
 - a) Brandenburgi választói ág
 - b) Anspachi ág
 - c) Baireuthi ág
 - d) Porosz ág
 - e) Cüstrini ág
 - f) ifj. Baireuthi ág
 - g) ifj. Anspachi ág
25. hg. Radzivil
26. Kurland-Ketteler

L. X. tábla.

27. Habsburg (Albert ág)

28. Jagelló

- a) Magyar ág
 b) Lengyel ág

29. Gonzaga

- a) Mantuai ág
 b) Nevers-i ág

30. Askan-Lauenburg

31. Podjebrad-Münsterberg

32. Askan-Anhalt (Anhalt-Zerbst és Anhalt-Dessau)

L. XI. tábla.

L. XII. tábla.

L. XIII. tábla.

33. Arragóniai (Urgel-Barcellonai) ház

- a) Arragóniai ág
 b) Majorkai ág

34. Portugál ház

35. Castiliai (Ivrea-Franche-Comte) ház

- a) Castiliai ág
 b) Arragóniai ág
 c) Nápolyi ág

36. Este-Modenai ház

37. Biscaya-Villanai ház

38. Montferrati ház

39. Palaeolog-Montferrati ház

40. Savoyai ház

41. Visconti ház

42. Sforza ház

43. Medicis ház

44. (A) Farnese ház

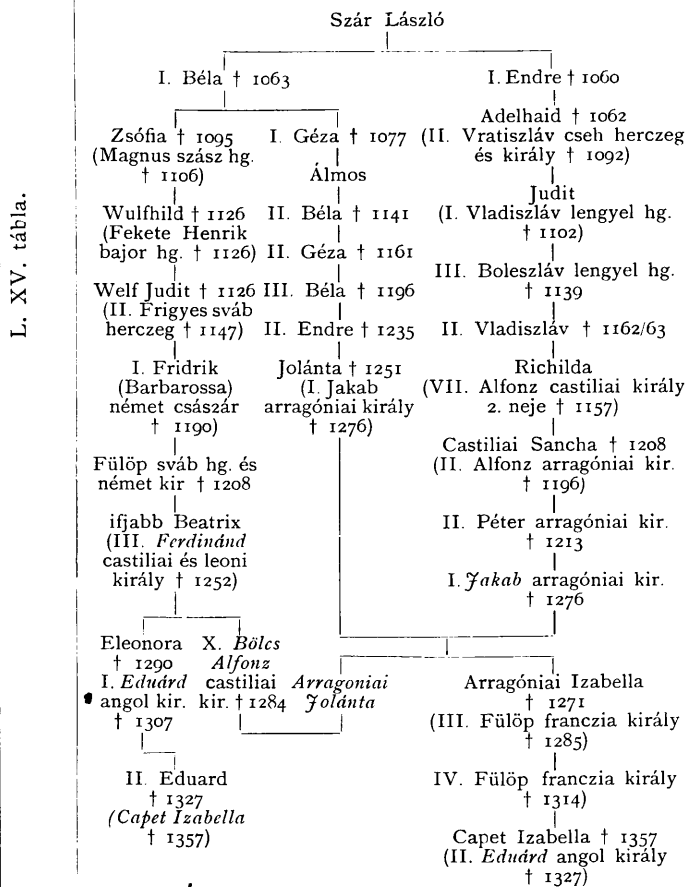
L. XIV. tábla.

VIII. **Jolánta**, II. Endre másik leánya, ki előfordul ő felsége özanyja között, az Arragóniai, Castiliai, Capet, Portugáliai, Navarrai, Plantagenet, Savoyai stb. házakba vitte be III. Béla véréét. A tőle származott családok tagjai összesen 90 főágzatban szerepelnek ő felsége ősei között: az egyes családok a következők:

44. Capet ház
 a) Capet ág
 b) Evreux-Navarrai ág
 c) Valois (lásd XVI. t.)
45. Flandriai ház
46. Plantagenet ház
 a) Clarencei ág
 b) York ág
 c) Lancaster (Somerset és Ex-
 cester) ág
47. Mortimer
48. Nevill-Westmorland
49. Tudor (l. még XVI. táblán.)
50. Douglas
51. Stuart ház
 a) Skót királyi ág
 b) Lennox-Darnley ág
52. Foix-Grailly ház
 a) Navarrai ág
 b) Candalei ág
53. Albret-Moissans ház
- (44.) Capet-Valois ház
 c) Valois ág
 d) Orleans-Angoulêmei ág
 e) ifj. Anjou ág
 f) Burgundi (herceg és neversi) ág
 g) Berri ág
 h) Alençon ág
54. Capet-Bretagne (Dreux) ház
55. Albret-Orval ház
56. Capet id. Bourbon (Bourbon és
 Montpensier) ház
57. Holland-Avénes ház
58. Jülich ház
 a) Jülich ág
 b) Berg-Jülich ág
59. Arkel
60. Egmond-Gelderni ház
61. Cleve-Marki ház
 a) Cleve-Jülich ág
 b) Neversi ág
62. Wittelsbach-Bajor ház hollandi ága

E családok közül az Arragóniai, Castiliai (Ivrea-Franche-Comte) s általa a Plantagenet

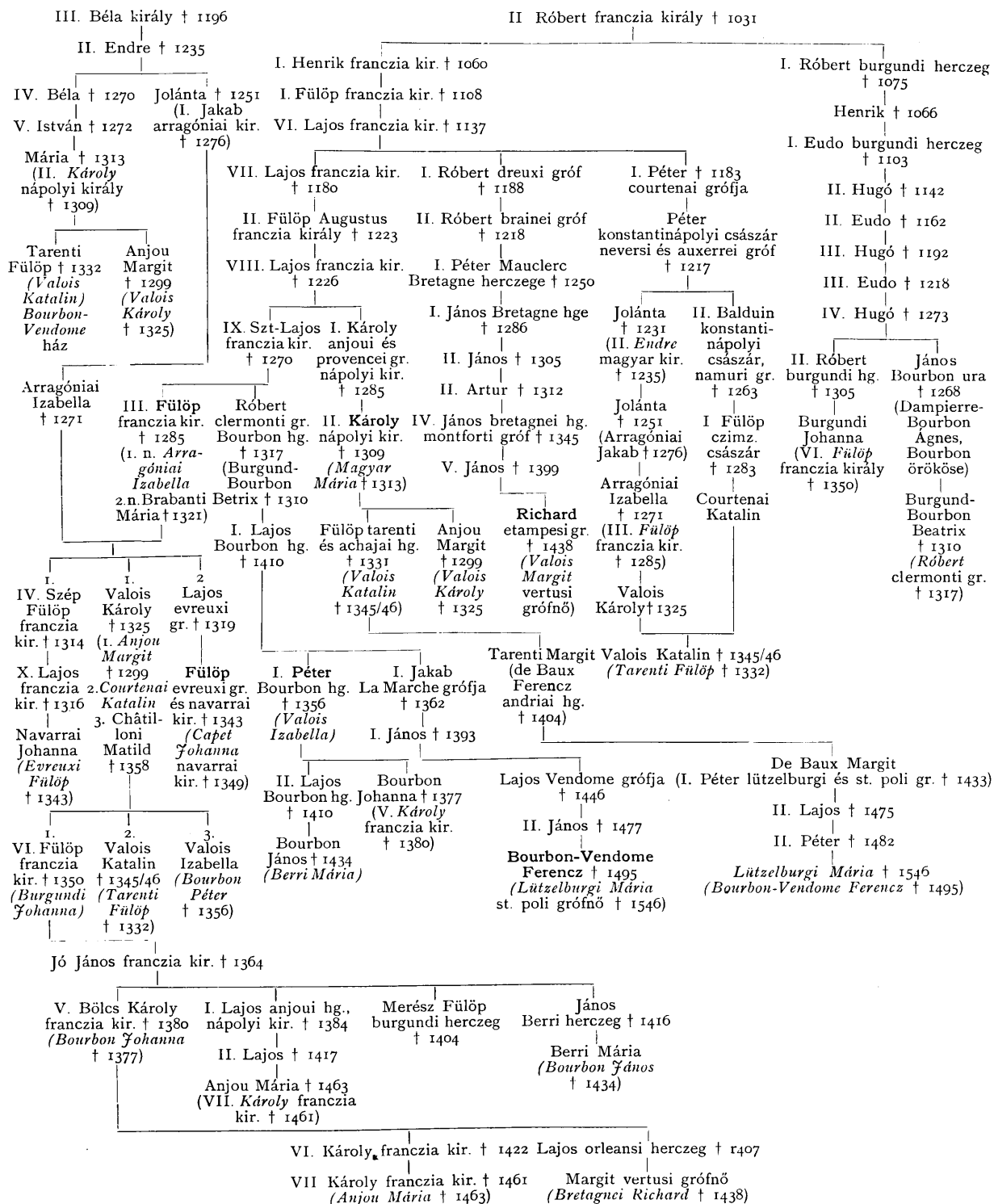
háznál találunk egy korábbi leányági kapcsolatot az Árpádokkal a következő tábla szerint:

L. XV. tábla.

L. XVI. tábla.

A Capet-ház egyes ágai különböző módon házasodtak III. Béla ivadékai közé; III. Fülöp francia király Arragóniai Izabella által, második nejétől született fiának Lajos evreuxi grófnak a fia Fülöp Navarrai Johanna (III. Fülöp francz. kir. kisunokája) által, Bourbon Péter Valois Izabella által, az öcscsének Jakab la marchi grófnak a dédunokája Bourbon-Vendome Ferencz a tarenti Fülöptől származott Lützelburgi Mária st. poli grófnő által s a dreux-bretagnei ágbeli Richard etampesi gróf Valois Margit vertusi grófnő által egyesült III. Béla vérével. A Capet-ház egyes ágai közt levő viszonyt az alábbi tábla mutatja:

IX. **Konstancziának**, III. Béla leányának ivadékai a legszámosabbak. A magyarázata különben a dolognak az, hogy a főtebb említett Árpádházbeli leányok közül négynek, t. i. *Katalinnak*, V. István leányának és *Annának*, IV. Béla leányának ága beolvadt a Konstancziától származott Přemyslidákba, illetőleg ezek ivadékaiba a Luxemburgokba, IV. Béla *Ilona* és *Konstancia* nevű leányainak ága pedig a sziléziai Piasztkokkal egyesült, kiknek ősanja a főtebbi idősb Konstancia leánya, Anna volt. Konstancia gyermekeiben, I. Venczel cseh királyban és Annában, II. vagy Kegyes Henrik boroszlói herceg nejében, két főágra szakadtak ivadékai. Mindegyiket külön-külön veszszük.

a) **Venczel** cseh király királyunk ő felségével vérségi kapcsolatban levő ivadékait 35 főágazatban a következő családok tagjai képezik:

63. Přemysl
64. Luxemburg } L. XVII. tábla.

65. Askan-Brandenburg
66. Welf-Braunschweig
a) Lüneburg-Zelle (Calenberg-Hannovera)

b) Lüneburg-Dannenberg (ifj. Wolfenbüttel-Blankenburg)

c) id. Wolfenbüttel

67. Schleswig-Holstein-Schauenburg
68. Oldenburg-Holstein

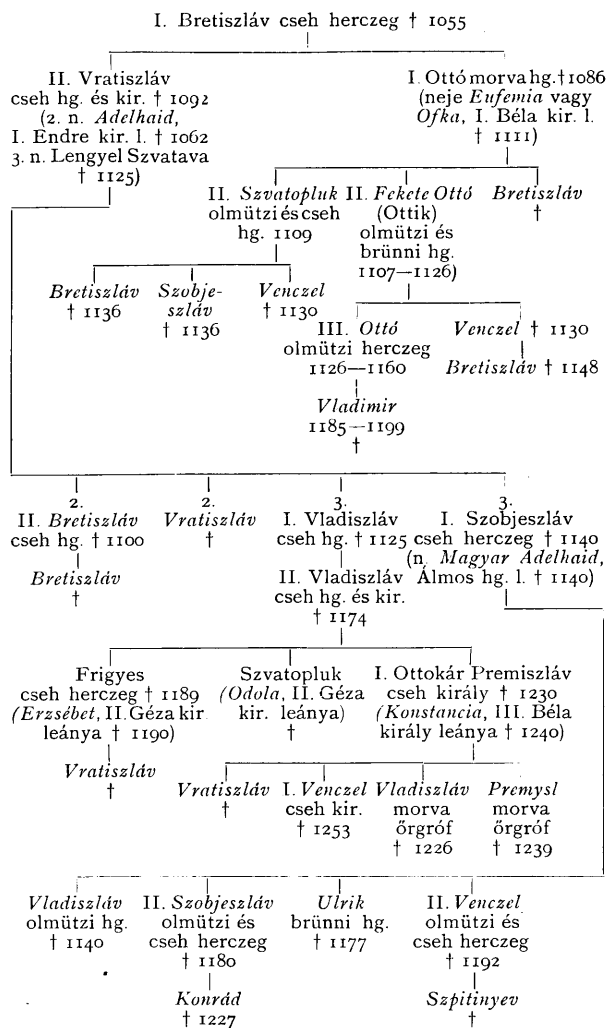
a) Dán királyi idősb ág

b) Dán királyi ifjabb ág

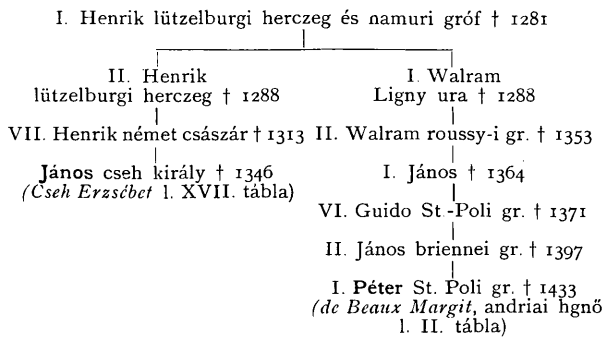
c) Holstein-Sonderburg-Norburg
d) Holstein-Gottorp

69. gr. Mansfeld

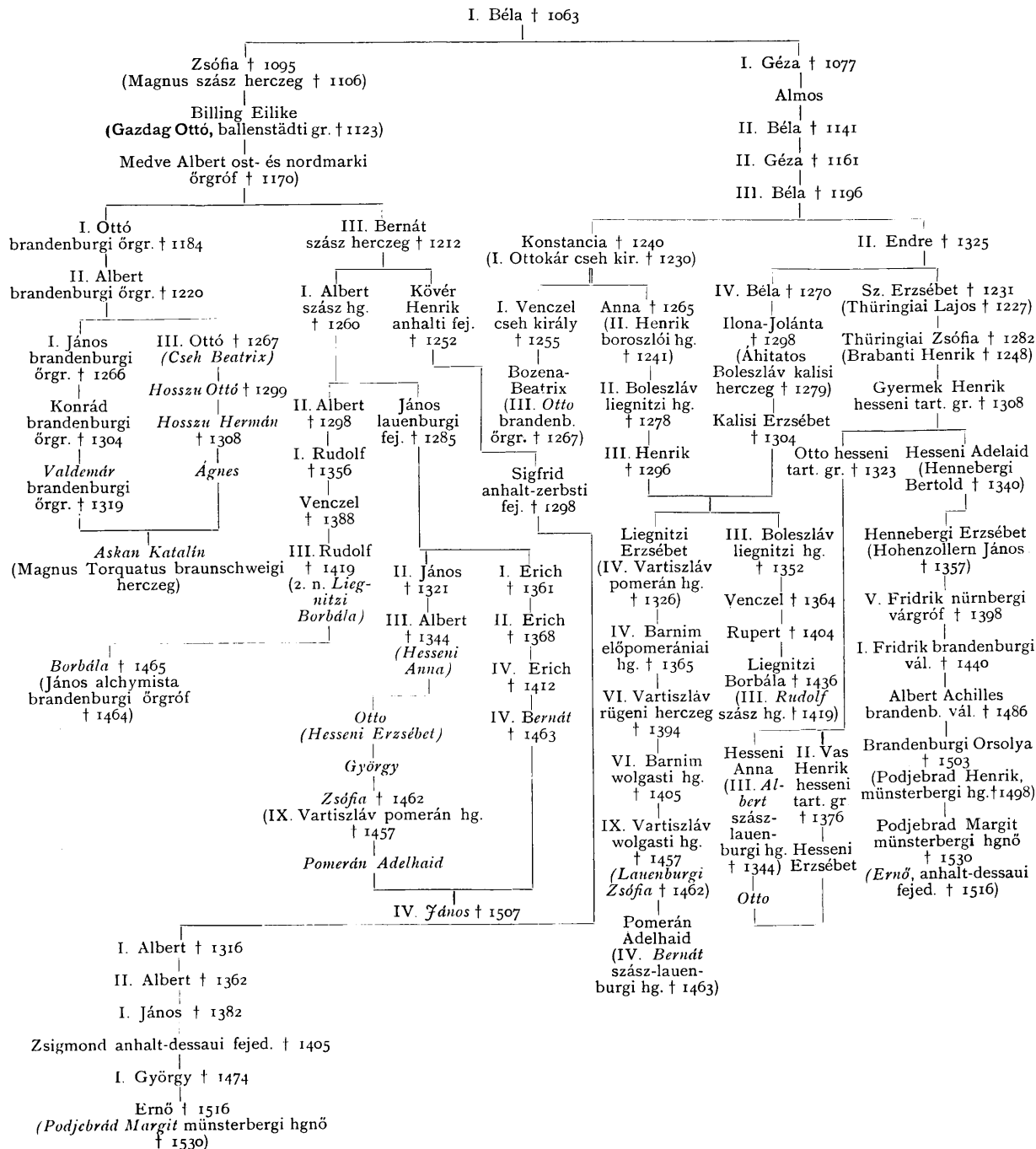
Az itt említett családok közt a Přemyslidák többszörös kapcsolatban voltak az Árpádokkal, de bár I. Ottokárnak a szépapja, II. Vratiszláv cseh herceg és király is beházasodott az Árpádházba, nőül vevén I. Endre leányát Adelheidot, Ottokár nem Árpádházbeli leánytól származott. Az Árpádok Přemyslida ivadékai és I. Ottokár közti viszonyt az alábbi tábla tünteti föl:

A Luxemburg házból János cseh király volt az első, ki Árpád-ivadékot vett nőül. A családnak egy másik ágához tartoztak a lützelburgi és st. poli grófok, kik közül I. Péter házasodott be V. István leányának, Máriának családjába, felesége ugyanis a tarenti Fülöptől származott De Baux Margit, andriai hercegnő, a Bourbon-ház ősanja volt. (L. II. tábla.) A Luxemburg ház ezen két ágának rokonsági viszonyát a következő tábla mutatja:

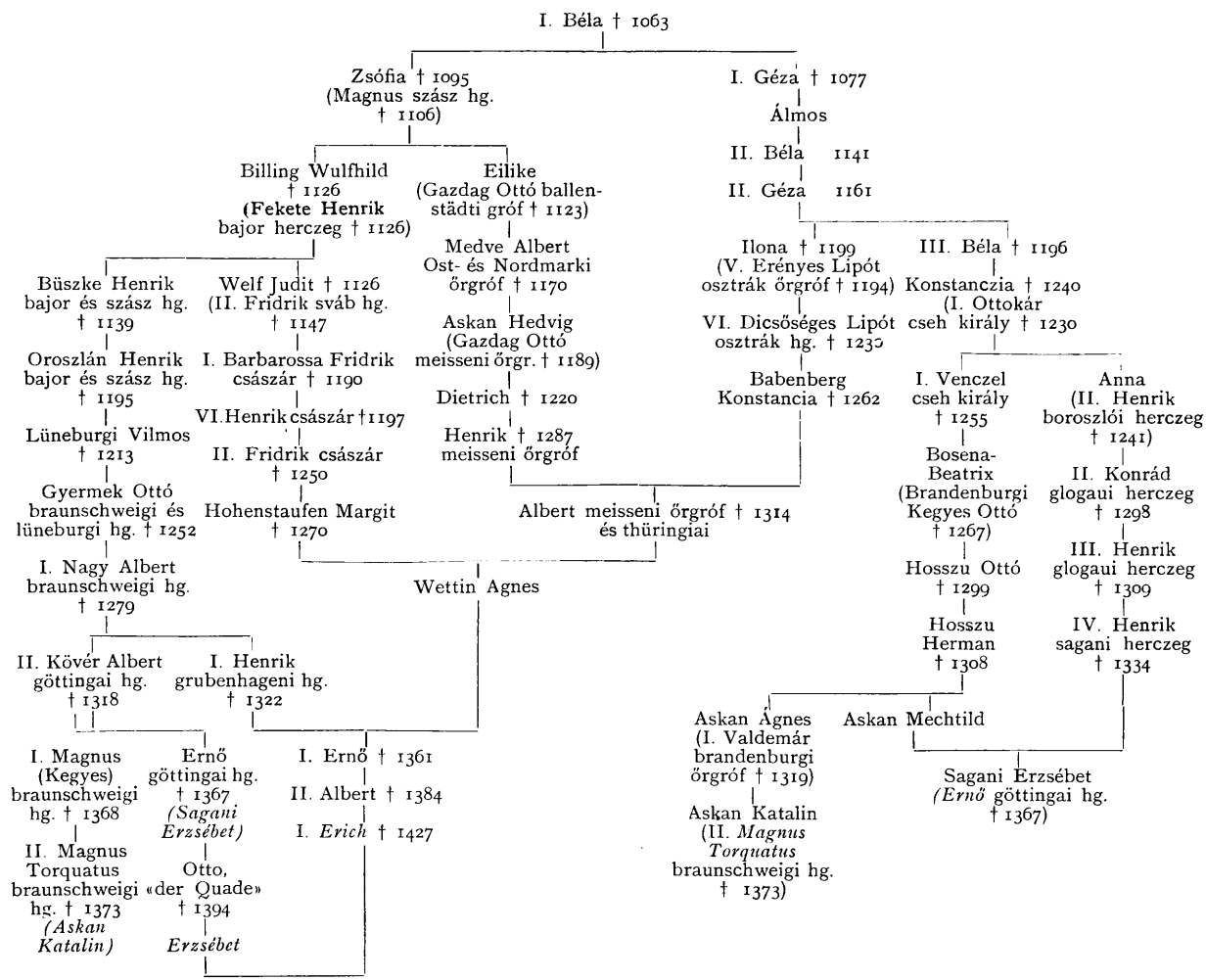

Az Askan-ház különböző ágai különböző időben és módon kerültek III. Béla vérségébe, valamennyinek azonban I. Béla király leánya Zsófia volt az ősanja, kinek egyik leányát, a Billing-házbeli Magnus szász herceg által nemzett Eilikét az Askan ház őse Gazdag Ottó ballenstädti gróf, Medve Albert apja vette nőül. A leszármazást a brandenburgi, szász, szász-lauenburgi és anhalti vonalakra való oszlást s a III. Béla ivadékaival való kapcsolat módjait a következő tábla magyarázza meg:

Szintén I. Béla Zsófia nevű leányának ivadékai a Welfek, a kiknek három ága házasodott be a III. Béla leánya, Konstanczia vérségébe.

Az Árpádokkal való kapcsolat módjaira s az egyes ágak közt levő viszonyra az alábbi táblát vet világot:

b) Anna, Magyar Konstanczia és I. Ottokár cseh király leányának, II. vagy Kegyes Henrik boroszlói herceg nejének ivadékainál négy gyermeke (Gertrud, masoviai Ziemovit neje, Erzsébet, poseni Premisláv neje, II. Konrád glogauai és II. vagy Kopasz Boleszláv liegnitzi herceg) után 107 főágzatban fordulnak elő ő felsége ősei a következő családok tagjaiban:

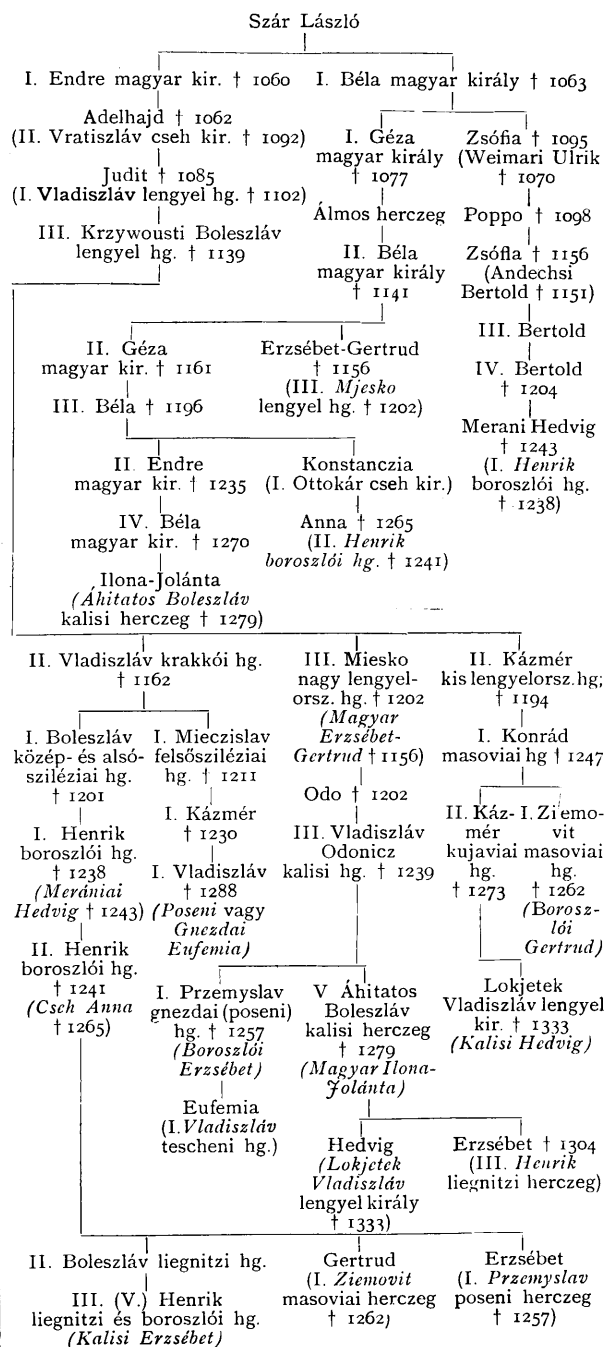
- 70. a) Piaszt-Szilézia-Boroszlói ág
 - b) Piaszt-Maszóviai ág
 - 71. Habsburg-ház (Ernö ág)
 - a) Spanyol ág
 - b) Magyar-Osztrák ág
- } L. XIX. tábla.

- (70.) a) Piaszt-Szilézia-Boroszlói ág
 - c) Piaszt-Poseni (Gnesdai) ág
 - d) Piaszt-Tescheni ág az oppelni, falkenbergi és tescheni mellékágakkal
 - 72. gr. Leuchtenberg
 - 73. Szapolyay család
 - (70.) a) Piaszt-Szilézia-Boroszlói ág glogauai mellékága (Oels-Wolau-Steinaui és Glogau-Sagani vonalakkal)
 - 74. Welf-Braunschweigi ház
 - a) Grubenhageni ág
 - b) Göttingai ág
- } L. XX. tábla.
- } L. XXI. tábla.

75. Wittelsbach (Bajor) ház }
 a) München-Bajor ág } L. XXII. tábla.
 b) Landshuti ág }
 c) Ingolstadti ág }
76. Wettin-Szász ház }
 a) Altenburgi ág } L. XXIII. tábla.
 b) Weimar-Góthai ág }
 c) Szász választói ág }
 d) Thüringia-Meissenai ág }
- (70.)e) Piaszt-Szilézia-Boroszlói ház }
 Liegnitzi ága a Boroszlói, } L. XXIV. tábla.
 Liegnitzi és Schweidnitz mel- }
 lékágakkal }
77. Pomerániai ház }
 a) Hátsó-Pomerániai ág } L. XXV. tábla.
 b) Elő-Pomerániai (Rügen-Wol- }
 gasti) ág }
78. Mecklenburgi ház }
 79. Würtembergi ház }
 (13.)Lotharing-Vaudemonti } L. XXV. tábla.
 ház (L. V. tábla.) }
80. Hohenzollern-Hechingen }
 81. gr. Fürstenberg } L. XXVI. tábla.
 82. gr. és hg. Oettingen }
 (12.)Wittelsbach-Pfalz (L. IV. tábla.) }
 83. gr. Hohenlohe }
 84. gr. Castell }
 85. gr. Wild und Rhein }
 86. gr. Erpach }
 87. gr. Rappolstein }

E családok közül a Piaszt-ház már előzőleg is többféle kapcsolatban volt az Árpádokkal. A különböző ágak III. Boleszláv lengyel herceg fiaitól származnak, kinek nagyanyja I. Endre király leánya Adelaid volt, egyik fia, III. Miesko pedig, kitől a poseni és kalisi ágak származtak, II. Béla király leányát, Erzsébet-Gertrudot vette nőül; a sziléziai ágból II. Henrik boroszlói herceg anyja, Merániai Hedvig, Gertrud királyné testvére volt Árpád-ivadék, ősanja ugyanis I. Béla leánya, Zsófia volt. III. Béla családjába II. Henrik boroszlói hg-en kívül V. vagy Áhitatos Boleszláv kalisi herceg házasodott, ki IV. Béla leányát Ilonát vagy Jolántát vette nőül; egyik leánya, Hedvig által, ki Lokjetek Vladiszláv lengyel királyhoz ment férjhez, a kujaviai ágban nyert folytatást III. Béla vére, másik leánya Erzsébet által a boroszló-liegnitzi ágba olvadt a kalisi ág. II. Henrik gyer-

mekei közül II. Boleszláv a liegnitzi, II. Konrád a glogauai mellékág alapítója; egyik leánya Gertrud, kit I. Ziemovit masoviai herceg vett nőül, a masoviai ágba, másik leánya Erzsébet, I. Przemyszláv poseni (gnezdai) herceg neje és I. Vladiszláv tescheni herceg nejének, Eufemiának az anyja, a poseni és tescheni ágba vitte be III. Béla vérét. Mindezen kapcsolatokat az alábbi tábla tünteti föl:

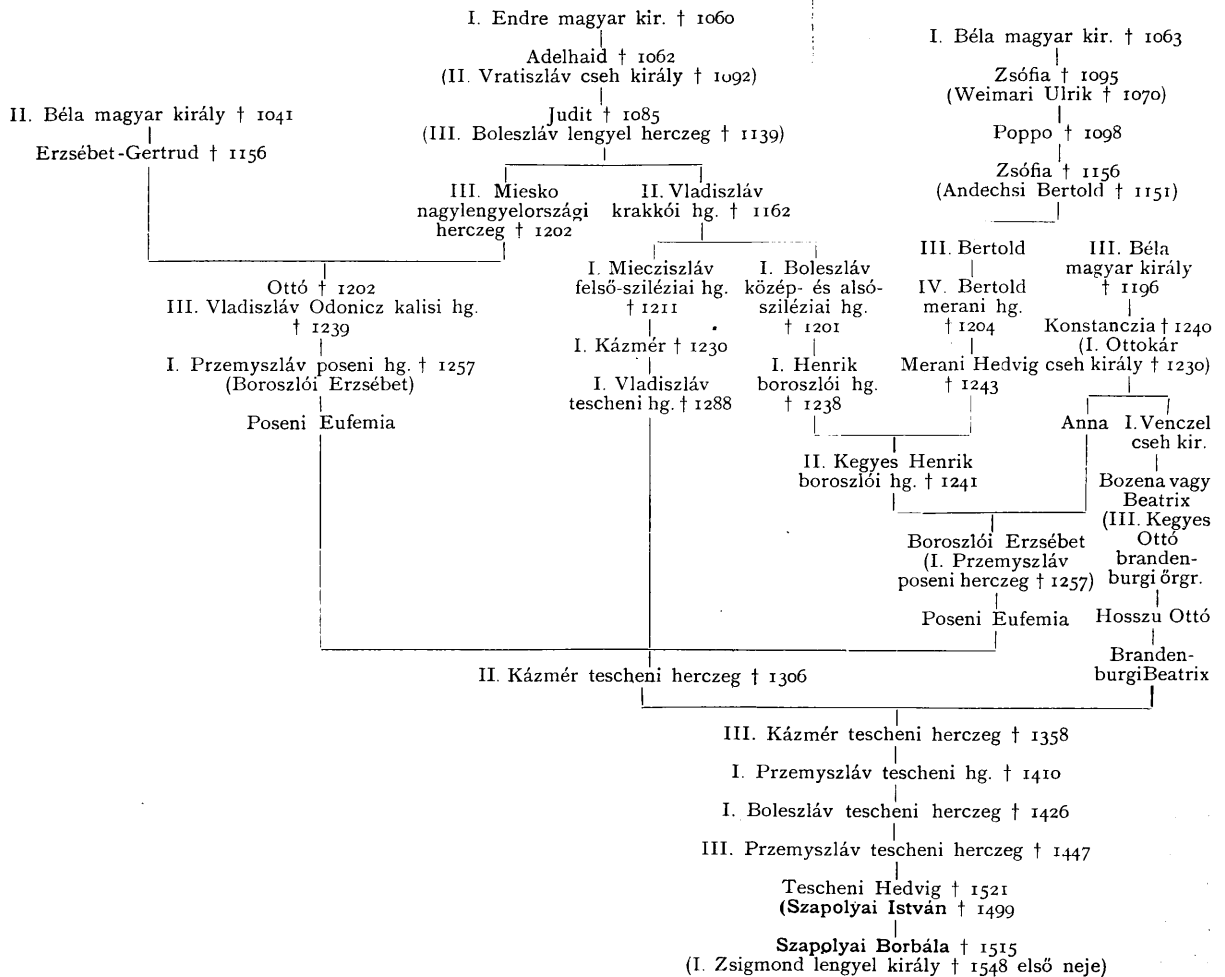

A Habsburg-ház ausztriai és stíriai ága különböző családi összeköttetés után került III. Béla vérségébe. A stíriai ágból legelőbb Vas Ernő († 1424.) stíriai herceg vette nőül a III. Béla Konstancia és IV. Béla Konstancia leányától származott masoviaai Cimburgist; fia III. Frigyes császár († 1493.) neje, Portugál Eleonóra II. Endre leányának, Jolántának, I. Miksa császár († 1519.) neje Burgundi Mária szintén Jolántának és V. István Mária nevű leányának, Szép Fülöp castiliali király neje Castiliali Johanna ugyancsak Jolántának az ivadéká. Az ausztriai ágból III. Czopfos Albert osztrák herceg († 1395.) Szent-Erzsébet ivadékát, Hohenzollern Beatrixot vette nőül; fia IV. Albert († 1404.) Hollandi vagy Bajor Johannát, V. István leánya Mária és II. Endre leánya Jolánta ivadékát, fiuk Albert király és római császár († 1439.) pedig Zsigmond király és császár leányát Erzsébetet († 1442.), IV. Béla

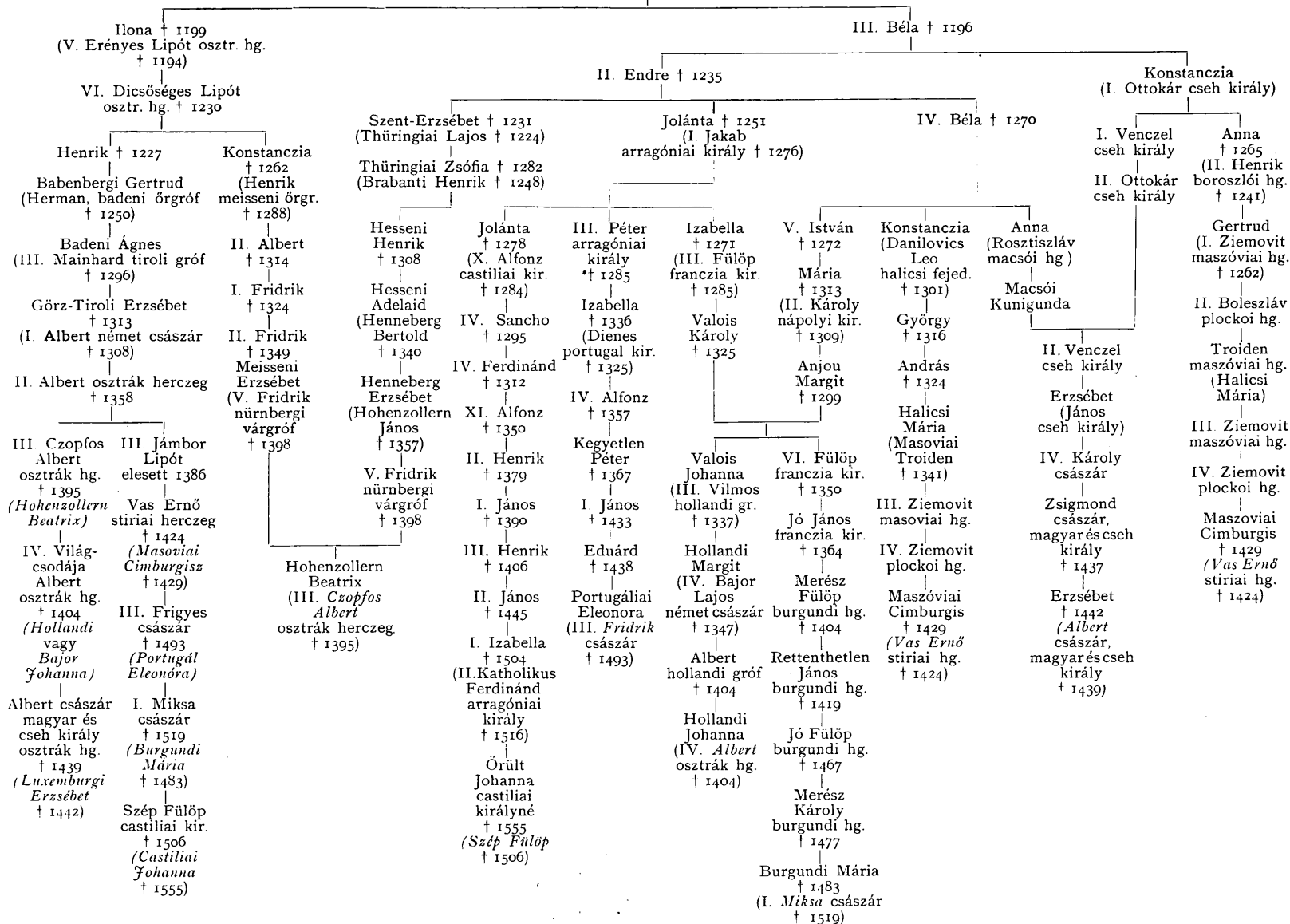
Anna nevű leányának és III. Béla leányának Konstanciának az ivadékát, ki anyja Cillei Borbála után V. István Katalin nevű leányától, nagyanyja Pomerán Erzsébet után pedig IV. Béla Ilona (Jolánta) nevű leányától származott. A két ág Albert király kisunokájában Jagelló Annában és Vas Ernő dédunokájában I. Ferdinánd magyar király- és császárban egyesült. Közös ősüknek, II. Albert osztrák hgnek († 1358.) az anyja Görz-Tiroli Erzsébet († 1313.) II. Géza király Ilona nevű leányától származott az alábbi tábla szerint, mely a többi összeköttetést is feltünteti:

(A családfát l. a 13. lapon.)

A Szapolyay-ház Tescheni Hedvig, Szapolyay István Magyarország nádora és szepesi gróf († 1499.) neje által került III. Béla vérségébe. Az Árpádokkal való kapcsolat különböző módjait az alábbi táblázat mutatja:

II. Géza király † 1161

A Welf- és Wittelsbach-ház összeköttetését az Árpádokkal s egyes ágaik viszonyát már fõntebb közöltük.

A Wettin-házból Gazdag Ottó meissenai őrgróf (+1189.) vett nõül legelõbb Árpád-ivadékot, neje Askan Hendvig ugyanis I. Béla leányának, Zsófiának a kisunokája volt; Gazdag Ottó unokájának Henrik meissenai őrgrófnak a neje Babenberg Konstancia pedig II. Géza Ilona

nevü leányától származott. Fia Albert Hohenstauffeni Margitot, I. Béla említett leányának Zsófiának egyik ivadékát vette nõül. Ezeknek a fia volt I. vagy Harapott aju Frigyes (+1324.), meissenai őrgróf, ezé pedig II. vagy Szigoru Friderik (+1349), a ki már III. Béla vérével kelt egybe. A korábbi összeköttetéseket fõntebb, a 24. lapon közöltük a Welf-ház táblázatán.

NAGY GÉZA.

A KAR A MAGYAR HERALDIKÁBAN.

(Kilencz czimerrajzzal.)

A czimer és a heraldika fokozatos és egyenlõ rendszer szerint fejlõdött mindazon nemzeteknél, melyeknél a nyugati feudalizmus kora rendszeres államéletet talált. Korábban vagy késõbb, mindeniknél megtaláljuk elébb a pajzs heraldikáját, melybõl utóbb a heraldika fénykorában fokozatosan a teljes czimerek fejlõdtek ki nemes egyszerűségükben, klasszikus czimerképekkel. A lovagkor letüntével, midõn a czimerek az iparmûvészet szolgálatába állottak s csak rangjelvényekül adományoztattak, a heraldika is lassan hanyatlásnak indult.

A fejlõdés, a fénykor, a hanyatlás közös volt ugyan minden népeknél, de ezen egyenlõ fejlõdési és hanyatlási korszakok daczára majd minden egyes nép reányomta nemzeti jellegét heraldikájára is, különösen annak késõbbi korszakaiban.

Ezen nemzeti jelleg leginkább a czimerek szerkezetének fejlõdésében s a kedvelt czimerképek és kedvelt színek gyakori alkalmazásában nyilatkozott.

Ha a czimer szerkezetének fejlõdését vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy az ezen fejlõdésében részben a közbizonyok, részben az izlés különbözése alapján az egyes nemzeteknél, az évszázadok folyama alatt egymástól eltérõ eredményeket mutatott.

Németországban, hol minden hûbérbirtok külön czimerrel birt, a birtokadományozások és rangemelések a többszörösen osztott, hasított, négyelt, pajzsfõvel és pajzslábbal cifrázott, sisakok és sisakdiszek sorozatával ékesített czi-

mereket eredményeztek. Ezzel elentétben a francia heraldika megmaradt az egyszerűség mellett s az olasz heraldikával egyezõleg a sisakdiszeknek nem nagy fontosságot tulajdonított. Az angol heraldika mellõzi a heraldikai sisakot, crestjét — a sisakdiszt, — egy szivar alakú tekerésre lebegõen helyezi el s ma ezen heraldikai izléstelenység képezi az angol heraldika legkifejezõbb nemzeti jelleget.

A magyar czimerek szerkezetének fejlõdésében semmi nemzeti jelleg sem nyilatkozik. Kévs megszakítással — a Jagellók korát kivéve — folytonosan a német heraldika befolyása alatt állott s ez volt szerencséje. Mert épen ezért, a magyar czimerek szerkezetében a helyes heraldikai alapelveket folyton feltaláljuk. Legtöbb esetben az egyezsleges pajzsmezõt és az egy sisakot. Itt nem voltak czimeres hûbérbirtokok, melyek az egysleges pajzsmezõt feltagolják és sisak mellé sisakot helyezzenek. Itt csak a rangemelések bővítették és tarkították az egyszerű szerkezetü de nem mindig egyszerű képekkel ellátott czimerpajzsokat.

A czimer nemzeti jellegének második nyilvánulása a kedvelt czimerképek és kedvelt színek gyakori alkalmazása.

Gyakoriak a rózsza, — a régi germánok kedvenc virága — s a sas, a német heraldikában, a liliom és az oroszán, a latin népek czimerpajzsán, a lengyeleknél a patkók, kereszték, holdsarlók, a tengeri hajózást üzõ népek czimerében a vitorlás bárkák és hajók különbözeféle nemei.

Ez már a magyar heraldikára is szembeötlően rámutat a nemzeti bélyegét.

A magyar heraldika kedvenc színe a kék pajzs s ennek alkalmazása oly gyakori, hogy vannak olyanok, kik a kék pajzsszint — bár nagyon tévesen — a magyar czimerek kizárólagos kellékének tartják.

A harcban élő nemzet kedvenc czimeralakjai is mind több tért hódítanak. Az oroslán, a vágató lovas s a legjellemzőbb, legkizárólagosabb: *a kar*, mely jelen megbeszélés tárgyat képezi.

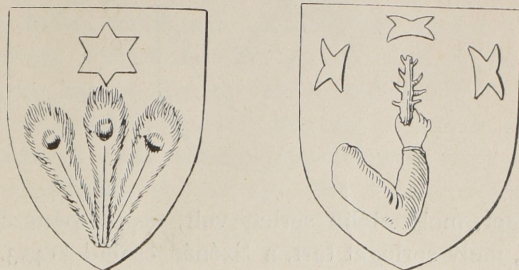
A naturalisztikus irány a heraldikában, hazánkban nagyon korán beköszöntött. Még az élő heraldika korában, midőn a czimer egyes részleteit: a pajzsot a czimerképpel, a sisakot oromdiszével együtt, harcjátékokban és hadban a valóságban is használták.

A naturalisztikus irány legelsőbbben a czimerállatoknak természetes színével való ábrázolásában nyilatkozott, de nem igen csalódunk, ha azt állítjuk, hogy a kar, — mely később szimbolikus jelentőségével veres fonalként húzódik végig a magyar heraldikán — a naturalisztikus irány képviselőjeül is elsőként lépett fel.

Az ősrégi, egyszerűségükben szép czimerképek: a rózsza, a lilium, a csillag, szigorúan stilizált alakban ékesítették a czimerpajzsot, s a mely család külföldön, a heraldika fejlődésének első századaiban ilyen alakban viselte czimerképét, ilyen alakban viseli azt ma is. Nálunk ez másként történt. Őseink nem nagy barátjai voltak a heraldikában az egyszerűségben. Szerették a sok színű, a csillogót czimerpajzsokban. Nem ritkán történt, hogy szakítottak ősi származásuk hagyományaival s elvetve egyszerű ősi czimerüket, azt tetszetősebbel cserélték fel s hol az egyszerű czimeralak: a rózsza, lilium stb. lebegően szállt rájuk örökségképen, természetesebbnek tartották, hogy ezeket valami tartsa s előállott *a kar*, mint a naturalisztikus irány első képviselője, mely markába vette az elébb lebegő czimeralakot. Ez irány tovább fejlődése s mintegy természetes következménye lett aztán, hogy e szépen stilizált rózsák és liliumok elvesztették szigoru heraldikai formájukat, száras, leveles növényekké lettek s így illesztettek a pánczélos kar markába.

Erre bőven vannak példánk.

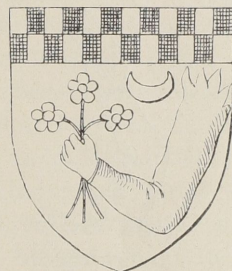
Legkiválóbb példa azonban Szepesi Jakab országbíró czimere. Szepesi Jakab az 1375., 1376. és 1377. években pajzsában három pávatollat viselt, fölül középen, öt vagy hat águ csillagtól kísérve,¹ de már 1378. évi pecsétjén,²

a pávatollakat egy balfelé irányult könyökben erősen hajlott pánczélos kar tartja s a csillag elmaradt, kiszorult.

Ez esetről tehát az 1378. évvel pontosan meghatározhatjuk az időt is, melyben e czimer naturalisztikus átalakulása történt.

Hasonlót észlelhetünk az Alsáni család 1408. évből származó czimeres pecsétjénél, mely kockázott pajzsfő alatt, felhőkől kinyuló kart mutat, markában három száras rózsát tartva.³ E czi-

mer eredetileg három (2—1) rózsza lehetett. Ilyen az Egervári Mihály, vasmegyei alispán czimeres pecsétje, melyben meztelen kar, égerfa galyat tart.⁴ Ezen pecsét az 1365. évből származik s így Szepesi Jakab fentebb ismertetett naturalizált czimerét 13 évvel előzte meg. A Jekelfalusi czimer eredetileg egy fenyőfa volt, később ezen fenyőfát tövestől kitépve egy pánczélos kar tartja s ez a családnak mai czimere is, melynél a pajzs alak sisadiszül ismétlődik. Ezen elbírálás

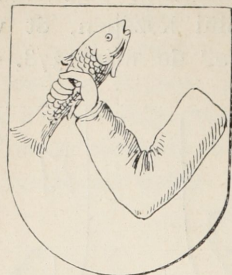
¹ Báró Mariássy cs. ltára a Magyar Nemz. Múzeumban.

² Orsz. lt. pecséték mutatója IV. tb. 15.

³ Orsz. lt. pecsétlajstrom VII. tb. 32.

⁴ Orsz. lt.

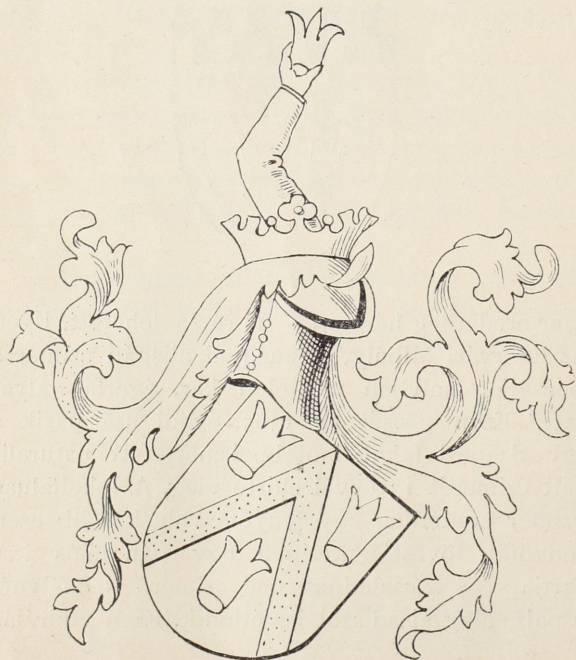
alá esnek még, a Nadányi család legrégebbi címere, mely kar markában halat tart, a Rummy

czímer, mely elébb serleg volt, utóbb pánczélos kar, mely serleget tart, a Szénás család (1453. és 1465. évből származott) címere, melyben pánczélos kar három szálás liliomot, s az Otrókosi és Kalondai címerek, melyekben szintén pánczélos kar markában stilizált liliomot tart.

Elég legyen ennyi példa, a karnak mint a naturalisztikus irány első képviselőjének feltüntetésére a pajzsban. Ehhez csak egy lépés kellett, hogy a kar a magyar heraldikában egy még jellemzőbb, még kizárólagosabb szerepében, vagyis mint *segédsisakdisz* tűnjék fel.

A heraldika segédsisakdiszekül a következő-

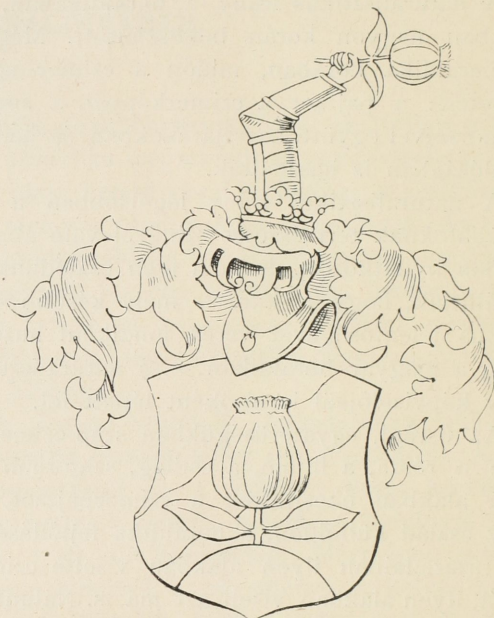
ket ismeri: szarvak, nyitott és zárt szárnyak, kalapok, férfi, női és állati törzsek, tollforgók,

párnák. A kizárólagosan magyar nemzeti heraldika ezekhez még a *kart* is sorozta.

A kar segédsisakdiszül alkalmazásának tudunkkal első példája azon címerek, melyet Zsigmond király Pozsonyban 1430-ban udvari borbélyának zágrábi Daby Mihálynak adományozott, a melynél a pajzs három stilizált fogának egyikét sisakdiszül egy czölöpösen állított kar tartja markában.

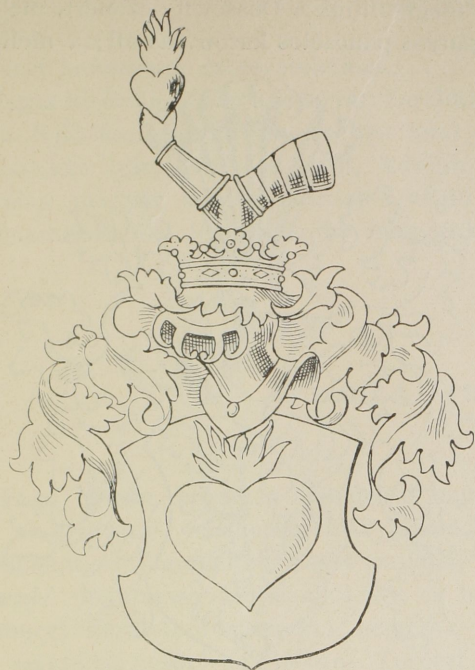
Ezen első példát egész sorozat követi címereink között.

Ilyenek: *Bohl*, címerek: gránátalma, sisakdisz:

kar; markában gránát alma; *Hazádi*, címerek: hét rózsza, sisakdisz: kar, három rózsát tart; *Helt*, címerek: égő szív, sisakdisz: kar, égő szívet tart; *Kiss* (XXIX.), címerek: koszorú, sisakdisz: kar, koszorút tart, *Köncs* címerek: zászló, sisakdisz: kar, a zászlót tartja; *László* (IV.), címerek: rózsza, sisakdisz: kar, a rózsát tartja; *Markos*, címerek: három csillag, sisakdisz: kar, mely egy csillagot tart; *Pettendi*, címerek: zászló, sisakdisz: kar, zászlót tart; *Szemere* (II.), címerek: 3 buzakalász, sisakdisz: kar, három buzakalászt tart, *Várady*, címerek: napraforgó, sisakdisz: kar, napraforgót tart. stb.

Azon gyakran előforduló sisakdisz: a kar, mely markában kardot tart, reá tűzött törökfej-jel, egy észleltre vezetett, mely kizárólag a magyar heraldika sajátja, ennek is csak erős

hanyatlási korszakában, az armálisok áradatának idejében, leginkább a XVII-ik században.

Ekkor veszszük észre némely czimereknél, hogy a sisakdisz a pajzsalakkal nem úgy függ össze, mint annak *ismétlése*, hanem mint *folytatása*. A pajzsalak előzmény, a sisakdisz következmény.

A halasi *Bödy*, csiffi *Háti* és maklári *Kiss* családok czimerpajzsában egy párducz küzd egy pánczélos lovaggal. A sisakdiszen növekvő párducz mutatja győzelmi jelvényeit, a legyőzött lovag zászlóját és pajzsát. A *Bunik* család czimerében karddal és szekerczével fegyverzett magyar harcos áll egy vár előtt, melynek tornyán a félhold a török uralmát jelképezi. A sisakdisz növekvő harcosának szekerczéjére már törökfő van tűzve s a félholdat győzelme jeléül balkezeben tartja. Az *Egeressy* czimer pajzsában a vadász ijját kifeszíti, a sisakdisz növekvő szarvasának nyaka már nyillal van átlóve. Az *Éva* czimer pajzsában a férfi ellenét földre teríti, kardját torkára illeszti, a sisakdiszen a növekvő férfi már kardjára tűzve tartja ellenfele fejét. Az eörményesi *Fiáth* czimerben a férfi a medve fejét elvágja, a sisakdiszen kardja hegyére tűzve tartja. A *Hatvani* család hasított czimerpajzsában, elől kékben egy kardos vitéz, hátul veresben, természetes színű medve áll, a sisakdisznel

a férfi — növekvő — kardja hegyén a levágtott medve fejét tartja. A *Kiss* (XL.) czimerben egy oroszán és egy férfi harcol egymással, a sisakdiszen a növekvő férfi kardját borostyán övezi, mert ő volt a győztes. A *Rajcsányi* czimer pajzsában egy férfi egy medvéhez vág kardjával, mely már előzőleg egy férfit földre terített a sisakdiszen növekvő férfi jobbában görbe kardot tart, melyre a medve feje van fel-tűzve. Végül a pelejtei Beyczy családnak, eddig kiadatlan 1584-ben bővített czimere, mely hasított pajzsban, elől az 1520-ban II. Lajos királytól adományozott régibb czimer, kékben, nyillal átlótt keselyű (Vultur) szárny, felől jobbról csillagtól, balról félholdtól kisérve, hátul a bővítés: aranyban alól, felül, kék liliomtól kísért ezüst harántpólya, melyben lépő veres grif — az oklevél szavai szerint — «az előtte álló arany koronát elérni törekszik». A sisakdiszen e koronát már el is érte, a mennyiben e sisakdisz: növekvő veres grif, mely első karmaiban arany koronát tart.

* * *

A kar, miként láttuk, fontos tényező volt a magyar heraldikában úgy a pajzsban, mint a sisakon. A kar markába helyezte a bortermelő szőlőtökéjét, a literatus tollát, a pap bibliáját, a gazdálkodó a három buzakalászt, az orvos botját a reá csavarodott kígyóval. Itt már a kar a czimerszimbolika szolgálatában áll s tényleg a karnak mint szimbolumnak jutott a magyar heraldikában legnagyobb szerep, a midőn markában karddal vagy buzogánnyal, a fegyverforgató, harczban bátor, vitézi érdemeket szerzett férfit jelképezte.

E szimbolikus képpel ékes czimereket már uralkodók elég korán adományozták.

Zsigmond király 1431-ben a Jersai és szent-halasi Szele családnak olyan czimert adományozott, melynél a pajzsalak: koronán könyöklő kar, markában rövid buzogányt tart. Györögi János czimere, ugyanezen évből, koronából kinyló kar, markában görbe karddal. V-ik László király 1453-ban Fodor Ferencznek és Király Lászlónak olyan czimert adományozott, melynek kék pajzsában dárdával átütött pánczélos kar egyenes pallost tart.

Ehhez járulnak az olasz renaissance kedvenc

lebegő korszakából a Füzy czimer, felhőkől függő kar, mely kardjával lebegő főbe vág, az attaki Bosnyák czimer (1526.), melyben szintén felhőkől függő kar kardjával lebegő törökfej nyakát metszi el s a szintén olasz renaissance Záray czimer az előbbivel teljesen egyező ábrázolással, melyet János király Záray Lázárnak 1533-ban adományozott.

A kardot tartó kart ábrázoló czimerképnek szimbolikus elterjedésére nézve nagyban befolytak a vándor pecsétvésők. Ezek, igaz, nagy kényelmére voltak a harczok fáradalmait nemesi udvarházaikban pihenő köznemességnek, a midőn őket otthonukban felkeresték s ellátták pecsétnyomókkal, melyekkel leveleiket pecsételték és aláírásaikat hitelesítették. De annál nagyobb kárára váltak a későbbi heraldikai kutatásoknak. Mert ezen vándor pecsétmetszők mesterségük legalsóbb fokán állottak, nem voltak arra képesek, hogy a nemes urak gyakran komplikált czimereiket kivéssék, saját ügyességükhöz mért egyszerű szimbolumokat véstek a pecsét mezejére, melyet aztán a megrendelő nevének reá vésett kezdőbetűi hitelesítettek.

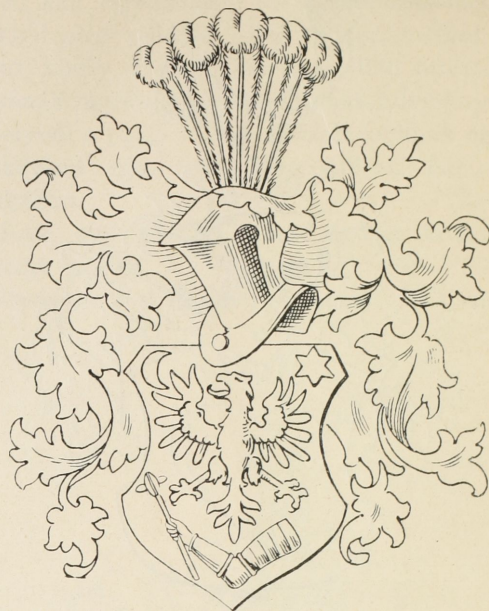
Ezen szimbolumokban gyér volt a választék. A virágcserepből növő három rózsza, a szívből növő három rózsza, a nyíllal kétoldalt átlótt égő vagy nem égő szív, a kar, markában három rózsával, karddal, vagy buzogánynyal.

A harcedzett, életük nagyrészét a csaták zajában eltöltött férfiak a virágcserepből kinyiló három rózsát, nagyon is szelid szimbolumnak tartották s inkább választották a kart karddal, mely őket táborig életükre s a harczokban véghez vitt vitézi tetteikre emlékeztette. Az így választott szimbolumot néha még unokáik is használták s e mellett gyakran feledésbe ment a tulajdonképeni családi czimer ismerete is.

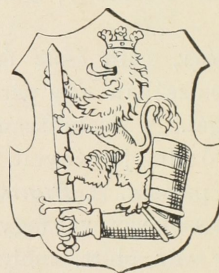
Ez az oka annak, hogy ha olykor egy-egy régiebb, nevesebb családunk eddig ismeretlen czimerét véljük az aláírás mellett felfedezni, a pecséten a czimer helyett e sablonok egyikét vagy másikat ismerjük fel.

Azon tudat, hogy a kar, markában karddal vagy más fegyverrel, a fegyvert forgató nemeségnek öt megillető szimboluma mindinkább általánossá lett s ennek eredményeül tekinthető az olyan családok czimerei, melyeknek pajzsába e szimbolumok egyáltalán belé nem illettek. Ilye-

nekül megemlítjük a Dessewffy czimert, melyben buzogányos pánczélos karon sas áll; a melléthei

Barna czimert, hol lépő bika felett lebeg a kar, markában görbe karddal; a zétényi Némethy czimert, hol pánczélos karon, mely markában egyenes pалlost tart, koronás oroszlán áll, s a

Tárkányi családét, mely az előbbihez mindenben hasonló.

A későbbi századok folyamán mindinkább gyakori lett ezen szimbolikus czimeralak kérése és armálisokban való adományozása. Különösen tapasztalhatjuk ezt az erdélyi armalista nemessegnél, hol százakra és százakra megy a nemzeti fejedelmektől adományozott olyan czimerek száma, melyben a kar képezi a főczimeralakot. E szokás dicső szabadsághősünk II. Rákóczy Ferencz fejedelem czimeradományozásaival érte el tetőpontját, ki ugyan nagyon ritkán élt e fejedelmi jogával, de az ő czimeradományai kizá-

rólágosan, mind a kart karddal ábrázolják pajzsaikban.

Ezzel befejeztem észrevételeimet.

Végig kísértük a *kart* a magyar heraldikában összes fejlődéseiben. Láttuk elsőben mint a naturalisztikus irány első eszközét, később mint kizárólag magyar segédsisakdiszt s végül mint a czimerszimbolika legjellemzőbb magyar kifeje-

zőjét. Ha gyakori volta némi egyhanguságot idéz is elő czimerkönyveinkben, mind ennek dacára teljes figyelmünket s méltánylásunkat érdemli meg, mert a kar az a czimerkép a magyar heraldikában, mely arra a legkifejezőbben reá nyomta a nemzeti jelleget.

CSOMA JÓZSEF.

A BUZÁD-HAHÓT NEMZETSÉG.

(Első közlemény.)

Kézai Simon krónikás történelmi munkájának a jövevény nemzetségekről szóló megbecsülhetetlen függelékében azt mondja, hogy a *Buzád*¹ nemzetség Meissenből jött és hogy a wartburgi kerületből származó nemesek sarja. Két századdal később (1488-ban) Turóczi János történetíró már bőviti ez adatokat, azt állítván, hogy IV. István király, az ellene fellázadt Csák nemzetség legyőzete végett, a thüringiai, az Orlamundi grófok családjából származó *Hadoldot* hivta volna Magyarországra, kinek (1163-ban) sikerült volna a Németországból magával vitt fegyveresek segítségével a lázadókat szétverni. E *Hadold*nak két fia lett volna: *Hadold* és *Arnold*. Nevét nem tudván kiejteni (?), azt a paralogia útján *Hohold*-ra változtatták át. Fiaitól származik *Buzád* bán.

Hogy a két előadás közül melyik a helyes és vajjon e krónika adata *Hadold* fiairól valószágon alapszik-e, erre határozott válaszunk nincsen; jelen sorokban mi csak a *Buzád-Hahót* nemzetség okirati történetét akarjuk rajzolni.

* * *

1192-ben a zalamegyebeli² *Hahót* nevű «jámbor lovag» Iván comes fia, Páris ellen birtokpert indít. *Hahót* t. i. Páristól a Zalamegyében fekvő *Alsó-Lendva* és *Venécze* nevű helységet 80 márka árán megvette, de a megvett jószágok

¹ Ennek a középkori fonetika szerint «Boszád»-nak kellene hangzania. Dr. Pauler Gyula a német *Bussold* névvel veszi azonosnak.

² Jellemző, hogy a német jövevény nemzetség a *német* határon lévő megyében letelepedett.

háborítatlan birtokába nem léphetett, mert Pál, János és Vid, zalai jobbágyok egynéhány lendvai erdőrésze birtokigényt emeltek. *Hahót* erre Párist Maty nádor elé idézte, hol Páris előadta, hogy *Lendvát* *Hahót*nak csak zalog címén adta el. Miután *Hahót* azzal védekezett, hogy *István* zalamegyei főispán előtt¹ *Lendvát* Páristól vásárolta és a tanuként idézett *István* ezt helybenhagyta, megnyerte *Hahót* a pörét.

Venéczeire pedig *Albös*, *Salomo* és *Egyed* zalai nemesek támasztottak igényt, a mennyiben állították, hogy e birtokra már *Tamás comes* (ez ugylátszik *Matynak* hivatali elődje a nádorságban 1185—1186.) ítélete alapján van joguk s hogy őket *János* pristald abba már be is vezette; miután azonban a tanuként megidézett *János* ez állításuk valóságát kereken tagadta, ennél fogva *Maty nádor* *Venécze*t is *Hahót*nak ítélte oda. A pör *Veszprémben* zajlódott le.²

Ez a *Hahót*-fiakról szóló első okirati adat. Vajjon e *Hahót* az 1163-ban bevándorolt *Hahóttal* azonos, vagy csak annak fia-e? meg nem határozhatjuk; e kérdéssel nem is foglalkozunk behatóan, ő ránk nézve e nemzetség okiratilag hiteles tagjainak sorrendjében az első.

1209-ben I. *Buzád* Győrmegeyének a főispánja.³ Sajnos, hogy atyjának nevét nem ismerjük és így I. *Hahóttal* való rokonsági fokát meg nem állapíthatjuk.

Csak tizenhárom évvel később, 1222 októ-

¹ Előfordul e minőségben 1188-ban. Fejér, Cod. Dipl. VII/I. k. 177. l.

² Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 277. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 89. l.

ber 31-én akadunk újra Hahót-fiakra. I. Hahót fiai *Mihály* és a fiatal *Ákos* és *Miklós* a veszprémi káptalan előtt osztozkodnak. Mihály megkapja *Szemenyét*, kiskoru fivérei *Farkasfalvát*, *Falkosit*, *Pölsökét*, *Szilvágyot* és *Pákát*.¹ Ebből kitűnik, hogy I. Hahót külön ágat alapított.

Kronologiai sorrendben bizonyos *Buzád* a legközelebbi nemzetségi tag, kire 1222-ben akadunk. Miután alig képzelhető, hogy 1209-től 1222-ig nem viselt volna hivatalt, azt hiszem, helyes uton járunk, ha *Buzád* győri főispán fiának vesszük. E *II. Buzád* 1222-től 1224 márczius 21-ig Pozsonymegye főispánja.² Ez éppen arra az időre esik, midőn II. András király és fia, Béla között nyílt ellenségeskedésre került a dolog, melynek folyamában Béla a vele rokon VI. Lipót osztrák herceghez menekült. *Buzád* főispán, *Bélának* hive, követte őt Ausztriába s az ő (*Buzádnak*) érdekében intézett III. Honorius pápa levelet András királyhoz, melyben kéri, hogy *Buzád* eljárását enyhén bírálja meg. *Bélának* visszajövetele és *Andrással* történt kibékülése után *Buzádra* 1225-ben mint vasi főispánra akadunk;³ 1231—1232-ben «bán», de bánságát meg nem határozhatjuk,⁴ 1232-ben soproni főispán,⁵ többé nem találjuk őt az országnagyok sorában. — 1233 február 14-én «volt bán»-nak nevezi magát és akkor a domonkosrendiek legújabb tagjaként a rend pesti kolostorában időzik. Legöregebb fiának, *Buzádnak* átadja akkor a zalamegyei *Szabar* helységet, de a mellett az örökölt birtokainak *Buzád* és más fiai között már azelőtt megejtett felosztását épségben tartja.⁶ Ez az utolsó róla szóló hír. A hagyomány azt beszéli, hogy 1241-ben Pesten a tatárok megölték. *Buzád* bán tehát nemzetsége egy másik ágának alapítója.

1226-ban e nemzetség más tagjával, *Hahóttal* ismerkedünk meg, ki királyi adományozás útján szerzett zalamegyei *bagotai* birtokát vétel útján nagyobbítja.⁷

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, XI. k. 170. l.

² Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 395., 430. ll., VII/I. k. 211., 214. ll.; Hazai okmtár, V. k. 10. l.; Wenzel, id. m. l. k. 197. l., VI. k. 420.

³ Wenzel, XI. k. 184. l.

⁴ Wenzel, XI. k. 223., 250. ll.

⁵ Wenzel, I. k. 293. l.

⁶ Fejér, Cod. Dipl. III/II. k. 334. l.

⁷ Wenzel, IV. k. 433., v. ö. VII. k. 86. l. (1239.)

Mielőtt a leszármazást tovább vezetnők, a következőket kell, hogy említsük: 1224-ben megengedi András király *Sol comesnek*,¹ hogy birtokait, fiörököse nem lévén, kedve szerint szétszthassa. *Sol* ennek alapján birtokait leányaira: *Éva*, *Veniver*, *Helbrung* és *Ágnesre* ruhazza át. *Éva* megkapja a zalamegyei *Almád* és *Iváncz* helységeket; már van férje, de még nincs fia.² Hat évvel később (1227-ben) e *Sol comes* rokonának, *István zágrábi püspöknek* jelenlétében végrendelkezik. Nején kívül leányai: *Éva*, *Buzád comes fia Buzádnak a neje*, *Veniver*, *Helbrung* és *Ágnes* az örökösök. *Éva* *Almádon* és *Ivánczon* kívül még a zalamegyei *Kovácsit* is kapja. *Sol unokája*, *Tamás* megkapja a veszprémmegyei *Berzsényt*.³

Sol vejében *Buzádban*, 1221 és 1227-ben tehát *Buzád* bán fiára, *Buzádra* ráismerünk; *Buzád* bán unokája *Tamás* pedig 1221 és 1227 között született.

1230-ban felbukkan a nemzetség új tagja: *Arnold fia Ponit*, ki ez évben azon somogy-megyei telket megveszi, melyen Zalamegye szélén a Szent-Háromságról nevezett bazilika állt.⁴

1232-ben felmerül a zalamegyei birtokosok sorában *Buzád* bán fivére *Mihály*,⁵ — míg a már 1226 óta ismert *Hahót* 1232-ben zalai birtokát vétel útján szaporítja.

1233-ban érdekes válási per folyik:

Buzád bán fivére, az előttünk ismert *Mihály*, már néhány év óta élt a Héder nb. (güssingi) *Mihály* özvegyével házasságban, midőn 1233-ban eszébe jutott, hogy neje tulajdon atyjának a keresztleánya s hogy ennek következtében sem isteni, sem polgári jog szerint nem volt neki megengedve vele házasságra lépni. Miután *Mihály* rokonai: *Hahót*, *Arnold*, *Ponit* és *Trisztán* e kifogást esküvel megerősítették, felbontották a házasságot, mire *Mihály* az elvált asszonyt és annak első házasságából származó fiait 140 márkával kártalanította.⁶

¹ Ez úgy látszik az 1205-ben szereplő krakói főispán. (Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 22. l.)

² Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 325. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. III/II. k. 105., 106. ll.

⁴ Hazai okmtár, VII. k. 17. l.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. III/II. k. 317. l.

⁶ Fejér, Cod. Dipl. III/II. k. 330. l.

1234-ben a nemzetségnek összes akkor életben levő felnőtt tagjaival találkozunk.

A veszprémi egyházmegyéhez tartozó Szent-Margitról címzett hahóti benczés apátság alapítása ügyében t. i. a Hahót nemzetség következő tagjai jelennek meg András király előtt:

a) *Hahót comes fiai*: *Hahót comes, Mihály comes, Ákos, Miklós és Dénes.*

b) *Buzád bán fiai*: *Buzád mester, Csák mester, Lankrét és Trisztán.*

c) *Arnold comes fiai*: *Arnold comes, Keled és Ponit.*

Az illető okiratból kitűnik, hogy:

1. *Buzád fia Arnold, Keled és Ponit atyja* ez apátságot alapította és neki *Kőhalom, Szántó* (Tolnamegyében, az edelényi telkeken), *Szent-Mihály* (Pölöske mellett Zalamegyében) és *Sokoród* nevű birtokokat adományozta.

2. Hogy az alapítónak fiai a köhalmi részt fennebbi Miklós és Dénesnek *hahóti* birtokáért elcserélték.

3. Hogy Arnold az apátságnak *Barnak* és *Henye*, — Ponit a Pölöske folyó mögött fekvő szigetet, Keled pedig a *berzeneczei* földeket adományozta.

4. Hogy Hahót és Buzád fiai az apátságnak *szent-mihályi, rajki* és *szilvágyi*, Buzád maga pedig egynéhány *ungi* földeket adományoztak.

5. Hogy Arnold fiai, mert atyjuk alapította kolostora, annak tulajdonképeni kegyurai maradtak és a nemzetség többi tagjai ott csak örökös temetkezési helyet kapjanak.¹

Miután már most 1234-ben a nemzetség három külön álló ágára ráakadtunk, ennek következtében a nemzetség további történetét az egyes ágak szerint fogjuk rajzolni.

A) HAHÓT ÁGA.

I. II. Hahót vonala.

a) II. Hahót.

Az 1192-ben felbukkant I. Hahótnak a fia. Felmerül 1226-ban; 1235-ben a zalamegyei *Tolmács* és *Lonko* (Lak?) birtokosa;² 1236-ban *lendvai* birtokát szaporítja;³ 1238-ban *Veszprém* nevű

birtokot vásárol.¹ 1237-től 1239 október haváig Vasmegye főispánja.²

1239-ben megveszi a zalamegyei *Gosztolyát*,³ elajándékozta azonban egyik birtokát bizonyos Lászlónak, kit IV. Béla király hozzá, mint vasi főispánhoz menesztett, hogy az István trónörökös születéséről szóló hirt neki meghozza,⁴ a mi mindenetre arra vall, hogy Bélának kedvelt embere volt. 1255 április 4-én rojcsai főispán; 1256-ban bagotai birtokát nagyobbitja.⁵ Az ötvenes évek végén IV. Béla és István trónörökös közt kitört viszályok alkalmával Istvánhoz szegődött, minek következtében Béla király a még atyja, Hahót által szerzett valkómegyei *Radicz, Kuni* és *Valkó* nevű birtokát elvette tőle; 1259-ben azonban visszakapta Istvántól,⁶ miután Bélával kibékült, mire aztán utóbbtól még a zalamegyei *Letenyét* is kapta.⁷ 1265-ben csere útján a zalamegyei *Csörneczet* kapta,⁸ 1266-ban véglegesen megerősítették őt a már atyja által szerzett *Horváti, Szt.-Márton* és *Uzsa* nevű zalamegyei birtokokban.⁹

Hogy birtokainak e rohamos gyarapítása nem mindig történt erőszak nélkül, arról a Vasmegyében birtokos Gyura (Jure) nemzetséggel sok évig vitt pöre tanuskodik. Már I. Hahótnak sok baja volt e nemzetséggel; fia II. Hahót annyira ment, hogy a Gyura nemzetség két tisztjét, kik királyi kiküldöttek minőségében utaztak, megölette. Ehez járult még, hogy Gyura nb. Ryhen fiait Péter és Pált, kiknek Csörnecz fejében hét falut adott cserébe, agyonütéssel fenyegette és a hét falu átadását mitsemmondó ürügyek alatt megtagadta. 1265 november 30-án Buzád nb. Csák zalamegyei főispán közvetítésére egyezkedtek ugyan a felek, de mivel Hahót az egyezségnek meg nem felelt, 1267 november 16-án¹⁰ Csák ismételt közvetítésére IV. Béla előtt vég-

¹ Wenzel, VII. k. 59. l.

² Fejér, Cod. Dipl. IV. k. 1., 140., 157. ll., Hazai okmtár, IV. k. 20. l., VIII.-k. 33. l., Wenzel, II. k. 91., 185., 262. l., VII. k. 49., 63. l.

³ Wenzel, VII. k. 91. l.

⁴ Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 157. l.

⁵ Wenzel, VII. k. 333. l.

⁶ Wenzel, VII. k. 506. l.

⁷ Wenzel, VII. k. 520. l.

⁸ Wenzel, VIII. k. 130. l.

⁹ Wenzel, VIII. k. 160. l.

¹⁰ Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 403. l.

¹ Zalai okmtár, I. k. 7. l.

² Wenzel, VII. k. 7. l.

³ Wenzel, VII. k. 17. l.

legesen aként egyezkedtek, hogy mindkét fél megtartja birtokait és Hahold arra íteltetett, hogy 1268 január kezdetén száz nemessel együttesen *egy*, vagy ötven nemes kísérvél együttesen két napig Szombathelyen börtönben üljön. Azonkívül még a Buzád-Hahót nemzetség következő tagjainak esküvel kellett kezeskedniök, hogy Hahót a két fél között kötött békét többé háborgatni nem fogja:

1. *Hahót neje és fia: Máté és István.*
2. *Csák bán, Zalamegye főispánja és fia Dénes.*
3. *Csák mester, Orbásmegye főispánja.*
4. *Lankrét comes és fia.*
5. *Trisztán fia Mihály.*
6. *Buzád fia Atyasz.*

Ezeket kívül meg lett engedve a Gyura nembelieknek, hogy ez esküt még *más Hahold nembeliektől* is kívánhassák.¹

1272-ben legelőször a «Lendvai» nevet használja és akkor említi *nejét* és két fiát *Mátét* és *Istvánt*;² 1273-ban Gyura elítelt gonosztevő fiainak zalamegyei birtokait vásárolja.³

1278 márczius 17-ikén róla már mint néhai-ról tesznek említést.⁴ Nejének nevét nem ismerjük, Mátén és Istvánon kívül egyéb utódairól nincs tudomásunk.

b) *István.*

II. Hahold fiáról *Mátéról* semmit sem tudunk.

István, kit 1267-ben legelőször emlitenek, Fejér Cod. dipl. V/II. k. 430. és 479. l. szerint 1278 márczius 17-én egész Szlavóniának bánja és megkapja IV. Lászlótól a neki tett számos szolgálata elismeréseül *Lendva* és *Németi* várakat és a *Csörneczszeg* nevű helységet. Fejérnek ez adata azonban téves. Egészen eltekintve attól, hogy egyetlen egy más okirat Istvánnak báni méltóságát nem ismeri, teljesen hihetetlen, hogy valaki, a ki már a hatalmas szlavóniai

báni méltósággal fel volt ruházva, tizennégy évvel később a királyi tálnokok jegyzőjének szerény tisztségét viselje. Németinek adományozása, illetőleg az egész okmány István fiára Miklós bánra vonatkozik.

Ő is szaporítja gazdagságát; így megszerzi rokonától Arnoldtól 1291 deczember 13-án a zalamegyei *Naratincs* és *Ivánkatelke* nevű helységeket,¹ 1293-ban az ugyanazon megyében fekvő *Porgolczot*.²

IV. László halála után III. András pártját fogván, 1291-ben részt vett az osztrák Albert elleni hadjáratban; itt bizonyos Péter, Gosztolyai Fancs egyik fia életét menté, a mit saját életével megfizette; azért adományozta 1292 július 14-én — akkor a királyi tálnokok jegyzője — Fancsnak és fiainak a Gosztolya mellett fekvő *dédesfalvai* birtokát.³ 1298 október 31-én Borsodmegye főispánja, mely minőségben nevezett napon III. Andrástól sok évi érdemei elismeréseül a Vasme gyében fekvő *Belmurát* kapja.⁴ 1298 június 8-án megveszi a Dráva és Mura közt fekvő *Mura*, *Rednek*, *Beneszeg* és *Béla* nevű birtokokat;⁵ 1299 május 8-án rokonának Atyasznak cserébe adja *Szent-Márton*, *Kondakor*, *Bagota* és *Szélessziget* nevű helységeit, melyekért *Oltárcz* (a hozzátartozó két *Palkonya*, *Biki*, *Sókfalva*, *Harangülése*, *Kalászhölgyvölgy*, *Szent-György*, *Ivánülése* és két *Kútfej* falvakkal), *Hörvödi*, *Szamár*, *Molnári* és *Szemenye* egy részét kapja.⁶ Utoljára említik 1328-ban⁷ a nélkül azonban, hogy abból halálára következtethetnénk. Elhalálozásának évét nem ismerjük.

Neje Pécz nb. György fia Dénes volt nádor leánya; unokája megkapja utána 1361-ben a zalamegyei *Csörnecz* és *Csörnefeld* birtokokból járó leánynegyedét.⁸

Nem sokkal halála előtt Károly királytól elpártolt, mert Károly 1335 július 27-ikén⁹

¹ 1378-ban játszódtott le ez egyezség utoisó felvonása. Hahót dédunokái egyezséget kötnek Pál fia Péter fiai, Szentbenedeki Bertalan és Pál és azoknak rokonaival Gyura nb. Szentbenedeki Lytold fia Henczel fiaival György, Miklós és Péterrel. Utóbbiak megkapják az előbbiektől a zalamegyei *Ramocsa* és *Páli* nevű helységeket. (Hazai okmtár, V. k. 158. l.)

² Wenzel, IX. k. 9. l.

³ Wenzel, IX. k. 39. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 430. l.

¹ Wenzel, X. k. 59. l.

² Wenzel, X. k. 133. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. VI/I. k. 146. l.

⁴ Wenzel, X. k. 250. l.

⁵ Wenzel, X. k. 326. l.

⁶ Wenzel, X. k. 361. l.

⁷ Turul, 1896. évf. 149. l., mely 1328-iki pecsétjét megismerteti.

⁸ Zalai okmtár, I. k. 628. l.

⁹ Zalai okmtár, I. k. 307. l.

István fiát Miklóst az atyjától elkövetett károk és erőszakoskodások következményei alól felmenti.

Gyermekei közül az egyetlen Miklóst ismerjük.

c) *Miklós bán.*

Felmerül 1323-ban. Miután — a mint értesülünk — Lendvai István összes családi okiratai Grüssingi János által elvesztek, Miklós 1323-ban Károly királytól összes birtokainak újabb megerősítését kérte, a mit meg is kapott.

E birtokok a következők: *Dobornok, Szent-Miklós, Tótfalu, Damazsa* (a Dráva s Mura között), *Szent-Mihály, Körmend* (a Kerkán), *Szent-István, Szent-Margit, Szent-Mihály, Sók, Szent-György, Puka szeg, Negbte* (?), *Tunhely* (talán Turul?), *Iváncz, Barkócz, Petrócz, Lippha, Balászfalva, Kelénk, Cseszneg, Babuczsa, Bark, Páka, Lambruth, Aranyad, Acsa, Bunnya, Bagota, Pisfölek, Völgyifölde, Becsfalva* és *Gumilicza*.¹

Miklós akkor még fiatal ember, udvari apród, a ki Károly király személye körül már is érdekemet szerzett magának; azért megkapja 1324 december 26-ikán királyi adományozás útján a zalamegyei *Csömödér, Hernyék* és *Várföld* nevű birtokokat.² De szaporítja ő másként is birtokait. 1325-ben megkapja Tolmácsért a zalamegyei *Pulát*.³ 1330 április 3-ikán megkapja a Salamonváriaktól a lendvai váron és más birtokain általuk elkövetett garázdálkodásuk kárpótlásául *Blazsolcz, Rakatya, Iváncz* és *Sárd* birtokokat.⁴ 1334 augusztus 26-ikán megerősíti őt a király *Csesztreg, Szent-Erzsébet* és *Hétkutas* zalamegyei jószágok birtokában,⁵ 1335 május 13-án fiai *István, Ferencz* és *Miklós* beleegyezésével *Szombatföld* birtokát *Csesztreg* fejében felcseréli,⁶ 1336 szeptember 18-ikán pedig odaadják a *Láb* nevű birtokuk melletti *Szent-Györgyért Elő-Bázót*;⁷ 1342 május 13-ikán megveszi Miklós *Csödeföldet*,⁸ ugyanazon év május

16-ikán *Kebelemellék, Baraczaháza* és *Ladaföldet*;¹ 1343 márczius 26-ikán adományozza Lajos király neki és fentnevezett három fiának *Németi* várát a hozzátartozó *Kápolna, Szilvágy, Németi, Máhomfa, Szent-Lőrincz* és *Mumor* helységekkel.² 1349 szeptember 8-ikán megveszi a zalamegyei *Ledegért*³ (*Ujfalu* nevű birtoka mellett); 1349 szeptember 23-ikán megszerzi *Fákusföldet*;⁴ 1351 augusztus 30-ikán *Ivánhont*,⁵ ugyanazon évi december 5-ikén a horvátországi *Magyarszenteföldet*⁶ és ugyanazon év december 15-ikén megkapja királyi adományozás útján *Kutas-Szentpétert* és *Márkföldét*.⁷

1359-ben már nem él. Akkor négy fiát említik: *Istvánt, Fánost, Miklóst* és *Lászlót*.⁸ *Leánya* 1371-ben a *Héder* nb. *Rohonczi Henrik* neje.⁹

1324 december 26-ika óta Miklósunk Zalamegye főispánja; a mellett 1334 augusztus 28-ikán még királynéi lovászmester; 1342 május 13-ikán még e két hivatalt viseli, de ugyanazon év május 16-ikán már csak királynéi lovászmester, mely hivatalát 1343 márczius 26-ikáig viseli. 1343 május 25-ikén szlavóniai bán; 1346 márczius 13-ikán szlavóniai, dalmát és horvátországi bán; 1347 július 1-én csak «volt bán», mely czimét élte végéig viseli; 1349 augusztus 10-ikén újra Zalamegye főispánja, mely minőségben 1351 december 5-ikéig található; 1353-tól 1356-ig megint tényleges szlavóniai bán.¹⁰ Meghalt 1356-ban.

Károly és Lajos királyoknak, nevezetesen pedig az utóbbinak nagy szolgálatokat tett. Horvátországban egy Lajos ellen kitört lázadást legyőzött; Zára előtt a velenceiektől ostromolt stigachi erődnél Lajos szemeláttára megsebesült.¹¹

¹ U. ott, 394. l.

² U. ott, 409. l.

³ U. ott, 487. l.

⁴ U. ott, 489., 490. ll.

⁵ U. ott, 511. l.

⁶ Anjoukori okmtár, V. k. 529. l.

⁷ Zalai okmtár, I. k. 513. l.

⁸ Fejér, Cod. Dipl. IX/III. k. 120. l.

⁹ Zalai okmtár, II. k. 42–50. ll.

¹⁰ Anjoukori okmtár, IV. k. 344., 514., 565. ll., V. k. 529. l. Fejér, Cod. Dipl. IX/II. k. 273., 275., 358., 471. ll. Zalai okmtár, I. k. 178., 286., 392., 394., 409., 465., 563. ll. Zichy okmtár, VI. k. 3. l.

¹¹ Zalai okmtár, I. k. 466. l.

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/II. k. 457. l.

² Zalai okmtár, I. k. 178. l.

³ Hazai okmánytár, III. k. 78. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. VIII/III. k. 456. l.

⁵ Zalai okmtár, I. k. 276. l.

⁶ Zalai okmtár, I. k. 293. l.

⁷ U. ott, I. k. 318. l.

⁸ U. ott. 392. l.

Miután jelen soroknak csak az a feladata, hogy a Buzád-Hahót nemzetségnek történetét egyes családokra való szétágazásáig rajzolják s e Miklós bántól kezdve utódjai az *alsólendvai Bánfi* nevet viselték, ennél fogva utódait csak nagy vonalakban fogom felsorolni. Előbb azonban legyen felemlítve, hogy 1327 márczius 12-ikén¹ Drugeth Fülöp nádor, 1342 augusztus 26-ikán pedig a Piaszt házból való Mesko, veszprémi püspök és királyi kancellár e Miklós komája (compater).²

Miklós bán fiai közül csak I. János folytatta a családot. *Ferencz* 1355 után már nem szerepel; *Miklósra* akadunk még 1383 május 8-ikán; ³ mindkét fivér fiutódok nélkül halt meg.

II. *István*, ki fivérével Jánossal együttesen 1381 június 26-ikán szlavóniai bán (amely hivatalt 1384-ig viselik) *Miklós* és *László* nevű fiakat hagyott maga után, kik legelőször 1378-ban szerepelnek.⁴ *László*, ki 1394—1395. a király szolgálatában működik, utoljára 1403-ban fordult elő.⁵ Sem neki, sem Miklósnak nem voltak gyermekei.

Miklós bán fia *László*, ki 1338-ban felmerül és 1381 október 13-ikáig szerepel, *Zsigmond* nevű fiut hagyott maga után, ki 1410-ig említetik. Özvegye, Salamonvári János leánya *Beáta* 1418 márczius 22-ikétől 1426-ig szerepel.⁶ Leányai közül *Dorottya* Forgách Jánoshoz ment férjhez, *Katalin* Ostfi Jánoshoz, *Klára* pedig rokonához, *Bánfi István*hoz.

I. *János*, 1381—1384. szlavóniai bán, két fiut nemzett: III. Istvánt és II. Jánost, kik 1378-ban legelőször szerepelnek. II. *János*, ki 1403-ban nápolyi Lászlónak a hive, nőül vette *Berekszői Hagymás Jusztinát*. Ez 1419 május 23-ikától 1421 április 20-ikáig özvegyeként szerepel.⁷ Egyetlen fia *Miklós* (szül. 1408.⁸) fiutód nélkül halt meg.

III. *István*, ki 1403-ban szintén nápolyi László pártját fogta, 1417-ben már nem él. Özvegye

Klára maga magát «Clara de Lindva»-nak nevezi.¹ 1417 november 13-ikán már Blagaji Lászlónak a neje, mely minőségben még 1425 május 21-ikén is előfordul.² Istvánnal kötött házasságából három fiu: István, László és Pál, és Klára, Anna és Dorottya nevű leányok származnak, kiknek elseje *Klára* 1425 szeptember 2-ikán bizonyos Péter fia Lászlónak az özvegye.³ Alig csalódom, ha e Lászlót az 1410-től 1417-ig szereplő Pécz nb. Marczali Péter fia Lászlóval azonosítom.

Anna és *Dorottya* 1420 november 10-ikén fordul elő.⁴ Többet nem tudunk felőlük.

István, László és Pál közösen szerepelnek 1419 május 23-ikától 1421 április 20-ikáig.⁵ *László* 1425 szeptember 2-ikán még él.⁶

István és Pál két külön ágat alapított.

Pál első neje, Stibor Katalin révén a bolondóczi vár és tartozékai ura lévén, a «bolondóczi» ágat alapította. Második neje Batori István leánya *Margit*, előbb Horogszegi Szilágyi Mihálynak a felesége. Pál nejeként előfordul már 1463-ban.

A bolondóczi ág 1594 táján János személyében halt ki (lásd a nemzedékrendi táblát).

IV. *István*, ki a rigómezei csatában 1448-ban elesett, Aba nb. néhai Kompolt István leányával *Erzsébet*tel két fiut: Miklós-t és Jakab-ot és egy leányt, *Dorottya*t, nemzett.

I. *Jakab* 1509 február 16-ikán már nem él. Özvegye *Katalin* és fia *Ferencz* akkor a körösmegyei Szaploneza vára birtokosa. 1513 április 30-ikán Jakab második fiával, II. *Jakab*bal találkozzunk. Mindkét fivér (Ferencz és Jakab) előfordul még 1514 január 19-ikén.⁷

I. Jakab fivére *Miklós*, pozsonyi főispán, folytatta a családot; *Margit* glogauai hercegnőtől a következő gyermekek születtek: *János*, *Borbála*, *Dorottya*, *Petronella* és *Margit*.

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 277. l.

² Zalai okmtár, I. k. 406. l.

³ Zichy cs. okmtára, VI. k. 27. l.

⁴ Hazai okmtár, V. k. 158. l.

⁵ Hazai okmtár, III. k. 258. l., Zichy okmtár. VI. k. 28., 30., 32., 33., 36. ll., v. ö. Fejér, X/IV. k. 212. l.

⁶ Blagai okmtár, 236., 247. ll., Fejér, Cod. Dipl. X/VII. k. 650. l., O. L. pecsétmutatója 2.

⁷ Blagai okmtr, 241—258. l.

⁸ Temesi okmtár, I. k. 558. l.

¹ Ugy látszik, azonos a régebbi íróktól említett Sárával (Bánfi Zsigmond leányával) ki egy alsó-lendvai Bánfi-nak a neje lett.

² Blagai okmtár, 235., 237., 241., 243., 250., 256., 258., 271. ll.

³ U. ott, 273., 274., 275., 276. l.

⁴ U. ott, 253. l.

⁵ U. ott, 241., 245., 253., 257., 258. ll.

⁶ U. ott, 276. l.

⁷ Történelmi tár, 1897. évf. 524., 527. ll.

Ezek közül a már 1509-ben szaplonczai birtokosként szereplő *János*¹ folytatja a családot. 1533 április 25-ikén János királynak nádora.² Meghalt 1534 január 30-ikán. Neje: Kövendi *Székely Margit*.

Egyetlen fia *István* született 1522 február 9-ikén, meghalt Cserneczen 1568 január 26-ikán. Nejétől Guthi Ország Magdolnától következő gyermekei lettek:

1. *Anna* született 1544 február 28-ikán, férjhez ment Cserneczen 1561 szeptember 14-ikén Révai Jánoshoz; meghalt 1580 október 7-ikén a turóczi megyei Blatnicza várában.

2. *Miklós* (l. alább.)

3. *Magdolna*, született 1557 február 24-ikén.

4. *Gáspár* (l. alább.)

5. *Katalin*, született 1569 december 3-ikán, meghalt Alsó-Lendván 1572 február 27-ikén.

Gáspár született 1551 december 21-ikén. Neje Gersei Pető Katalin, kitől következő gyermekei születtek:

a) *Ferencz* 1595; b) *István*, meghalt 1607; c) *Mária*, állítólag Rimaszécsi Szécsi Miklós-nak a neje; d) *Magdolna*, kinek Konszki Gáspár lett a férje; e) *Zsuzsánna*, Pinnyei István neje; f) *Orsolya*, Vragovics Boldizsár neje; g) *Katalin*; h) *Judit*, ki Bedeghi Nyári Miklós-hoz ment férjhez.

Miklós született 1547-ben; meghalt 1593 február 21-én, 1570-ben nőül vette Zrinyi Miklós leányát, *Orsolyát* (született 1552 augusztus 21-ikén), Perényi János özvegyét, ki a következő gyermekeket szülte:

1. *István*-t, született 1571 szeptember 17-ikén, meghalt 1575 január 27-ikén.

2. *Katalin*-t, született 1573 márczius 21-ikén, első férje Szarvaskendi Sibrik István, második: Divékujfalussi Ujfalussi János.

3. *Györgyöt*; született 1574 szeptember 16-ikán, meghalt 1607 február 8-ikán.

4. *Kristóf*-ot, (l. alább.)

5. *Erzsébet*-et; született 1579 február 23-ikán.

6. *Dorothyát*; született 1581 február 22-ikén.

Kristóf született 1577 márczius 12-ikén; megkapja 1622 június 22-ikén a grófi rangot,

¹ Történelmi tár, 1897. évf. 524. l.

² Óváry, a M. Tud. Akadémia tört. bizottságának másolatai, II. k. 56. l.

meghalt 1644-ben mint az Alsó-lendvai Bánfiak utolsó sarja.

Kétszer nősült; első neje Mérei Anna; második Trakostyáni Draskovics Ilona.

Első nejétől született *Miklós* 1599 január 9-ikén.

Másodika a következő leányokat szülte: a) *Évát* 1614 október 6-ikán; b) *Francziskát* 1617 december 24-ikén; c) *Petronellát* (született 1615); d) *Ilonát* (született 1619); e) *Hedviget*, ki 1607-ben Liszti Lászlónak a neje.

2. Ákos vonala.

Fent láttuk, hogy I. Hahót fia Mihály 1222 október 31-én öccseivel *Ákos* és *Miklóssal* a veszprémi káptalan előtt osztozkodott, hogy ő *Szemenyét*, öccsei pedig *Farkasfalvát*, *Falkost*, *Pölöskét*, *Szilvágyot* és *Pákát* kapták. I. Hahót-nak e fiaihoz csatlakozik 1234-ben még *Dénes*, a ki a nemzetség többi tagjaival együttesen a hahóti kolostor alapítását szentesíti. A legnagyobb valószínűség tehát a mellett szól, hogy I. Hahót-nak két neje volt, kiknek elseje II. Hahót, második pedig Mihályt, *Ákos*t, Miklóst és *Dénes*t szülte.

Az 1222-ben megejtett birtokosztály sokáig képezte Mihály és fiverei között viszálykodás tárgyát. Végre (1238—1240 között) Miklós alországbíró elé került a dolog, ki előtt Mihály előadta, hogy *Ákos* és *Dénes* *Szemenyét* neki átengedte, minek fejében ő nekik a *Szemenyéhez* tartozó *Vércsapföldet* és *Herbert* falut adta. *Ákos* és *Dénes* erre azzal válaszolt, hogy Mihály e felosztást erőszakosan és igazságtalannul kieszközölte ugyan, ők azonban azt mégis akarják helyben hagyni. Miután Mihály e kifogás alaptalanságát Róbert (1209—1226) és Bertalan (1226—1243) veszprémi püspökök bizonyítványaival kimutatta, az alországbíró aként rendelkezett, hogy II. Arnold, II. Hahót, I. Keled és Mihály mester (II. Buzád fivére) e Mihály helyes eljárását a veszprémi káptalan előtt esküvel erősítsék meg.¹

Mindamellet mégsem békültek ki a felek, mert még utólagosan is akadunk évnélküli okiratokra, melyek a pör végéről tanuskodnak.

¹ Wenzel, XII. k. 500. l.

Azok egyikében tanusítják a Buzád bán fiai: III. Buzád, I. Csák, Trisztán, Lankrét, Iván, és azoknak összes öregebb és fiatalabb testvérei, hogy Mihály mester úgy saját, mint II. Hahót comes és az összes rokonság jelenlétében a Szemenye ügyében sokáig vitt pörét bevégezte s hogy Ákos, Miklós és Dénes őt Szemenyének háborítatlan birtokában megerősítette. Ugyanezt tanusítja Ponit comes «Arnold comesnek atyjáról és anyjáról fivére» a másik okiratban.¹

I. Hahót ifjabb fiai közül csak Ákos folytatta a családot, csakhogy arról vajmi keveset tudunk. Ákos nejét nem ismerjük. Nekem azonban ugylátszik, hogy Türje nb. Szentgróti Dénes bán nővére vagy rokona, ki 1247-ben mint bizonyos Ákosnak az özvegye a türjei kolostort megajándékozta, ennek az Ákosnak az özvegye.

Egy évnélküli okirat mondja,² hogy Sol dömösi prépost fivére Atyasz Ákos fiát Miklóst bepörölte, mert egy nyolcz ekealji sopronmegyei telket, melyet saját és fiverei nevében kellett volna bírói ítélet alapján nekik átadnia, eddig még át nem adott. Jogi képviselője Sókföldi István erre azzal védelmezte, hogy Miklós fiverei Hahót, Vid(eh) és Dénes meg nem engedik, hogy telkeiknek egy darabját elidegenítse. Hahót és Dénes, habár akkor még fiatalok («parvuli»), elismerik ezt a bíró előtt és kijelentik, hogy ezt csak akkor engedik meg, ha Miklós közös birtokaikat felosztja, a minek elrendelésére a bíróságot meg is kéri. A bíró erre Miklóst arra marasztalja, hogy Solt és Atyaszt az ezáltal elhalasztott beiktatásért kártalanítsa és hogy a közös birtokokat felossza.³ E felosztásról nem tudunk egyebet.

Ákos fia Miklós még 1298 június 8-ikán a Zalamegyében birtokos Damazsa nemzetség szomszédja és bizalmi férfiaként szerepel.⁴

I. Hahót ifjabb fiainak esetleges utódairól mit sem tudunk. Legfeljebb tudnánk valamit a következőből:

Lajos király 1373 október 24-én a Laczkfiaknak Hahót fia Miklós és Hahóti Miklós fia Miklós elleni perében bíraskodván, a pör folyamán több előttünk már ismert régiebb okirat került

bemutatásra, mely Lankrét, Mihály, II. Keled és I. Csák birtokviszonyaira vonatkozik.¹ Miután fennebbi Miklóst másutt nem tudjuk elhelyezni, valószínűnek vehetjük, hogy Ákos fia Hahót-nak a fia.

B) BUZÁD ÁGA.

1. Mihály vonala.

Buzád bán, kinek pályáját fent már rajzoltuk, e néven nemzetségének már II. tagja, mert a hahóti monostor alapítójának atya szintén Buzád. A bán atyját nem ismerjük, úgy látszik, hogy az 1209-ben szereplő győri főispánnal azonos (ha csak ő maga nem e főispán). A bán fivére azon Mihály, ki 1232-ben felmerül és 1233-ban (l. f.) nejétől elválik.

E Mihály 1239 május 18-án és 1240-ben a királyné tálnokmestere, mely minőségben a veszprémmegyei *Viszmet* helységet és bizonyos szlavóniai birtokot vétel útján szerzi.² A tatárjárás alatt kitüntette magát. Fivérével Buzáddal együttesen IV. Bélának már annak ifjúságában nagy hive lévén, a tatárjárás alatt magára vállalta az István trónörökös személye körüli szolgálatot, melyet oly buzgón teljesített, hogy a trónörököst és ennek testvéreit szerencsésen átadhatta a királyi szülőknek. Midőn Béla a tatárok előtt a tengervidékre menekült, Mihály Varasd és Pettau vidékét mindenféle gonosztevő ellen védelmezte. Azért megkapta 1244 október 11-én — akkor már Varasdmegye főispánja volt — a lázadó szlavóniai Patonának *Lobor*, *Velika*, *Clenonig* és *Zlogona* nevű birtokait.³ Mint Varasdmegye főispánja 1244 nyarán Türje nb. Szentgróti Dénes bán, Bertalan pécsi püspök, Miskócz nb. Fila zágrábi prépost és más országnagyokkal együtt Spalatóba ment, hogy a Béla király ellen ott kitört elégedetlenséget csillapítsa.⁴ 1247-ben Horvátországban fekvő *Obresi* birtokát adja el.⁵ 1256-ban vejével Vázsony nb. Atyasz bán fia Gyurkával, újabb csereszerződést köt. Azelőtt Gyurkától *Nedelice*ért *Sebecskét* kapta, *Szentkeresztet* pedig vásárolta tőle, most

¹ Wenzel, XI. k. 427., 462., 534. ll., XII. k. 222., 323. ll.

² Wenzel, VII. k. 70., 86., 88. ll., Hazai okmánytár VIII. k. 37. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 500. l., Wenzel, VII. k. 157. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 445. l.

⁵ Wenzel, VI. k. 249. l.

¹ Wenzel, X. k. 447., 448. ll.

² Wenzel, XII. k. 678. l.

³ Wenzel, XII. k. 678., 679. ll.

⁴ Wenzel, X. k. 326. l.

visszaadta Gyurkának mind e négy helységet és megkapja értük a Varasdmegyében fekvő négy *Komor* nevű falut.¹ 1256 december 6-ikán átengedi azonban a négy *Komort*, két *Velikát*, *Piankoczt* és *Bikovecet* unokaöccsének *Lankrédnek*, kitől azokért *Szombathelyt*, *Bélat* és *Tornovát* kapja.²

1256-ban Mihálynak elvész a nyoma. Egyetlen fiát ismerjük, Mihályt és a Vázsony nb. Gyurkához férjhez ment *leányát*.

Fia *Mihály* 1274-ben zalamegyei *samárfalvi* oirtokát rokonának, Atyasz veszprémi főispánnak adja el.³

Gyurkáról még csak annyit tudunk, hogy fia Atyasz 1276 előtt fiutódok hátrahagyása nélkül halt el.

Mihálynak esetleges utódait nem ismerjük. A következő adat azonban adhatna némi felvilágosítást. A hahóti monostor apátja II. Andrásnak előttünk már eléggé ismert 1234-iki okiratát monostora számára 1303-ban a szombathelyi káptalannal iratja át. 1331-ben Túrje nb. (Zala) Béri István ez 1303-ban kiállított átíratot rokonai: *Mihály fia Miklós és Sándor* számára újra átíratja. Miután Mihály fiai minden valószínűséggel a monostor kegyurai voltak, nem igen tévedünk, ha fennebbi Mihály fiainak vesszük.

Térjünk már most vissza II. Buzád bán utódaihoz, kik közül 1234-ben fiaival, Buzád, Csák, Lankréd és Trisztánnal ismerkedtünk meg.

2. III. Buzád vonala.

a) III. Buzád.

Buzád bánnak e legöregebb fia már 1221-ben Sol comes veje, kinek leányát *Évát* nőül vette. 1227-ben Sol végrendeletében világosan megneveztetik. 1223 február 14-én megkapja atyjától a zalamegyei *Szabar* helységet; 1234-ben *ungi* birtokát a hahóti monostornak adja; utójárja említi őt IV. Béla egyik ítéllőlevelében 1239 november 22-ikén.⁴ Éva él még 1254-ben (lásd alább).

¹ Wenzel, VII. k. 446. l.

² Wenzel, XI. k. 428. l.

³ Wenzel, IX. k. 106. l., v. ö. XII. k. 668. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 76. l.

Utódjai közül fiait *Tamást*, *Solt*, *Atyaszt* és egy *leányát* ismerjük.

Ez utóbbi *Lörenthe nb. Ant(al)*, veszprémi embernek a neje. Ant felmerül 1256-ban. Fia János 1291-ben anyjának fivéréből, Atyasztól a zalamegyei *Pacsát*, 1313-ban pedig Atyasz fia Jánostól az ugyanazon megyében lévő *Szigetit* kapja.¹ János fia István 1358 július 29-ikén már «Pacsai» néven szerepel.

b) Tamás.

III. Buzád és Sol comes leányának, Évának, legöregebb fia. Született 1221 és 1227. között. A papi pályára lépett.

Egy 1255 február 12-ikén kiállított pápai levél szerint 1255-ben székesfejérvári prépost és királyi alkancellár.² 1252-ben tényleg királyi alkancellár és választott székesfejérvári prépostnak ismerjük;³ 1254-ben csakis királyi alkancellár. Az 1255-ben kiállított pápai levél azt írja róla, hogy kalocsai érseknek választották s hogy a pápa neki is, káptalanának is megengedi, hogy e választás érvényesítése céljából kölcsönt felvegyen. Valószínűleg ezzel áll összefüggésben a Fejér Cod. Dipl. IV/III. k. 250. és 251. lapján olvasható okirat, melyben a veszprémi káptalan tanúsítja, hogy Sol dömösi prépost és fivére Atyasz nádori ítélet értelmében Dénes comesnek azon 15 márkát kiíratte, melylyel fivérük, Tamás érsek, utóbbinak adósa volt; a másikban elismeri a hitelező Roland nádor és pozsonyi főispánhoz intézett levelében, hogy Tamás kalocsai érsek 15 márka erejéig adósa volt s hogy az érsek anyja és fivére ez adósságot kifizette. Fejér mindkét okiratot 1264-re teszi, a mi hibás, mert akkor Roland már nem nádor és pozsonyi főispán; a helyes dátumot 1256—1259 között kell keresnünk. 1256-ban Tamás világosan kalocsai érseknek nevezi magát, mely minőségben királyi vizsgáló bizottság tagjaként működik,⁴ ez azonban az utolsó róla szóló hír.

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/I. k. 522. l. Wenzel, XII. k. 524. l., Zalai okmtár, I. k. 589. l.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 326. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 141. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 436. l.

c) *Sol.*

Nevét anyai nagyatyja után kapta. 1255-ben és 1256-ban a bácsi káptalan olvasó kanonoka.¹ 1256 és 1259 között dömösi prépost, mely minőségben 1280 június 29-ikéig találjuk.² 1274-ben a zalamegyei *Egreg* helységnek részbirtokosa.

d) *I. Atyasz (a Szabariak őse).*

III. Buzád fia; legelőször 1256 és 1259 között merül fel; 1267-ben csak «Ochuz filius Buzad», ki rokonának II. Hahótnak érdekében megesküszik; épúgy 1272 szeptember 3-ikán.³ 1273 szeptember 22-ikén IV. Lászlótól az ennek tett szolgálatok elismeréséül a zalamegyei *Kerecsényt* kapja;⁴ ugyanazon érdekért megerősíti őt László a már V. Istvántól neki adományozott *Palkonya* birtokában.⁵ 1273-ban részt vett a cseh Ottokár elleni hadjáratban, hol különösen Detrekő vára előtt tüntette ki magát.⁶ 1274 április 26-ig Veszprémmegye főispánja,⁷ mely minőségben rokonától Mihálytól a zalamegyei *Szamarfalvát* vásárolja. 1274 december 29-ikén és 31-ikén Zalamegye főispánja.⁸ 1274 július 6-ikán beiktatják őt a Dráva melletti *Netécs* birtokába;⁹ 1281 április 22-ikén Rajki Domonkosnak *arácsai* birtokáért egynehány kerecsényi földeket ad cserébe.¹⁰ 1280-ban kitüntette magát a kunok ellen vivott csatában, minek alapján László királytól 1283 május 13-ikán a zalamegyei *Pacsát* kapta.¹¹ 1288 augusztus 20-án Somogymegye fő-

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 408. l., Zichy okmtr, I. k. 8. l.

² Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 49. l., Wenzel IX. k. 111., 191., 192. ll., XII. k. 678. l.

³ Wenzel, IX. k. 7. l.

⁴ Wenzel, IX. k. 20. l.

⁵ Wenzel, IX. k. 20. l.

⁶ Hazai okmtár, VII. k. 147. l.

⁷ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 166. l., Hazai okmtár, VII. k. 147. l., Wenzel, IX. k. 106. l., Zichy okmtr, I. k. 35. l.

⁸ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k., 219. l., Hazai okmtár, VIII. k. 170. l., Wenzel, IV. k. 39. l., IX. k. 75. l.

⁹ Wenzel, IX. k. 112. l.

¹⁰ Wenzel, IX. k. 328. l.

¹¹ Zalai okmtár, I. k. 590. l.

ispánja, mely minőségben rokonától Buzádtól a zalai *Oltárczot*, csere utján pedig *Rajkért* a tolnai *Szántót* szerzi meg.¹ 1289 július 13-ikán megkapja királyi adományozás utján a zalamegyei *Aty* helységet² s ugyanazon évben megveszi rokonaitól azoknak *rajki*, *kutfeji* és *oltárczi* birtokrészeit.³

IV. László halála után az elsőek közé tartozott, kik III. András királysága mellett nyilatkoztak. 1291 július 10-ikén Vasmegeye főispánja.⁴ A lázadó Güssingiek elleni hadjárat idejében kastélyát és sok más birtokát pusztították, miből 1000 márkányi kára támadt és végre — hogy András királyt Güssingi Iván fogságából kiszabadítsa — tulajdon egyetlen fiát tuszul adta; ez érdemei elismeréséül megkapta Andrástól 1292 november 26-ikán a Verőczemegyében fekvő *Luhina* és *Orihócz* nevű helységeket;⁵ 1291-ben *Pacsa* nevű birtokát unokaöccsének Lörenthe nb. Antalnak engedte át.⁶ 1295 június 6-ikán Gutkeled nb. Apa bán fia István és Miklóstól részint *rokonai szeretetből*, részint pedig az érdekükben tett kiadásai kárpótlásául *bratveyi* (úgy látszik a somogymegyei bracsai) birtokukat kapja;⁷ 1296 márczius végén Thomasina hercegnő udvarbirája.⁸ 1299 május 8-ikán rokonával Istvánnal a már fent jelzett csereszerződést köti.

III. Andrástól utolsó éveiben elpártolván, a lázadó Güssingiekkel szövetkezett; de ez nem tartott sokáig, mert csakhamar megint a király hívei sorában találjuk, mire őt András egy évnélküli okiratban (Budán, pünkösöd táján) kegyelméről biztosítja s neki is és családtagjainak is, kik a királyhoz hívek maradnak, birtokaik biztosságát megígéri.⁹ Halála évét és *két neje*nek nevét nem ismerjük. Első nejétől János nevű fiut hagyott hátra maga után.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 334. l., Wenzel, IX. k. 482. l.

² Wenzel, IX. k. 497. l.

³ Wenzel, IX. k. 509. l., X. k. 12. l., XII. k. 477. 483., 672. ll.

⁴ Hazai okmtár, VII. k. 220. l.

⁵ Wenzel, X. k. 419. l., XII. k. 525. l.

⁶ Wenzel, XII. k. 524. l.

⁷ Wenzel, X. k. 191. l.

⁸ Wenzel, X. k. 233. l., XII. k. 591. l.

⁹ Wenzel, X. k. 418. l.

e) *János*.

Atyasznak első nejétől született fia. Előfordul már 1292-ben, mely évben, mint fennebb láttuk, a Güssingiek fogságába kerül. Feltűnő, hogy Atyasznak ez egyetlen fia, habár atyja nagy vagyont hagyott maga után, pénzügyi nehézségekkel küzd.

Ez már 1310-ben mutatkozott, midőn, hogy mostohájának hozományi követelését kielégítse, atyjától szerzett *Szölcz*, *Páczod* és *Budafalva* nevű birtokait a Salamonváriaknak el kellett adnia,¹ s miután rokonát, Lörenthe nb. Jánost 1313-ban az ifjuságában tőle nyert segélyezésért *Szigetivel* (melyet Atyas Lendvai Istvántól csere utján kapott megajándékozta², nem csoda, hogy idővel elszegényedett; így értesülünk, hogy 1323 június 24-ikén pénzszüke miatt Vas megyében a Felsőlendva vár mellett fekvő *ivánczi* birtokot Gutkeled nb. Miklós bánnak értékén alul eladta s hogy Miklós csupa szánalomból a vételáron kívül még a somogy megyei *Baráti* helységet is átengedte neki.³ 1332 április 7-ikén a zalamegyei *Bagota* birtokosa;⁴ 1348 április 12 én és október 13-ikán már fiaival *Lőkös*, *János* és *Atyaszszal* fordul elő,⁵ kik már korán valódi rabló lovag szerepet játszanak. 1351 június 2-án arról értesülünk, t. i. hogy Atyas fia János fiai *Szabari János* és *Atyas* a zalavári apát egyik tisztjét megrohanván, azt saját lakásán meg akarták ölni.⁶ Atyas fia *Szabari János* 1353 május 15-ikén már nem él. Özvegye *Margit*, Nagymartoni Mihály leánya, e napon atyai öröksége után támadt igényeit rendezí, mely alkalommal *veje* Köcski György (Sándor volt országbíró fia) a képviselője.⁷ 1360 augusztus 26-ikán *János* és *Atyas* fivérek a Buzád nemzetség tagjai sorában szerepelnek.⁸

1365 december 9-én a Buzád nembeliek között *Szabari János* és *fivére Atyas* az ellen tiltakozik, hogy néhány birtok a nemzetség

egyik leányára ruháztassék. Jánosnak akkor már (meg nem nevezett) *fia* is van.¹

1368-ban a következő Szabariak szerepelnek: a) Atyas fia János fia *Atyas*, b) Atyas fia János fia János fia *Péter*.²

1371-ben szerepel Szabari *Atyas* és az akkor még zsengekoru *Péter*.³ 1384-ben azonban már nem léteznek, a mennyiben Mária királyné a magvaszakadt Szabari Péter birtokait az alsó-lendvai Bánfiaknak adja.⁴

3. Csák vonala.

a) *I. Csák (bán)*.

II. Buzád bán fia; legelőször 1234-ben merült fel; tizenkét éven át nem hallunk róla semmit; 1246-ban Zalamegye főispánja.⁵ 1256-tól 1259-ig királyi tárnokmester és zalai főispán;⁶ 1259-ben — ámbár Mária királynétől azelőtt a zalamegyei *Kéménd*-et kapta,⁷ — István ifjabb király szolgálatába lépett, a mennyiben ez évben István pohárnokmestere⁸ s e minőségben tőle kitűnő szolgálatai elismerésül *Horyg* várát a hozzátartozó *Myllumberg* és *Saxumfeldet* kapja. 1260-ban Zalamegye főispánja és István tárnokmestere.⁹ 1259-ben István zászlaja alatt részt vett az osztrákok és a bolgárok elleni hadjáratban, az előbbieket ellen különösen Léka vár védelmezésénél tünt ki.¹⁰ 1261 szeptember 2-ikán «bán» (bánságát azonban nem ismerjük) és megint IV. Béla kegyében áll, kitől nevezett napon a somogy megyei *Ors*-t kapja;¹¹ békés viszonya azonban nem tartott sokáig, mert a Béla és István között kitört viszályok alatt megint csak István pártján látjuk; egyik ütkö-

¹ Zalai okmtár, II. k. 4. l.

² Zalai okmtár, II. k. 80. l.

³ Fejér, Cod. dipl. IX/IV. k. 377. l.

⁴ Csánki, III. k. 24. l., v. ö. Fejér, Cod. Dipl. X/I. k. 72. l.

⁵ Wenzel, VII. k. 218. l.

⁶ Fejér, IV/II. k. 401. l., Hazai okmtár, VII. k. 59. l. Wenzel, VII. k. 452., 463., 465., 486., 503. ll.

⁷ Hazai okmtár, VI. k. 83. l.

⁸ Wenzel, XI. k. 463. l.

⁹ Hazai okmtár, VI. k. 105. l., Wenzel, VII. k. 532. l.

¹⁰ V. ö. Wenzel, VII. k. 543. l.

¹¹ Hazai okmtár, VIII. k. 83. l.

¹ Zalai okmtár, I. k. 133. l.

² Fejér, Cod. Dipl., VIII/I. k. 522. l.

³ Anjoukori okmtár, II. k. 78. l.

⁴ Zalai okmtár, I. k. 263. l.

⁵ Anjoukori okmtár, V. k. 174., 240. ll.

⁶ Zalai okmtár, I. k. 507. l.

⁷ Anjoukori okmtár, VI. k. 78. l.

⁸ Hazai okmtár, V. k. 136. l.

zetben fogságba is került.¹ 1265 november 30-ikától 1268-ig báni czimmal Zalamegye főispánja;² 1269-ben nyitrai főispán,³ ez az utolsó róla szóló hir. Halála évét és házassági viszonyait nem ismerjük. *II. Csák, Dénes, Miklós, IV. Buzád és Frigyes* nevű fiakat hagyott maga után.

b) *Dénes.*

I. Csáknak e fia előfordul már 1267-ben.⁴ 1274-ben testvéreivel együttesen *Örs, Hidegség, Homoki, Nádasd* és két *Ikka* helységeket felosztja;⁵ 1275-ben fivéreinek beleegyezésével a rajki templom kegyuri jogát és *Halmossziget* nevű szigetet rokonának Mihálynak engedte át.⁶ Többet nem tudunk felőle. Esetleges utódai ismeretlenek.

c) *Miklós.*

I. Csák ifjabb fia; előfordul 1274-ben a már jelzett birtokosztás alkalmával, 1275-ben szintén jelen volt, midőn a rajki templom kegyuri joga rokonára Mihályra átruháztatott. 1281-ben (fivéreivel: Buzád és Frigyesel együttesen) Güssingi Jánossal Hidegség és Homoki ügyében egyezkedik.⁷ Ez az utolsó fellépése. 1288 augusztus 20-án róla már mint néhairól tesznek említést.

Névszerint ismeretlen *özvegye* 1289-ben Ol-tánczon lévő kútfeji birtokrészét I. Atyasznak adja el.⁸

d) *Frigyes.*

Az okiratok «Feldrik»-nek nevezik. Felmerül 1275-ben a rajki templom kegyuri jogának átengedése alkalmával;⁹ 1281-ben ő is egyezkedik Güssingi Jánossal Hidegség és Homoki ügyében (l. f.); 1289-ben rajki birtokrészét rokonának, Mihálynak adja el.¹⁰ 1303-ban fivéreivel

együttesen beleegyeznek, hogy a két sopron-megyei *Ikka* helység, melyet Güssingi János nádor tőlük Lborért cserében kapott, a Nagymartoniakra átszálljon.¹ 1303 június 29-ikén (fivéreivel együttesen) *káddri* birtokát Vönöczkei Jakabnak zálogosítja el, a miről az okiratok 1306 július 31-ikéig tanuskodnak.²

e) *IV. Buzád.*

Szintén I. Csák ifjabb fia. Felmerül 1274-ben és részt vesz 1288-ig fivéreinek összes nyilvános cselekményeiben. 1288 augusztus 20-ikán *oltárczi* birtokrészét Atyasz főispánnak adja el.³ 1293-ban *örsi* birtokának egy részét Battyáni Gergelynek megöléseért annak rokonainak adja.⁴ Utoljára említik 1310-ben, midőn beleegyeznek, hogy Atyasz fia János Páczod helységet eladja.⁵

Fia *Miklós* 1342 július 25-ikén átiratja a zalavári konventnél az 1274-ről szóló osztálylevelet.⁶ Miklósnak nem lévén fiai, *Hahót-Sziget* és *Örs* nevű birtokai leányára, *Klárára* szálltak át, ki azokat 1364 október 18-ikán férjének *Kolthai Fános*nak és ennek fivérének Györgynek elzálogosította. Az illető okirat Miklóst «Hahóti»-nak nevezi.⁷ Klára él még 1368-ban.⁸

f) *II. Csák.*

I. Csák öregebb fia, 1266-ban orbászi főispán, mely minőségben 1269-ig találjuk⁹; 1272 szeptember 3-án csak «Csák mester» néven szerepel.¹⁰ Részt vesz 1274 óta fivéreinek összes közös akcióiban; utoljára találkozunk vele 1309 október 10-ikén.¹¹ Halálzási évét nem ismerjük.

Fiairól már 1360 augusztus 26-án tesznek

¹ Wenzel, XI. k. 545. l.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 386. l., VII/I. k. 351. l., Wenzel, III. k. 157. l., VIII. k. 130., 160., 165., 208. 210. ll., Zalai okmtár, I. k. 50., 51. ll.

³ Wenzel, III. k. 200. l., VIII. k. 128., 226. ll.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 403. l.

⁵ Hazai okmtár, I. k. 65. l.

⁶ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 299. l.

⁷ Wenzel, IX. k. 312. l.

⁸ Wenzel, IX. k. 509. l., X. k. 12. l., XII. k. 672. l.

⁹ Fejér, Codex Dipl. V/II. k. 299. l.

¹⁰ Wenzel, IX. k. 508. l.

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/I. k. 245. l.

² Hazai okmtár, IV. k. 103—111. ll.

³ Hazai okmtár, VI. k. 334. l.; Wenzel, XII. k. 472. l.

⁴ Hazai okmtár, V. k. 75. l.

⁵ Zalai okmtár, I. k. 133. l.

⁶ Hazai okmtár, I. k. 186. l.

⁷ Hazai oklevéltár, 273. l.; v. ö. Zalai okmtár, II. k. 4. l.

⁸ Zalai okmtár, II. k. 280. l.

⁹ Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 378., 405. ll.; VII/I. k. 356. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 107. l.

¹⁰ Wenzel, IX. k. 7. l.

¹¹ Hazai okmtár, IV. k. 119. l.

ugyan említést, de meg nem nevezik;¹ csak egy 1365 december 9-ikén kelt okiratból kintünik, hogy *Egyed* és *Péter* a nevük; akkor már Egyed fiai *János* és *László* és Péter fiai *János* és *István* a «*Csányi*» néven szerepelnek.² Egyed fiait *Jánost* és *Lászlót* ismerjük még 1368-ban is.³

Miután I. Csák utódai a «*Csányi*» családot alapították, most már Buzád bán többi fiaihoz térhetünk vissza.

4. Trisztán vonala.

Buzád bán fia *Trisztán* 1233-ban, nagybátyja Mihálynak már ismert válási ügyében tanu minőségben szerepel; erre aztán sokáig mit sem hallunk felőle. A tatárjáráskor összes rokonai és alattvalói elhagyták, Egyed fia Salamont kivéve, ki neki is, *fainak* is különösen akkor, midőn a király a tengervidékre menekült, nagy szolgálatokat tett és őket a haláltól mentette; azért megajándékozta őt 1255-ben *Rajk* birtokával; Trisztán akkoron a királyi hírnökök főnöke.⁴

Ez az egyetlen róla egyenesen szóló okmány. Egy évnélküli okirat, melyben Eristuanus néven szerepel,⁵ azt mondja róla, hogy I. Hahót utódjainak egyezkedésében tanuként szerepelt.

Halálózási évét és házassági viszonyait nem ismerjük. Három fia volt: *Mihály*, *Miklós* és *János*.

Mihály felmerül legelőször 1267-ben, midőn több rokonaival egyetemben II. Hahótnak egyik ügyében esküt kell letennie; 1271-ben zalamegyei birtokos.⁶ 1275-ben megkapja Csák fiaitól a rajki templom kegyuraságát és a *halmoszigei* birtokot,⁷ 1289-ben — úgy látszik — már nem élt, mert rajki birtokrészét akkor IV. Buzád és Frigyes kezében találjuk.⁸

Miklós 1281-ben fivéreivel együttesen *arács*i birtokrészét Rajki Egyed fia Domonkosnak engedti át.⁹

¹ Hazai okmtár, V. k. 136. l.

² Zalai okmtár, II. k. 4. l.

³ Zalai okmtár, II. k. 280. l.

⁴ Wenzel, XI. k. 422. l.

⁵ Wenzel, X. k. 447. l.

⁶ Wenzel, VIII. k. 307. l.

⁷ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 299. II.

⁸ Wenzel, XI. k. 509. l.

⁹ Wenzel, IX. k. 328. l.

János-ról 1310-ben halljuk, hogy I. Atyasz tőle azelőtt a zalamegyei *Szölcz* nevű birtokot vétel útján szerezte.¹

Többet nem tudunk Trisztán utódairól.

5. Lankréd vonala.

a) *Lankréd*.

II. Buzád fia; felmerül 1234-ben, mire husz évig mitsem hallunk felőle. Csak 1254 április 5-én értesülünk arról, hogy egy pár évvel azelőtt egynehány zalai várjobbágytól a *bélai* birtokot megvette s hogy egy Gutkeled nb. István bán és Pál országbíróból álló bizottság e birtokot, mint a zalai várhoz tartozót, Lankrédtől elvette. Az eladók, nem lévén képesek a vételért visszaadni, *Tornovával* kárpótolták ugyan Lankrédet, de a király megengedte fennebbi napon, hogy Lankréd Bélának birtokába visszahelyeztessék; ez akkor *Szombathelynek* is birtokosa.² 1256 szeptember havában nagybátyjával Mihálylyal csereviszonyba lép, a mennyiben Komor, Velika és tartozékaiért Szombathelyt, Bélát és Tornovát adja, a mit Béla király ugyanazon évi december 6-án megerősít.³ 1259-ben megkapja István társkirálytól szolgálatai elismeréséül a vasmegyei *Polona*, a zalamegyei *Nedelicz* és *Zunk* helységeket.⁴

1260-ban nagybátyjával Mihálylyal az 1256-ban kötött csere ügyéből kifolyt pere végelintézését nyert;⁵ 1264-ben határjárást eszközöltet szombathelyi birtokán.⁶ Utoljára említik őt (fiát is) 1267 november 16-án a Gyura nembelieknek II. Hahóttal kötött egyezsége alkalmával.⁷ Halálának éve ismeretlen.

Neje *Tibold* nb. *Bodor leánya*⁸ Somogy-megyéből.

¹ Zalai okmtár, I. k. 133. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 82—83. II.

³ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 397. I.; Wenzel, VII. k. 447. I.; XI. k. 428. l.

⁴ Wenzel, XI. k. 463., 535. II.

⁵ Wenzel, VII. k. 452. l.

⁶ Wenzel, XI. k. 535. l.

⁷ Fejér, Cod. dipl. IV/III. k. 403. l.

⁸ Hazai okmtár, I. k. 92.

b) *Herbert.*

Lankrédnek egyetlen fia; felbukkan 1267-ben. Kitüntette magát Csák nb. Máté szlavóniai bán vezérlete alatt 1273-ban a Stájerország és Karentia elleni hadjáratban, melynek elismerésül 1273 június 8-án László királytól *Rajk*-ot kapta.¹

Herbert nyugtalan ember volt. Szomszédjával, Győr nb. Óvári Konráddal folytonosan viszálykodván, egyik falvát pusztította, minek következtében Konrád 200 márkányi kárt szenvedett; Herbertnek kellett azért tőnie, hogy *Páczod* birtokát Konrád javára lefoglalják; a felek azonban kibékültek ugyanazon évi augusztus 16-ikán, a mennyiben Herbert 20 márkányi kárpótlást fizetett.² 1289-ben rokonának Miklós-nak özvegyét képviseli, midőn ez kutféji birtokát rokonának Atyasz-nak eladja.³ Erre aztán sokáig nem hallunk felőle semmit és csak 1297 június 27-ikén értesülünk arról, hogy Somogy megyében fekvő *csiszári* birtokát Andornok veszprémi prépost és királyi alkanczellárnak eladta;⁴ ugyanazon évi szeptember 26-ikán azonban gyarapítja birtokát, a mennyiben anyjának fivére, Tibold nb. Jolád neki a somogy megyei *Nemtiszéket* ajándékozza.⁵ Utoljára említik őt 1310-ben, midőn beleegyezik, hogy Atyasz fia János a páczodi birtokot eladhassa.

Három fia volt: *István*, *Lőrincz* és *Miklós*.

István-ról csak azt tudjuk, hogy 1327 június 11-én fivére Lőrincz társaságában a Csab nb. Reznekiek és a zalamegyei Salamonváriak között kitört viszályokat kiegyenlíteni igyekezik.⁶

Lőrincz, ki szintén 1327 június 11-ikén merül fel, 1347 szeptember 24-ikén Vas megye alispánja.⁷ 1346 augusztus 19-ikén fiával *Jakab*-bal együttesen megveszi Tibold nb. Babócsai István-tól annak *Nemtiszeg* nevű birtokát.⁸

1356 november 30-ikán e *Lőrincz* és fia *Jakab* — de most már «*Hahóti*»-ak — egyrész-

ről, másrészt pedig *Herbert fia Miklós fia Hahóti Miklós* birtokaikat felosztják. E birtokok: *Hahót*, *Falkos*, *Söjtör*, *Botföld* (Zalamegyében), *Bork*, *Németziseg* és . . . *azdy* (Somogy megyében). Miklós megkapja önállóan a somogy megyei *Várad*, *Sziget* és *Felső-Paczódot*, Lőrincz *Sármelléket*, *Alsó-Paczódot* és *Lászlószeget*.¹

Lőrincz előfordul 1360 augusztus 26-ikán minden további megjelölés nélkül,² 1365 decz. 9-ikén pedig fiaival, *Jakab* és *Miklós*-sal együtt «*Söjtöri*» néven szerepel,³ de ez az utolsó róla szóló okirati hír.

Fiai közül *Jakab*, kivel már 1349-ben találkozunk, még 1368-ban szerepel.⁴ *Miklós*, ki legelőször 1365-ben felmerült, 1368-ban és 1382 október 13-ikán a «*Hahóti*» néven fordul elő.⁵

Herbertnek harmadik fia, kiről nevén kívül mit sem tudunk, hasonnevű fiut hagyott maga után.

E *Miklós* felmerül először 1356 november 30-ikán mint «*Hahóti*», 1357 július 29-ikén azonban már «*Söjtöri*»⁶ 1360 augusztus 26-ikán minden további megjelölés nélkül szerepel.⁷ 1361 június 30-ikán a már ismert *Hahóti* *Jakab*-bal együttesen a Tibold nb. Osztopániakkal a Somogy megyében fekvő *Sármellék*, *Bark* és *Németiszeg* nevű birtokok ügyében egyezkedik;⁸ 1365 december 9-ikén — fiával, *Bálint*-tal együttesen — a «*Hahóti*» nevet viseli;⁹ 1377 október 4-én Lajos királytól szolgálatainak elismerésül a zalamegyei *Kökényesfő* nevű jószágot kapja, mely birtokosainak magvaszakadtán üresedésbe jött.¹⁰ 1381 december 8-ikán *nejévei* együttesen átadja a zalamegyei *edericsi* birtokot a szent-gothárdi apátságnak; az illető okiratban¹¹ «*Falkosi*» néven szerepel. 1382 február 10-ikén «*Hahóti*» néven alnádor s e napon zálogba adja sármelléki és felsőpaczódi birtokát

¹ Zalai okmtár, I. k. 565. l.

² Hazai okmtár, V. k. 136. l.

³ Zalai okmtár, II. k. 4. l.

⁴ Id. h. 280. l.

⁵ Id. h. 287. l.

⁶ Zalai okmtár, I. k. 574. l.

⁷ Hazai okmtár, V. k. 136. l.

⁸ Hazai okmtár, I. k. 231. l.

⁹ Zalai okmtár, II. k. 4. l.

¹⁰ Hazai okmtár, II. k. 129. l.

¹¹ Zalai okmtár, II. k. 180. l.

¹ Zalai okmtár, I. k. 72. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 239., 246. ll.

³ Wenzel, IX. k. 509. l.

⁴ Hazai okmtár, V. k. 83. l.

⁵ Hazai okmtár, I. k. 92. l.

⁶ Zalai okmtár, I. k. 198. l.

⁷ Anjoukori okmtár, V. k. 131. l.

⁸ Id. h. 313. l.

Egyházaspaczódi «Miseroff» Lászlónak.¹ Meghalt 1388 előtt.

Fiai: *Bálint, László, Mihály és János.*

Az 1365-ben felmerült *Bálint*-ről nem tudunk egyebet.

László-nak pöre van a Kökényesiekkel, melyet a nádor 1382 október 13-ikára elhalaszt,² 1398 június 17-ikén Hahóti Anna ellen még atyjától kezdett örökösödési perét bevégzi,³ utoljára említik őt 1401 május 30-ikán.⁴

Fivérei *Mihály* és *János* felmerülnek 1399 nov. 15-ikén és 1402 november 8-ikán.⁵

Miután ezek mostantól kezdve kivétel nélkül a «*Hahóti*» nevet használják, ennél fogva Lankréd vonalát befejezhetjük.

Mielőtt azonban a még hátralévő Arnold-ágra átmennénk, szükséges, hogy Buzád ágára vonatkozólag még a következőket jegyezzük meg:

A Buzád-Hahót nemzetség azon felette ritka nemzetségek egyike, melynek a legrégibb időkben felmerülő tagjait a három ágak valamelyik összefüggő nemzedékrendi táblájában elhelyezhetjük; csak két személyre bukkanunk, kiknek helyet kell keresnünk, ezek pedig *János* és *Gergely*.

János, az 1267 október 14-ikétől 1297-ig szereplő spalatói érsek a Buzád nemzetség tagja,⁶ felmerül már most a kérdés: hova tartozik?

¹ Hazai okmtár, I. k. 214. l.

² Zalai okmtár, II. k. 187. l.

³ U. ott, II. k. 280. l.

⁴ Hazai okmtár, III. k. 258. l.

⁵ Hazai okmtár, II. k. 169. l.; Zalai okmtár, II. k. 297. lap.

⁶ Fejér, Cod. Dipl. V/I. k. 194., 246. ll.,

Egy évnélküli okiratban¹ tanusítják Buzád bán fiai: Buzadin mester, Csák comes, Trisztán, Lankréd, *Iván* «s összes öregebb és fiatalabb fivéreik», hogy rokonuk, Mihály mester fivéreivel bizonyos birtokügy iránt kibékültek. Miután Buzadin (= III. Buzád, és Trisztán sokkal 1267 előtt már nem szerepel, ez okirat kelte az 1267-ik év előtti időre esik s miután II. Buzád fiai sorában az itt említett Iván, (= János) többé elő nem fordul, majdnem apodiktikus bizonyossággal elfogadhatjuk, hogy — úgy mint unokaöccsei Tamás és Sol — a papi pályára lépett és ama bizonyos spalatói érsekkel azonos.

Gergely-ről csak Wenzelnek (VII. 534 do 1260) egyetlenegy okirat-kivonata tanuskodik, mely azt mondja, hogy *Buzád* nb. *Gergely* a Győr nb. Óvári Konrád mesternek paczódi birtokán kárt követett el s hogy e kárt megbecsülték. E kivonat a Révai-család oklevéltárának lajstromából készítettett. Nagyon csábító volna e *Gergely* Buzád bán fainak sorában felkeresni; de ha szemügyre vesszük, hogy Herbertnek 1279-ben a Győr nb. Óvári Konrádnak elkövetett kár miatt előbb paczódi birtokának lefoglalását kellett tőrníe, aztán 20 márkányi kárpótlást kellett fizetnie (l. f.) — ez okirat eredetije szintén található a Révai-család levéltárában — akkor sokkal valószínűbb, hogy a Wenzel-féle regesta egész szövegezése helytelen s hogy az ügy nem *Gergely*re, hanem *Herbert*re vonatkozik.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Wenzel, X. k. 447. l.

EMLÉKBESZÉD CSERGHEŐ GÉZA FÖLÖTT.

(Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897 december 11-iki nagygyűlésén.)

Azon megtisztelő föladattal bizattam meg, hogy egy korán elhunyt társunkról, Csergheő Gézaról mondjak emlékbeszédet, a kit nemcsak hozzám, de mindannyiunkhoz, a kik itt egybegyültünk, baráti kötelék fűzött.

Tudom, hogy ennek méltóan megfelelni nehéz föladat, különösen annak, a ki — mint én — a szónak nem mestere, de tudom azt is, hogy

Csergheőnek heraldikánk művelése körül annyi érdeme van, hogy pusztá fölsorolásuk ékesebben méltányolja hatását irodalmunkra, mint a legzebb rhetorikai mesterfogások.

Ez érdemek annyira ismeretesek mindazok előtt, a kik heraldikával foglalkoznak, hogy nem kell bővebben magyaráznom azon szerencse nagyságát sem, a mely heraldikánkat érte azzal,

hogy Csergheő épen akkor került haza, a mikor társulatunk megalakult és a mikor szakemberekre oly nagy szükségünk volt.

Alig van ember, a ki oly nagy szeretettel, mondhatnám rajongással viseltetett volna azon tudományhoz, melylyel foglalkozik, mint Csergheő. Nemcsak abban az időben, a mikor irodalmilag művelte, de már gyermekkorában is. Ifjuságától haláláig, ugyszólván minden idejét kedvencz tárgyának szentelte, s alig volt más gondolata, mint a heraldika.

Ebben rejlik titka azon határozott és beható tudásának, a melyet megbámulni annyiszor volt alkalmunk, s a mely annyival inkább csodálatos, mert serdülő korától élte derekáig a katonai pálya volt osztályrésze, a mely sok irányu tevékenységet követel s néha annyi szabad időt sem enged a kötelességét hiven teljesítő katonának, hogy a vele járó fáradsalmakat kipihenhesse.

Csergheő a heraldika iránti vonzalmát nagyatyjától, *Csergheő Ferencztől* örökölte s e vonzalmat benne az a körülmény fokozta különösen, hogy már gyermekkorában, a mikor többi társai a pázsiton, kertben pillangót kergettek vagy labdáztak, magába zárkozott, inkább mélabús, mint vig volt. A társaságtól való félrevonulása alkalmat szolgáltatott neki az olvasásra. Lovagregényeket olvasott s belőlük megkedvelte a középkort. A félhomály, mely ez időszakot körüveszi, nagyon illetted kedélyállapotához, melyet a francia «il a la mort dans l'ame»-al jelez.

Más gyermekre az efféle olvasmány rossz hatással szokott lenni s Cervantes Don Quixote-ja nem magában harcol a szélmalomokkal, nem magában keres oly képzeleti világot, a mely nincs és nem is volt soha.

Csergheőre a méregnek egészen más, és pedig üdvös hatása volt, a mennyiben nem betegítette meg fantáziáját, de érdeklődését keltette fel és arra ösztönözte, hogy mindazt megismerje, a mi a középkornak nyitja. Belátta e közben, hogy a középkor egyik kulcsa a heraldika. E csodálatos, misztikus tudomány titkaiba igyekezett behatolni. Szerencsére nem a skolasztikusok tankönyvei segítségével, hanem a közvetlen források tanulmányozásával.

Gimnázista korában czimeres pecsétet gyűjtött, sirköveket másolt s bujta azon középkori

templomokat, sirboltokat, kolostorokat stb., a hol czimeres emlékek voltak. E kedvteléssel akkor sem hagyott föl, a mikor a katonai pályára lépett és Olaszországba került, a hol műizlését gyarapíthatta s a hol lépten-nyomon kínálkozott neki alkalom czimeres emlékek szemlélésére.

Mikor aztán hazakerült, kész heraldikus volt s maga is csodálkozva látta, hogy önállóan, ugyszólván utmutató nélkül azon az uton jár, a melyen az új heraldikai iskola megalapító Németsországban.

Ő, az egyéniségét jellemző szerénységében, ezt nem tekintette saját érdemének, de annak a szerencsének tulajdonította, hogy a körülmények nem heraldikai könyveket adtak először kezébe, hanem emlékeket s ennek következtében közvetlen forrásokból tanult, épen mint azok, a kik a jelen század ötvenes éveiben szakítottak a hanyatló heraldika babonáival s tévtanaival.

Sok ezerre megy azon pecsétetek száma, a melyeket nemcsak látott, de a melyekről hasonmást is készített, a mikor néhány évet Tirolban töltött, azon a klasszikus földön, a melynek csaknem minden falujában egy-egy templom vagy várkastély kövei beszélnek a középkorról, az élő heraldikáról annak, a ki megérti őket. *Csergheő*höz közvetlenül szóltak s *Csergheő*, mint régi ismerősük, meg is értette néma beszédüket, hiszen gyermekkorá óta forgott közöttük.

Tudását nagyban öregbítette e foglalkozása, s ha önzésünk sajnálatja is azt, hogy nem nekünk, hanem idegeneknek alapította és rendezte be a vorarlbergi múzeum pecsétgyűjteményét s a brixeni hercegpüspökség múzeumának régiség- és heraldikai osztályát, lehetetlen be nem látnunk a mi heraldikánkra háramló hasznát, mert azt, a mit ebből tanult, nálunk érvényesítette, a mikor hazatérvén s itt megtelepedvén, élete földadatául a magyar heraldika művelését tüzte ki. Itthon is a legrégebb emlékek fölkutatásával kezdte, mert ösztönszerűleg sejtette, hogy azon időben, a mikor az élő heraldika Nyugat-Európában virágzott, nálunk sem hanyagolhatták azt annyira el, mint később. És ha elfajulására a külföld nyujtotta példát követték a magyarok, lehetetlen, hogy virágzó állapotát is ne utánozták volna. Jól tudta ő,

hogy a heraldika a keresztény középkor szü-
lött és hogy e Franciaországban keletkezett
intézmény két uton: Olaszországon és Német-
országon át jutott hozzánk, a hol gyökeret vert
ugyan, de jórészt idegen maradt és hogy a szó
szoros értelmében magyar heraldikáról — mint
azt némelyek gondolják — szó sem lehet. Nem
is igyekezett afféle utópiákat másokkal elhitetni,
hogy Magyarországon a nyugatiakétól teljesen
elütő, más alapon fejlődött heraldika volt, tudta,
hogy a mi heraldikánk azonos a nyugateurópai-
val s legfeljebb a nemzeti jellegben különbözött
tőle, a melyet saját izlésüknek megfelelően a
magyarok neki kölcsönöztek. Nem is e lehetet-
lenség bebizonyítása, hanem azon fentebb jel-
zett sejtelve igazságának megtalálása céljából
kutatta és tanulmányozta legrégibb czimeres
emlékeinket, a mely szerint volt Magyarországon
is virágzó, élő heraldika. E végett ösztönözött
másokat is a pecsétek, siremlékek, czimeres
levelek stb. föl kutatására. Ösztönzésének volt
is sikere, a mennyiben csakhamar tekintélyes
vezérkar szolgálta törekvéseit.

Neki s lelkes segédeinek sikerült is sok,
addig hozzáférhetetlen, nem is sejtett kincshez
jutni. E forrásokból rekonstruálta sok nemzet-
ség czimerét, s e rekonstrukciói nagy részének
igazat adtak a későbbi leletek, úgy, hogy azok
is kénytelenek voltak előtte meghajolni, a kik
eleintén bizonyos kétkedéssel nézték merészke-
déseit.

Annak, a ki még most is kétkedik Csergheő
heraldikai tudományában s azt hiszi, hogy
könnyű volt az ő sora, mert Magyarországon
nem igen foglalkoztak előbb a heraldikával s
nem is igen értettek hozzá, miért is bármit el-
hittek volna neki, azt felelhetjük, hogy nagyon
téved s hogy nem ismeri az embereket. Hiszen
épen azokat nehéz valamely igazság felől meg-
győzni, a kik tudatlanok, mert a balitéletek
mélyebb gyökeret vernek az ilyen emberek
fejében, mint az igazság s a gyökeret vert bal-
itéletek kiirtása a legnehezebb dolgok közé
tartozik. Csergheő föladata tehát nem volt
könnyű, s talán nem is sikerül tanainak érvényt
szerezni, ha az a kevés ember, a ki föltünésekor
körüle csoportosult, nem lett volna balitélettől
ment. Ezek vitték vele zászlaját győzelemre, a kik
bár nem hittek vakon neki, de könnyen enged-

ték magukat meggyőzni, ha az érvek helyes
ségét látták.

A mikor én 1893 tavaszán megismerkedtem
vele s figyelmét egy heraldikai kézikönyv szük-
ségességére hívtam föl, azt felelte, hogy ő is
érzi azt, de előbbre valónak tartja az adatok
gyűjtését s a műnyelv megállapítását. Nem is
volt még akkor rávehető, hogy egy ilyenmü
kézikönyv tervezetének elkészítésébe bocsátkoz-
zék. Tovább folytatta az adatgyűjtést, s e te-
kintetben óriási tevékenységet fejtett ki. Tanu-
ság erre nézve Siebmacher czimeres könyvének
magyar része s a Csoma Józseffel kiadott «Alte
Grabdenkmäler aus Ungarn» címü munka,
továbbá az a kézirat, a melyet a M. Tudomá-
nyos Akadémia a Péczely jutalom odaitélésével
tüntetett ki.

E kézirat a «Magyar Nemzetségek» címü,
Karácsonyi Jánossal tervezett munkának heral-
dikai része s méltóan fog sorakozni a Karácsonyi
hivatott tolla alatt készülő genealogiai részhez,
a melynek megjelenését várva várja minden
szakember.

Azonban a két nagy munkájához szükséges
adatgyűjtés s ennek földolgozása mellett is rá-
ért a heraldikai fogalmak tisztázására, és mig
nagy betegsége el nem fogta, mindig tudott
magának időt szakítani arra, hogy folyóiratun-
kat egy-egy tanulságos czikkel gyarapítsa.
E cikkeivel alapította meg azt az iskolát, mely
folytatni igyekszik munkáját. E cikkeivel nagy-
ban hozzájárult a heraldika körül elterjedt bal-
vélemények kiirtásához s megmutatta az utat,
melyen haladnunk kell.

Folyóiratunkban megjelent első tanulmányá-
nak czime: «*A czimerek fejlődése és nemei*». Ennek
bevezető szavai tanuskodnak róla, hogy
főszándéka volt a heraldikáról elterjedt száma
nélküli téves nézetek megczáfolása, de tanus-
kodnak arról is, hogy nem tartotta magát csal-
hatatlannak, s nem azért irt, hogy szavainak
vakhitelt követeljen, hanem azért, hogy a he-
raldika ügyét szolgálja. Ezt mutatja azon ki-
jelentése, a mely szerint «minden helyreigazítást
köszönettel vesz». Ezzel polémiát akart provo-
kálni és pedig olyan polémiát, a mely a tuda-
mány hasznára van; sajnos, hogy ez nem sike-
rült neki, mert a polémiának ez a neme nagy-
ban hozzájárult volna a fogalmak tisztázásához

s a heraldikának tágabb körben való műveléséhez.

E cikkelyében — legalább tudtommal — először van nálunk világosan megmagyarázva, hogy mi a czimer, mily alakúak voltak az első czimeres pajzsok, hogy miként ábrázolták a czimerképeket a pajzson, mik a beszélő címerek stb., s hogy mi sem ellenkezik annyira a klasszikus heraldika szellemével, mint a címerek szimbolikája, a mely a heraldika hanyatlásának idejéből való.

Néhány ezután következő értekezéseiből láthatjuk, hogy noha határozottan az új iskola híve, azért ennek tulhajtásaitól őrizkedik s van bátorsága velük szembe szállani. Egyik cikkében ugyanis határozottan rosszalja a modern heraldikusok azon eljárását, hogy mindazt, a mi a valódi heraldika alaptételeinek és szabályainak nem felel meg, hallgatással szokták mellőzni, mert a heraldikailag vett szabálytalanságok, sőt képtelenségek feljegyzése felette szükséges. Heraldikai szempontból, mert elfajulásának történetéhez szolgáltat adatot, más tekintetben pedig azért, mert ennek elmulasztása által a más irányban kutató tudósok szeme elől sok becses anyag vonatik el. E szavakkal az *«Arczképvás a magyar heraldikában»* című cikkét kezdi meg.

«Kritikai megjegyzések a folyóiratunkban közölt XV. századbeli címerekről» című cikkelyében jellemzően mondja a XV. századból eredő eredeti czimeres leveleinkről, hogy ezek mentik meg reputációnkat a külfölddel szemben, mert mindazon címerek, a melyek későbbi időből valók — csaknem kivétel nélkül — az igaz heraldika szabályaival ellenkező módon vannak szerkesztve. Ezzel ő is hozzájárult azok törekvéséhez, a kik a XV. századbeli armálisokra fordították az érdeklődők figyelmét, tehát neki is van része abban, hogy folyóiratunk e címerek oly nagy számának hozta facsimilijét s ez által — lehet mondani — kétségtelen hitelenségű Armoriál-lá vált, a mely ugyan még nem teljes, de minden megjelenő füzetével közeledik ahhoz, hogy azzá legyen.

Azon sorokban, a melyekben a Turul négy első évfolyamában megjelent XV. századbeli címereket méltatja, ismét a heraldikai fogalmak tisztázásának ügyét mozdította elő s elismeri,

hogy e címerek a magyar fölfogás szülöttei, mert ha rajzoljuk a legtöbb esetben nem is volt magyar, tervezőjük mindig az volt, mert a czimer tervezete nagyjában mindig, sőt részleteiben is gyakran a czimerszerző munkája.

A Rátoldok hársfaleveléről írott cikkében rámutat arra a körülményre, hogy a közös czimer, vagy a főbb vonásaikban azonos címerek a közös eredetre való következtetést engedik meg és hogy a főbb vonásaikban azonos címerek meghatározása előtt föl kell kutatni a törzsczimert, vagyis azt, a melyet a nemzetség egyik-másik vagy valamennyi tagja viselt, mielőtt az ágakra, családokra való oszlás megtörtént volna.

Sokak előtt merészségnak látszott az, hogy például egy természetes falevélnben, mely valamely czimer alárendelt jelentőségű czimerképe, fölismerte a törzsczimer egyetlen, tehát főczimerképeinek nyomát, a stilizált falevélet. De az idő megmutatta, hogy merészége nem volt hiu. E cikkében a heraldikai hársfalevélnnek valószínűsítő kis monográfiáját adta s megismertette a Rátoldok czimerképeinek mindazon változatait, a melyek az eddig hozzáférhető emlékeken látszanak.

Az Apafiak, Rhédeyek és Wesselényiek legrégibb ismert címereiről írt tanulmányában egy régibb föltevését, hogy t. i. az Apafiak régebben más címert használtak, mint az ismertet, Apafi Ferencz egy 1493. évi oklevele pecsétjének bemutatásával bizonyossá teszi, és rámutat azon valószínűségre, hogy a Rhédeyeknek és Wesselényieknek is kell az ismerteknél régibb címereknek lenni. Azóta nyolcz év telt el s e tekintetben nem haladtunk tovább, mert a két családnak régibb, eddig ismeretlen czimeres emlékei nem kerültek szemünk elé. Pedig legalább a Wesselényi czimerre nézve alapos reményünk van, hogy a görcsöni levéltárban találunk eddig ismeretlen adatokat, sőt biztosan tudjuk, hogy a Wesselényieknek a XV. század elejéről való armálisa ott van, de ezen közkinccs az Erdélyi Múzeum-Egyletnél van letéve s ott bizonyos hatalmas okoknál fogva még mindig ládába lévén zárva, hozzáférhetetlen.

A Gutkeled nemzetség címere leírásában beszámol a cikk írásáig ismeretes nemzetségi címerekről, a melyeknek száma 24 volt, s aztán

végig kísérve az összes ismert Gutkeled czimeremlékek változatain egészen a famozus farkasfogakig, az ékről monográfiát ad, mint azt a Rátoldok hársfalevelével tette. Ez volt utolsó jelentékenyebb cikke. Nem azért, mintha a heraldika iránti érdeklődése megszűnt volna, haanem azért, mert a Siebmacher magyar részének szerkesztése, s a magyar nemzetségekről szóló, később a Péczely jutalommal kitüntetett, Karátsonyi Jánossal közösen tervezett nagyobb-szabású mű heraldikai részének megírása minden idejét elfoglalta a különben is betegeskedni kezdő Csergheőnek.

E becses kéziratának sajtót alul való kike-rülését már nem érthette meg. Betegsége erőt vett rajta s a zászló, mely körül Magyarország legtöbb heraldikusa csoportosult, kiesett kezéből. Az e fölött érzett fájdalomkat csak az enyhíti némileg, hogy működésével határozot-tan kijelölte az utat, melyen haladnunk kell és hogy működésének e nyoma lesz utmutatónk.

Csergheő Géza külsejét illetőleg is sajátságos ember volt. A ki egyszer látta vagy beszélt vele, biztosan fölismerte évek múlva is. Polgári ruhában is katonát mutatott s a divatnak nem hódolt még csak annyira sem, mint egy német professor.

Czylinder soha sem volt a fején, a sarkantyú pedig — bár nem volt lovas katona — soha sem hiányzott cipőjéről. — Hangosan beszélt, úgy hogy a ki nem ismerte, azt hitte, veszekszik, pedig ezt ritkábban tette, mint a legtöbb ember. Türelmes volt a végletekig, kivált ha heraldikáról volt szó, s a legnagyobb képtelenségeket is türelemmel hallgatta meg, remélvén, hogy az illetőt idővel kapacitálhatja és azért, mert senkit sem akart a heraldikával való foglalkozástól elriasztani.

Egy izben tanuja voltam, mikor egy határtalanul korlátolt eszű uri ember az efféle s hozzá még modortalan emberek módjára föltett kérdése-re nem várta meg a kért választ, de saját maga felelt magának s aztán oktatólag mondott el egyet-mást Csergheőnek a heraldikáról, a ki aztán a lehető legkomolyabb arcczal mondta neki: «Öntől sokat várhat heraldikánk». Ennek hallatára azt kérdeztem tőle: miért mondtad ezt neki, hiszen ha elhiszi, sok bajunk lesz vele, ha pedig észre veszi, hogy gúnyt űztél vele, rossz

néven fogja venni. Az utóbbi eset lehetősége — mondá ő — ki van zárva. Ő hinni fogja, hogy neki rendeltetése a heraldikát művelni s ez hasznunkra lesz, mert sok lim-lomot fog ugyan összehordani, de e lim-lom között bizonyára oly becses anyag is lesz a melyért szivesen hallgathatjuk badar beszédét, s tűrhetjük modortalanságát órákig is.

A középkorba annyira beleélte magát, hogy egész lénye középkori lett. A fejedelem s a nők iránt érzett hódolat, a vallásosság, egyenesség, bátorság, szigorú becsületesség voltak legkijelölőbb jellemvonásai.

A középkori ember volt ideálja s a modern ember iránt bizalmatlanságot érzett. A francia forradalom nagy alakjait gyűlölte. Közülök csak Napoleonnak bocsátott meg, nem annyira azért, mert megtörte a forradalmat, hogy császárrá lett és helyre állította a monarchiát, hanem azért, mert a katolika vallást ismét jogaiba helyezte s különösen azért, mert Ferencz császárnak veje lett. Bonaparte iránt érzett gyűlölete szánalom-má vált Napoleonnal szemben, mert meg volt róla győződve, hogy az Ég végtelen igazság érzete mérte rá büntetésül a szent-helenai napokat. Napoleon expiálta Bonaparte bűneit, a ki föl-kent császárok és királyok ellen mert győzelmösen harcolni.

A világtörténet azon korszakai, a melyekben a heraldika nem virágzott, nem igen érdekelték s a műtárgyak közül is leginkább a keresztény középkor izlésében készültekkel vagy cimerezekkel foglalkozott legszivesebben.

A barokk műtárgyak már kevésbé kötötték le figyelmét, de mégis inkább, mint az antik dolgok, mert ez utóbbiakon soha sincs czimer. S ha boszantotta is a barokk izlés művészeinek értelmetlensége a cimerek körül, azért még sem hagyta tekintet nélkül alkotásaikat, mert, a mint számtalanszor mondta, az, a ki a heraldikát igazán szereti, nemcsak virágzása, de hanyatlása iránt is érdeklődik. És igaza volt, mert az a ki Rómának csak fénykorát tanulmányozta s hanyatlásának korszakát nem, az, a ki Hellasnak csak megalakulását s virágzását veszi figyelembe, de romlását s ennek okait nem, nem ismerheti sem Rómát, sem Hellast.

Csergheő figyelmét épületen, szobron vagy más műtárgyon kizárólag a heraldikai motívu-

mok kötötték le, ha ezek alkalmazása heraldikailag értelmesen történt, szép volt az épület, szép a szobor s a műtárgy, ha nem, akkor ugyancsak nagyevű művésznek kellett lenni, hogy megkegyelmezzon neki. Sokszor évdtem vele, mondván, hogy ő az embereket is heraldikailag csoportosítja, a mire ő nevetve felelte rendesen, azt mondván: «Freund, du übertriebst». Nem sok idő telt bele s kitünt, hogy nem túloztam, mert valakit nekem úgy mutatott be: «Auch ein Sigmundianer», értvén alatta, hogy a bemutatott ur családjának is Zsigmondkori armálisa van.

Csergheő Géza, egy a XIV. században Nyitra vármegyéből Vasba származott nemes családnak ivadéka, Heiligenstadtban — Bécs külvárosában — született 1841. július 26-án. Atyja Nemes-tacs-kándi Csergheő Lőrincz, előbb a m. kir. nemes testőrségnél szolgált, utóbb Ausztriában miniszteri osztálytanácsos volt, nagyatyja Ferencz, szintén magyar nemes testőr, genealogus volt s e mellett heraldikával is foglalkozott.

A mint márelőbb is mondtam, ettől örökölte a heraldika iránti hajlamát. Az a körülmény, hogy sokat volt magában, saját gondolataival elfoglalva, kidomborította egyéniségét. Röviden mondván, nem volt tuczat ember s individualitását még a katonai élet nivelláló hatása ellen is megtudta óvni. Mint katona is Csergheő Géza maradt, a ki minden körülmény között más volt mint társai. Még a háboruban is, a hol vitéz volt, mint legvitézebb társai, de vitézkedése más-ként nyilvánult mint amazoké.

Kevéssel halála után egy fegyveres pajtásával a custozzai csatáról beszélgettünk s ez nekem egy epizódot mondott el, melynek Csergheő volt a hőse.

Egy magaslaton volt az olaszok egy ütege föllállítva, e magaslat ellen intézendő rohamra küldték azt a csapatot, melybe Csergheő is be volt osztva. A fiatal főhadnagy szakaszát jóval megelőzve rohant előre, nem törődve az ágyúkkal, s azzal a minden oldalról fenyegető veszéllyel, a melynek neki ment. Bátor föllépése egy-részt szakaszát sarkalta az utána nyomulásra, másrészt az ellenséget félemlítette meg úgy, hogy eszeveszetten hagyta ott ágyuit, melyek közül egyet Csergheő elfoglalt.

Alig történt ez meg, rögtön felül kerekedett

benne jellemének egyik vonása, a bizalmatlanság, s abbeli félelmében, hogy esetleg más fogja magának vindikálni a bravuros haditettet, czeruzát vett ki zsebéből s rá írta az ágyu talpára: «*Ez ágyut Csergheő főhadnagy foglalta el*». Másnap a mikor az ellenséges lövegek Soma Campagna piacán föl voltak állítva, kihallgatásra jelentkezett s kérte, adják neki az ágyu emlékül. Persze, hogy a szokatlan kérésnek nem volt semmi eredménye s e bravurjának kézzel fogható emléke nem maradt. De társai emlékezetében ma is él. A béke szolgálat nem igen volt inyére a regényes hajlamu tisztnek s mindinkább megérlelődött benne a szándék, hogy a tényleges szolgálattól megválva, egyedül a heraldikának fog élni, s e szándékát végre is hajtotta volna, ha 1869-ben az ujonnan szervezett m. k. testőrséghez nem osztják be. A fejlődésért rajongó tiszt élete legszebb napjai közé számította azt az időt, melyet hadura közvetlen közelében tölthetett. Az udvari szolgálat unalmait nem érezte úgy, mint más s a szolgálat elhagyására mindaddig nem gondolt, míg ismét a csapathoz való bevonulás ideje nem következett be. Ez időtájt ismerkedett meg azzal a felekölt lelkü nővel, a kit csakhamar feleségül vett, s a kinek köszönhetjük, hogy idegenbe szakadt honfitársunk magyarrá lett.

Boldog házasságának első éveit még nem itthon töltötte, hanem az osztrák örökös tartományokban. Az ezen időre eső munkásságáról már megemlékeztünk s elmondtuk, hogy mily nagy hatással volt heraldikai kiképzésére.

Csergheő eleintén Ungváron telepedett le s gazdálkodással is foglalkozott, de valamint a katonai szolgálat mellett is talált időt tudománya művelésére, úgy gazdasági ügyeinek vezetése sem vonta el a heraldikától. Nagy művének, a Siebmacher magyar részének első füzetét még itt szerkesztette s hazánk északkeleti területén fekvő családi-, vármegyei- s hiteles helyi levéltáraiban gyűjtötte és gyűjtette az anyagot a többi füzethez. Ez időtől, különösen 1888-ban Budapestre történt költözése óta, kizárólag a magyarországi heraldikának szentelte munkásságát s élte utolsó pillanatáig — még nagybetegen is — úgyszólván pihenés nélkül ennek érdekében dolgozott, s ez által minket, barátait s munkatársait nagy hála kötelezett. E hála

A BÉKÁSSY CSALÁD CZÍMERE 1417-BŐL.

lerovása végett gyültünk ma itt egybe. Igénytelen szavaim ezt igyekeztek kifejezni. Egyedül csak ezt és nem emlékét megörökíteni, hiszen azt ő maga tette meg műveivel. Ő itt hagyott bennünket, elment előre oda, a honnan nincs

visszatérés s majdan, ha mi is utánna megyünk és viszontlátjuk, számon fogja tőlünk kérni örökét.

Adja az Ég, hogy be tudjunk vele számolni.

BÁRCZAY OSZKÁR.

VEGYES.

A Békássy család címere az 1417. évből.

(Színes címerképpel.)

Az érdekes címeradomány, melyet jelenleg közölni szándékozunk, már régóta ismeretes. A Győri Történelmi és Régészeti Füzetek legelső évfolyama, 1861-ben, közölte annak szövegét és közölte a címernek eléggé hű rajzát is.

Az oklevélnek rongált állapota okozta, hogy az ott közlött szöveg igen hézagos; ezt a hiányt akarjuk pótolni jelen közlésünkkel, melyben iparkodtunk — a mennyire csak ez lehetséges volt — a rendkívül rossz állapotban fennmaradt oklevél szövegének olvashatatlan részét is kiegészíteni.

A címeradományban magában, melyet Zsigmond király Konstanzban, 1417 augusztus 15-én ad ki, nincs valami nagyon nevezetes. A szokott formulákkal mondja el a király, hogy három kanonok, Mihály szepesi olvasókanonok, Miklós sasvári esperes, és János budai kanonok, a király elé járultak kérelmükkel és elmondták kérelmük támogatására érdemeiket. János kanonok mindvégig a király kíséretében volt azon a nagy politikai köruton, mely Bosznián, Istrián, Friaulon, Lombardián, Franciaországban és Aragónián át Konstanzba, az egyház szakadás megszüntetésére vezetett. A másik két kanonok, Mihály és Miklós, csak az utóbbi helyen, az az egyetemes zsinaton voltak a király oldala mellett. Érdemeiket a szokott, és több címeres levélben előforduló módon mondja el a király.

A három kanonok bemutat egy címertervet a királynak, és kéri annak adományoztatását az ő számukra, valamint rokonaik részére is. A király teljesíti a kérelmet és a három kanonoknak, kiknek családi neve megmondva nincs, és a rokonnak, kiknek rokonsági fokáról a kérelmezőkhöz, az oklevél felvilágosítást nem ad, megadja címerül a kért ábrázolást. E rokonok *Békássy Gergely fiai: János és István, Tordasi Bálint* és még egy *István*, kinek családi neve az oklevélben olvashatatlan. Hihetőleg a három kanonok is e három családnak volt sarja, és kiki saját érdemei által a maga családjának is örök időkre szóló kitüntetést óhajtott szerezni.

A címereslevélben, az adományozott címer után, a legérdekesebb a mód, a hogy az reánk maradt. Az oklevélnek ugyanis eredetije nincs meg, közelkorú átiratban jutott az korunkra, mely a címer képét is az eredeti után hiven lefestve megőrizte.

A három család részére szóló oklevél eredetije ugyanis néhány évtized multával, István budai polgárnak, aki patikárius volt, került birtokába. Talán ugyanaz az István ez, vagy annak leszármazottja, kinek családi neve a címerlevélben olvashatatlan. Tordasi Bálint deák, kinek (vagy talán atyjának) nevével már az eredeti címeradományban találkozunk, Hunyadi János kormányzó ítélőszéke előtt pörbe idézi István patikáriust, mondván, hogy ennek birtokában van Zsigmond királynak egy címeradományozó levele, mely az ő (t. i. Tordasi Bálint) címerére vonatkozik s melyre nézve óhajta, hogy azt István polgár mutassa föl az ítélőszéknek és másolatát engedje át. A budai polgár nem tesz ez ellen semmi kifogást sem; beismeri, hogy a címerlevél nála van, kész azt a bíróságnak bemutatni és másolatát Tordasi Bálintnak átadni. A kormányzó ennek következtében 1449 április 13-án bíróiag átírja és hiteles másolatban kiadja az eredeti címereslevelet, és átiratának élére lefesteti az adományozott címeret is.

Tudtunkkal ez a legeslegelső teljes armális-átírás, melyet birunk s e körülmény érthetővé teszi, hogy az 1861-iki közlés után újból kiadjuk annak szövegét, kiegészítve lehetőleg annak hiányait, a Békássy család tulajdonában lévő átirat eredeti példánya után s hogy közöljük az 1417-ben adott és 1449-ik évi átiratban fennmaradt címernek hű színes mását is, rekonstruálva a színeket és az ábrázolást az azóta nagyon sokat szenvedett festmény alapján a heraldika szabályai szerint.

Az 1449-ik évi megerősítő oklevél szövege szószerint a következő;

Nos Joannes de Hwny[ad] regni Hungarie gubernator memorie com[men]damus, quod nobis in octavus festi Epiphaniarum domini unacum [prelatis], baronibus et regni n[obilibus] in sede nostra iudiciaria sedentibus [Va]lentinus [littera]tus de Tordas iuxta con-

tin[en]tiam] li[tterar]um nostra[rum] ipsam hic Bude coram nobis facie ad faciem factam fore denotantium, nostram personaliter veniendo in presentiam [contra circu]msp[ectum] virum Stephanum appathekarium, civem civitatis Budensis, allegavit eomodo, ut quedam littera privilegialis condam domini Sigismundi pie memorie regis Hungarie, factum armorum suorum tangens, erga ipsum Stephanum appathekarium haberetur, quas per ipsum coram nobis exhibere et paria earundem pro se habere vellet; quo audito annotatus Stephanus, civis Budensis, similiter nostram consurgens in presentiam, respondit ex adverso, quod hoc bene verum foret, quomodo dicte littere erga ipsum haberentur, quas coram nobis exhibere et paria earundem eidem Valentino litterato dare promptus esset et paratus; cuius tenor is est:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmatie, Croatie et cetera rex, omnibus Christi fidelibus, tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus reg[nare] et victorose triumphare. A claro lumine troni regii, velut e sole r[adii], nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius [generositatis] insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad [universorum] tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fideles nostri devoti, dilecti, honorabiles viri, domini, Michael [lector] ecclesie beati Martini confessoris Scepusiensis ac Nicolaus archydiaconus Saswariensis et Johannes Strigoniensis, Waciensis et Budensis ecclesiarum [canonicus], nostre mayestatis venientes in presentiam, propositis et recensitis ipsorum fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque [com]placentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipsi, primum idem dominus Johannes canonicus in Bozne, Istrye, Forisyulii, Lombardie, [Francie, Aragonie, et demum idem domini Michael lector et Nicolaus archydiaconus in presentibus Almanie partibus, nobis in eisdem pro sacro sancte universalis ecclesie et sacri imperii Romani status reformatione et querenda pace universis procedentes et laborantes, sacro[sanct]o regio dyademati et celsitudini nostre mayestatis, personis et rebus ipsorum non parcendo, indefesse studuerunt complacere, reddideruntque se [gratos] et acceptos, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, mayestati nostre exhibendo, ab eadem mayestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia ipsi, et per eosdem Johanni et Stephano, filiis Gregorii de Bekas, Valantino (*igy*) de Tordas, et S[tephano] filio de eorundemque Johannis et Stephani necnon Valentini et Stephani heredibus et posteritatibus universis dari et conferri humiliter et devote suppli[caverunt]. Unde nos prefatorum Michael[is] lectoris, ac Nicolai archydiaconi et Johannis canonici gratis affectibus intuentes predictorum obsequiorum gratuita merita, quibus studiis dil[igenti]bus [ac indefe]ssis actenus erga nostram clauerunt maiestatem, qu[otidie]que clarent et in antea eo studiosius clarere poterunt, quo se et suos [pre]clarioribus honorum gratiis sentient decora[tos, animo] deliberato et ex certa nostre mayestatis scientia, eisdem dominis Michaeli lectori ac Nicolao archydiacono et Johanni canonico [et per] eosdem predictis Johanni

et Stephano [necnon Valentino et] altero (*igy*) Stephano, eorundemque Johannis, Stephani necnon Valentini et alterius Stephani heredibus et posteritatibus unive[rsis], ad prefatorum Michaelis lectoris ac Nicolai [archy]diaconi et Johannis canonici supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta, ac pictoris [magiste]rio distincte descripta, virtute presentium conferimus, ymo de abundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem prelibatorum Michaelis lectoris ac Nicolai archydiaconi et Johannis canonici ac aliorum supradictorum nobilitatis gloriam, proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut iidem Michael lector ac Nicolaus archydiaconus et Joh[annes] canonicus ac per eosdem predicti Johannes et Stephanus necnon Valentini et alter Stephanus, eorundemque Johannis et Stephani ac Valentini et alterius Stephani (et) posteritas u[niversa] nata, et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium acpropriatis (*igy*) coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo [in ant]ea in [pre]liis, hastil[udiis], torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et defferre. Gaudeant igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gratie antefati Michael [lector] p[re]scriptu]s ac Nicolaus archydiaconus et Johannes can[onicus] et alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regum eorundem in antea soli[detur] inten[tio], quanto ampliori favore preventos se con[spiciu]nt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo [ut] r[ex] Hungarie utimur, munitas, prelibatis dominis et aliis su[prascriptis] duximus concedendas. Datum Constantie, in festo assumptionis beate virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie et cetera tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

[Nos igitur] p[aria] ipsarum litterarum prefati condam domini i[m]per[atoris] presentibus litteris nostris de verbo ad verbum transcribi et transunificantes, eisdem dominis Michaelis (*igy*) lectori ac Nicolao ar[chy]diacono, Johanni canonico et aliis predictis pro uberiori cautela duximus [con]cedendas, nostrarum, quibus sigillum nostrum est appensum, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude, in festo P[asce] domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo qu[adragesimo] no[n]o.

Az adományozott czimer leírása a következő: két mezőben ugrásban lévő fehér szarvas, arany szarvakkal és arany nyakkoronával. A szarvak és a korona érczéből a nagyon megviselt oklevelen csak a barnás alapszín maradt meg; ilyen az a mi hű színes képünkön is. Sisakdisz: két kék szárny közt a pajzsbeli alak csonka törzse. Takarók: kék- vörös. A pajzs balra, az oklevél kiállítójának neve felé dől; ennek következtében a czimer többi alkatrészei is balra fordítvák, mi hazai heraldikánkban a leggyakoribb eset.

A czimert a Siebmacher-féle gyűjtemény is közli. Az ábrázolásról azonban azt mondja, hogy a szarvas nyugvó helyzetben van s hogy a czimerkép helyzete hibás, mert az nincs a pajzs

tengelyében. E hibával azonban alig ha róhatjuk meg a czimer festőjét. A szarvast kétségtelenül ugró helyzetben akarta ábrázolni a festő, megörökítvén ezzel egy vadászati jelenetet, melyeknek régi heraldikánk nagy kedvelője. A felfelé ugró szarvas pedig tényleg a pajzs tengelyében van, s így sem Zsigmond királynak, sem Hunyadi Jánosnak czimerfestője nem követett el hibát a czimertani ábrázolás szabályai ellen.

Hunyadi Jánostól ez a harmadik czimereslevél, a mit ismerünk. Kettő, Pogány Miklósé 1448-ból és Berekszői Péteré 1449-ből új czimeradomány; a jelenleg ismertett oklevél pedig birói átirat. Habár jogi természetére nézve különbözik is az eddig ismert két armálistól, de alakjánál, kiállításánál fogva a czimeres levelek közé sorolhatjuk; kiállításánál fogva pedig legérdekesebb és legritkább okleveles emlékeink egyike.

A Békássy család is azok közé tartozik, melyek régi czimerüket elhagyva, újabb eredetű czimerrel élnek. A jelenleg használt családi czimernek az 1417-ik évvel semmi közös vonása sincs.

F. L.

A csicseri Ormos család szabolcsvármegyei ágáról.

A magyar nemesség közt vannak családok, melyek törzsfája a honfoglalás korszakába ágazik be, de az idők menetén az ősök tűzhelyeikhez húzódtak, vagy ha amaz háborus korszakokban a hadviselő kötelmei alól teljesen ki nem is vonhatták magukat, — kimagaslóbb szerepük nem jutott, s így családi nevük a feledékenység homályába borult. A csicseri Ormos család szintén a magyar nemesség legrégebbi családjai rovatában tartozott, de országos dolgokban, hadviselésben kimagasló ősük nem volt, és csakis régi birtoklási okiratokban, vármegyék közügyeiben bukkanunk nevükre.

Századoktól apáról fiura átszállt hagyomány a csicseri Ormos család első ősenek Uszubut tartja, a honfoglaló Árpád egyik csapatvezérét, akiről Béla király névtelen jegyzője említést tesz, elmondván, hogy «Árpád fejedelem Uszubut vezértársával Veszprém ellen küldte.»

Ugyane hagyomány szerint, Kálmán királyunk Ung vármegyében fekvő Csicsér falut adományozta a családnak, és az Ormos család által az ungmegyei Csicsér falutól nyerte előnevét.

A csicseri Ormos család czimerét Csergeő Géza a Siebmacher-féle czimerkönyvben közzétette, és ama czimerrajz a birtokomban lévő régi gyűrűpecséttel teljesen azonos, azzal a heraldikailag semmit sem jelentő különbséggel, hogy a régi gyűrűpecsét karneol kövébe metszett pajzs gömbölyü. A pajzsban vitéz áll, jobbjobban kardpengével, baljában üstöknél fogott emberfő

látható. A czimersisak díszre a koronából kiemelkedő pánczéltartó kar, mely csillagot tart.

A szabolcsvármegyei Csicseri Ormos család századokkal ezelőtt Ung vármegyéből Szabolcs vármegyébe települt, mint a régi birtoklási okiratokból kitűnik.

A XV. század elején már Szabolcs vármegye közügyeiben is szerepelnek; a gróf Zichy családok levéltárában *Magister Andreas filius Pauli dicti Ormos de Mecher vicecomes comitatus de Zabolch* 1411-ben és 1414-ben két kiadvánnyal szerepel.¹ A Zichy-kódex hiteles adatai is azt igazolják, hogy a csicseri Ormosok Ungvármegyéből származván, 1411-ben Zsigmond magyar király idejében már Szabolcs vármegye birtokos nemessége közt szerepelnek.

Különben régi okiratok szólnak afelől, hogy a csicseri Ormos család más vármegyékben fekvő részjóságokkal, Szabolcsvármegye területén is terjedelmes birtokok urai voltak.

A család történelmében birtoklási tekintetben az 1490-ben élt Imre magaslik ki. Ez az Imre a Derenchéniekkal, Zokalyi, Kisvárdai, Szepessi és más előkelő nemzetségekkel állt rokonságban, és több vármegyékben terjedelmes birtokai voltak. A Káta nembeli Surányi Charnavodai nemzetséggel is vérségben állott.

A szabolcsvármegyei csicseri Ormos család még a XIX. század első felében is birtokos gyanánt említetteti a Beregvármegyében fekvő Charnavoda, vagy mint most nevezik Csarada helységben.²

A XVIII. század elején élt István, de ennek fiutódja nem maradt.

Ugyane század elején élt Imre, Szabolcsvármegyében több helységekben birtokolt. Ennek az Imrének hitvese Szentmiklósi és Óvári Pongrácz Zsófia volt. Ebből a házasságból két fiúgyermek lett volna hivatva a család fentartására: Miklós és Imre.

Imre fiutódot maga után nem hagyott.

Miklós nőül vette Gömörvármegyéből Szatmári Király Miklós, és hitvese Szentmiklósi és Óvári Pongrácz Erzsébet³ leányát: Szatmári Király Erzsébetet.⁴

E házasságból csak egy fiúgyermek vezetett tovább nemzetségét: György.

Ez a csicseri Ormos György nőül vette Ugocsavármegyéből az akkori ugocsavármegyei

¹ Zichy okmánytár, VI. k. 151. és 294. ll.

² Csarada falu 1840. évi tagosítási okirata.

³ A szentmiklósi és óvári Pongráczok lipótvármegyei birtokrészekkel más vármegyékben fekvő birtokaira vonatkozó eredeti osztály levele.

⁴ Ifjabb Szatmári Király Miklós gömörvármegyei alispán és testvérei, Csicseri Ormos Miklósné Erzsébet, — Fáy Péterné Anna, — és a még hajadon kisasszony Zsófia, 1778-ban édesanyjuk halála alkalmával ezüst, arany és más ingóságokon osztozkodnak.

alispán, a Bagát-Radván nemből való Morvay József leányát Erzsébetet.¹

Csicseri Ormos Györgynek Morvay Erzsébettel kötött házasságából egyetlen gyermeke maradt életben: Csicseri Ormos Katalin. Ezt a

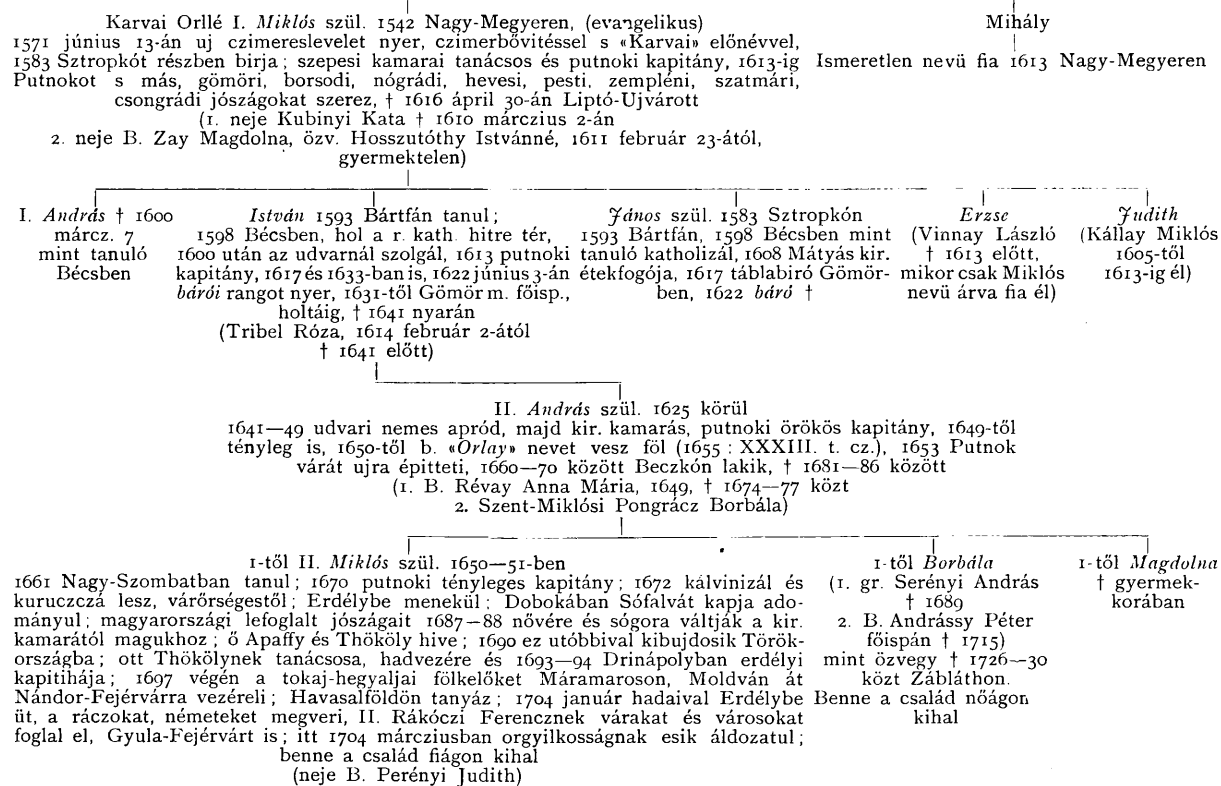
⁵ Családi okiratok és Morvay Erzsébet menyasszonyi levele völegényéhez Csicseri Ormos Györgyhöz.

Katalint 1833-ban, Bereg-Surányban birtokos Ludányi Bay Károlynak Csernelházi Chernel Erzsébettől született fia, Ludányi Bay Gábor vette nőül. Ez a csicseri Ormos Katalin, férjezett Ludányi Bay Gáborné, 1886-ban halt el, és benne: a szabolcsvármegyei csicseri Ormosok ága kihalt.

BAY ILONA.

A karvai báró Orlay-család nemzedékrendje.¹

Kis-Jókai Orllé (Ollé) *Jakab és Imre* testvérek,
a XVI. század elején, Nagy-Megyeren

¹ A család származásának és történetének tüzetes ismertetését levéltári adatokból I. a *Századok* f. é. III. füzetében, s az okirat-közléseket a *Történelmi Tár* szintén III. füzetében Thaly Kálmántól.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi február hó 24-én *Bánó József* ig. vál. tag elnöklété alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Aldásy Antal, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Illésy János, Kammerer Ernő, Komáromy András, Nagy Gyula, Petkó Béla, Schönherr Gyula, Szent-Ivány Zoltán, Szinnyei József, Tagányi Károly*

ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérfataky László* titkár.

Az elnök az ülést megnyitván, *Schönherr Gyula* felolvasta Csoma József ig. vál. tagnak «A kar a magyar heraldikában» című értekezését, a mely a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyekre kerülván a sor, a titkár bejelen-

tett Kendi Finály Henrik ig. vál. tagnak f. évi február 13-ikán bekövetkezett halálát. Az ig. választmány a tudományra bekövetkezett nagy veszteséget mély megilletődéssel vette tudomásul és a gyászest fölötti igaz részvétének jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

A titkár jelentette, hogy dr. Szüdeczky Lajos ig. vál. tag a társaság kötelékéből való kilépését 1897. év végével bejelentette, hivatkozván egy korábbi nyilatkozatára, mely szerint ő, mint az Erdélyi Múzeum szerkesztője, a társasággal csereviszonyba óhajtott lépni. Az ig. választmány Szüdeczky Lajos ig. vál. tag kilépését az 1897. év végétől, mint a mikor öt éves tagsági kötelezettsége az alapszabályok értelmében megszűnik, tudomásul vette, felszólítja azonban öt 1894-97. évekre esedékes, összesen 20 frtnyi tagdíj, hátralékának befizetésére.

Uj tagokul megválasztottak, az évdíjas tagok sorába, *Berseny Béla* kir. pénzügyi fogalmazó Eperjesen (ajánlja a titkár) és *Pálffy László* szolgabíró Pacsán (aj. Makay Dezső).

A titkár előterjesztette a pénztárnok részletes kimutatását az 1896. év eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és a tényleges eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazta:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat Eredmény Különbözet		
	frt kr.	frt kr.	frt kr.
1. Pénztári maradvány	306 28	306 28	—
2. Értékpapírok kamatai	432 —	432 —	—
3. Alapítványok kamatai:			
a) 3100 be nem fizetett alapítvány után	155 —	140 —	— 15 —
b) hátralék 1896-ról	30 —	25 —	— 5 —
4. Pártoló tagdíjak	1400 —	1440 —	+ 40 —
5. Évdíjak	1400 —	1290 60	— 109 40
6. Kiadványok eladása	80 —	93 40	+ 13 40
7. Alapítvány-befizetés	100 —	—	— 100 —
8. Rendkívüli bevétel	10 —	576 —	+ 4 24
Osszesen	3913 28	3733 04	

A tényleges eredmény e szerint 180 frt 24 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat Eredmény Különbözet		
	frt kr.	frt kr.	frt kr.
1. Személyi járandóságok	750 —	750 —	—
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	668 40	— 31 60
3. Nyomdai költség	1700 —	1388 96	— 311 04
4. Színyomatok készítése	150 —	150 —	—
5. Metszetek, rajzok, czinkografiai	150 —	231 50	+ 81 50
6. Utánvételi expedálás költségei	50 —	34 43	— 15 57
7. Irodai átalány	60 —	60 —	—
8. Társulati szolgál díjazása	60 —	60 —	—
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	120 —	106 32	— 13 68
o. Tökésítés	100 —	101 15	+ 1 15
1. Rendkívüli kiadás	10 —	—	— 10 —
Osszesen	3850 —	3550 76	

A tényleges kiadások tehát 299 frt 24 krral maradnak az előirányzat mögött. Készpénz maradvány 182 frt 28 kr., 119 frttal több az előirányzatnál.

Vagyonállás 1897 december 31-én:

1. Értékpapírok névlegesértékben (koronajáradék 21,400 korona, jelzáloghitelbanki nyer. kötvény 100 frt)	10,800 frt	— kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2,600	« — «
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500	« — «
4. A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg	300	« — «
5. Pénztári maradvány az 1897. évről	182	« 28 «
Osszesen	14,382 frt	28 kr.

A pénztári kimutatás és az itt közölt összehasonlítás bemutatása után *Boncz Ödön* ig. vál. tag mint a számvizsgáló bizottság előadója felolvasta a bizottság jelentését az 1897. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által készített 1898. évi költségvetési tervezetről. A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tekintetes Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897-iki pénztári állapotának és számadásainak megvizsgálására vonatkozó kiküldetésünkben f. évi február hó 16-án eljáván, a teljesített számvizsgálatnak eredményéről a következőkben van szerencsénk jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddig követett módot követvén, mindenekelőtt a *pénztári naplókönyvet* vizsgáltuk át, s annak 1897. évi minden egyes tételét az igazolásokra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésekre nézve pedig a *tagok nyilvántartó könyvében* is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1897. évi december hó 31-ével *3733 frt 4 kr.* bevétellel, *3550 frt 76 kr.* kiadással és a folyó 1898. évi költségelirányzatba első bevételi tétel gyanánt átvendő *182 frt 28 kr.* pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a *kézi pénztárt* vizsgáltuk át. A pénztári naplókönyv 1898. évi tételét, kezdve a múlt évről átvitt és fentebb kimutatott 182 frt 28 krnyi pénzmaradvánnyal, bezárólag február hó 16-áig összegeztük és *601 frt 28 kr.* bevételt, *268 frt 15 kr.* kiadást, vagyis *333 frt 13 kr.* pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 264 frt 13 krt készpénzben, 69 frtot pedig előleg-nyugtákból, minélfogva a kézipénztárt hiánytalanul jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a *törzsvagyon könyvet*. E szerint a társulatnak jelenleg 5 ötszáz forintos (2500 frt), 35 kétszáz forintos (7000 frt) és 27 egyszáz forintos (2700 frt) alapító tagja lévén, az alapítók száma a múlt évihez képest egy 100 frtos alapítóval gyarapodott. A felsorolt, összesen *12,200 frtot* tevő

alapítványokból be van eddig fizetve 9100 *frt* és fizetetlen még 3100 *frt*. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztosítva van 2600 *frt*, a miről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződünk, ellenben 500 *frt* kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

Ezenkívül a Társaság törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 1700 *frt*-nyi összeg is, a mely megtakarításokból származott. Énnél fogva a Társaság törzsvagyonára összesen (12200 + 1700) 13,900 *frt*-ot tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 9100 *frt*-nyi befizetett alapítványból és a megtakarított 1700 *frt*-ból, összesen 10,800 *frt*-ból 10,600 *frt* az osztrák-magyar banknál, 200 *frt* pedig kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik, a bank 5 drb letéti jegyének, továbbá két két-száz koronáról szóló 4%-os magyar bankjárdék kötvénynek megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a fentebb említett 13,900 *frt* törzsvagyonnal, továbbá a választmányi határozatok alapján a középkori czimeralbumra féltetett 200 *frt*-al s a Nemzeti Zsebkönyv költségeire fentartott 100 *frt*-al, (mely utóbbi, 300 *frt*-ot tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tétettek le) végre a mult évi 182 *frt* 28 *kr*-nyi pénztári maradvánnyal, tehát 1897. évi december 31-én összesen 14,382 *frt* 28 *kr*-al állapított meg.

Ami az 1897-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását az al. alatt csatolt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevételknél mindössze 180 *frt* 24 *kr*-al folyt be kevesebb, mint a mennyi előirányozva volt, dacára annak, hogy a mult évben alapítványi befizetés nem történt, az e czimen a 7. tétel alatt előirányzott 100 *frt* bevétel teljesen elmaradt. Viszont azonban a kiadásoknál is 299 *frt* 24 *kr*-nyi, illetőleg az előirányzott 63 *frt* 28 *kr*-nyi maradványt leszámítva, 180 *frt* 24 *kr*-nyi megtakarítás éretett el, dacára annak, hogy a tőkésítésre előirányzott 100 *frt*-al szemben 101 *frt* 15 *kr*. kiadott. Lényegesebb kiadási többletet (81 *frt* 50 *kr*.) csakis metszetekre és rajzokra előirányzott tételnél találtunk, a mi a «Turul» mult évi folyamában kiadott nagyobb számú rajzokban leli megokolását. Meg kell végül még említenünk azt, hogy az 5. kiadási tétel alatt ugyan 311 *frt* 4 *kr*-nyi megtakarítás mutatkozik, mindamellett a mult évben csakis 4 füzet került kifizetésre s nem 5 füzet, miként az előirányozva lett.

Mindezek után — jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálsan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a Tek. Választmánynak, hogy Tóth Árpád társ. pénztárnok urat a mult 1897. évre nézve, a szokásos szertartással felmenteni méltóztassék.

Attérve ezek után a titkár ur által előterjesztett 1898. évi költségvetési javaslatra, miután annak egyes teteleit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltnak véljük, van szerencsénk ezt titkár ur által előterjesztendő alakjában 3679 *frt* 28 *kr*. bevétellel, 3660 *frt* kiadással s így 19 *frt* 28 *kr*-nyi előirányzott pénzmaradvánnyal a Tek. Választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1898. évi február 16-ikán.

Szinnyei Főzsef, s. k.
számv. b. tag.

Boncz Ödön, s. k.
számv. b. tag.

Nagy Gyula, s. k.
számv. b. tag.

A pénztár-vizsgáló bizottság jelentése elfogadtván, az ig. választmány Tóth Árpád pénztárnoknak a felmentést az 1897. évre a szokásos fentartással megadta, a pénztár-vizsgáló bizottságnak pedig buzgó fáradozásaiért köszönetet szavazott.

A pénztár-vizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1898. évre következőkép állapított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1898. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1897. évről	182 <i>frt</i> 28 <i>kr</i> .
2. Értékpapírok kamatai (10,700 <i>frt</i> 4% koronajárdék és 100 <i>frt</i> 4% hitelbanki nyer. kölcsön-kötvény után)	432 " — "
3. Alapítványok kamatai, 3100 <i>frt</i> -nyi be nem fizetett alapítvány után 5%	155 " — "
4. 150 pártoló tag után várható összeg	1400 " — "
5. 300 évdíjas tag után várható összeg	1300 " — "
6. A társulati kiadványok eladásából	100 " — "
7. Alapítvány-befizetés	100 " — "
8. Rendkívüli bevétel	10 " — "
Összesen	3679 " 28 "

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 300 <i>frt</i> , jegyző 200 <i>frt</i> , pénztárnok 250 <i>frt</i>)	750 <i>frt</i> — <i>kr</i> .
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 " — "
3. Nyomda (4 füzet nyomtatása)	1400 " — "
4. Színyomatok készítése	250 " — "
5. Metszetek, rajzok	180 " — "
6. Utánvételi expedálás költségei	40 " — "
7. Irodai átalány	60 " — "
8. Társulati szolga díjazása	60 " — "
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	110 " — "
10. Tőkésítés	100 " — "
11. Rendkívüli kiadás	10 " — "
12. Előirányzott maradvány	19 " 28 "
Összesen	3679 <i>frt</i> 28 <i>kr</i> .

A társaság titkára és a Turul szerkesztője 1893. évi január hó 26-ikán alapszabályszerűleg öt évre választatván meg, megbízása az 1897. év végén megszűnt. Az alapszabályok 15., 25. és 32. §§-ai értelmében elrendelt titkos szavazás eredményeként 12 beadott szavazatból Fejérpataky Lászlóra, mint titkárra, 12 szavazat, mint a Turul szerkesztőjére ugyancsak reá 11, Schönherr Gyulára 1 szavazat esett. Fejérpataky László tehát a társaság titkárává és Turul szerkesztőjévé további öt évre újból megválasztott.

A pénztárnok jelentése szerint február 23-ikán a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	---	---	---	---	624	frt	88	kr.
Kiadás	---	---	---	---	295	«	61	«
Készpénz	---	---	---	---	329	frt	27	kr.

Az 1900-iki párisi nemzetközi kiállítás m. kir. kormánybiztosa a társasághoz átiratot intézett, melyben a társaságot a kiállítás céljainak támogatására hívta fel. Az ig. választmány kimondta, hogy kiadványaival és kivált a mohácsi vész előtti időkből való czimerképek hasonmásainak sorozatával készséggel részt vesz a kiállításban, feltéve, hogy ez anyagi áldozatába nem kerül, s megbizta a titkár és jegyzőt, hogy ez ügyben magukat a kiállítás kormánybiztosával érintkezésbe téve. eljárásukról a választmánynak jelentést tegyenek.

A Magyar Tud. Akadémia főtitkári hivatala a társaság elnökségéhez intézett átiratában az Akadémia nevében meghívta a társaságot a Hágában f. év szeptember havában tartandó nemzetközi történelmi kongresszusra, és felszólította, hogy az akadémia részéről kiküldött előkészítő bizottságba egy képviselőjét küldje ki: Az ig. választmány e felszólításnak eleget téve, a kongresszus magyar osztályának előkészítő bizottságába a társaság képviselőjéül *Boncz Ödön* ig. vál. tagot küldte ki.

A folyó évi nagygyűlés megtartásának ideje az év végére halasztván el, az ig. választmány megbizta a titkár, hogy annak napja és tárgyai felől az őszi ig. választmányi ülésen előterjesztést.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Boncz Ödön* és *Szimyei József* ig. vál. tagok kértvén fel. az ülés véget ért.

Finály Henrik.

(1825—1898.)

Az a férfi, kinek elhunytával a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmányában egy hely ismét üresen maradt, nem tartozott a szó közvetlen értelmében társaságunk működő tagjai közé; és mégsem üres szólásmód, ha azt mondjuk, hogy halála érzékeny veszteséget jelent reánk nézve. Mert a ki évtizeden át adta elő a második magyar egyetemen a hazai czimertant, azt méltán tekinthetjük magunkénak, még ha tényleg nem is vett részt társaságunk munkásságában.

Finály Henrik, a ki 1825 január 16-ikán Ó-Budán született, eredetileg mérnöki pályára készült és a szabadságharc mozgalmának annyi ember sorsára kiható ereje által eltérítve eredeti irányától, hosszabb ideig

ingadozott, míg valódi hivatását a tudományos pályán feltalálta. Sokoldalú tudományos működése folyamán az antik világ emlékei gyakoroltak reá legerősebb vonzóerőt, azok tanulmányozásának szentelte élete legjavát; és munkásságának leghálásabb talaja nyílt meg előtte, midőn 1882-ben a kolozsvári egyetemen a történelem segédtudományainak tanárává nevezetett ki.

E kathedrán előadásainak főtárgyát a klasszikus archæologia képezte, de tanári megbízatásának tág munkakörébe tartozott a magyar oklevéltan és heraldika is, és a buzgó tanár lelkiismeretesen igyekezett e megbízásból reá hármló kötelességeit teljesíteni. Legszebb bizonyosága ennek az a tény, hogy Finály volt hazai szaktudósaink között az első, a ki egy magyar heraldikai vezérfonal hiányát felismerve, annak megszüntetésén tényleg fáradozott. 1886-ban elkészült heraldikai kézikönyve, melynek kéziratát a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság bírálata alá bocsátotta, sok eredetiségről, önálló felfogásról tett tanúságot; s jórészt zsenge korát élő társaságunk szerény anyagi viszonyait kell okolnunk azért, hogy a magyar heraldikai vezérfonal ez első modern alapokon nyugvó kísérlete nyomtatásban nem láthatott napvilágot.

Finály Henrik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak megalakulásától kezdve tagja volt, és mint az elsők egyike, a kik igazgató-választmányunk tagjai sorában helyet foglaltak, azokban az években, a mikor még a kezdet nehézségeivel küzdöttünk, igen sokat tett második hazájában, Erdélyben, társaságunk felvirágoztatása érdekében. Most, hogy a halál ez évi február 13-ikán véget vetett munkás életének, úgy érezzük, hogy a veszteség nemcsak a tudományé, hanem a miénk is, és kegyelettel iktatjuk nevét azok sorába, a kik kivették részüket társaságunk megalapításának nehéz munkájában.

Bárczay Oszkár.

1847—1898.

Alig négy hónapja, hogy a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság legutolsó nagygyűlésén a kegyelet koszorújával adóztunk egyik korán elhunyt tagtársunk emlékének. Kinek fejében fordult volna meg a gondolat, hogy a gyászos alkalom ünnepi szónoka rövid idő leforgása alatt követni fogja a gyászoltat; hogy a Csergheő Géza felett tartott emlékbeszéddel egyidejűleg az emlékbeszéd szerzője, Bárczay Oszkár nekrolójának kell társaságunk közlönyének hasábjain helyet adnunk.

A magyar heraldikai irodalomnak kevés művelője

van; számon kell egymást tartanunk és sokáig szenvedünk minden egyes veszteség sulya alatt, midőn a végzet munkatársaink legjobbjait egymásután ragadja ki körünkből. Ma is gyászoljuk Nyáry Albert bárót, a modern heraldikai tudományok hazánkban, mondhatjuk, alapvető munkását, a ki mintha csak azért fejezte volna be nagy heraldikai munkáját, hogy annak forgatásakor kétszeresen érezzük a veszteséget, mely korai elhunytával a tudományt érte. Még mindig nem tudtunk belenyugodni Csergheő Géza elvesztésébe, kinek kezéből férfikora delén esett ki a toll. S alig örültünk az első magyar heraldikai kézikönyv keletkezésének, még be sem számolhattunk szaktársaink előtt irodalmunk e nagy eredményéről s már gyászolnunk kell a szerzőt, a kit a heraldika iránt táplált szeretete és buzgólkodása arra készítetett, hogy tudományunk e régen érzett hiányának megszüntetésére szentelje munkásságát.

Bárczay Oszkárt a tudományos irodalom csak életének utolsó évtizedében sorozhatta munkásai közé. Az egykori honvédtiszt, a kit neveltetése, vérmérséklete, hajlamai a katonai életre praedestináltak, változatos, a sors sokféle viszontagságai által megzavart életpályának derekán a csöndes kikötő nyugalomát kereste a tudományos foglalkozásban. A mit keresett, meg is találta, és cserében a sokáig nélkülözött nyugalomért, egész buzgósággal szentelte magát az irodalomnak. Mint katoná, a hadügy történetének tanulmányozásában találta legtöbb kedvét, s ebbeli munkásságának igen értékes gyümölcse az a két kötetes munka: «A hadügy fejlődésének története», mely 1895-ben, a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-vállalatában jelent meg. Érdeklődése azonban kezdettől fogva egyenlő mértékben fordult a heraldikai és genealogiai kérdések felé is, és első tudományos dolgozata is társaságunk zászlaja alatt jelent meg: a «Turul» 1891. évi folyamában, a hol hosszabb tanulmányban írta meg saját családja leszármazásának történetét, ismertetve egyúttal a család 1421-iki érdekes czimerlevelét. A következő évfolyamokban is több érdekes dolgozata jelent meg. A Báncsy család czimerét és Rákóczi Ferenczné leszármazását tárgyaló közleményében a Rákócziak családfáját egészítette ki becses adalékkal; megírta a Burchard-Bélaváry család eredetének, külföldre való elszármazásának és visszahonosításának történetét; és terjedelmes cikkben ismertette a Siebmacher-féle nagy czimerkönyv külföldi részének 1894-ig megjelent köteteit. Ez óriási vállalat nemsokára tényleges munkatársai közé is számíthatta őt: 1894-ben Csergheő Géza oldala mellett, mint társszerkesztő, megindította az erdélyi nemesség czimerkönyvének folytatását. 1897-ben a márkusfalvi templom czimeres emléktáblájában a mohácsi vész

előtti heraldika rendkívül érdekes emlékeit mutatta be olvasóinknak, két heraldikai színjelzés és egy család-név kérdését oldva meg segítségükkel. S ugyanez évben Maltában, a la-valettai angol királyi levéltárban eszközölt kutatásainak sikerült eloszlatni egy tévedést, mely a magyar czimer egyik legrégebb alakja, a II. András korabeli czimer felől, hibás olvasás következtében, kevéssel azelőtt talált helyet heraldikánk irodalmában.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság e buzgó munkálkodását már 1895-ben azzal a kitüntetéssel jutalmazta, hogy igazgató-választmányának tagjai sorába választotta őt.

Csergheő Géza elhunytával nemcsak az erdélyi czimerkönyv folytatása szállott reá örökségképen, de ama nagy feladat megoldása is, melyet Csergheő egész élete tudományos munkásságának legfőbb céljául tekintett. A magyar heraldika kézikönyve megírásának tervét Csergheő Géza és Bárczay Oszkár együtt állapították meg bizalmas baráti összejöveteleken; egész életén át készülve annak megírására, Csergheő, — a ki nyelvünk ismeretének fogyatékos birtokában nem nélkülözhetette irodalmi munkásságánál a jóbarátok segítségét, — úgy látszik, Bárczayt szemelte ki társául e nagy vállalkozásban. Halálával tehát mintegy természetszerűleg lépett Bárczay az ő örökébe. S mikor az elődétől átvett nagy feladatot a tőle megszokott buzgalommal megoldta s méltán örvendhetett a bevégzett munka sikerének, a baráti kegyelet és hála adóját meleg szavakkal róttá le az elköltözött felett tartott emlékbeszédében, mely egyszerűen az ő irodalmi tevékenységének utolsó megnyilatkozása volt. «Ő itt hagyott bennünket», e szavakkal fejezte be emlékbeszédét, «elment előre oda, a honnan nincs visszatérés; s majdan, ha mi is utána megyünk és viszontlátjuk, számon fogja tőlünk kérni örökét. Adja az ég, hogy be tudjunk vele számolni!» Ma az előérzet, a jóslás erejével hatnak reánk e szavak, de ki hitte volna akkor, hogy a viszontlátás és beszámolás órája oly közel van számára?

Két nagy heraldikai műve közül az erdélyi czimerkönyv befejezését Bárczay nem érthette meg, de megérte azt, hogy heraldikai kézikönyve, alig egy negyed-évvvel megjelenése után, majdnem az utolsó példányig elkelt, s műve elterjedésében, mely az író legszebb jutalma, írói munkássága oly sikerét élvezte, a minő irodalmunknak még mai fejlettebb viszonyai között is kevés tudományos írónak jut osztályrészül.

Hogy ez a siker az ő rövid, de munkás írói pályájának utolsó babérja lesz, azt kivüle senki sem sejtette. Senki sem olvasta ki a halálsejtelmet azokból a szavakból, a melyekkel munkatársától elbúcsúzott. Az ötvenkét éves, egészséges külsejű ember

életerejét a szervezetében lappangó halálos betegség oly rohamosan ásta alá, hogy időnk sem volt észre venni a kór romboló hatását, s midőn ápril 12-ikén elhunyt, halálának híre a váratlanság erejével fokozta a fájdalom érzetét mindazok lelkében, a kik őt ismerték és még igen sokat reméltek tőle a tudomány javára.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Bárczay Oszkárban nemcsak szaktudománya legalaposabb művelőjének egyikét, nemcsak az első magyar heraldikai kézikönyv íróját, de igazgató-választmányának is egyik legmunkásabb tagját gyászolja, s mi, a kik a tudományos irodalom terén pályatársai, munkásságának tanúi voltunk, mindannyian nehéz szívvel veszünk végbúcsut a korán elköltözöttől. De fájdalomkamat enyhíti a remény, hogy az ő fáradozásai nem maradnak eredmény nélkül; hogy nagy könyve, mint a heraldikai ismeretek terjesztésének leghatalmasabb eszköze, új és új erőket fog toborzani tudományunk szolgálatába, a kik az ő örökösei gyanánt fogják betölteni a helyet, mely távozásával üresen maradt utána. És ez lesz az ő rövid, de munkás írói pályájának legszebb emléke.

SAKIRODALOM.

Bárczay Oszkár. A heraldika kézikönyve. Műszótárral, 714 szövegközi ábrával 3 melléklettel. Budapest, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1897. 8-rét, VI + 714 l. Ára 6 ft.

A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottsága a tudományos körök és a nagy közönség régi óhajtatásának kívánt megfelelni, midőn a mult év végén *Bárczay Oszkár* fenti czímet viselő munkájában egy speciális magyar heraldikai kézikönyvet bocsátott az olvasó közönség rendelkezésére. E munkának megjelenéséről előző évi folyamunk utolsó füzetében csak néhány sorban adtunk hírt, mutatványul közölve annak a magyar czimer eredetét és fejlődését tárgyaló fejezetét. Most, midőn a munka szerzőjének oly váratlanul bekövetkezett halálát kellett jelentenünk, nem alkalmas az idő, utolsó, nagy munkájának beható bírálatára; elégnék tartjuk ezuttal rövid tájékoztatást nyújtani a munka tartalmáról. A heraldika kézikönyve tizenöt fejezetre oszlik, a következő beosztással: I. A czimer fogalma; a czimer különféle nevei; czimeregyesítés, czimerösszetétel; czimerjog. II. A pajzsról általában; a czimeres pajzsok készítmódja; a pajzs alakjai; a czimeres pajzs formálása; mázok; a mázok feltüntetése színtelen képeken; a mázok alkalmazására vonatkozó négy szabály; a pajzs állásai; a pajzsok összetételei. III. A pajzs részei; a pajzson előforduló képek; mesteralakok; hasítás; vágás; harántosztás; hasítás, vágás és harántosztás összetételei; keskenyebb méretű alakok; váltakozó

színű és szincserelő mesteralakok; kereszt; a mesteralakok feltüntetése és elhelyezése a pajzsmezőn; czimerképek; képzeltalakok; növények; égi és földi testek; műalakok. IV. A sisakról általában; csatasisak; tornasisak; a sisak alkalmazása; a sisak aránya a pajzshoz. V. Az oromdiszról általában; az oromdisz nevei. VI. Az orrjegyről általában; az orrjegy mázai; az orrjegy megerősítése a sisakon. VII. A külső díszekről általában; pajzstartók, czimersátor, czimerpalást; méltósági, tisztségi és nemességi rangjelvények; csatakiáltás és devise; a czimer fő alkotórészei és külső díszei között való viszony; badge; a badge-ek használatáról pecséteken a czimeres pajzsszal vagy oromdiszszel kapcsolatosan. VIII. Czimerterés. IX. Czimerleírás; czimerszimbolika. X. A zászlókról általában; a zászló alakja és színe; a mesteralak vagy czimerkép elhelyezése a zászlón; a magyar zászló; czimer- és nemzeti színek (mázok). XI. Rendek és rendjelek; egyházi lovagrendek; világi lovagrendek; világi lovagrendek és érdemrendek. XII. Magyarország czimere; vágások és országnak egyesítése; a vágások; az apostoli kereszt; a vágások egyesítése a királyi-ház nemzetségi czimerével; a vágások és az apostoli kereszt; Magyarország czimerének külső járulécai. XIII. Nemesség; magyar nemesség; kiváltsági és jellege; a nemesi fokok megalakulása; nemzetségből való származás; a családi nevek és nemesi előnevek; a vérségi összeköttetésben állók egymáshoz való viszonyát jelző nevek; francia, német, angol, dán, lengyel, olasz, spanyol és portugall, orosz, svéd és norvég, németalföldi és belga nemesség. XIV. Torna. XV. A heraldika kutforrásai; czimerlevelek; czimeres könyvek, tekercsek, tornakönyvek; pecsétek; műtárgyak, melyeken czimer van; heraldikai irodalom. Függelék: Heraldikai szótár; magyar nyelvű rész, idegen nyelvű rész.

Mint az átnézetből láthatjuk, a munka a heraldika minden részletkérését felöleli, sőt sok tekintetben többet is nyújt, mint a mennyit egyszerű kézi könyvtől várhatunk. Az egész munka részletes tanulmányozásán alapuló bírálat lesz hivatva annak konstataciójára, hogy a korán elhunyt szerző mily eredménynyel járt el nem mindennapi feladatának megoldásában. A bámulatos szorgalom, az anyag legapróbb részleteinek ismerete s az annak összegyűjtésében nyilvánuló lelkiismeretesség azonban már eleve elismerésre készítet a szerző iránt. Midőn fájdalmas szívvel veszünk tőle, a korán elköltözöttől végbúcsut, ez utolsó könyvét a magyar heraldikai irodalom életképességének legfényesebb bizonyítéka gyanánt iktatjuk be szakirodalmunk termékeinek sorába.

X.

Csoma József, Abauj-Torna vármegye nemes családja. (Abauj-Torna egyesült vármegyék monográfiája. I. kötet.) Kassa, 1897. Nagy 8-rét, XIV + 672 l.

A számos monografia közül, melyek megírására ezeréves fennállásunk ünnepe adott alkalmat, kevés érdekel bennünket annyi joggal, mint Csoma József munkája, mely Abauj-Torna vármegye monografiájának első kötetéül nemrég hagyta el a könyvsajtót. A vármegye a régi magyar közjogban a nemes személyek közösségét képezvén, igen szerencsésnek mondhatjuk Abauj-Torna vármegyék monografiájának ama terve-

zetét, mely a helyhatósági történet elé mintegy bevezetésül ez egyesült vármegyék birtokos nemesi családainak történetével ismerteti meg az olvasót, mert valójában csak akkor érthetjük meg e vármegyék köztörténetének menetét, ha előbb megismerkedünk azon tényezők individuális életével, a melyek eköztörténetben a dolgok menetének irányát megadták. Abauj-Torna vármegye nemességének történetét az teszi különösen érdekessé a genealogus szemében, hogy e nemesség zömét a hatalmas Aba nemzetség ágai képezték. E nemzetség uralkodott a vármegyében az Árpádok alatt, és keletkezésében a honfoglalás legendáihoz kapcsolva a vármegye történetének első nyomait, évszázadokon át, az ország ügyei vezetésénél birt szerepével, az új dinasztia ellen folytatott oligarchikus küzdelmeivel az országos történelem nem egy korszakalkotó eseményének színterévé tette e földet. Mellettük az Ákos, Hunt-Pázmán, Buchk, Beék, Bogát-Radván nemzetségek egyes ágai osztozkodtak az uralomban és léptek, az Abák bukása után, a Rozgonyiakkal és Perényiekkel együtt, a hatalmas nemzetség örökébe. Az Aba nemzetség bukása után a mohácsi veszedelmet követő időszak képezte a második forduló pontot a vármegye életében; a régi családok kipusztultak, helyüket újak foglalták el; ezek utódai alkotják ma is a vármegye birtokos nemesi családját, s az újabb nemesség közepe már csak négy család képviseli az Árpádkori Abauj-Torna vármegyét.

A nagy munka, az egyes nemzetségek és családok történetében adni egy vármegye ezeréves multjának összefoglaló képét, méltó feladatát képezheti legjobb genealogusainknak. Abauj-Torna vármegye szerencsésnek vallhatja magát, hogy a legjobbak közül a legkitünőbbet, *Csoma Józsefet* nyerhette meg e feladat megoldására. Az a minden tekintetben elismerésre méltó munkásság, melyet *Csoma József* a genealogiai és heraldikai irodalom terén évtizedek óta kifejtett, s mely neki e történelmi szaktudomány művelői között elsőrangú helyet biztosított, eleve a legnagyobb várakozással töltött el mindnyájunkat e munka sikerével szemközt. Szükségtelen mondanunk, hogy e várakozást az eredmény teljes mértékben kielégítette. A részletek alapos ismerete, melylyel a szerző tárgyának kidolgozásához fogott, az adatok megválogatásában, a belőlük folyó következmények levezetésében nyilvánuló kritika, a logikus gondolkodót jellemző világosság az előadásban, mely folyóiratunkban és egyebütt eddig megjelent cikkeit szakirodalmunk oly jeles termékeivé avatta, a maga teljességében érvényesül e munkában is. Abauj-Torna vármegye nemesi családainak ismertetése méltán sorakozik *Csoma* irodalmi munkásságának korábbi termékeihez és benne nemcsak a vármegye nyert méltó emléket ezeréves megörökítésére, de az egész magyar heraldikai és genealogiai irodalom elsőrangú munkával gazdagodott.

A kötet első, bevezető dolgozatát az Aba nemzetség abauji ágazatai, úgy mint Sixtus ága (a Nekcseiek, a nádasi ág, Bodon ága, a Chyrke család, Fintha nádor és Péter országbíró, Omode nádor és fiai), a Győrkei ág, Marhard ága, Gereven ágazata (a Gagyiak, Báthoriak, Vendégihiek) ismertetése képezi. Ez után következnek (a technikai beosztás tekintetéből egy kis botlással, a mennyiben a gyűjtő cím hiányzik) azon nemesi családok ismertetései, a melyek 1848-ig a két vármegye kötelékébe tartoztak, betűrendes sorban;

419 család történetével, leszármazásával, czimerével ismerkedünk meg szigorú kritikai előadásban; kiemeljük belőlük a Rákócziakról szóló cikket, mely e fényes multu fejedelmi ház első teljes leszármazási táblájával ajándékozza meg a szakirodalmat. E rész függelékeül hosszú névsort találunk a munkában nem tárgyalt, azon armalista nemesi családokról, melyek czimeres levelei 1848-ig Abauj- vagy Torna vármegye közgyűlésein kihirdetettek. Ez óriási anyag élén pedig a szerző nagy gonddal megírt előszóban számol be a munka megírásánál követett módszeréről; magyarázatát adja annak, miért tartja meg a régi neveknél az eredeti alakot és ortografiát, miért hagyta ki azon főnemesi családokat (mint a Bebekeket, Drugetheket, Perényieket, Rozgonyiakat, Szapolyaikat, stb.), a melyek multja a genealogiai irodalomban általánosan ismert és új adatok nem állottak felőlük rendelkezésére. S végül szem előtt tartva azt, hogy műve nemcsak a szakemberek kezén fog forogni, igen világos formában foglalja össze a tudomány mai eredményeit a czimerlevelek eredete és osztogatása, az armalista nemesség keletkezése, jobbágynemesítések, a czimerleírások kérdéseiben.

Minderről avatottabb tollú bíráló tanulmánya volna hivatva részletes ismertetést adni, esetleg kibővíteni a munka egyes adatait, helyreigazítani, ha vannak, — és hol van munka, melynél ezt eleve kizártnak tekintetjük? — tévedéseit. Mi az általános irodalmi színvonal mérlegelésének szempontjából csak ismételtük e helyütt dicséreteinket, megtoldva azt ama meggyőzősünk kifejezésével, hogy genealogiai és heraldikai irodalmunkra a legnagyobb nyereség volna, ha minden vármegyénk Csomához hasonló szakerőt nyerhetne meg nemesi családai multjának felderítésére.

Gy.

Kérelmek.

1.

Alólirott egy nemesi (és magasabb rangbeli) czimerpecsét — és egy «ex libris», «ex bibliotheca» vignetta gyűjteményt akarván alapítani, — tiszteletteljesen felkérem az igen tisztelt társulati tagokat: sziveskedjenek nekem becses családjaiknak, más egyéb nemes ismerőseiknek jól és tisztán sikerült czimer-pecsétlenyomatukat, esetleg fönt említett régi könyvtárakból eredő u. n. «ex libris» vignettákat beküldeni.

Az ezért érdeklődőknek hálás köszönetem kifejezése mellett szivesen szolgálók cserében más családi pecsétekkel.

Borsiczon, u. p. Nemsova, 1898 márczius 14.

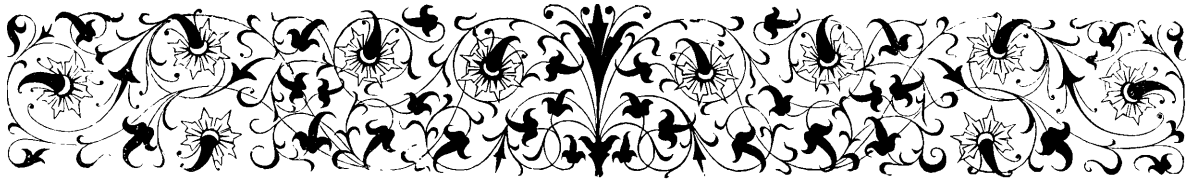
P. Sipéky Béla.

2.

Tisztelettel felkérem a t. tagtársakat, hogy a mennyiben a «felső-dobszai és sztankóczi Sztankóczy» család genealogiájára vonatkozó adatok vagy felvilágosítások birtokában volnának, azokat velem közölni sziveskedjenek.

Miskolczon, 1898 márczius 26.

Oroszlányi László.

III. BÉLA KIRÁLY ÉS ANTIOCHIAI ANNA ÁGNES, MINT I. FERENCZ JÓZSEF Ő FELSÉGÉNEK ŐSEI.

(Második, befejező közlemény, 26 táblával.)

Kitűnik a föntebbiekből, hogy az európai uralkodóházak legnagyobb része visszavezethető leányágon III. Bélára s azok a családok, melyekből való ő felsége apai és anyai ágbeli 16 őse, u. m. a Lotharingi, Habsburg, Bourbon, Wettin, Wittelsbach, Nassau-Saarbrücken, Baden-Zähringen és Hessen-Darmstadti házak, egytől-egyig,

még pedig sokszorosan ivadékai III. Bélának, úgy, *hogy a III. Béliától származott kilencz Árpád-házbeli leány nemcsak ő felségének magának volt egyik vagy másik őse után az ő anyja, hanem a 16 ős közül mindegyiknek külön-külön is.*

A mi ő felségének apai és anyai ágon a 16 őstől való leszármazását illeti, az a következő:

1. I. Ferencz római császár szül. 1708 † 1765	II. Lipót császár és magyar király szül. 1747 † 1792	II. Ferencz római és osztrák császár szül. 1768 † 1835	Ferencz Károly osztrák főherceg és magyar kir. herceg szül. 1802 † 1878
2. Mária Terézia magyar és cseh királynő szül. 1717 † 1780			
3. III. Károly spanyol király szül. 1716 † 1788	Bourbon Mária Lujza spanyol hercegnő sz. 1745 † 1792	Bourbon Mária Terézia nápolyi hercegnő † 1807	I. Ferencz József (szül. 1830) osztrák császár és magyar király
4. Mária Amália szász hercegnő			
5. III. Károly spanyol király szül. 1716 † 1788	IV. Ferdinánd nápolyi kir. sz. 1751 † 1825	I. Miksa József bajor király sz. 1756 † 1825	Zsófia bajor hercegnő sz. 1805 † 1872
6. Mária Amália szász hercegnő			
7. I. Ferencz római császár szül. 1708 † 1765	Mária Karolina osztrák főhercegnő † 1814	Karolina Friderika badeni hercegnő sz. 1776 † 1841	
8. Mária Terézia magyar és cseh királynő szül. 1717 † 1780			
9. III. Keresztély pfalz-zweibrückeni gróf szül. 1674 † 1735	Frigyes Mihály pfalz-zweibrücken- birkenfeldi hg. † 1769	Mária Dorottya pfalz-sulzbachi grófnő	
10. Karolina nassau-saarbrückeni grófnő			
11. József Károly pfalz-sulzbachi gróf szül. 1694 † 1729	Károly Lajos badeni trónörökös sz. 1755 † 1801	Zsófia bajor hercegnő sz. 1805 † 1872	
12. Zsófia Augusztá pfalzi hercegnő			
13. Károly Frigyes badeni nagyherceg szül. 1728 † 1811	Amália Friderika hessen-darmstadti grófnő sz. 1754 † 1832	Karolina Friderika badeni hercegnő sz. 1776 † 1841	
14. Karolina Lujza hessen-darmstadti grófnő sz. 1723 † 1783			
15. IX. Lajos hessen-darmstadti tartomány- gróf szül. 1719 † 1790	Amália Friderika hessen-darmstadti grófnő sz. 1754 † 1832	Karolina Friderika badeni hercegnő sz. 1776 † 1841	
16. Karolina Henriette Krisztina pfalz- zweibrückeni grófné			

A mint a tábla mutatja, a 16 ős tulajdonkép csak 12 személyből áll, mert I. Ferencz római császár († 1765.) s Mária Terézia († 1780) magyar és cseh királynő, azután III. Károly († 1788) spanyol király és neje Mária Amália szász hercegnő az ősök között kétszer szerepelnek. E szerint az ezt megelőző nemzedéknél a 32 óst már csak 24 személy képviseli vagyis:

- a) I. Ferencz császár szülei:
1. *Lipót* lotharingi hg. (sz. 1679. † 1729.)
 2. *Erzsébet Charlotte* orleansi hgnő.
- b) Mária Terézia szülei:
3. *III. (VI.) Károly* császár és magyar király (sz. 1685. † 1740.)
 4. *Erzsébet Krisztina* braunschweig-wolfenbütteli hgnő. (sz. 1692. † 1750.)
- c) III. Károly spanyol király szülei:
5. *V. Fülöp* spanyol király (sz. 1683. † 1746.)
 6. *Farnese Erzsébet* páрмаi hgnő.
- d) Mária Amália szász hgnő szülei:
7. *III. Ágost* szász választó és lengyel kir. (sz. 1696. † 1763.)
 8. *Mária Jozefa* osztrák főhgnő.
- e) III. Keresztély pfalz-zweibrückeni gr. szülei:
9. *II. Keresztély* pfalz-birkenfeldi gr. (sz. 1637. † 1717.)
 10. gr. *Rappolstein Katalin Agatha* (sz. 1648. † 1683.)
- f) Nassau-Saarbrückeni Karolina szülei:
11. *Lajos Krato* nassau-saarbrückeni gr. (sz. 1663. † 1713.)
 12. gr. *Hohenlohe Filippina Henriette*
- g) Pfalz-Sulzbachi József Károly szülei:
13. *Tivadar* pfalz-sulzbachi gr. (sz. 1659. † 1732.)
 14. *Mária Eleonóra Amália* hessen-rheinfelsi grófnő (sz. 1675. † 1720.)
- h) Zsófia Augusztá pfalzi hgnő szülei:
15. *Károly Fülöp* pfalzi választó (sz. 1661. † 1742.)
 16. hg. *Radzivil Lujza Charlotte* (sz. 1667. † 1695.)
- i) Károly Fridrik badeni nagyhg. szülei:
17. *Frigyes* baden-durlachi örgróf (sz. 1703. † 1732.)
 18. *Anna-Charlotte* nassau-dietzi hgnő († 1777.)
- k) Karolina Lujza hessen-darmstadt grófnő, valamint bátyja,
- l) IX. Lajos hessen-darmstadt tart. gróf szülei:
19. (21.) *VIII. Lajos* hessen-darmstadt tart. gr. † 1768.

20. (22.) *Charlotte Krisztina*, hanai grófnő.
m) Pfalz-Zweibrückeni Karolina Henriette Krisztina szülei:

23. *III. Keresztély* pfalz-zweibrückeni gr. (sz. 1674. † 1735.)

24. *Karolina* nassau-saarbrückeni grófnő.

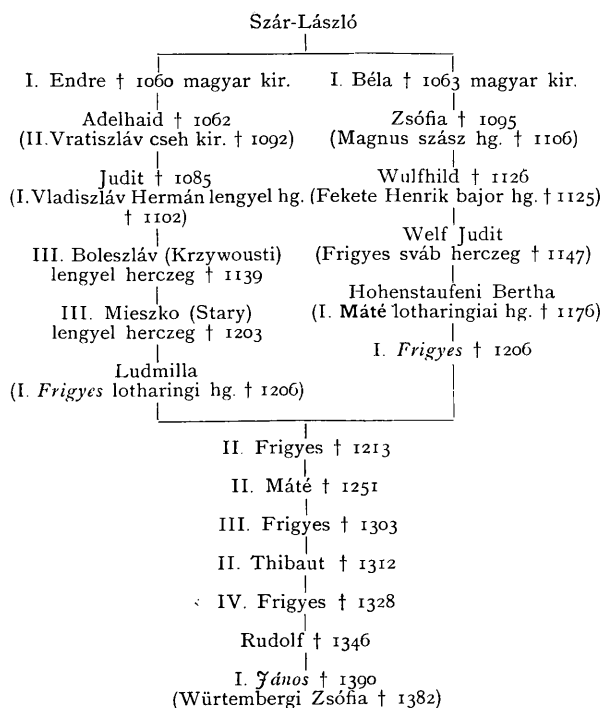
Látni való, hogy VIII. Lajos hessen-darmstadt gróf és neje Hanai Charlotte Krisztina kétszer szerepel, III. Keresztély pfalz-zweibrückeni gróf pedig és neje Nassau-Saarbrückeni Karolina már az előbbi izen is előfordult s ezen az izen ujlag szüleikkel együtt vannak fölvéve. Így tehát a 32 óst nem is 24, hanem egész szorosán véve csak 20 személy képviseli

Ez a 20 személy pedig a következő 14 családnak a tagja:

1. *Lotharingi* ház (Lipót hg.)
2. *Capet-Bourbon* ház (Orleansi Erzsébet Charlotte és V. Fülöp spanyol király)
3. *Habsburg* ház (III. Károly király és Mária Jozefa osztrák főhgnő)
4. *Welf* ház (Braunschweigi Erzsébet Krisztina)
5. *Farnese* ház (Pármai Erzsébet)
6. *Wettin* ház (III. Ágost lengyel kir.)
7. *Wittelsbach* ház (II. Keresztély pfalz-birkenfeldi gr., Tivadar pfalz-sulzbachi gr. és Károly Fülöp pfalzi választó)
8. gr. *Rappolstein* (Katalin Agátha grófnő)
9. *Nassaui* ház (Saarbrückeni Lajos Krato, Nassau-Dietzi Anna-Charlotte)
10. *Hohenlohe* család (Filippina Henriette grófnő)
11. *Hesseni* ház (Mária Eleonóra Amália rheinfelsi grófnő, VIII. Lajos darmstadt tart. gr.)
12. hg. *Radzivil* (Lujza Charlotte hgnő)
15. *Badeni (Zähringen)* ház (Fridrik b. durlachi örgróf)
14. *Hanai* ház (Charlotte Krisztina grófnő).

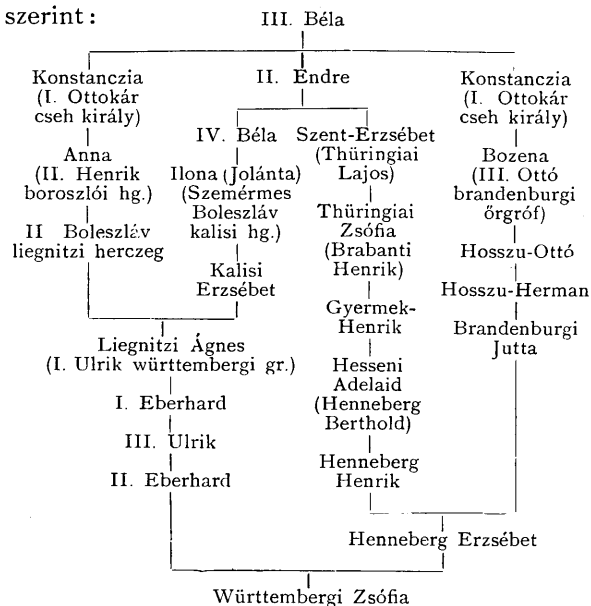
Lássuk e házakat egyenkint, mi módon fűződnek III. Béla vérségéhez.

I. A **Lotharingi** házból legelőbb *I. János* lotharingi herceg († 1390.) vette nőül III. Béla egyik ivadékát, *Württembergi Zsófiát* († 1382.). Az Árpádokkal való kapcsolat azonban előbb megkezdődött *I. Máté* lotharingi hg. († 1176.) neje *Hohenstaufeni Berta* és *I. Frigyes* hg. († 1206.) neje *Ludmilla* lengyel hgnő után, a mint az itt közölt táblából kitetszik:

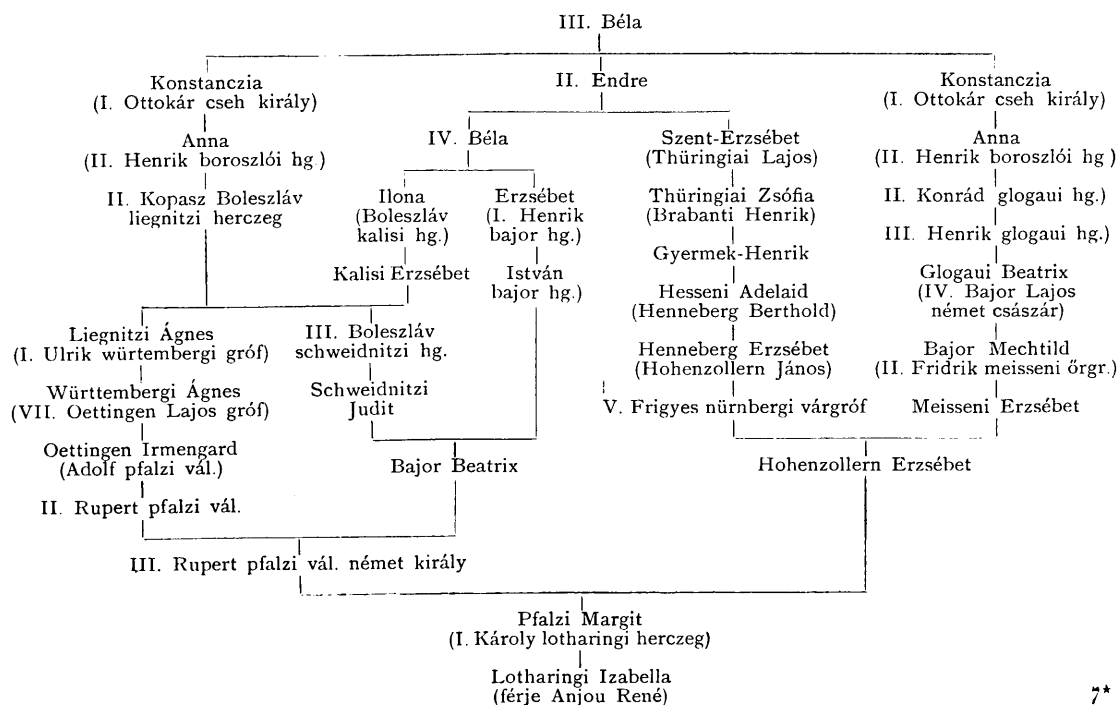

Württembergi Zsófia négyszeresen az ivadéka III. Bélának, apja II. Eberhard württembergi gróf († 1392.) ugyanis a szépanya, *Liegnitzi Ágnes* szülei: II. Boleszláv liegnitzi hg. († 1278.) és neje *Kalisi Erzsébet* († 1304.) után III. Béla leányától *Konstancziától* és IV. Béla leányától *Ilonától* vagy *Jolántától* (l. XXIII. és XXIV. tábla), anyja *Henneberg Erzsébet* pedig az apja, VIII. Henrik hennebergi gróf († 1347.) után *Szent-Erzsébettől*, II. Endre leányától (l. X. tábla) s az anyja,

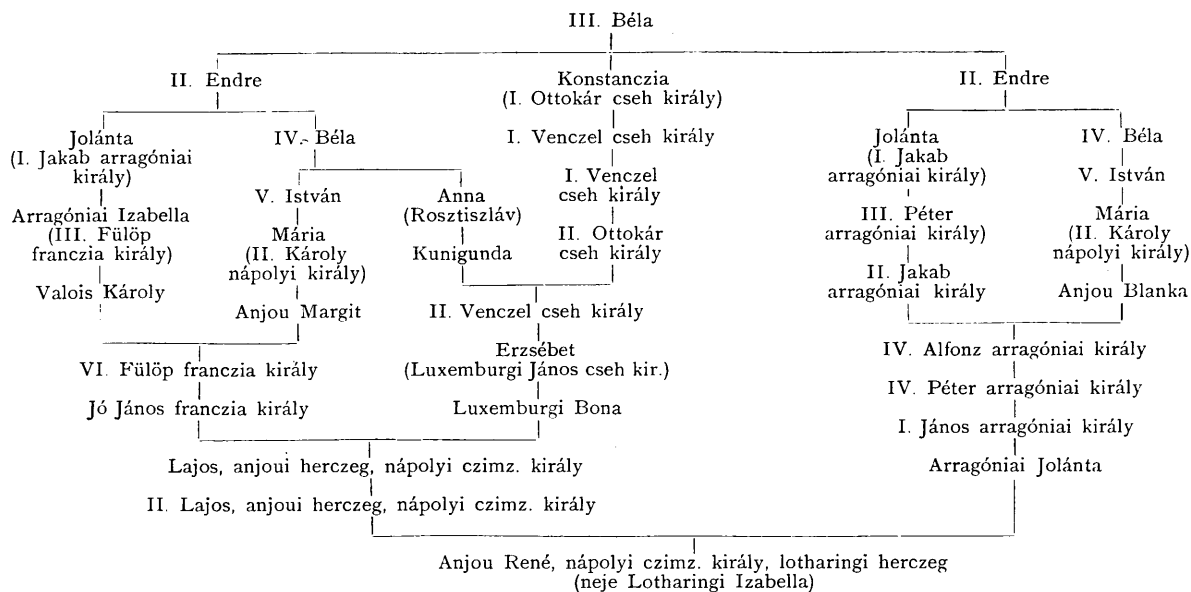
Brandenburgi Jutta vagy *Brigitta* után az említett Konstancziától származott, a következő tábla szerint:

János lotharingi hg. fiaiban, I. Károlyban és Frigyesben kétfelé ágazott a lotharingi ház, de csakhamar egyesült unokáikban *Lotharingi Jolántában* († 1483.) és *Frigyes* vaudemonti grófban, kiknek fia II. René lotharingi hg. († 1508.) folytatta tovább a lotharingi házat (l. V. tábla.). Lotharingi Jolánta az apja *Anjou René* († 1480.) nápolyi czimzetes király és anyai nagyanyja *Pfalzi Margit* (I. Károly lotharingi hg. neje) után ismét többszörös ivadéka III. Bélának, a mit a következő tábla tüntet föl:

Anjou René leszármazása pedig III. Bélától a következő:

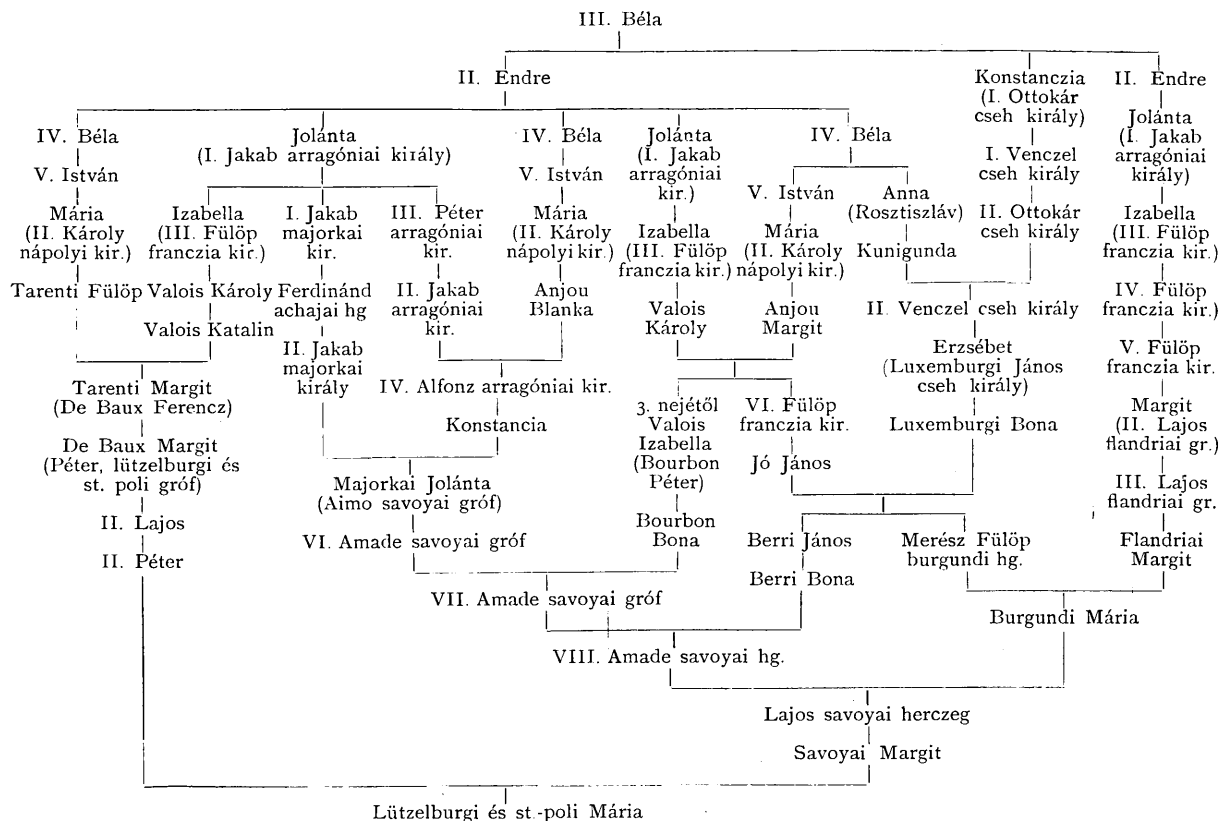

Kitűnik ebből, hogy már II. René lotharingi hg. a vérségi kapcsolatnak 17-féle módja által származik III. Bélától, még pedig III. Bélának két különböző leányivadékától, u. m. **Konstancziától** (hatféle módon), **Ilonától** (IV. Béla 1. háromféleképen), **Szent-Erzsébettől** (kétféleképp), **Jolántától** (II. Endre 1. kétféleképp), **Máriától** (V. István 1. kétféleképp) s azután IV. Béla **Erzsébet** és **Anna** nevű leányaitól.

S ettől fogva a lotharingi hgek nejei mindannyian többszörös ivadékaik III. Bélának. II. René neje *Clevei Filippa* ősanja közt (I. V. és XV. tábla) sokszorosan előfordul **Konstancia** (III. Béla 1.), **Jolánta** (II. Endre 1.), **Anna** (IV. Béla 1.) és **Mária** (V. István 1.), *Bourbon Montpensier Renatée* (Lotharingi Antal neje) között (I. V. és XV. tábla) ugyanezek és **Szent-Erzsébet**, *Dániai Krisztinédé* között (I. Ferencz loth. hg. neje) ugyan-

ezek mellett IV. Béla **Konstancia** és **Ilona** nevű leányai, Lotharingi Károly hg. anyja, *Lotharingi Klaudiédé* és neje *Osztrák Eleonórdé* között pedig mindezekon kívül IV. Béla leánya **Erzsébet** és V. István leánya **Katalin**, úgy hogy Lotharingi Lipót hercegben III. Béla kilencz leányivadékanak a vére száznál jóval többféle családi kapcsolat útján volt meg.

II. Ugyanezt tapasztaljuk a **Bourbon** háznál, melynek a 32 ősz közt szereplő két tagja, *Orleansi Erzsébet Charlotte* és *V. Fülöp* spanyol király XIII. Lajos francia királytól származik, mint közös őstől (I. II. tábla). Ugyanezen tábla szerint a Bourbon-ház ifjabb ágából *Vendome Ferencz* gr. († 1495.) volt az első, ki *Mária* lützelburgi és st.-poli grófnőben († 1546.) III. Béla egyik leányivadékát vette nőül. Leszármazását a következő tábla tünteti föl:

Bourbon-Vendome Ferencz és Lützelburg-St. Poli Mária fia volt *Károly*, vendomei hg., ezé pedig *Antal*, ki *D'Albret Johanna* navarrai királynőt vette nőül. D'Albret Johannában ismét sokszorosan ismétlődik III. Béla vére, mint a következő táblázat mutatja:

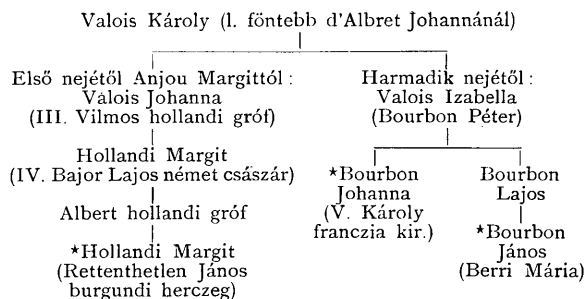
(A családfát l. az 54. lapon.)

Foix Gaston vianai hg neje *Valois Magdolna* VII. Károly francia királynak s *II. Henrik* navarrai király neje *Valois Margit* Károly Angoulêmei grófnak volt a leánya.

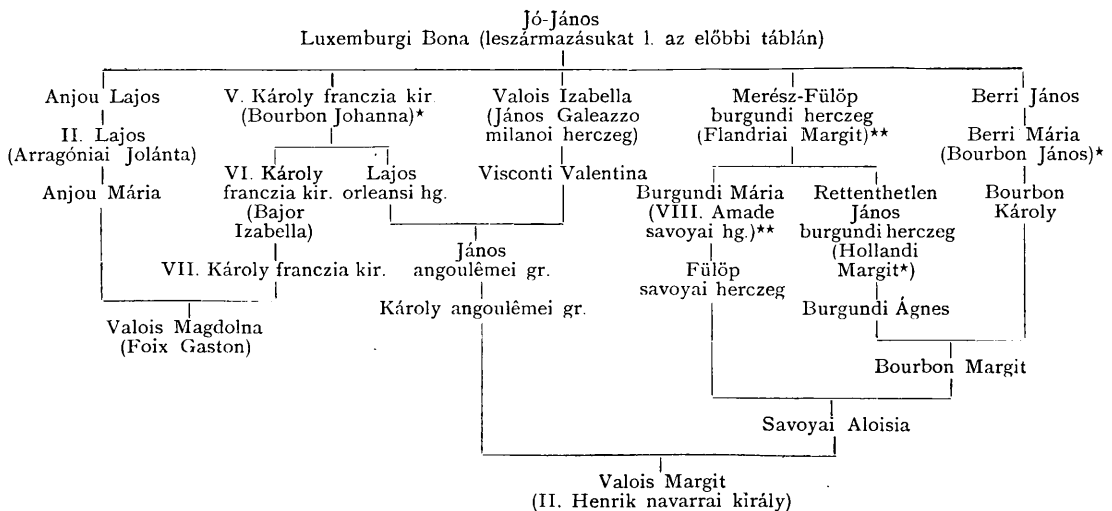
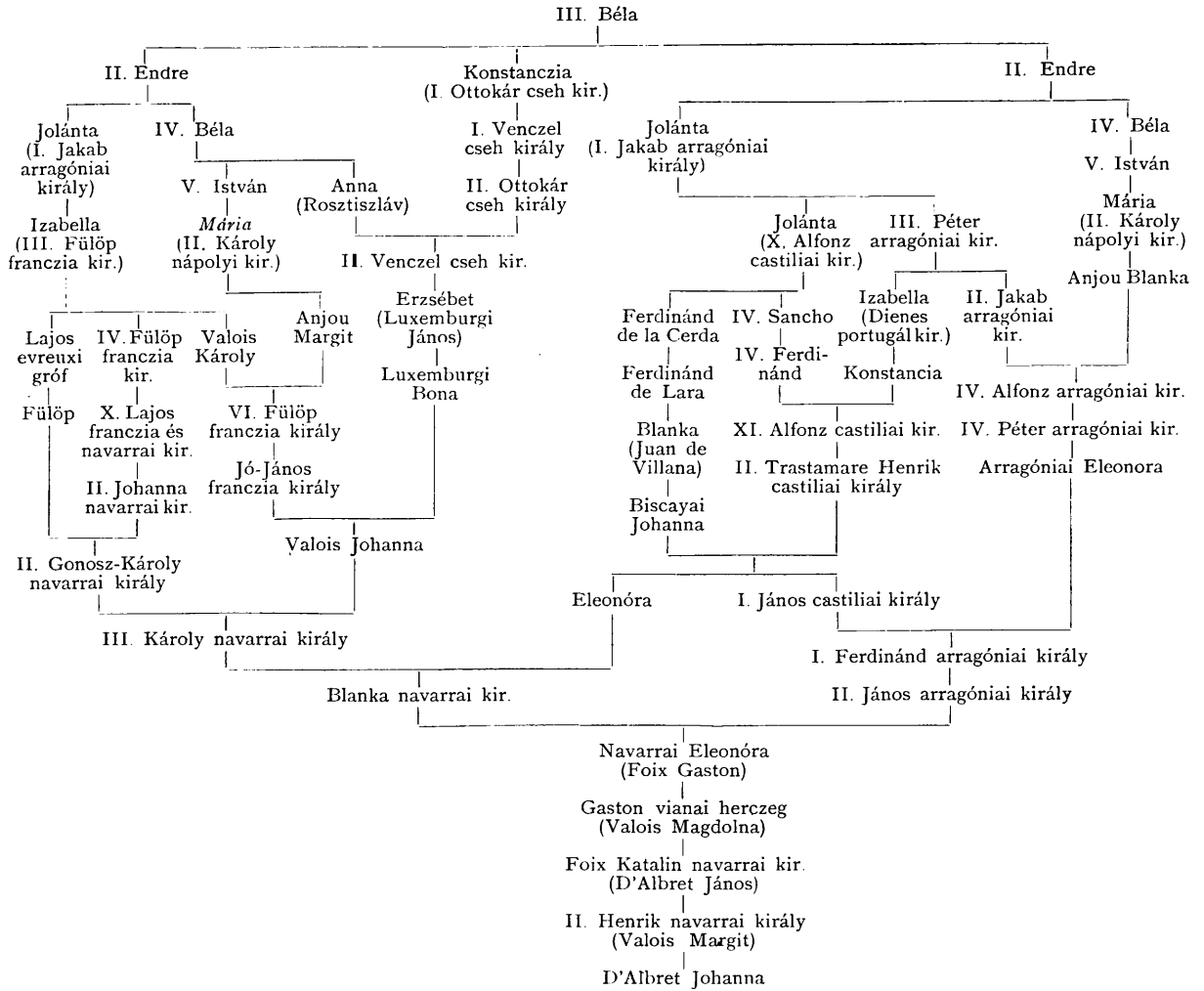
Mindegyik az előbbi táblázaton előforduló Jó-János francia király és Luxemburgi Bona ivadéka a következő leszármazás szerint:

(A családfát l. az 54. lapon.)

A fentebbi táblázatban említett Bourbon Johanna és János, meg Hollandi Margit leszármazása a következő:

Kitűnik ezekből, hogy D'Albret Johanna nagyon sokféle összeköttetés által III. Béla leányivadékai közül **Konstanciától**, **Jolántától**, **Annától** és **Máriától** származott, ezekhez járul még VI. Károly francia király neje, *Bajor Izabella* után **Szent-Erzsébet** (I. XXI. tábla). D'Albret Johanna fia *IV. Henrik* francia király *Medicis Máriát* vette nőül, a ki ép úgy (I. II. tábla mellékletén), mint *XIII. Lajos* neje *Osztrák Anna* spanyol hercegnő I. Ferdinánd király és Jagelló Anna ivadéka s így az egyesült Luxem-

* Lásd az alábbi táblázatot.

** VIII. Amade és Flandriai Margit leszármazását lásd fentebb Lützelburgi és St.-poli Mária tábláján.

burg-Jagelló-Habsburg-ház által a föntebbieken kívül IV. Béla **Ilona**, **Konstancia** és **Erzsébet** nevű leányai s V. István leánya **Katalin** is föltalálhatók orleansi Erzsébet Charlotte és V. Fülöp spanyol király ősei között, úgy hogy III. Béla kilencz leányivadékának vérét ezek is ép olyan sokféle családi összeköttetés útján örökölték, mint Lotharingi Lipót herczeg.

III. **A Habsburg** háznál már föntebb, (I. füzet, 13. lap) kimutattuk, hogy I. Ferdinánd király és császár, Szép-Fülöp castilii király fia, a dédanyja masoviai Cimburgis után III. Béla **Konstancia** és IV. Béla ifj. **Konstancia** leányától, Portugál Eleonóra után II. Endre **Jolánta** leányától, Burgundi Mária után ugyanezen **Jolántától** és V. István leányától **Máriától**, Burgundi Mária ősanja Luxemburgi Bona után (I. XVI. és XVII. tábla) IV. Béla **Anna** leányától és III. Béla **Konstancia** leányától s anyja, Castilii Johanna után megint **Jolántától** származott, míg nejében, Jagelló Annában, Albert császár s király és Luxemburgi Erzsébet unokájában a Habsburg-ház osztrák ágán Hohenzollern Beatrix után **Szent-Erzsébet**, Hollandi Johanna után II. Endre leánya **Jolánta** s V. István leánya **Mária**, Luxemburgi Erzsébet után III. Béla leánya **Konstancia**, IV. Béla leányai **Anna** és **Ilona** (Jolánta), V. István leánya **Katalin**, II. Ulászló neje Candalei Anna (Navarrai Eleonóra és Foix Gaston unokája; lásd föntebb D'Albret Johannánál 54. lap) után pedig II. Endre leánya **Jolánta**, V. István leánya **Mária**, IV. Béla leánya **Anna** és III. Béla leánya **Konstancia** vére egyesült. I. Ferdinánd és Jagelló Anna fia Károly stiriai főherczeg a saját nővére, Osztrák Anna és V. Albert bajor herczeg leányát Máriát vette nőül, a ki tehát a föntebbieknek volt az ivadéka, de ezen kívül apai nagyanyja Badeni Mária, IV. Vilmos bajor herczeg neje után az eddig még elő nem fordult **Erzsébettől**, IV. Béla leányától is leszarmazott, úgy hogy II. Ferdinándnak már mind a kilencz Árpád-leány az ősanja volt. II. Ferdinánd neje V. Vilmos bajor herczeg és Lotharingiai Renata leánya, Mária Anna volt, itt tehát ismétlődnek a föntebbiek, mert V. Vilmos bajor hg és az említett Bajor Mária, Stiriai Károly neje testvérek voltak, míg Lotharingiai Renata, I. Ferencz lotharingiai hg († 1545.) és Dániai Krisztina († 1590.) leánya a

Lotharingi háznál mondottak szerint ugyancsak IV. Béla leányától **Erzsébettől**, továbbá **Konstanciától** (III. Béla leánya), **Szent-Erzsébettől** és **Jolántától** (II. Endre leányai), **Ilonától**, **Annától** és ifj. **Konstanciától** (IV. Béla leányai) s **Máriától** (V. István leánya) származott. Szintén IV. Béla leánya **Erzsébet** ivadéka volt I. Lipót császár és magyar király neje Pfalzi Eleonóra Magdolna, ki anyja Hessen-Darmstadti Erzsébet Amália után Sz. Erzsébettől, apai nagyanyja Bajor Magdolna, V. Vilmos bajor hg és Lotharingiai Renata leánya után a föntebb említettektől származott s mivel a szépanyja, Jülichi Anna, Fülöp Lajos neuburgi pfalzgróf neje, Osztrák Máriának († 1584.) volt a leánya, kinek szülei I. Ferdinánd és Jagelló Anna: megint csak a föntebbi leszarmazás ismétlődik. Mindezekből pedig az tűnik ki, hogy III. Béla kilencz leányivadéka III. (VI.) Károly király és császárnak s Mária Jozefa főhgnőnek is sokszoros kombináció szerint volt az őse.

IV. **A Welf**-házbeli Magnus Torquatus braunschweigi herczeg († 1373.), III. (VI.) Károly király és császár nejének Braunschweigi Erzsébet Krisztinának őse, a III. Béla leányától, **Konstanciától** származott Askan Katalint vette nőül.

Utódainak a nejei is részint **Konstancia**, részint **Szent-Erzsébet** vagy pedig IV. Béla leányának **Ilonának** az ivadékai voltak. Csupán Julius braunschweigi herczeg neje, Brandenburgi Hedvig volt többszörös kapcsolatban a III. Bélától származott Árpádházbeli leányokkal, a kik között az apja II. Joachim Hektor brandenburgi választó dédanyja Badeni Margit után előfordul IV. Béla leánya **Erzsébet** is, az anyja, Jagelló Hedvig után pedig Konstancián, Szent-Erzsébeten és Ilonán kívül II. Endre leánya **Jolánta**, IV. Béla leánya **Anna** s V. István leányai **Katalin** és **Mária**. A 9-ik Árpádházbeli leány ifj. **Konstancia**, IV. Béla leánya, ki ifj. Henrik lüneburgi herczeg († 1532.) nejének, Szász Margitnak volt az ősanja, a nagyanyja Osztrák Margit († 1486), II. Fridrik szász választó neje, Vas-Ernő osztrák hg és Masoviai Cimburgis leánya után. III. Béla kilencz leányivadéka tehát Braunschweigi Erzsébet Krisztina ősanjai közt is valamennyi feltalálható.

V. **A Farnese** házba I. Odoardo páрмаi hg

(† 1646.) neje Medicis Margit vitte be III. Béla vérét. Apja II. Cosimo florenczi nagyhg, anyja Osztrák Mária Magdolna, Károly stiriai főherceg és Bajor Mária leánya volt; nagyapja I. Ferdinánd florenczi nagyherceg II. Endre leányának **Jolántának** és V. István leányának **Máriának** volt az ivadéka (I. XIV. tábla), nagyanyja, Lotharingiai Krisztina I. Ferencz lotharingiai hg és Dániai Krisztina unokája (I. V. tábla), e szerint benne már id. **Konstancia** (III. Béla l.), **Jolánta** és **Szent-Erzsébet** (II. Endre leányai), **Erzsébet**, **Ilona**, **Anna** és **Konstancia** (IV. Béla leányai) s **Mária** (V. István l.) vére volt, Osztrák Máriában, II. Cosimo nejeben, Károly stiriai főherceg és Bajor Mária leányában ezekhez járult még V. István **Katalin** nevű leányának vére, úgy hogy már I. Odoardo fia II. Rainuzio páрмаi hg († 1694.) III. Bélának mind a kilencz leányivadékától származott. II. Rainuzio neje, Estei Izabella, a nagyanyja Savoyai Izabella után ki Nagy-Károly Emánuel savoyai hg († 1630.) és Osztrák Katalin († 1597.) spanyol hgnő leánya volt, II. Endre leányától **Jolántától**, V. István **Mária** nevű leányától, továbbá idősb és ifjabb **Konstanciától** (III. és IV. Béla leánya) származott. Fia Farnese Odoardo Pfalzi Dorottya Zsófiát, Fülöp Vilmos pfalzi választó fejedelem és Hessen-Darmstadt Erzsébet Amália leányát vette nőül, a ki szintén mind a kilencz Árpádházi leány ivadéka volt. Farnese Odoardo leánya volt Erzsébet páрмаi hercegnő, V. Fülöp spanyol király felesége.

VI. A **Wettin** házból II. Frigyes meissen i örgróf neje, Bajor Mechtild, III. Béla leányától, id. **Konstanciától**, III. Frigyes neje Henneberg Katalin **Szent-Erzsébettől**, I. Frigyes szász választó neje Braunschweigi Katalin IV. Béla leányától **Ilonától**, II. Frigyes szász választó neje Osztrák Margit ifj. **Konstanciától** (IV. Béla l.), I. János György szász vál. neje Porosz Magdolna Sibylla Jagelló Anna után **Jolántától** (II. Endre l.), **Annától** (IV. Béla l.) s **Máriától** és **Katalintól** (V. István leányaitól) származott, mellőzve egyéb kapcsolataikat. III. Ágost lengyel király nejeben, Mária Jozefa osztrák főhercegnőben, I. József császár és magyar király s Hannoveri Vilhelmina Amália leányában pedig III. Béla mind a kilencz leányivadékának vére egyesült s így Mária Amália szász hercegnő, III. Károly spa-

nyol király neje is mind a kilencz Árpádházi leány ivadékai közé tartozik.

VII. A **Wittelsbach** házban II. Keresztély pfalz-birkenfeldi gróf, Tivadar pfalz-sulzbachi gróf és Károly Fülöp pfalzi választó fejedelem közös őse Wolfgang, pfalz-zweibrückeni gróf († 1569.) volt. Legelőbb Pfalzi Adolf házasodott a III. Bélától származott családokba, nőül vevén gr. Oettingen Irmgardot, id. **Konstancia** (III. Béla l.) egyik ivadékát. Fiának II. Rupertnek a neje Bajor Beatrix IV. Béla leányaitól **Erzsébettől** és **Ilonától** származott, míg III. Rupert neje Hohenzollern Erzsébet **Szent-Erzsébetnek** volt az ősunokája. A többi Árpádházbeli leányt Pfalz-Zweibrückeni Wolfgang nejeének Hesseni Annának ősanói közt találjuk meg, a ki Fülöp hesseni tartománygrófnak, Szent-Erzsébet ivadékának és Szász Krisztinának volt a leánya; ennek anyja, Szász Krisztina ugyanis az apja, Gazdag György szász hg, Osztrák Margit unokája után ifj. **Konstanciától**, IV. Béla leányától származott; az anyja (Hesseni Anna nagyanyja), Jagelló Borbála pedig id. **Konstanciának**, **Szent-Erzsébetnek**, **Jolántának** (II. Endre l.), **Ilonának** és **Annának** (IV. Béla leányai) s **Katalinnak** és **Máriának** (V. István leányai) volt az ivadéka. Pfalz-Zweibrückeni Wolfgang fia, Fülöp Lajos neuburgi pfalzgróf († 1614.), Tivadar pfalz-sulzbachi gróf és Károly Fülöp választó fejedelem nagyapja volt; a nejeben Jülich Annában, Osztrák Mária leányában, I. Ferdinánd császár és magyar király s Jagelló Anna unokájában IV. Béla leánya Erzsébet kivételével a többi nyolcz Árpádházi leány vére egyesült. II. Keresztély zweibrückeni pfalzgróf szépanyja Jülich Magdolna, Pfalz-Zweibrückeni János neje Jülich Anna testvére volt, leszármazásuk rendje tehát közös.

VIII. A gróf **Rappolstein** család a XXVI. tábla szerint III. Béla leányától, id. **Konstanciától** származik. Ugyanezen tábla szerint a család ősanói közt előfordul Nassau-Weilburgi Ottilia, **Szent-Erzsébet** egyik ősunokája, továbbá Würtembergi Helena, ki apja Szeretett-Ulrik stuttgarti gróf után id. **Konstanciától** és **Szent-Erzsébettől**, továbbá (Osztrák Margit után) **Jolántától** (II. Endre l.) és **Máriától** (V. István l.), az anyja Savoyai Margit után pedig ismét és pedig többszörösen **Jolántától** és **Máriá-**

tól származott. A többi Árpád-házi leány nem fordul elő a Rappolsteinok ősnői között, de gr. Rappolstein Katalin Agatha, Pfalz-Zweibrückeni II. Keresztély neje nem is a 16, hanem a 32 őse közé tartozik.

IX. A Nassaui házból Karolina, nassau-saarbrückeni grófnő és Anna Charlotte nassau-dietzi hercegnő leszármazása jön tekintetbe. Amaz ő felsége 16, emez a 32 őse közé tartozik. A Nassaui ház ezen két ága különböző módon és időben olvadt be **Szent-Erzsébet** ivadékai közé. A saarbrückeni ág őse Gerlach nassau-i gróf (+ 1361.) Hesseni Ágnes, Ottó tart. gróf (+ 1323.) leányát, dédunokája III. Nassau-Weilburgi János pedig Hesseni Erzsébetet, II. Lajos tartománygróf és az idősb **Konstancia**tól (III. Béla 1.) és **Ilonától** (IV. Béla 1.) származott Szász Anna leányát vette nőül. II. Lajos gróf neje Hessen-Casseli Anna volt, kinek nagyanyja Szász Krisztina (Fülöp hesseni tart. gróf neje) Jagelló Borbálának volt a leánya s így ősnői között feltalálhatók III. Béla leánya, id. **Konstancia**, II. Endre leánya **Jolánta**, IV. Béla leányai **Anna** és **Iлона** s V. István leányai **Katalin** és **Mária**. Nassau-Saarbrückeni Vilmos Lajos neje, Baden-Durlachi Anna Amália, IV. Béla leánya **Erzsébet** ivadékai közé tartozik, a dédanyja, Osztrák Katalin után pedig a két **Konstancia**, III. és IV. Béla leányainak az ősunokája. E szerint Nassau-Saarbrückeni Karolina grófnőről is megállapítható, hogy III. Béla mind a kilencz leányivadékának a maradéka.

Nassau-Dietzi Anna Charlotte hercegnőnek ősapja V. János, nassau-dillenburgi gróf (+ 1516), a neje, Hessen-Marpurgi Erzsébet által jutott **Szent-Erzsébet** vérségébe. Maradékainak családi összeköttetései közt a III. Bélától való származás szempontjából legfontosabb Ernő Kázmér nassau-dietzi grófé, kinek neje Braunschweigi Zsófia Hedvig apai ágon id. **Konstancia** leszármazottja, a nagyanyja, Brandenburgi Hedvig, Julius braunschweigi herceg neje után pedig, mint a 18. lapon a Welfháznál már említettük, előfordul ősnői között ugyancsak id. **Konstancia**, aztán II. Endre leányai **Jolánta** és **Szent-Erzsébet**, IV. Béla leányai **Anna**, **Iлона** és **Erzsébet** s V. István két leánya **Katalin** és **Mária**. Nassau-Dietzi Anna Charlotte anyja Hessen-Casseli Mária Lujza volt, Fülöp hesseni tar-

tományi grófnak és Szász Krisztinának egyik ivadéka; Szász Krisztina az anyja Jagelló Borbála után ugyanazok, kiket Brandenburgi Hedvignél (Jagelló Borbála nővérének, Zsófiának leányánál) említettünk, az apja Gazdag-György szász hg, Osztrák Margit unokája után a két **Konstancia**-tól származott, így itt is megtaláljuk az ősnői között a kilencz Árpád-házi leányt.

X. **Hohenlohe** család id. **Konstancia** vérségéhez tartozik. Gróf Hohenlohe Krato (+ 1473.) ugyanis nőül vette Oettingen Margit grófnőt, ki Württembergi Ágnesnek, és pedig Liegnitzi Ágnes által II. Henrik boroszlói hgnek és cseh Annának az ivadéka. (I. XXVI. tábla). Fiának, ifj. Kratónak (+ 1503.) a neje Württembergi Helena volt, ki ősnői, Henneberg Erzsébet után **Szent-Erzsébet** maradéka, anyja Savoyai Margit után pedig id. **Konstancia**é, **Jolánta**é (II. Endre 1.), **Annáé** és **Ilonáé** (IV. Béla leányai) s **Máriáé** (V. István 1.). IV. Béla **Erzsébet** nevű leányát gróf Hohenlohe Henrik Frigyes (+ 1699.) nejének, Castell Juliána Dorottya grófnőnek ősnői között találjuk, kinek szépanyja, Solms Anna grófnő ugyanis Pfalzi Margitnak volt az ivadéka (I. VII. tábla).

XI. A **Hesseni** ház ősapja V. Henrik brabanti herceg (+ 1248.) volt, kinek **Szent-Erzsébet** leányával Thüringiai Erzsébettel kötött házasságából született Gyermekek-Henrik (+ 1308), az első hesseni tartománygróf. A család későbbi házasságai alkalmával is vagy **Szent-Erzsébet** (Tudós-Hermann neje Hohenzollern Margit), vagy id. **Konstancia** (Württembergi Mechtild, III. Lajos tart. gróf neje), vagy **Iлона** (Mecklenburgi Anna) ivadékai kerültek a hesseni házba. Fülöp tartomány gróf (+ 1567.) nejeről, Szász Krisztináról föntebb már többször volt szó s említettük, hogy id. **Konstancia**, **Jolánta**, **Szent-Erzsébet**, **Anna**, **Iлона**, ifj. **Erzsébet** és ifj. **Konstancia** (IV. Béla 1.), **Katalin** és **Mária** ivadéka vagyis ősnői között mind a a kilencz Árpád-házi leány előfordul. Fülöpnek fiaiban IV. Vilmos (+ 1592.) casseli és I. György (+ 1596.) darmstadti tart. grófban a család két főágra oszlott, amattól származott Hessen-Rheinfelsi Mária Eleonóra Amália (+ 1720.), emettől VIII. Lajos hessen-darmstadti tartománygróf (+ 1768.), a kik ő felsége 32 őse közt szerepelnek,

XII. A hg Radzivill ház a Hohenzollern-házzal való kapcsolat által (l. X. tábla) jutott III. Béla vérségébe, hg Radzivill Janus (+ 1620.) neje ugyanis János György brandenburgi választó és Anhalti Erzsébet leánya Zsófia volt. A Hohenzollern ház **Szent-Erzsébet** ivadékai közé tartozik; V. Frigyes nürnbergi várgróf neje Meisseni Erzsébet id. **Konstancziának**, I. Frigyes brandenburgi választó (+ 1440.) neje Bajor Erzsébet ugyanennek és **Szent-Erzsébetnek** a maradéka; Albert Achilles (+ 1486.) vál. fej. neje Badeni Margit ifj. **Erzsébettől**, János Cicero (+ 1499.) neje, Szász Magit, III. Vilmos thüringiai gróf és Osztrák Anna leánya, **Jolántától**, **Ilonától**, **Annától**, **Máriától** és **Katalintól** származott, mely leszármazás ismétlődik II. Joachim Hektor (+ 1571.) neje, Szász Magdolna anyjának, Jagelló Borbálának, Szakálas- vagy Gazdag-György szász herceg nejének vérségében; a még hiányzó ifj. **Konstancia** vérért I. Joachim Nestor brandenburgi választó (+ 1535.) neje Dán Erzsébet vitte a Hohenzollernekbe, kinek anyja Szász Krisztina Vas Ernő osztrák hg leányának Osztrák Margitnak (+ 1486.) volt az ivadéka. Radzivill Lujza Charlotte hercegnőben (+ 1695.), Károly Fülöp pfalzi választó (+ 1742.) nejében tehát szintén egyesült a kilencz Árpádházi leány vére.

XIII. A **Badeni** vagy **Zähringen** ház ifj. **Erzsébet**, IV. Béla leánya és idősb **Konstancia** vérségéhez tartozik I. Jakab badeni örgróf (+ 1458.) neje, Lotharingiai Katalin által, kinek apja I. Károly lotharingiai hg (+ 1430.) Liegnitzi Ágnesnek, anyja Pfalzi Margit pedig Bajor Beatrixnak és Schweidnitz Juttának az ivadéka. (L. V. tábla.) Ugyancsak Pfalzi Margitban az anyja, Hohenzollern Erzsébet után már **Szent Erzsébet** vére is megvolt. I. Jakab fia I. Károly örgróf (+ 1475.) Osztrák Katalint (+ 1493.), Vas-Ernő leányát vette feleségül, ki ifj. **Konstancia** vérért vitte be a Badeni házba. V. Frigyes (+ 1659.) örgróf neje Würtembergi Borbála, a nagyanyja Hesseni Borbála, Fülöp hesseni tart. gróf és Szász Krisztina leánya után id. **Konstancia**, **Jolánta**, **Szent-Erzsébet**, **Anna**, **Ilona**, ifj. **Konstancia**, ifj. **Erzsébet**, **Katalin** és **Mária** ivadéka vagyis, mint Szász Krisztina és Hesseni Fülöp gyerme-

keiről már megjegyeztük, bennük megvolt mind a kilencz Árpádházi leányvére. V. Frigyes örgrófnak dédunokája volt Baden-Durlachi Frigyes (+ 1732.), ki anyja Hessen-Darmstadt Magdolna Sibylla után megint Hesseni Fülöpnek és Krisztinának a maradéka.

XIV. **Hanau ház**. III. Fülöp hanau-lichtenbergi gróf neje, Badeni Sibylla volt az első III. Béla-ivadék a hanau grófok családjában. Badeni Sibylla Kristóf örgrófnak (+ 1527.) a leánya, I. Károlynak (+ 1475.) és Osztrák Katalinnak az unokája, I. Jakab badeni örgrófnak (+ 1458.) és Lotharingiai Katalinnak a kisunokája. Szépanyja Lotharingiai Katalin után id. **Konstancia**, **Szent-Erzsébet** és ifj. **Erzsébet**, nagyanyja után id. és ifj. **Konstancia** maradéka. II. János Reinhold (+ 1666.) hanau gróf Pfalz-Birkenfeldi Anna Magdolnát vette nőül, kinek a 9 Árpádházi leánytól való leszármazása, a mennyiben Jülich Magdolnának, továbbá Pfalz-Zweibrückeni Wolfgangnak és Hesseni Annának az ivadéka (l. IV. tábla), már föntebb a 19. lapon, a Wittelsbach-háznál ismertettük. Hanau Charlotte Krisztinánál VIII. Lajos hessen-darmstadt tartománygróf nejénél tehát szintén megállapítható, hogy mind a kilencz leánytól származott.

A 14 család közt tehát, melynek tagjaiból áll ő felsége 32 őse, csupán kettőnél, Rappolstein Katalin Agathá grófnőnél és Hohenlohe Filippina Henrietténél nem lehetett a III. Béla kilencz leányivadékától való származást kimutatni, de ha nem is mind a kilencz, közülük többen voltak ősanypajaik, úgy hogy például Hohenlohe Filippina Henrietténél csupán IV. Béla leánya, ifj. Konstancia és V. István leánya, Katalin hiányzik.

A 16 ős azonban, mint föntebb már említettük, külön-külön mindegyik mind a kilencz leánynak az ivadéka volt, még pedig egynek egynek nagyon sokféleképen, úgy hogy ő felsége a leszármazási rendnek több ezer módozata szerint vezethető le III. Bélától. Valóban őse volt tehát a dicső emlékü III. Béla király, s midőn fejedelmi eltemetéséről gondoskodott, ezzel ő felsége egyik sokszoros őse iránti kegyeletének is kifejezést adott.

NAGY GÉZA.

A BUZÁD-HAHÓT NEMZETSÉG.

(Második közlemény.)

C) ARNOLD ÁGA.

I. Buzád fia I. Arnold 1234 előtt (l. f.) a hahóti monostor alapítója. Sem őt, sem atyját nem ismerjük közelebbről. A valószínűség a mellett szól, hogy I. Buzád a Magyarországra bevándorolt Hahótnak a fivére és nemcsak I. Arnoldnak, hanem Buzád bánnak is az atyja.

I. Arnold fiai: *Ponit*, *II. Arnold* és *I. Keled*.

1. Ponit vonala.

a) *Ponit*.

Ponit, ki már 1230-ban felmerül,¹ nemzetiségének legnyugtalanabb tagja. 1234 után sokáig nem hallunk felőle semmit; csak 1251-ben merül fel újra, midőn a kanizsa-szentkereszti apáttal *Rakatya* helység iránt egyezkedik, a mennyiben az apát a helységet neki átengedi.² István társkirály sok éven át tanusított hűsége elismerésül adományozza neki 1250-ben a zalamegyei *Móriczhely*-t,³ sőt tovább is megy még ez évben, a mennyiben *Ponit* leányának *Vasztej* nb. Rajnaldal való eljegyeztetését személyesen közvetítette. Nevezett *Rajnald* (a Rozgonyiak őse), ki István alatt egynéhány hadjáratban kitüntette magát, nem volt arra elég gazdag, hogy a már akkor gazdag és dőlyfős *Ponit* leányának kezét nyerje; István kezébe vette tehát a dolgot, a mennyiben — hogy a házassági összeköttetést lehetővé tegye — a kapzsi *Ponit*nak a zalamegyei *Csasztove* és *Sőjtör* nevű helységeket adományozta és a leánykérő tisztségét személyesen átvette; Béla király meg is erősítette a birtokadományt 1259 május 17-én.⁴ A Béla s István között a 60-as évek kezdetén kitört

felette heves viszályok alatt *Ponit* oly állhatatosan fogta István pártját, hogy Béla őt ellenségei, Lőrincz országbiró és Bécz nb. Farkas prépostnak unszolására, birtokaitól megfosztotta. István jóvátette ezt annyiban, a mennyiben teljes kegyéről biztosította és megígérte, hogy birtokaiba trónraléptével majd visszahelyezi.⁵ 1264 szeptember 19-én közte és a Ják nemzetség egynéhány tagja (*Andi Gergely*, *Sokoródi Izsép*, *Ebed* fiai: *Kemény*, *Rajnald* és *Ják*) között hosszadalmas pör veszi kezdetét,⁶ mely azzal végződött, hogy *Ponit*nak 1267-ben vasmegyei *Niczke* nevű birtokát kellett volna *Ebed* fiainak átengednie.³ *Ponit* és fia *Jakab* azonban nemcsak hogy *Niczket* át nem adta és többszöri megidéztetése daczára a király ítélőszéke előtt meg nem jelent, hanem 1268-ban *Andi Gergely* házát megrohanván, ezt, fiát *Andot* és *Ivánkát* az *Ebedfiak* egyik rokonát és tisztjét oly kegyetlen módon ölte meg, hogy még a hullák nyelvét is kivágták.⁴ Erre már most *Ponit*ot és fiát arra marasztalták, hogy összes birtokaik az ellenfélre szálljanak át, mi meg is történt volna, ha rokonuk *I. Csák bán* a dolgot nem közvetíti. *Ponit* erre *Ákos*i, *Lasztaj* és *Niczke* egy részének birtokában maradt, míg ellenei *Lak*, *Haraszt*i, *Sokoród*, *Asziágy* (*Szilvágy*), *Súrd*, *Szent-Trinitás* és *Kákonyát* kapták volna; végre maga István király vette át a dolog elsimitását, a mennyiben *Ponit* pénzbírságot fizetett, *Asziágyot* és *Sokoródot* az ellenfélnek kiadta, de többi birtokait megtartotta.⁵ Különben már 1268 óta megint Béla kegyében találjuk, ki őt *Szent-Trinitás*, *Kákonya* és *Rakatya* birtokában megerősítette.⁶ Utoljára említik 1272 szeptember 3-ikán.⁷

Leányán, *Vasztej* nb. *Rajnald* (későbbi nádor)

¹ Mondják, hogy *II. András* király magyar követsége, melynek élén bizonyos *Panyas* állott, 1227-ben a király leányát Erzsébetet a Wartburgban felkereste, hogy atyja udvarába visszahívják. Miután ez alkalommal mindenetre németül beszélő emberre volt szükség, valószínűnek tartom, hogy «*Panyas*» a német Buzád-Hahót nemzetségből származó *Ponit*tal azonos.

² Wenzel, Árpádkori új okmtár, VII. k. 334. l.

³ Zalai okmtár, I. k. 82. l.

⁴ Hazai okmtár, II. k. 5—6. ll.

¹ Hazai oklevéltár, 42. l.

² Wenzel, VIII. k. 47. l.

³ Fejér, Codex. dipl. IV/III. k. 384. l.; Wenzel, VIII. k. 169. l.

⁴ Wenzel, VIII. k. 263., 264., 265., 269., 275. ll.

⁵ Fejér, Codex Dipl. VII/I. k. 343., 351. ll.; VII/II. k. 212., 217. ll.; Hazai okmtár, V. k. 39. l.; Wenzel, VIII. k. 415. l.; X. k. 463., 464. ll.

⁶ Hazai okmtár, VII. k. 109. l.

⁷ Wenzel, IX. k. 7. l.

nején kívül még egy *Jakab* nevű fiut hagyott maga után.

b) *Jakab*.

Ponit fia; előfordul legelőször 1267-ben; részt vesz az 1268-ban elkövetett garázdálkodásokban. Önálló pályáját azzal kezdi 1276 január 19-ikén,¹ hogy az atyja és általa megölt Andi Gergely özvegyét Cecilt és leányait Katalint és Margitot nagyobb pénzüsszeggel kielégíti s azért asziágyi és sokoródi birtokát visszakapja. 1277-ben Erzsébet özvegy királynétől a somogy megyei *Dobsza* nevű három falut kapja.² 1280-ban ez Erzsébetnek tálnokmestere, mely minőségben az István és László királyoknak tanusított szolgálatai és különösen a nováki és pataki várak ostrománál Erzsébet szemeláttára kifejtett vitézsége megjutalmazásául a somogy megyei *Kálmán-Csehi* nevű birtokot kapja, mely adományozását IV. László 1280 május 30-ikán megerősíti;³ 1281 január 2-ikán megerősíti őt újra Erzsébet királyné e birtokban;⁴ 1285 június 16-ikán *Lasztaj* nevű birtokát Güssingi Miklósnak *majsai* birtokával cseréli fel.⁵

Néhány ellensége azzal gyanusította őt László királynál és anyjánál Erzsébetnél, hogy a kettenük érdekében a déli vidéken elvállalt követsége alkalmával nem egészen kifogástalanul járt el, minek az lett a következménye, — különösen miután Erzsébet tárnokát, Pált megölte vala — hogy Erzsébet őt *Csehi*, *Dobsza*, *Ovóce* és *Berzenicze* (utóbbi kettő Pozsega megyében) nevű birtokaitól megfosztotta. 1288-ban sikerült neki azonban bebizonyítani, hogy az egész vád csak rágalom volt és hogy a megöltnek nejét és rokonait bírói ítélet alapján kielégítette, mire összes birtokait visszakapta.⁶ III. András megerősíti neki 1292-ben V. Istvánnak 1264-ben kiállított kiváltságlevelét;⁷ 1298-ban megerősíti őt *Csehi* és *Dobsza* birtokában;⁸ utoljára szere-

pel 1301 november 29-ikén, mely napon *Purbach* (ma Feketeváros = Pódpuk) iránt Gatal fiai ellen vezetett pörét rokonainak, Arnold és Mihálynak, átadja.¹

Neje *Anna*, Miklós fia László comes leánya, ugy látszik a Tengerdiek tagja és III. András hatalmas bizalmi emberének, Tivadar győri püspöknek unokahuga; megkapja férjétől 1296 május 1-én hozományi követeléseit kielégítése céljából a szenttrinitási és kákonyai birtokokat.² 1309 március 27-ikén az özvegy Anna e birtokokat már vejenek, *Erzsébet* nevű leánya férjének, *Zákányi* Márton fia Pál fia *György*-nek adja át.³ E házasságból Erzsébet nevű leány származott, ki 1349 február 14-ikén Somogyvári Lőrincz fia *Bereczk*-hez megy férjhez és ez alkalommal Kákonyát és Szent-Trinitást kapja;⁴ ez ifjabb Erzsébet még 1372-ben is *Kákonyai* deák Bereczknek a neje.⁵

Ponit vonala tehát fiával Jakabbal halt ki.

2. Arnold vonala.

a) II. *Arnold*.

I. Arnoldnak fia; 1233-ban tanu Mihály válási pörében; 1235—1239-ig Zalamegye főispánja,⁶ 1240-ben somogyi főispán;⁷ 1242 március 14-ikétől november 16-ikáig a mellett nádor is;⁸ 1243 január 29-ikén soproni,⁹ 1244 június 15-ikén és 1245 április 26-ikán nyitrai főispán.¹⁰

Mindamellet, hogy ez Arnold korának legmagasabb méltóságait viselte, sem családi, sem birtokviszonyait nem ismerjük. II. Andrásnak egyik 1234-ben kiállított okmányából csak annyit tudunk, hogy 1234-ben tőle a sopron-

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 19. l.

² Hazai okmtár, VII. k. 247. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 171 l.; Zalai okmtár, I. k. 96. lap.

⁴ Anjoukori okmtár, V. k. 262. l.

⁵ Hazai okmtár, V. k. 247. l.

⁶ Fejér, Codex dipl. IV/I. k. 1., 163. l.; Hazai okmtár, VI. k. 30. l.; Wenzel, VII. k. 7., 23., 24., 36., 86. ll.; Zalai okmtár, I. k. 9., 10., 15. ll.

⁷ Wenzel, XI. k. 315. l.

⁸ Fejér, Codex Dipl. IV/I. k. 250., 264. ll.; Wenzel, II. k. 144. l., XII. k. 689. l.

⁹ Wenzel, VII. k. 133. l.

¹⁰ Wenzel, VII. k. 157. l.; XI. k. 340. l.

¹ Zalai okmtár, I. k. 79. l.

² Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 425. l.

³ Wenzel, XII. k. 2, 8., 301. ll.

⁴ Fejér, Codex dipl., V/III. k. 308. l.; Wenzel, IX. k. 428. lap.

⁵ Hazai okmtár, VIII. k. 209. l.

⁶ Wenzel, IV. k. 312. l.

⁷ Hazai oklevéltár, 133. lap.

⁸ Wenzel, XII. k. 621. l.

megyei *Kál* helységet elvette, mert az állítólag e királytól eredő adományozást be nem bizonyította, mire a helységet Frankói Frank kapta.¹

Miklós és *III. Arnold* nevű fiakat hagyott maga után.

b) *Miklós*.

II. Arnold fia; nyugtalan ember, mint nagybátyja Ponit. IV. Béla halála után V. Istvánnal szemben ellenséges magaviseletet tanusított, a mennyiben az új királynak Székesfehérvárt megtörtént koronázásában részt nem vett, hanem egy osztrák csapatot pölöskei várába eresztett, melynek segítségével a legaljasb erőszakoskodásokat véghez vitte. A sereg élén ellene kivonult zalai főispánt, Aladár fiát Mihályt és fivérét Mikát megölte; erre, mint felségárulónak, életével kellett volna bünhődnie, de Türje nb. Szentgróti Fülöp esztergomi érsek kérésére V. István csak azzal büntette őt meg, hogy összes birtokaitól megfosztotta és azokat a nagyérdemű Miskócz nb. Ponit bánnak adományozta. E birtokok voltak: *Pölöske vára*, *3 Barnak*, *Terpény*, *Farkasülése*, *Szt.-László*, *Kellénk*, *Hetés*, *Bak* (és *Mígföldre*), *Göntérföld*, *hahóti kegyuraság*, *Ildárföld*, *Szoboszló* (mind Zalamegyében), *Purbach*, *Kövesd* (*Güssing*) és *Niczka* (Sopronmegyében).² V. István halála után azonban Ponit bán megkönyörült Miklóson, a mennyiben részint *rokoni* szeretetből, részint István király lelki üdvére 1272 szeptember 3-ikán Miklóst Purbach és Pölöske várak birtokába visszahelyezte.³ 1277-ben unokaöccse Keled azzal vádolja Miklóst, hogy niczki birtokán garázdálkodott.⁴ 1291-ben arról értesülünk, hogy *Naratincs* és *Ivánkaföldre* nevű birtokait azelőtt II. Hahótnak elzálogosította;⁵ ez az utolsó róla szóló hír. Családi viszonyait nem ismerjük.

c) *III. Arnold*.

II. Arnold fia; 1266-ban a henyeyi völgyben lévő szőlőt Sükösd fia András veszprémi kano-

noknak adományozza;¹ többet nem tudunk felőle.

Hasonnevű fia van.

d) *Stridói (IV.) Arnold*.

V. István 1270 december 10-ikén² fennebbi Miklóst *öregebb* Arnold fiának nevezvén, egyuttal hangsúlyozza, hogy birtokainak elkobzása *ifjabb Arnold fia Arnold* részére nem vonatkozik, mert ez zsenge koránál fogva Miklós hazaárulásában részt nem vehetett, e birtokrész pedig a zalamegyei *Stridó* vár és tartozéka.³ Ebből elég világosan és szabatosan tűnik ki, hogy Miklós II. Arnoldnak a fia és hogy fivére ifjabb (III.) Arnold, IV. Arnoldnak az atyja.

E IV. Arnold 1272 szeptember 3-ikán előfordul azon okiratban, melyben Ponit bán Miklóst a pölöskei és purbachi várak birtokába visszahelyezi; 1288 június 25-ikén «Stridói Arnold»-nak nevezi magát, említi is anyját és nejét, a nélkül azonban, hogy egyiküknek a nevét mondaná.⁴ 1291 december 13-ikán elmondja, hogy László comes leányát, Tengerdi Tivadar prépost unokahugát akarta feleségül venni, hogy erre a célra Lendvai Istvántól 20 márka denárnyi kölcsönt vett, hogy azért naratincsi és ivánkatelki birtokrészeit elzálogosította és mivel a kitűzött határnapon (1290 december 6—1291 április 4) nem tudta kiváltani, azért ujabbi 20 márkaért fennebbi birtokait Istvánnak előrköti.⁵ Mostantól kezdve pénzbeli nehézségei nőttön-nőnek; már 1287 november 31-ikén (az illető okirat «öregebb Arnold unokája, Arnold fiá»-nak nevezi) eladja a Nagymartoniaknak sopronmegyei *kövesdi* birtokait;⁶ 1292 november 29-én purbachi birtoka a sopronmegyei Gatal faira, Ivánka és Lászlóra megy át. Indokul előadja, hogy a háborus idők miatt sokat szenvedett elleneitől, hogy pölöskei vára

¹ Hazai okmtár, IV. k. 43. l.

² Wenzel, XII. k. 8. l.

³ Wenzel, XII. k. 9. l.

⁴ Fejér, Cod. dipl. VII/II. k. 120. l.

⁵ Wenzel, X. k. 59., 60. ll.

⁶ Fejér, Cod. dipl. V/III k. 375. l., v. ö. VIII/I. k. 1., 143. l., hol a Nagymartoniak e birtokot Güssingi János nádornak cserébe adják. Ugy látszik, hogy Arnold akkor (1303) még élt.

¹ Wenzel, VI. k. 552. l.

² Wenzel, XII. k. 8., 9. l.

³ Wenzel, IX. k. 7. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 223. l.

⁵ Wenzel, X. k. 59. l.

különbéle támadásoknak ki volt téve, úgy hogy azt trautmannsdorfi Stuchs Albert osztrák miniszterialistól nem tudta kiváltani; miután már most Gatal fiai a kiváltást eszközölték, átengedi nekik Purbachot a 63 márkányi kiváltsági összeg levonása mellett 400 márkányi vételáron.¹

Horneck krónikás azzal vádolja ez Arnoldot, hogy a vendégszeretettel visszaélvén, András királyfit (a későbbi III. Andrást) stridói kastélyában fogságba ejtette és a foglyot Albert osztrák hercegnek átadta; erre nézve e helyen csak azt akarom kiemelni, hogy Hornecknek ez állítása bebizonyítva nincsen s hogy egyéb körülményeknél fogva sem hihető.

Stridó vára később Károly királyé, a ki Dancs zólyomi főispánnak cserébe adja; 1333 június 27-ikén azonban visszakapja a király Stridót és Csáktornyát.²

1330 június 28-ikán Károly király Arnoldnak pölöskei várát Ákos nb. Miczk bánnak adományozza.³

Stridói Arnolddal a nemzetség Arnold-ága kihalt.

3. Keled vonala.

a) I. Keled.

I. Arnold fia; felmerül 1234-ben; 1239-ben Bojszló és Ilmerrel, zalamegyei birtokosokkal, valamely oltárctzi telek miatt pörösködik rokona, II. Arnold zalai főispán előtt.⁴ Egyebet nem tudunk róla. Hasonnevű fia van.

b) II. Keled.

Előbbinek a fia; 1275-ben királyi ember; ⁵ 1277 július 24-ikén azzal vádolja rokonát, II. Arnold fia Miklóst, hogy niczki birtokán garázdálkodott; ⁶ 1279-ben pöre volt Buzád fia Atyaszszal, melyet Máté nádor július 12-ikén kelt ítéletével választott bíróság elé utal.⁷

Három gyermeke volt: *Folán*, *V. Arnold* és *Mihály*.

¹ Wenzel, X. k. 87. l.

² Anjoukori okmtár, III. k. 31. l.

³ Zalai okmtár, I. k. 246. l.

⁴ Zalai okmtár, I. k. 15. l.

⁵ Wenzel, IX. k. 120. l.

⁶ Wenzel, XII. k. 223. l.

⁷ Wenzel, XII. k. 490. l.

Folán férjhez ment *Ják* nb. *Mika* vasmegyei birtokoshoz, ki 1276 előtt a IV. László ellenei elleni harcokban kitüntette magát és 1292-ben neje hozományi követeléseit a *gyűrűsi* birtokkal kielégítette.²

c) V. Arnold.

II. Keled fia; 1293-ban Porgolcz helység eladásánál (l. f.) tanuként működik; ² átveszi 1301 november 29-ikén rokonától Ponittól annak Gatal fiai elleni pörét; ³ 1314 augusztus 16-ikán Hahóton tartózkodik, midőn felszólítják, hogy *Lak* és *Börzöncze* helységekre vonatkozó iratait a legközelebbi megyei közgyűlésen bemutassa.⁴ 1320 július 21-ikén a Tengerdi Mátyás szolgái által elkövetett erőszakoskodás ügyében ülésezett választott bíróságnak tagja; ⁵ utoljára szerepel 1327 június 11-ikén, midőn a Reznekiek és a Harkályiak (= Salamonváriak) között a békebirói tisztséget elvállalta.⁶

Esetleges utódait nem ismerjük.

d) Mihály.

Részt vesz 1293-tól 1327 június 11-ikéig fivérének, V. Arnoldnak, fent rajzolt összes ténykedéseiben. Neje *Erzsébet* 1360 február 16-ikán már özvegyeként szerepel.⁷ *János* nevű fiut hagyott maga után és két leányt. Ezeknek egyike *Börzönczei János*-nak a neje (e János Péternek a fia, Miklós és Mihálynak a fivére; előfordul 1357 július 29-ikén ap. Zalai okmánytár, I. k. 575. l.), másika férjhez ment *Szalók* nb. *Balai* Henrik fia *János*-hoz, ki 1342-től 1352-ig szerepel.⁸

e) János.

Mihály fia; felmerül 1347 kezdetén fennebbi Balai Jánosnak valamely pörében bizalmi férfiként; ⁹ 1360 február 16-ikán birtokaival rendel-

¹ Zalai okmtár, I. k. 109., 457. ll.

² Wenzel, X. k. 133. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 19. l.

⁴ Zalai okmtár, I. k. 143. l.

⁵ Anjoukori okmtár, I. k. 572. l.

⁶ Zalai okmtár, I. k. 198. l.

⁷ Zalai okmtár, I. k. 602. l.

⁸ Anjoukori okmtár, IV. k. 582. l.; V. k. 633. l.; Zalai okmtár, I. k. 447. l.

⁹ Zalai okmtár, I. k. 452. l.

kezik; ezek a következők: *Szerdahely, Dezics, Szent-Trinitás, Kákonya, Bacsta és 2 Csaszta*; arra az esetre, ha fiutódot nem hagyta maga után, e birtokokat anyjának *Erzsébet*-nek, nejeinek *Iloná*-nak és leányának *Anná*-nak úgy hagyományozza, hogy mindegyikük élethossziglan vegye hasznát. Ha anyja és neje Anna előtt találna meghalni, akkor részének a fele nővéreinek faira: Börzöncei Péter és Balai Antalra száll át; említi, hogy nagyatyja Keled Börzöncezen valamikor egy ottani földet a hahóti monostornak adományozott, és hogy atyja Mihály és annak fivére Arnold a dezicsi Szent-Márton templomot több rendbeli adományozásban részesítette, a melyeket ő most megerősít; maga magát «*Hahóti*»-nak nevezi;¹ 1360 augusztus 26-ikán előfordul minden közelebbi megjelölés nélkül.² 1365 december 9-ikén és 1368-ban ismét csak «*Hahóti*».³ 1368 után elvész a nyoma. Özvegye él még 1380 augusztus 8-ikán (l. lent).

Miután nem hagyott fiutódot maga után, Lajos király 1377 márczius 13-ikán leányát *Annát, Lipoveczi Ráfáel* (János esztergami érsek fivére) fia *Miklós* jegyesét fiasította, minek alapján a Zalamegyében fekvő *Szerdahely, Dezics, Gutorföld* és *Kisfalud* nevű birtokokat kapta.⁴

A királynak e rendelkezése a Herberttől alapított Hahóti család tagjait nagyon bosszantotta. Hahóti Miklós egynéhány hahóti birtokrészt elfoglalt, mire Zalamegye főispánja azokat 1380 augusztus 8-ikán János özvegyének és leányának Annának, most már Lipoveczi Miklós nejeinek visszaadta;⁵ de ezzel az ügy még nem lett véglegesen elintézve. Miklós örökösödési pert indított Anna ellen, melyet halála után fia László folytatott és mely 1398 június 17-ikén nádori ítélet alapján Anna javára végződött.

László arra támasztotta igényeit, hogy Annának atyja János fia volt azon Mihálynak, kinek atyja Keled Buzádnak volt a fia; ez esetben János magvaszakadása következtében Lászlónak kellett a következő családfa szerint örökölnie:

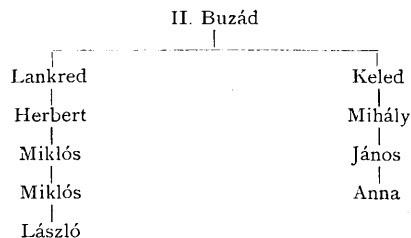
¹ Zalai okmtár, I. k. 602. l.

² Hazai okmtár, V. k. 136. l.

³ Zalai okmtár, II. k. 4., 280. ll.

⁴ Zalai okmtár, II. k. 145. l.

⁵ Id. h. 168. l.

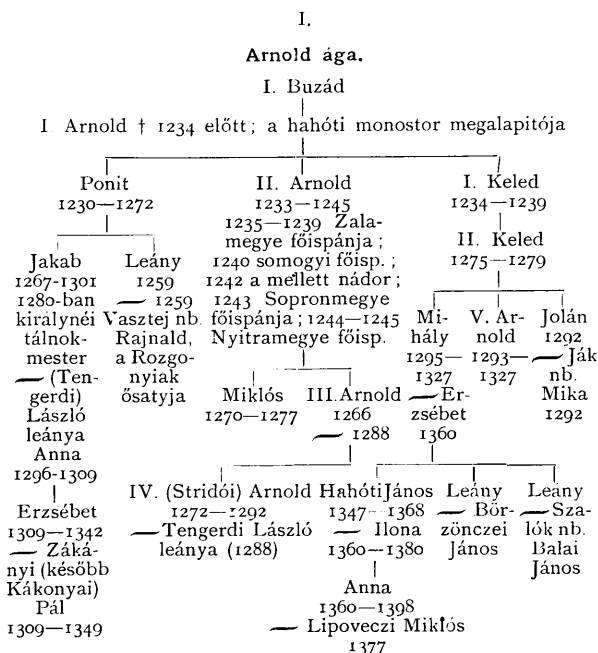
Anna elismerte Lászlónak és Miklósnek II. Buzádtól való leszármazását, tagadta azonban, hogy Keled, atyjának nagyatyja Buzád fia lett légyen és az 1234-iki, továbbá V. István és IV. László korabeli okiratok alapján bebizonyította, hogy Mihály atyja Keled nem Buzádnak, hanem Kelednek a fia.¹

I. Arnold utódai fiágon tehát a XIV. század végén kihaltak.

* * *

A Buzád-Hahót nemzetség ősi czimere, a mint ezt Trisztánnak 1255-ből való pecsétje mutatja: nyaktól szakított bölényfej. A nemzetségből kivált családok közül a Csányiak legkésőbb (csak egy pár év előtt) haltak ki.

Záradéku a következő nemzedéki táblákat szerkesztettem, melyek azonban a nemzetség összes tagjait csak addig sorolják fel, míg valamely család a főtörzsből kiágazik.

¹ Zalai okmtár, II. k. 280. l.

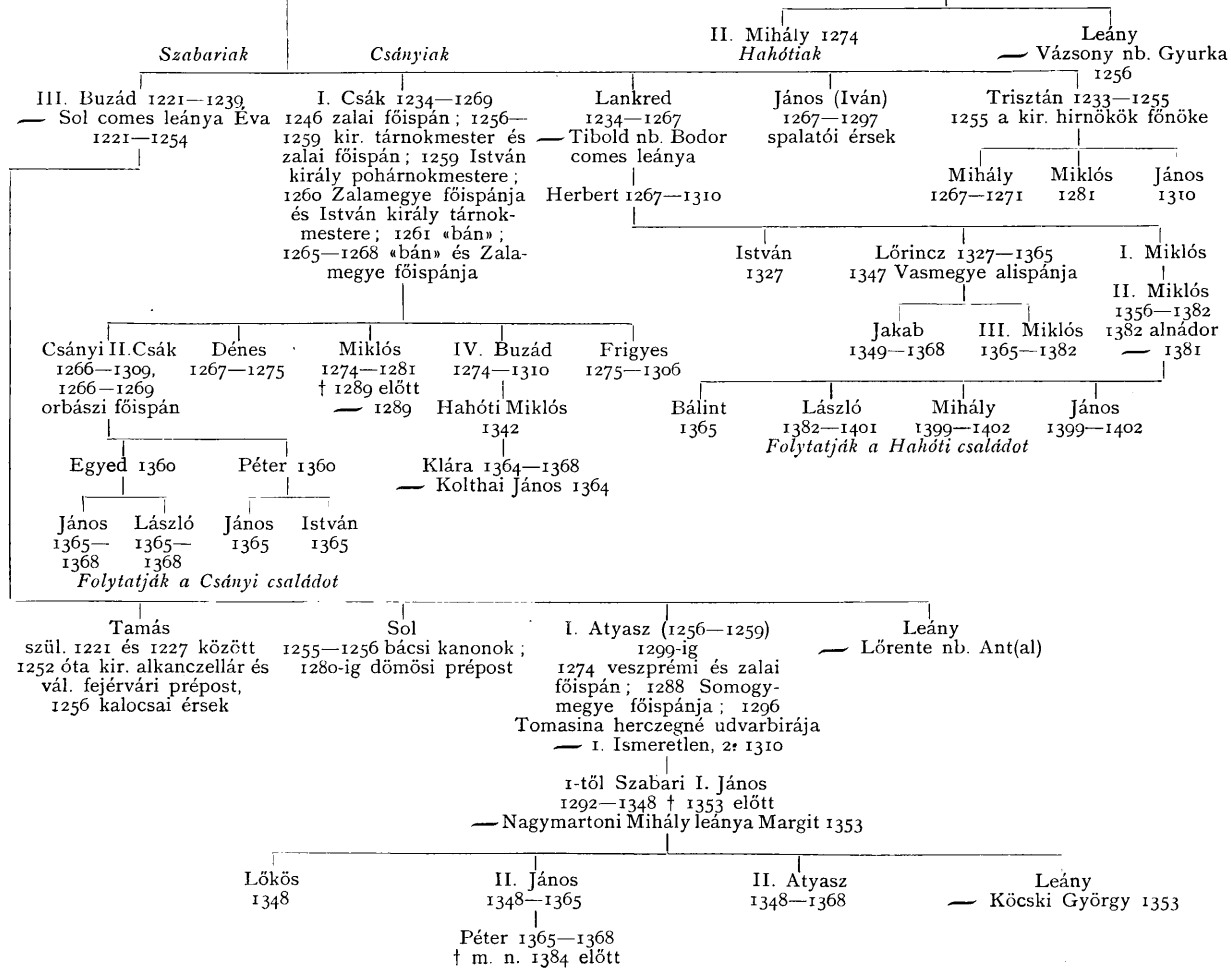
II.

Buzád ága.

Ismeretlen

II. Buzád 1222—1233 († 1241)
(1209 győri főispán), 1222—1224 Pozsonymegye főispánja,
1225 vas megyei főispán, 1232 «bán» és Sopronmegye fő-
ispánja, 1233 domonkosrendi szerzetes

I. Mihály 1232—1256
1239—1240 királynéi tálnokmester; 1244 Varasdmege
főispánja
— Héder nb. Güssingi Mihály özvegye; elv. 1233-ban

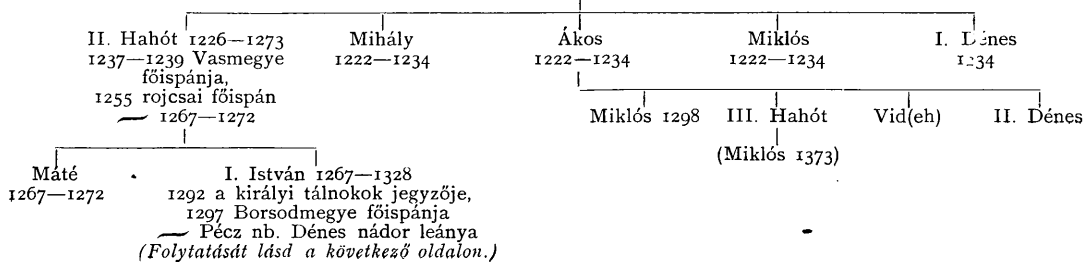

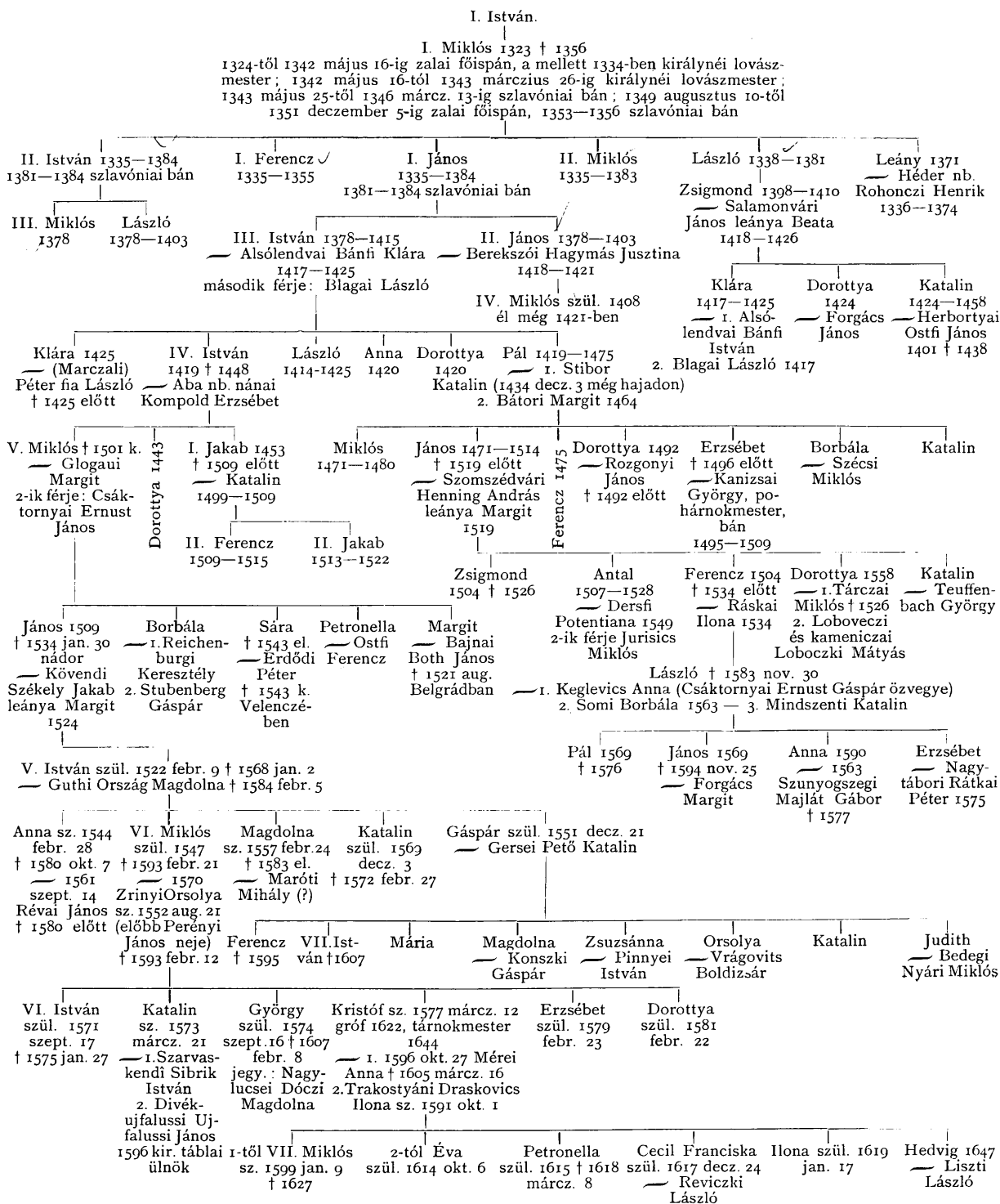
III.

Hahót ága

(Alsólendvai Bánfiak)

I. Hahót 1192

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

Nagylúcsei Orbán czimereslevele 1480-ból.

(Színes czimerképpel és egy szövegrajzzal.)

Mátyás király korának azon főpapi alakjai között, kik fényes tehetségeik által előkelő országos méltóságok polczára küzdve fel magukat, egyúttal egész családjukat kiemelték az alacsony származás homályából, kiváló helyet foglalt el Nagylúcsei Orbán püspök, Mátyás kedvelt kincstartója. Életpályáját nagyjából ismerjük s annak egyes állomásai jelzik egyszersmind családja emelkedésének útját is. A csallóközi jobbágnak, Fülöpnek — ki, úgy látszik, a Bodóbári nevet viselte — fiát az egyházi pályán jó sorsa korán a király udvarába vezette; s az első okleveles adat, melyben neve előfordul, a királyi udvarban tett szolgálatoknak már tekintélyesebb mértékére látszik utalni. Mátyás király 1468 tavaszán Nagylúcsei Orbán deáknak adományozza Bucsúháza helységét Pozsony vármegyében. 1472-ben Fintafalvi néven, mint budai kanonok, bukkan fel az oklevelekben; nemsokára az esztergomi Szent-Tamás-egyház préposti javadalmát bírja s 1474-ben, ezt és más kisebb oltárjavadalmait is megtartva, a székesfejérvári prépostság tekintélyes állásába emelkedik. Egyházi előmenetelével arányban áll a világi tisztségekben való előmenetele; Ernust János királyi kincstartó oldala mellett, mint annak helyettese, s később mint az erdélyi királyi jövedelmek igazgatója, elsőrangú befolyást gyakorolt az ország pénzügyi kormányának vezetésére. E téren szerzett érdemeiért Mátyás király 1478 május 22-ikén Nagylúcseán, szülőházának szomszédságában, négy jobbágytelekkel gazdagítja őt és testvéreit: Balázst, Jánost és Benedeket, s e jószágadományt minden földesúri hatalom és közszolgálatás alól mentesítve, ez által a Nagylúcseieket az ország nemesei sorába emelte.

Ez év végén Nagylúcsei Orbán már az összes királyi só- és aranybányák kamarája élén áll, s újabb adományokkal tetézi eddigi birtokszerzeményeit. 1479 elején pedig a királyi kincstartó magas polczára s ezzel az ország zászlósúrai, majd — királyi adományt nyerve Revistye várára és uradalmára, — a nagybirtokos főnemesség sorába emelkedett.¹

¹ Mindez adatokat Wenzel Gusztáv állította össze, «Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a nagylúcsei Dóczyakkal» című dolgozatában. (M. Tud. Akad. Értekezések a történelmi tudományok köréből, 1876. VI. k., 6. füzet.) Kiegészítik ezeket az országos levéltár és a Batthyány herczegek körmendi levéltárának adatai, valamint azok a több helyen elszórva található oklevelek, melyekre Csánki Dezső «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában» cz. munkájában találunk utalásokat.

Az elmondottakra vonatkozó okleveles adatokban családtróteneti szempontból a család nevének ingadozása, a családi név eredetének és meggyökerezésének lassu folyamata bir reánk kiváló érdekllel. A Nagylúcsei név a legelső, a melyen Orbánt s általa testvéreit megnevezve találjuk, de e nevet — főleg testvérei — váltakozva cserélik fel az atyjukról reájuk ragadt Filep, Filepfi, majd a szintén atyai örökségnek tekinthető Bodóbári vagy Bári, s a különböző birtokokról vagy tartózkodási helyről kölcsönzött Bucsúházi, Becskösházi, Fintafalvi, Dienesszapi, Szapi nevekkal. A legállandóbb név azonban mégis a Nagylúcsei volt, s maga Orbán, a család feje, egyetlen kivétellel mindig e nevet viseli.¹ S a királynak azon elhatározása, melylyel az egyházi méltósága és korábbi birtokadományok utján amugy is nemesi jogokkal bíró főpapot családjával együtt az ország valóságos nemesei sorába emelve, e nemesítést a nagylúczei adományhoz kapcsolta, kétségkívül Orbánnak szülőföldje iránt táplált kegyeletét vette figyelembe; — s ezzel a családi név később ismétlődő változásával szemközt is a Nagylúcsei nevet tette a család állandó nevévé mind azon ideig, a melyben Orbán unokaöccse, Nagylúcsei Benedek fia Ferencz — a család egyetlen termőképés ágának folytatója — a XVI. század elején a Dóczy névvel cserélve azt fel, a Nagylúcsei Dóczy család megalapítójává lón.

A nemesség adománya azonban nem foglalta magában egyúttal a családi czimer megszerzését is. Nemesség és czimer együttes adományozása a középkorban tudvalevőleg a legritkább esetek közé tartozik; — Zsigmond királytól csak két armalist ismerünk: a Vadkerti és Szentgyörgyi Vincze családét 1415-ből és a Zágrábi Dabi Mihályét 1430-ból, a melyekben a czimeradományval együtt s mintegy *az által* veszi fel az adományosokat az ország nemesei

¹ Nagy-Lúcse, a Csallóköz közepén, e lassan emelkedő vidék nyergén fekszik, Duna-Szerdahelytől dényugatra; közelében van az egykori Bodó-Bár is, ma Fel-Bár, az hol egykor az Amadé grófoknak levén kastélyuk, a család több tagja, köztük a költő László, (mint erre Erdélyi Pál dr. tisztelt barátom volt szives figyelmeztetni) a Várkonyi mellett a Nagylúcsei és Bodóbári előnevet is viselték. Orbán származási helyét a XVIII. században többnyire Nagy-Lócsének írták, s így szerepel a család a körmendi levéltár lajstromában is, melyet Csepreghy Mihály 1751-ben készített; sőt tudomásom szerint van a Csallóközben ma is egy Dóczy család, mely a Nagylúcsei előnevet használja. Ha Orbán családnévének kiejtésénél a helynév mai kiejtését vesszük irányadóul, akkor azt nem mint eddig, rövid, hanem hosszú ú-val Nagylúcseinek kell mondanunk.

ULLMANN J. BUDAPEST

NAGYLÚCSEI ORBÁN CZÍMERE 1480-BÓL.

sorába. A közjogi felfogás ekkor még az volt és igen sokáig az maradt, hogy a nemesség alapja a nemesi földbirtok; a czimerlevél, a külső nemesi dísz adományozása feltételezte azt, hogy az illető nemesi állapotban létezett; s ezt a felfogást legjobban megvilágítják az olyan esetek, a melyeknél — mint a hogy 1447-ben Pogány Miklós, tordai polgár tette — a czimerszerző a nemességet — per donationem — az armalis kelte előtt egy nappal szerezte meg.¹

A fejlődés természetes menetének rendes állomását jelöli tehát az a datum, a melyen Nagylúcsei Orbán, miután a nemességet megszerezte és birtokait időközben újabb jószág-adományokkal gyarapította, már mint az ország méltóságban és módban egyaránt elsőrangú főura, czimereslevelet kért királyától maga és családja részére.

Mátyás király Budán, 1480 február 2-ikán adta ki oklevelét, melyben kedvelt hívét, az immár nagyságos címet viselő Nagylúcsei Orbánt, Szent-Miklósról nevezett fejevári prépostot és királyi kincstartót, s általa testvéreit Balázst és Jánost, valamint elhunyt testvéreinek Benedeknek fiát, Ferenczet nemesi czimerrel ajándékozta meg.

Az oklevél — több más, a Nagylúcseiekre vonatkozó középkori irattal együtt — a Battányi hercegi család körmendi levéltárában őriztetik (levéltári jelzete: Arm. 3., lad. 8. nr. 75.) és a középkori oklevelekben oly gazdag levéltárnak is legérdekesebb darabjai közé tartozik. Mint a XV. századi heraldika terméke, melynek érdekességét fokozza a czimerszerző egyénisége, helyet talált az 1896-iki ezredéves országos kiállításunk történelmi főcsoportjában is, és a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára ez alkalommal szövegéről másolatot és czimerképéről színes hasonmást készítettett, alkalmat nyújtván ez által nekünk, hogy azt e helyütt szíves olvasóinknak bemutathassuk.

A czimereslevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. Fideli nostro dilecto venerabili et magnifico Vrbanó de Naghlyche preposito ecclesie sancti Nicolai episcopi de Alba, thesaurario nostro, salutem et gratiam nostram regiam et omne bonum. Etsi regibus principibusque terrarum ea precipue virtus naturaliter inesse debeat, ut cunctorum fideliter sibi obsequentium actus et merita dignis prosequantur retributionibus, eos tamen quos integra fides, virtus commendabilis premium excellens digniores efficiunt, ampliori debent amplecti benivolentia, prestantiori prosequi munere gratiarum; sic enim et principum laudabitur prudentia et subditorum animi ad obsequia regia ferventiores redduntur. Hinc est igitur, quod cum tu fidelis nobis sincere dilecte, prout expe-

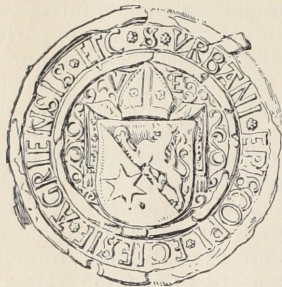
rienta propria nostra de te maiestati nostre testimonium reddidit, ab ineunte etate tua servitiis nostris regalibus applicueris et curiam nostram regiam secutus fueris, omni fidei constanter et magna fidelitatis perseverentia continue nobis et lateri nostro adherendo in cunctis rebus nostris prosperis scilicet et adversis, ita fideliter et ita sinceriter maiestati nostre et sacre regni nostri Hungarie corone servivisti, ut te nobis undique gratum reddideris et acceptum personam, quam tuam laudibus decorandam ac merita tua totiens accumulata digne a nobis premianda comparasti. Quorum omnium intuitu volentes et nos tibi nostre regalis munificentie benivolentiam ostendere singularem, hec arma seu nobilitatis insignia, videlicet clipeum manerie bipartitum, rubeo scilicet superius et celestino inferius coloribus indirecte per medium sibi immediate correspondentibus distinctum; in quo equidem clipeo ipso colore rubeo leonem album, capiti sublimato, ore aperto ac cauda in altum supra dorsum erecta, tenendo in pedibus anterioribus aureum pomum; ac supra clipeum galeam retropendens vestitam et supra galeam stellam unam auream cum sex radiis refulgentem; in inferiori autem parte ipsius clipei super colore celestino aliam stellam auream, cum eisdem sex radiis micantem, prout et quemadmodum in capite presentium litterarum nostrarum sibi appropriatis coloribus pictoria arte expressus et distinctius figurata sunt et depicta, tibi et per te nobilibus Blasio et Johanni carnalibus, necnon Francisco filio quondam Benedicti fratrueli, fratribus tuis eorundemque heredibus et posteritatis universis ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus, ut tu dictique fratres tui ac eorundem heredes et posteritates universe, a modo impostum perpetuis semper futuris temporibus arma seu nobilitatis insignia memorata et hic depicta instar aliorum nobilium regni nostri armis utentium, ubique in preliis, duellis, hastitudinis, torneamentis et cunctis aliis actibus rebusque ac exercitiis militaribus, item sigillis, anulis, velis, cortinis et papilionibus vestris, sub mere et sincere ac vere nobilitatis titulo omnibusque aliis libertatum prerogativis et privilegiis, quibus alii nobiles regni nostri armis utentes gaudent et fruuntur, quolibet consuetudine vel de iure ferre, gestare ac eis in omnibus uti et gaudere possis et valeas, possintque et valeant fratres tui prescripti ac eorundem heredes posteritatesque et successores universi, tantoque ampliori studio erga regium honorem et statum tua fratrumque tuorum prefatorum ac successorum eorundem deinceps solidetur intentio, quanto vos largiori favore preventos conspicietis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales, pendentes sigilli nostri secreti munimine roboratas, duximus concedendas. Datum Bude, in festo purificationis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo secundo, Bohemie vero undecimo.

A Nagylúcseiek czimere ez oklevél homlokára festett czimerkép és az azzal egybehangzó czimerleírás szerint bal-harántszeléssel osztott pajzs felső vörös mezejében a vágás irányában haladó fehér oroslán, két első lábai közt arany

¹ Turul, 1889. évf., 78. s. köv. II.

almát tartva; az alsó kék mezőben hatágu arany csillag; a koronátlan sisak disze ugyanilyen hatágu aranycsillag, egyik ágának hegyére állítva; a sisaktakaró vörös-arany-kék. Heraldikai tekintetben elég helyesen szerkesztett czimer, mely csak az oroszlán fehér színében és a sisaktakaró színhalmazában tér el a czimertan szabályaitól.

A mi magát a czimereslevél festményének szerkezetét és kivitelét illeti, csak egy dolog ötlík szemünkbe: az, hogy a golyót tartó oroszlán balfelé néz. Ez sem volna felötlő, sőt a heraldikai udvariasság tekintetéből egészen természetes, hogy a czimeralak az armalis szövege (mintegy az abban beszélő király) fele néz; a nevezetes csak az, hogy Nagylúcsei Orbán pecsétein — azt, a melyet egri püspök korában viselt, rajzban itt bemutatjuk — a czimer jobbra néző

állításban van megszerkesztve, mi által a pajzs harántszelésének iránya is egészen megváltozik: bal-harántszelésből jobb-harántszelés lesz; a mi a mellett látszik bizonyítani, hogy a harántszelés iránya a czimerben nem tartozik a lényeges és változhatatlan motívumok közé.

A Mátyás korabeli czimereslevelek aránylag a heraldikai ritkaságok közé tartoznak. A király 33 évi uralkodása idejéből ma mindössze 18-at ismerünk eredetiben,¹ s ebből 12 jelent meg eddig hasonmásban. Nincs nagy alkalom tehát összehasonlításra, illetőleg annak megállapítására, hogy új adalékként bemutatott armalisunk czimerképe szerkezet és kivitel tekintetében a korabeli armalisok melyik csoportjába tartozik. Mátyás armalisai között egyáltalában nem sikerült oly jellemző vonásokat megállapítanom, a melyek a Zsigmond királytól származó czimeres leveleket idő és hely tekintetében oly szembeötlőleg sorozzák egyes csoportokba. Közös vonásul heraldikánk e korbeli termékeinél talán a kivitel bizonyos egyszerűségét konstatálhatjuk,

¹ Bárczay (A heraldika kézikönyve, 446—447. l.) 17-et sorol fel. Ehez jön a Lehner-család 1475-iki armalisa, melynek eredetijét Warthauseni König Elza bárónő az 1878-iki bécsi heraldikai kiállításon mutatta be. L. Jahrbuch des Heraldisch-genealogischen Vereines Adler, 1879—80. évf. 121. l.

a mely annál feltünőbb, minél jobban elkényezteteti várakozásunkat Mátyás király kódexei miniatürjeinek páratlan műbecse. Igaz, hogy a Korvin-kódexek elenyésző kivétellel Olaszországban készültek, a czimerlevelek miniatürjeit pedig itthon festették, s a heraldika konzervatív jellegét mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a renaissance műiránya legnagyobb pártfogója korában sem birt nálunk győzedelmeskedni a gotikus művészetben, mely a magyar heraldikát első armalisai korától kezdve dominálta. A harcban, melyet a két irány folytatott egymással, maga a heraldika igen sokat veszített; a stilizálás hiánya a czimeralakokban és a sisaktakarók elrendezésében a gótikus heraldikai irány bukását jelenti Mátyás valamennyi armalisánál, a nélkül azonban, hogy a régi irány már most átengedné a teret a renaissance stílus formákban és színekben pompázó motívumainak.

Csak futólag kívántam erre rámutatni a Nagylúcseiek czimerképe tárgyalásánál, mely jelentéktelenebb méreteivel, egyszerű kivitelével, a czimerszőnyeg alapszínének minden gondolatot nélkülöző ürességével, főalakjának stilizálatlan ábrázolásával heraldikánk ez átmeneti korának igazi tipikus termékei közé tartozik.

SCHÖNHERR GYULA.

Három Zákány István (apa, fiu, unoka) 35 év alatt.

Ősrégi szokás nemes családainknál bizonyos kiválasztott keresztnévek hagyományos használata nemzedékről nemzedékre; a mi a történetiróknak, de főképen a genealogusoknak sok bajt, zavart és fejtörést okoz. A családi kedvenc keresztnévek e kultusza magánál első, nemzeti dinasztiainknál is lábra kapott már, s az Árpád-ház kedvelt neveiül (itt csak a koronás főket említjük), az *István* (öt király), *Béla* (négy király) és a *László* (négy király) tekinthetők. Példájakat számos előkelő család követte; így a Báthoryak az *István*-t használták sűrűn, a Rákóczyak a *György*-öt és *Ferencz*-et. Majdnem minden Esterházy herczeg *Miklós*, avagy *Pál*; majdnem minden Nádasdy gróf *Ferencz* vagy *Tamás*. A Zrinyiek legkedvesebb neve a *Miklós*; a Batthyányiaké az *Adám*, *Ferencz* és *Kristóf*; az Erdődyeké a *Tamás*, *Ferencz*, *Sándor*; a Zichyeké az *István* és *Ferencz*; a Bercsényieké a *Miklós*, *Imre* és *László*; a Pálffyoké a *Miklós* és *János*; a Szirmayoké *István*, *Tamás*, *Jób*, stb. stb. Vég nélkül folytathatók; azonban csak rá akartunk e körülményre mutatni, és csupán emlékezetből, példaképen idéztük hirtelenében a föntebbieket.

Még az ilyen hirneves nagy családoknál azonban csak boldogulhatni valahogy, több lévén tagjaikról az adat; hanem a kisebb nemes-ség ugyanazonos nevű tagjaival bizony sokszor igen meggyűl a szegény genealogus baja: nagyapával, apával, fiúval, unokával, unokatestvérrel, etc. Szolgáljon erre nézve mintául a kuruczvilágban szerepelt Borsod vármegyei *Zákány család*, melyről az alábbi, történelmileg is, genealogiai szempontból is érdekes okmányt közöljük.

Nagy Iván, főmunkájában (XII. köt. 295—96. l.) e nemes családot, — mely utódaiban jelenleg Szabolcsban él, — réginek és a somogy megyei Zákány mezővárosról elnevezetnek mondja s közöl róluk néhány izre terjedő vérségi táblázatot s XV. s XVI-ik századról. Azonban mindjárt hozzá teszi: «Ezen nemzedékből származott-e a XVII-ik században a *kuruczvilágban ismeretes Zákány-család? nem tudjuk.*» Azután megemlíti (az alábbi okmányunkban mint ősz szereplő) Zákány Andrást, a ki 1635., 1637. és 1646—47-ben, valamint az 1655-iki országgyűlésen is Borsod vármegye követe és több orsz. kiküldöttségnek tagja volt. Okiratunk szerint ettől a kiválóbb közszereplésű Andrástól származnak le egyenes vonalban a három *Zákány Istvánok*.

Alulírott a Zákány család történetét nem tanulmányozta tüzetesebben, nem is igen nyílt az általa átkutatott levéltárakban erre alkalmá. Arra azonban még élénken emlékezem, hogy egyszer — nagyon ifjan, még az 1850-es évek közepén — Gömörben, Borsodban, Abaujban, Tornában utazgatván, Szendrőn, az ottani ódon református templom kincseit mutatták meg, s ezek közt egy Úrasztalához való ezüst kelyhet, ezüst tányért és egy hálóforma, finom szövötű, avult, sárgásbarna színű, itt-ott fekete vérfoltos, nagyon hosszú selyem *turbánövet* vagyis teker-cset, melyről azt tartotta a hagyomány, hogy egy vég-szendrei híres vitéz *Zákány* (Tamás, András vagy István? nem emlékezem már a keresztnévre), csatában levágott egy török basát vagy béget: azé volt ez a turbán, s annak vérfoltjai feketélnek még rajta. A győztes Zákány e basától nyert kincsek egy részéből készíttette az ezüst kelyhet és tányért, diadaléért hálából Isten iránt, a szendrei református egyház számára, a melynek ereklyetárába tette le megőrzés végett a selyemturbánt is. A kehelyre és tányérra rá is van vésve az adományozó neve és az évszám. Érdekes volna utána nézni: megvannak-e még ma is ezen általam 1855-ben nagy kegyelettel szemlélt tárgyak? és ismertetni kellene őket.

Ez még 16 éves gyermekkori visszaemlékezésem. Természetes tehát, hogy utóbb is érde-

kelt a Zákány név, midőn a II. Rákóczi Ferenc korát megelőzőtt, régibb kuruczvilág hősei közt az idősb *Zákány István* nevére találék. Kutatásaim közben azt tudtam meg róla, hogy *Ónod várának kapitánya* vala, s mint ilyen csatlakozott az ottani végbeliek élén I. Rákóczi Ferenc fölkeléséhez, 1670-ben. E Zákány István — és róla a család — «*Ónodi*» Zákánynak is iratik, előnévül használván e várost, a hol — mint okmányunkból kiderül — csakugyan nemesi kúriája, korcsmája és szabad korcsmáltatási joga volt; talán a Rákóczi földesuraktól nyerte adományban.

Zákány István és vele az ónodi végbeli had, nem tette le a fegyvert Rákóczi Ferenczel, ennek kiegyezésekor, — hanem tovább is bujdosó maradván, végig hadakozta a kuruczvilág hosszú harczeit. Az 1672-iki támadáskor Petróczy István, Szepessy Pál, Szuhay Mátyás és Kende Gábor mellett ő volt az ötödik kurucz vezér, a ki a nemzetet fegyverre szólító manifestumot aláírta s harcolt Spankau és Schultz ellen Enyiczkenél, Györkenél. Megemlékezik róla az 1672. év végén kelt labancz gúnydal is:

«Jaj már minékünk rebelliseknek,
Több hiveinek Pál Szepessynek,
Zákány István hosszúhajú árva fejinek . . .»

Továbbá:

«Lassan égeti Petróczy Kassát,
Zákány sem víjja *Vég-Ónod várát*,
Kende Gábor sem töreti Szendrő bástyáját,
Pál Szepessy sem kergeti Spankau jó lovát.»¹

Ellenben a «Thököly hadi tanácsa» című 1680—81-iki énekben, a tanácskozó kurucz vezérek (Thököly Imre, Szepessy Pál, Kende Gábor, Keczer Menyhárt, Harsányi György, Petneházy Dávid, Szűcs János, Farkas Fábián, Ispán Ferencz és Wesselényi Pál) «*voxai*» között az öreg Szuhay Mátyás és *Zákány István* voxát immár hiába keressük.² Szuhayról tudjuk, hogy 1677-ben Máramarosban esett el hősi elszánt-sággal, s valószínűleg hasonló sors éré idősbik Zákány Istvánt is, a ki — okiratunk szavai szerint — «édes hazánk elnyomtatott szabad-ságának helyreállítására in anno 1670. indult hadviseléstül fogvást *holtáig* hadakozott». De azért a további kurucz hadjáratokban is ott szerepel az ónodi vitézek élén a *Zákány István* név — csahogy immár *az ifjabbik*, a kít még atyja vitt volt el magával a bujdosásba, ő gya-

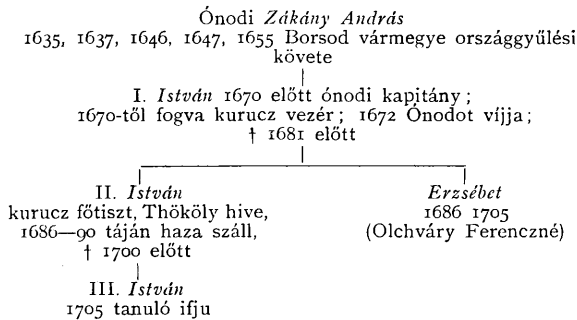
¹ L. Thaly Kálmán, «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez, I. k. 39—40. ll. (Budapest, 1872. Ráth Mórnál.)

² U. ott, 89. s köv. ll.

korolta be a hadi életbe, s a ki úgylátszik az ónodi bujdosó harcos csapat kapitányságát örökölte atyjától; mert — ugyancsak okmányunk tanúsága szerint — *ezekkel együtt* tere utóbb amnestiára haza, Thököly bukása után. Élete hátralevő dolgait azután, valamint azt, hogy ő ismét egy — már harmadik! — *Zákány István* nevű fiút hagyott maga után árvául Ónodon, a II. Rákóczi Ferencz szabadságháborújának kitörése előtt néhány évvel történt halálakor, — okmányunk beszéli el.

Ezen irat egy jogászi jártassággal szerkesztett, és az akkor még tanuló kiskorú III. Zákány István nevében II. Rákóczi Ferencz fejedelemhez 1705 legelején benyújtott kérvény, az ősi szép vagyonából gyámoltalan, nevetlen árva gyermek korában ravaszul és galádul kifosztott s kegyelemkenyérre szorult kurucz vezéri ivadék igazainak visszaszerzése érdekében. Mint a rávezetett fejedelmi resolútióból látható: a nemeslelkű s igazságos érületű Rákóczi el is rendeli ezen ügyben a vizsgálatot Borsod vármegyére, a melytől hiteles információt kívánt. További folyamatát a dolognak nem ismerjük: de nem is az a fő e helyütt, — hanem maga a kérvény szövege, mint a melyből egy csomó történelmi, család-leszármazási s család-birtokügyi adatot ismerünk meg. Egyszermind pedig útmutatóul van az hivatva szolgálni a genealogiai kutatónak, hogy az 1670—1705. között élt és részben jelentősen szerepelt, teljesen azonos nevű *három Zákány István* (nagy-apa, apa, fiú) közt pontosan eligazodhassék.

Mindezekért érdemesnek itéltük az épen kezünk ügyébe esett okmány közlését, melyből e kis nemzedékrendi táblázatot állíthatjuk össze:

Az okirat szövege itt következik:

Méltóságos Fejedelem!
Kegyelmes Uram!

Édes hazánk elnyomtatott szabadsága helyre állítására in Anno 1670. indult hadviseléstől fogvást holtáig mind azért hadakozván s bujdosván néhai Nemzetes üdösbik *Zákány András* Uram fia üdösbik *Zákány István Uram* édes nagy-atyám, és minden

jósági az ő Felsége számára confiscáltván, az ő Kglme édes fia is, ugyan néhai *Zákány István Uram, édes atyám*, azért viselvén fegyvert, hosszas bujdosási után az *ónodiakkal* kéntelenítettén visszajöni az ő Felsége hűségére, nem lévén gyámolok; minden atyai s anyai jósági megígértetvén, visszajött, de a kamara miatt különben nem juthatott egész birodalmában jóságocskájának, hanem bizonyos fizetés által, feles borokat adván a kamarának, kiket — úgy értettem — ugyan a *maga ónodi korcsmáján* kellett volna kiárultatni: de a kamara keze alatt megégtének a borok a várban. Szegény édes atyám pedig néhány esztendőig, holta napjáig birván restituált jóságait, az ő Kglme holta után pedig édes anyám tütorsága alá esvén, magam kicsiny gyermekségemben, ónodi harminczados néhai *Danka Balázs* Uram, özvegy anyám s magam árva gyámoltalanságunkat látván, és kicsiny jóságocskámon kapdosván, *Sajó-Szeged* nevű, *Zákány famihárul álló praediumomat s falumat* a kamara által elfoglaltatta, vagy maga elfoglalta hatalmasul, minden törvény kívül, és a szépesi kamarával colludálván, említett *üdösbik Zákány István* nagyatyám Uramnak in nota infidelitatis praetendált halálával megkérte s vette ezerkétszáz forint éró gabonán a kamarátul, és *Istenföldre* nevű nagy darab határomat is, mely örökösön való, venditionalis cameralis-levélre ő Felségétül consensus regiust cum jure regio impetrálván, statuáltatta is magát s feleségét mind *Sajó-Szegedben*, mind *Isten földében*, — és így birta s bírja ma is az özvegye, ki már mostan Borsod vármegyei notárius *Bors* uram felesége; sőt nevetlenségemben az ónadi korcsmátot is nem tudom miképpen vévén kezekhez, bírja az asszony most is nagy kárommal és használja mindenikét, országunk törvényeinek is praediciómokkal; csak egy esztendőben is pedig azon falunak, földnek és malmának több hasznát percipiáltatták és percipiálták is azon summánál. Mivel pedig édes Atyám-Uram meggratiátatása után az ő Kglme édes atyja javaiban in medietate divisionaliter succedáhatott vi Art. 104. Anni 1659. és édes Atyám-Uram részét visszaadatása után senki el nem foglalhatta volna, ha az atyja részét igaz törvénnyel vették volna is el: mennyivel inkább, hogy hazánk törvénye szerint szabadossan hadakozhatott, szabadságért a maga részét el nem vehették volna contra Titul. 9. Partis Primæ Trip.; és ha elvették volna is: de édes Atyám-Uram az édes atyja jussát megvette a kamarátul és redimálta; ha az borok az kamara kezénél megégvén, nem árultathattak is ki édes Atyám-Uram korcsmáján: de annak oka nem lévén édes Atyám-Uram, és sok esztendőig is birván említett jóságait, az ő Kglme holta után az én és Asszonyom-Anyám birodalmunkból senki hatalmasul s törvénytelenül el nem foglalhatta volna, és az hatalmasul s illyen úton elfoglalt jóságot senki meg nem vehette, el sem adhatta, mind foglalásnak s mind eladásnak törvénytelen lévén fundamentoma; ez fundamentomon lévén consensus regius és impetrált jus regium és következett statutio, ámbár pure emanátott volna is, mind superaedificatum, törvénytelen s törvényben meg nem állhat.

(Következnek az idevonatkozó cikkek idézetei a *Tripartiumból*.)

Alázatossan reménkedem azért Ngodnak mint Kegyelmes Uramnak, így levén a dolgok s ezeket kegyelmesen megfontolván Ngod, megtekintvén *az én árva állapotomat, sem atyám-, sem anyámról semmi jót nem bírván: Istenért tart Olchváry Ferencz Sógor Uram és felesége Zákány Erzsébet Néném Asszony, ő Kglmek táplálnak, ruháznak és taníttatnak, ő Kglmeknek is penig minden javok felprædáltatván, magok is nagy szükségben vagynak és az én megírt módon való injuriáltatásomat s nevetlen koromban való megkárosítottasomat így értvén: azon saját-szegedi egész falumat, malmával s minden pertinentiáival és Isten-földe nevű földemet és ónodi korcsmámai említett Borsné Asszonyom kezéből, a mennyiben törvényesnek ítéltetik, minden hasznok vételével s hasznaival, nem obstálván a mostani hadakozó idő, sem egyéb juristitium, Borsod vármegyei vice-ispán, szolgabírák és esküdt Uraimék által, kivetetni és kezemhez s atyámfiai kezekhez adattatni méltóztassék. Mely Ngod*

gratiáját, Isten felnevelvén, alázatossan meg igyekezem szolgálnom. Ngodnak kegyes választát elvárván
Kegyelmes Uram Ngod hű szolgálcskája
Zákány István.

Kivül: Méltóságos Felső-Vadászi Rákóczi Ferencz Fejedelem Kglmes Uramhoz ő Ngához alázatos supplicatióm.

Másik felén: A mely vármegyében ezen jószágok találtatnak, hitelesen arról a Nemes Vármegye informáljon. — Ex Castello Kis-Tapolcsán, die 14. Januarii anno 1705.

F. P. Rákóczi m. p.

Joannes Pápai m. p.

(Eredeti kérvény, egész iven. A hátrati resolution a fejedelem aláírása sajátkezü, úgy Pápai ellenjegyzése is. — Gyűjteményemben.)
THALY KÁLMÁN.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 28-ikán *Thaly Kálmán*, ig. vál. tag elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen *Aldásy Antal, Boncz Ódón, Illésy János, Makay Dezső, Nagy Gyula, hg. Odescalchi Arthur, Schönherr Gyula*, jegyző, *Szinnyei Fózsef*, ig. választmányi tagok, *Tóth Árpád*, pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár voltak jelen.

Az elnök megnyitván az ülést, *Aldásy Antal* vál. tag felolvasta *Stessel Fózsef*, «A soproni középkori sisakok tulajdonosainak kérdéséhez» című értekezését, mely a Turul egyik legközelebbi füzetében fog megjelenni.

Ezután herczeg *Odescalchi Arthur* ig. vál. tag XIII. Gergely pápának 1577-ben Majthényi Ákos és Majthényi Margit házassága ügyében kiadott eredeti dispensatióját mutatta be, mihez *Fejérpataky László* titkár némi magyarázatot csatolt. Az ig. választmány az érdekes bulla bemutatójának köszönetet szavazott.

A folyó ügyek során a titkár bejelentette *Bárczay Oszkár* ig. választmányi tagnak f. évi ápril hó 12-ikén történt halálát és tudomásul hozta, hogy a temetésen a társulatot az ig. választmány több tagja képviselte, *Borovszky Samu*, vál. tag a társulat nevében is elbúcsúztatta az elköltözöttet s az elnökség intézkedett, hogy az elhunyt ravatalára díszes koszoru tétessék. Az ig. választmány a szaktudományt és a társaságot ért súlyos veszteség fölött részvétének jegyzőkönyvileg adott kifejezést s elhatározta, hogy az elhunyt özvegyéhez részvétiratot intéz. Az elnökség által a haláleset alkalmából tett intézkedéseket pedig jóváhagyólag vette tudomásul.

A társaság új tagjaivá a következők választattak: alapító tagul (100 frtnyi alapítványnyal) *Sapron vármegye* közönsége; pártoló tagul *báró Ambrózy István Malonyán* (aj. hg. *Odescalchi Arthur*); évdíjas tagokul *Csausz Lajos* földbirtokos Gyulán (ajánlja dr. *Schönherr Gyula*), *lovag Kotz Fózsef*, Aradon (aj. a titkár), *Pill Albert* pénzügyi segédtitkár Ung-

vártt (aj. *Kecskés Dezső*), a szegedi *Somogyi könyvtár* (aj. a titkár).

A titkár bemutatta a pénztárnok kimutatását, mely szerint az ülés napjáig bevétel volt 1094 frt 53 kr., kiadás 711 frt 61 kr.; készpénz 382 frt 92 kr. A társaság vagyona: 14,582 frt 92 kr. Az ig. választmány a jelentést tudomásul vette.

Ezután dr. *Schönherr Gyula*, jegyző bejelentette, hogy az utolsó választmányi ülés határozata értelmében érintkezésbe lépve az 1900. évi párisi kiállítás kormánybiztosságával, ez a legteljesebb készséget nyilváníttotta az iránt, hogy a társaság a kiállítás magyar osztályában kiadványaival és főleg színes czimerképeivel részt vegyen.

A titkár indítványára az ig. választmány elhatározta, hogy a Magy. Nemz. Múzeum igazgatóságához kérelmet intéz, engedje meg, hogy a társaság a jövő ősztől kezdve a múzeum ujonnan berendezett tanács-termében tarthassa meg üléseit.

Thaly Kálmán, elnök indítványozta, kéressék meg *Polyák Béla* orsz. képviselő, hogy a nagy-zabláti levéltárból tulajdonába jutott czimeres-leveleket, első sorban az Orlay család nagy érdekű armálisát, lemásoltatás végett bocsássa a társaság rendelkezésére. Miután azonban a titkár kijelentette, hogy a czimeres-levelek lemásoltatása felől a nemz. múzeum könyvtára részéről, mint ennek igazgató-őre, kíván intézkedni, határozathozatal szüksége nem forgott fent.

Herczeg Odescalchi Arthur ig. vál. tag indítványozta, hogy a Turulban nyitassék oly rovat, melyben a heraldikai és genealogiai kérdések és feleletek közöltetnek. A titkár felvilágosítására azonban, hogy bár állandó rovat nincs, de a beérkező kérdések esetről-esetre mindig közöltettek s a jövőben is közöltetni fognak, az indítvány visszavonott.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Aldásy Antal* és *hg. Odescalchi Arthur* ig. választmányi tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnévek etymologiai értelmére. Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.

Ez lesz a czime annak a könyvnek, melyben a hazai örménység multjának lelkes és hivatott buvára, Szongott Kristóf újabb kutatásainak és tanulmányainak eredményeit összefoglalja s mely előzetesen az «Armenia», magyar-örmény havi szemle hasábjain jelenik meg folyó év augusztus hava óta. Szerző már 1884-ben kiadott egy kis munkát «A hazai örmények vezeték- és keresztnévei» czimen, melynek hiányosságát ő maga érezte legjobban. Mint a most megjelenő munkának előszavában olvassuk, azóta szakadatlanul folytatta ebben az irányban a kutatásokat. Átolvasta gondosan a szamosujvári anyakönyveket s ezeken kívül alaposan megvizsgálta a többi hazai örmény községek — Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós, Csik-Szépviz — anyakönyveit is. Nagybecsű adatoknak egész tömegét szolgáltatotta a Szamosujvár városi gazdag levéltár is, melyet Szongott határt nem ismerő lelkiismeretességgel át tanulmányozott. Nagy hasznát vette a szamosujvári kereskedő-társaság és tímártársulat «poros aktá»-inak is, sőt a gunynevekre nézve a lehetőségig összegyűjtötte a szájhagyományban élő adatokat is.

Szongott műve nem is lesz genealogia a szónak szoros értelmében. Nem annyira a családok leszármazásával foglalkozik, mint inkább az örmény családnevek eredetének és jelentésének kiderítésével. — S alighanem becsesebb munkát is végez ezáltal. Mert az örmény családok leszármazási története igen szűk kört érdekelne (s különben is a nemes családokkal dr. Temesváry János érdemes munkában végezett), míg a családnevek eredetének kinyomozása elsőrangú nyelvészeti érdekesség s a hazai örménység történetére nézve is kiváló fontossága. Már pedig a magyarországi örmény nyelv és általában az örmény filologia szakemberei között alig van valakinek oly kitűnő alkalmi a filologiai ismereteket a szükséges történeti tudással oly szerencsésen egyesíteni, mint Szongottnak. Mi nem ellenőrizhetjük állításainak nyelvészeti igazolásait s csupán általános szempontjaihoz szólhatunk. S itt első sorban is helyeselnünk kell azt, hogy családnevekre vonatkozó kutatásait magasabb rendű történeti kérdések megvilágítására használja. Ugyanezen a téren becses munkásságot folytat dr. Pátrubány Lukács is, csak hogy míg Szongott mindent az örménység magyarországi története szempontjából néz, ő előtte egy-egy örmény családnév az indogermán nyelvészeti beláthatatlan perspektíváját nyitja meg.

Szongott műve előszavában, mely bátran fölvehetné a Bevezetés többet mondó címét, a magyarországi örmény családnévek révén végig vezet az örménység történetén Ani pusztulásától kezdve egészen a Magyarországon való letelepülésig. Érdekes közleményeinek genealogiai érdekességü adatairól még meg fogunk emlékezni, most még csak azt említjük

meg, hogy az eddig megjelent közlemények az *Angyal-Szajvmitkó* családok közti részt tartalmazzák.

(E.)

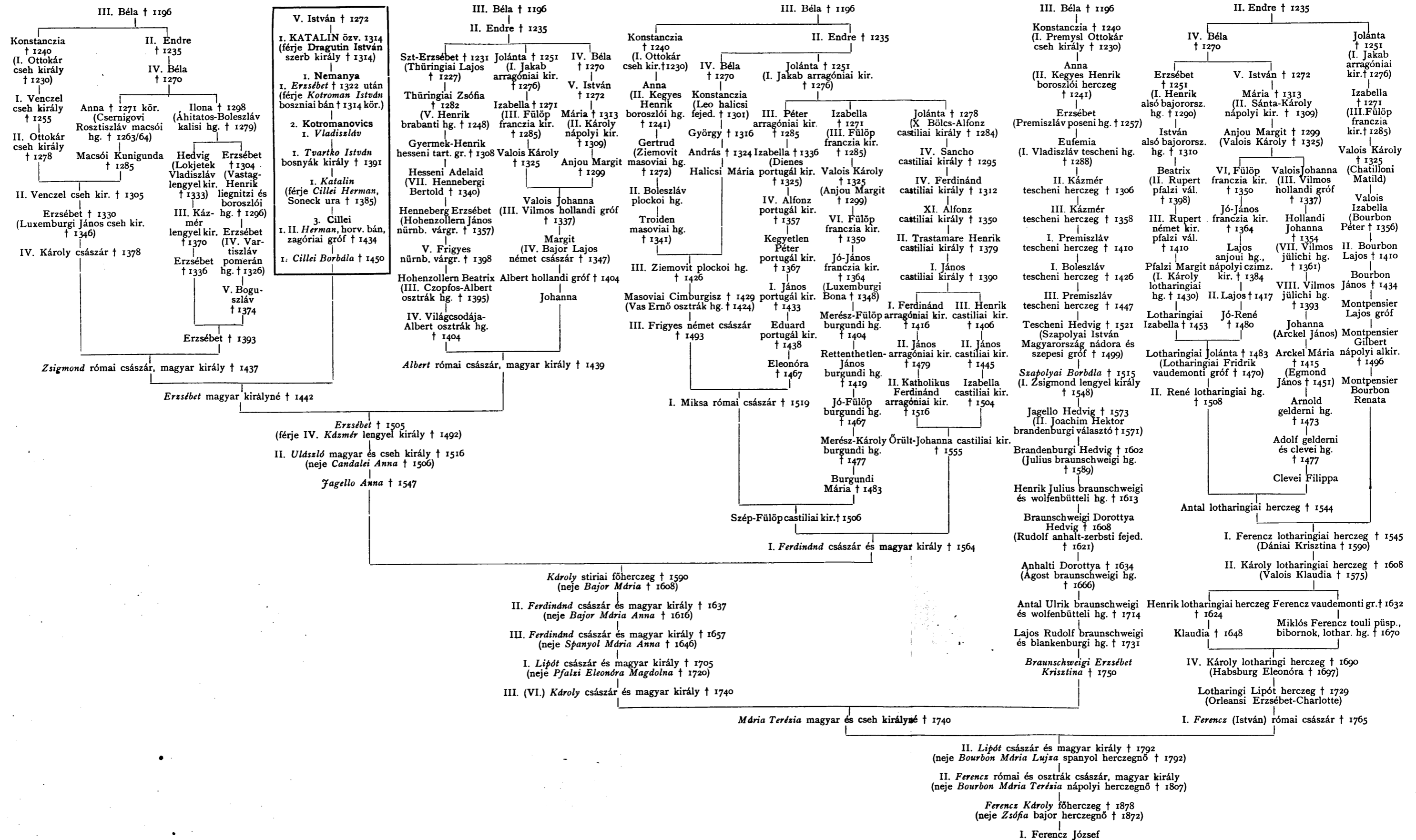
Gelre herold czimerkönyve. Hazánkban bizonyára kevesen ismerik az élő heraldika ezen legkiválóbb emlékét. Gelre herold a czimereket nem sablon-szerűen, de *természet* után, a legkisebb részletekig hiven festette. Páratlan az eredeti sisakdiszek (nagy méretű) ábrázolása; találunk aranyos, ezüstös és aczél sisakokat; veres, kék, fekete, ezüst, sőt hermelin sisakoronákat, úgy, mint azokat tulajdonosaik valósággal viselték. E nagyszerű munkát M. Victor Bouton francia heraldikus adja ki nyolcz kötetben; eddig hat jelent meg. (Gelre, héraut d' Armes. Wapenboeck etc. publié par M. Victor Bouton, Péintre héraldique et Paléographe. Egy-egy kötet ára 500 frank).

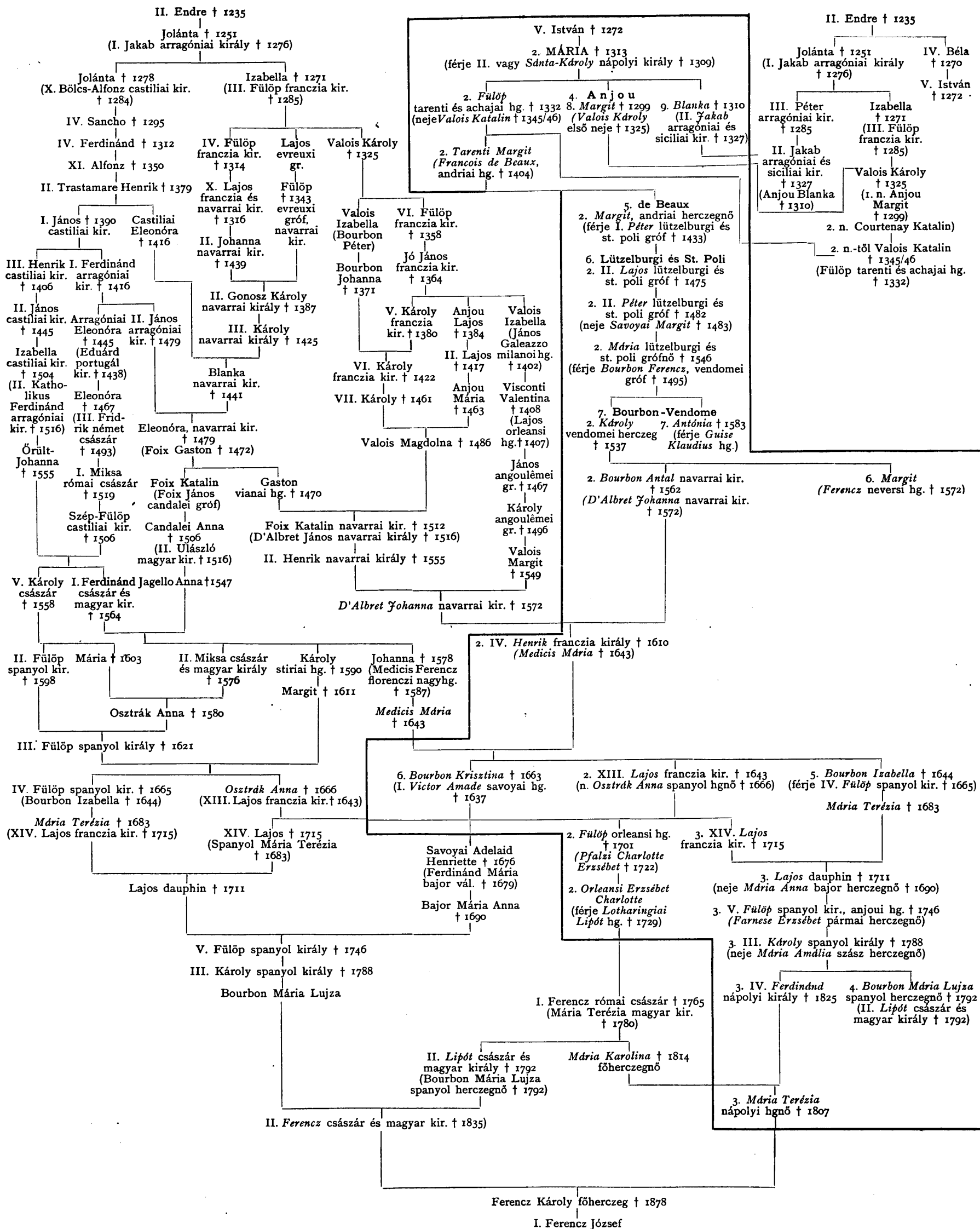
Minket különösen a legközelebb megjelenendő kötet érdekel, mely a magyar király és alattvalóinak czimereit is adja. M. Bouton, ki szíves volt e kötet tartalmáról engem előre tájékoztatni, e rész keltét 1371-re teszi. Nagy-Lajos királyunk eddig kiadatlan czimere Gelre herold szerint négyelt pajzs: 1. hasított, elől a hét vágás, hátul a lilíomok; 2. a Piastok sasa; 3. a kettős kereszt; 4. három koronás oroszlan fej (profilban), eltérőleg Dalmácia czimerének szokásos ábrázolásától. A koronás sisak disze: két strucz toll között csőrében patkót tartó koronás struczfej. A jobbra sziléziai és lengyel urak között van az oppelni herczeg sasos czimere, mint László nádor 1369-iki lovaspecsétjén; a Szentgyörgyi grófoké a haránt osztott csillaggal; sisakdisze a pajzsbeli csillag, ráillesztett pávatoll forgóval; Stibor czimere, épen úgy mint 1389-iki pecsétjén (O. L. 7470.) monumentális sisakdiszével: tűzokádó sárkányfej, nyakára kétfelől szarvaival felfelé fordított holdsarló illetve. Sok czimernél a név hiányzik, vagy felismerhetlenségig el van ferdtve. Például: *Heer Kivicz*: falból kinövő orszlán; ez Lengyelországban a Zareba, Magyarországon a Ghyczy család ősi czimere. *Heer Yeskün*: félhold, felfelé álló szarvai között hatágú csillag; sisakdisz: a pajzsalakjai (a csillagra illesztett pávatollforgóval); ez a lengyel Leliwa I. czimertípus, melyet a Tarnowski, Goluchowski etc. családok viselnek; ugyanezen czimert és (eltekintve a pávatollforgótól, mely az előttünk ismeretes emléken elő nem jön) sisakdiszt viselték a Hunt-Pázmán nembeli Bucsnányi, Bakos, Jánoky, Korláthkeöy, Zowárdffy stb. kihalt családok. Valjon Yeskün nem ezen utóbbiak közül való-e?

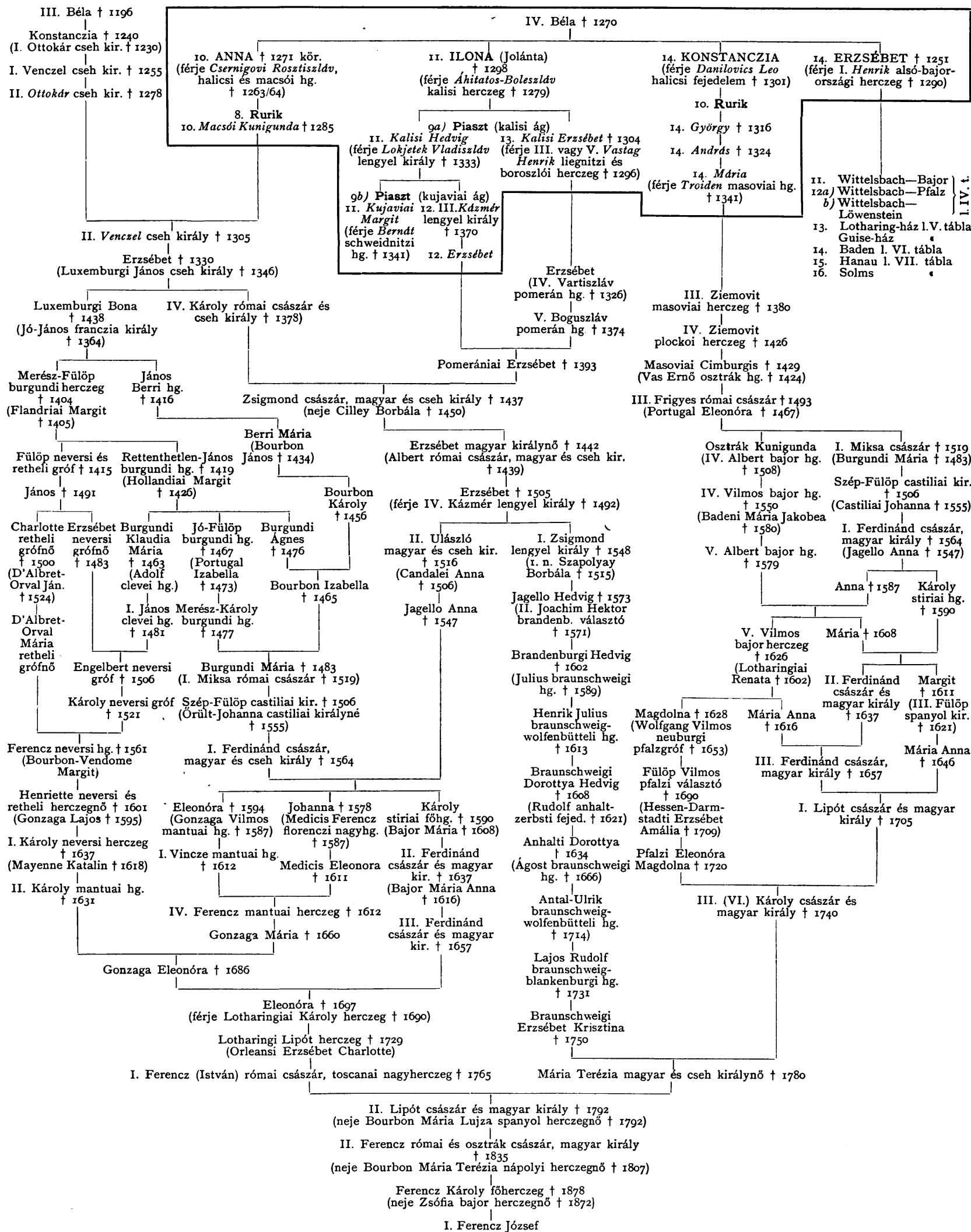
A czimerkönyv kiadója, M. Bouton 25 év óta gyűjti a középkori heraldikára vonatkozó adatokat, semmi költségét és fáradságot nem sajnálva, hogy kiadványát megfelelő kommentárral láthassa el. Munkája különösen oly országoknál ütközik nehézségbe, hol mint nálunk és Lengyelországban — a heraldikai irodalom úgyszólván hozzáférhetetlen reá nézve. Nemes buzgalma annál inkább megérdemli a pártolást és igen örülnék, ha igénytelen soraimmal sikerülne a heraldikai irodalom hazai közönségének figyelmét e nagy vállalkozásra felhívni.

Gh.

KATALIN, V. István király leánya.

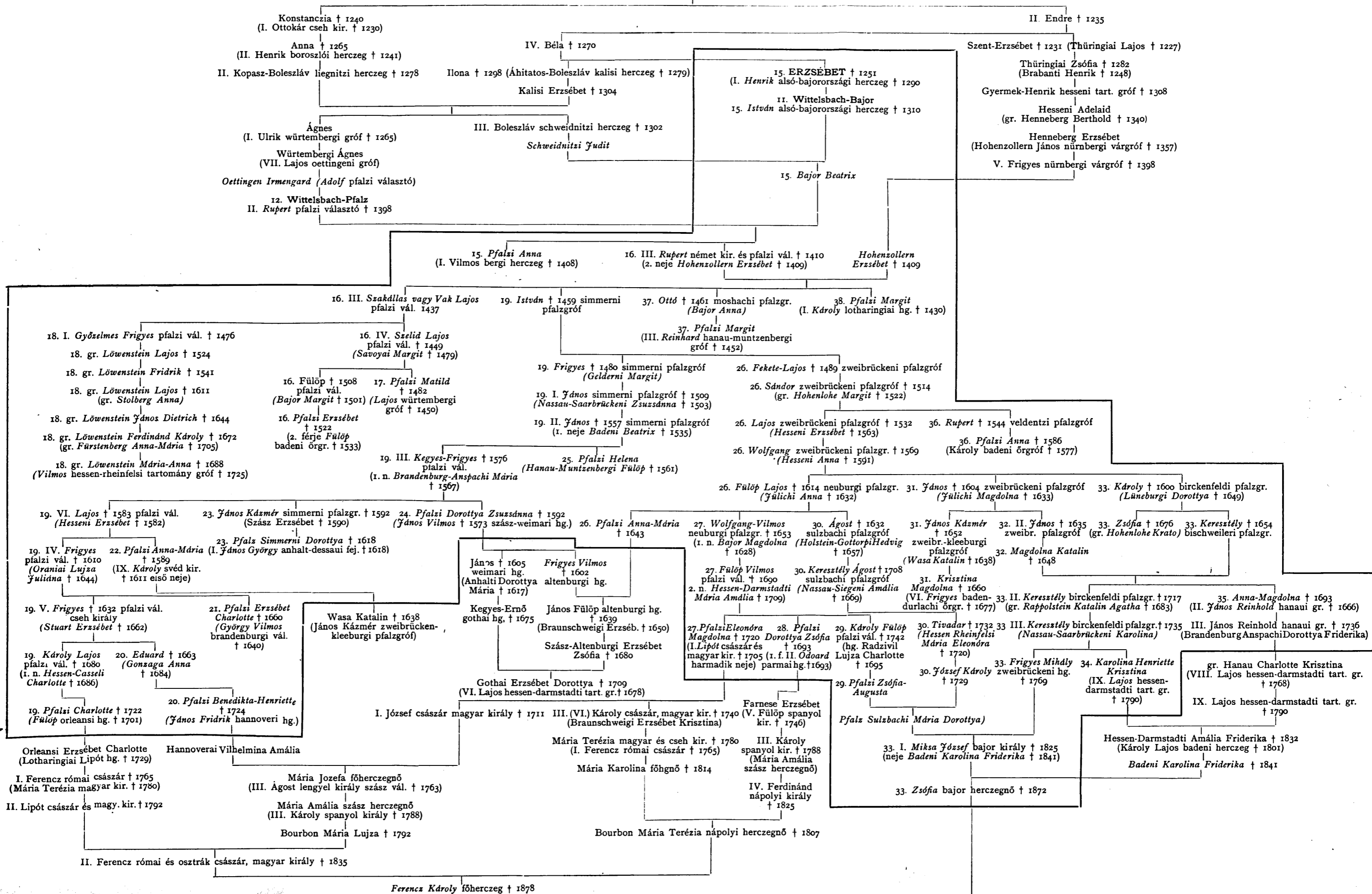

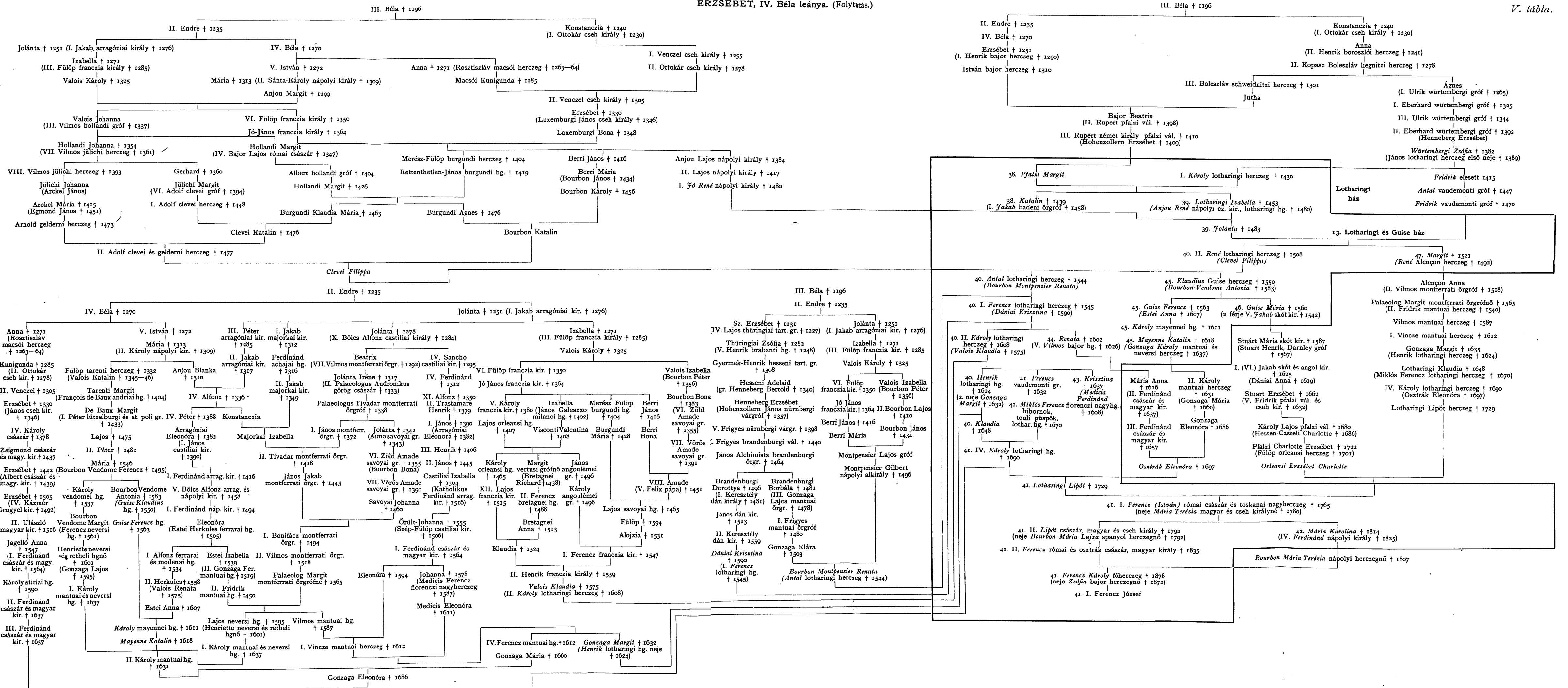

ERZSÉBET, IV. Béla leánya.

IV. tábla.

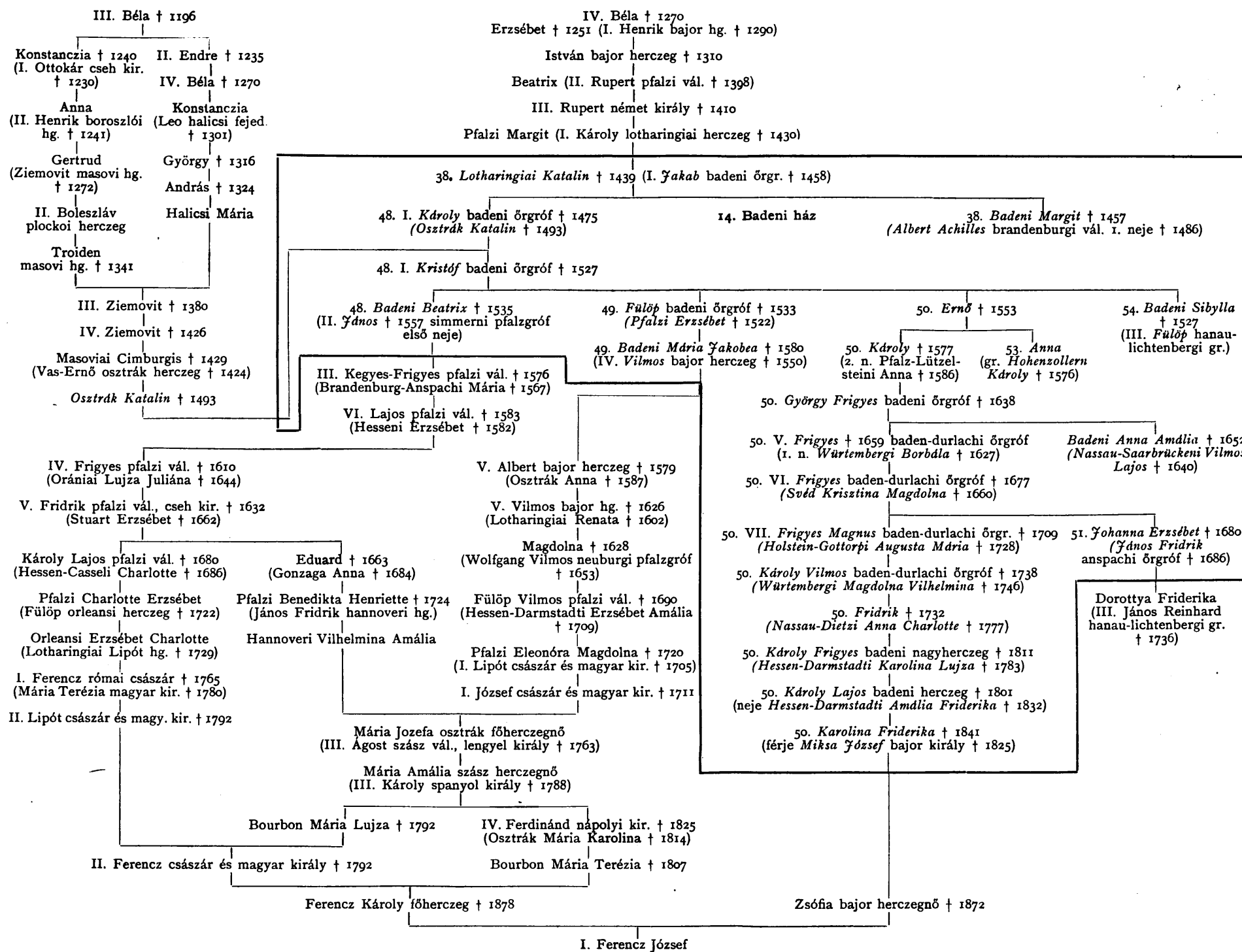
III. Béla † 1196

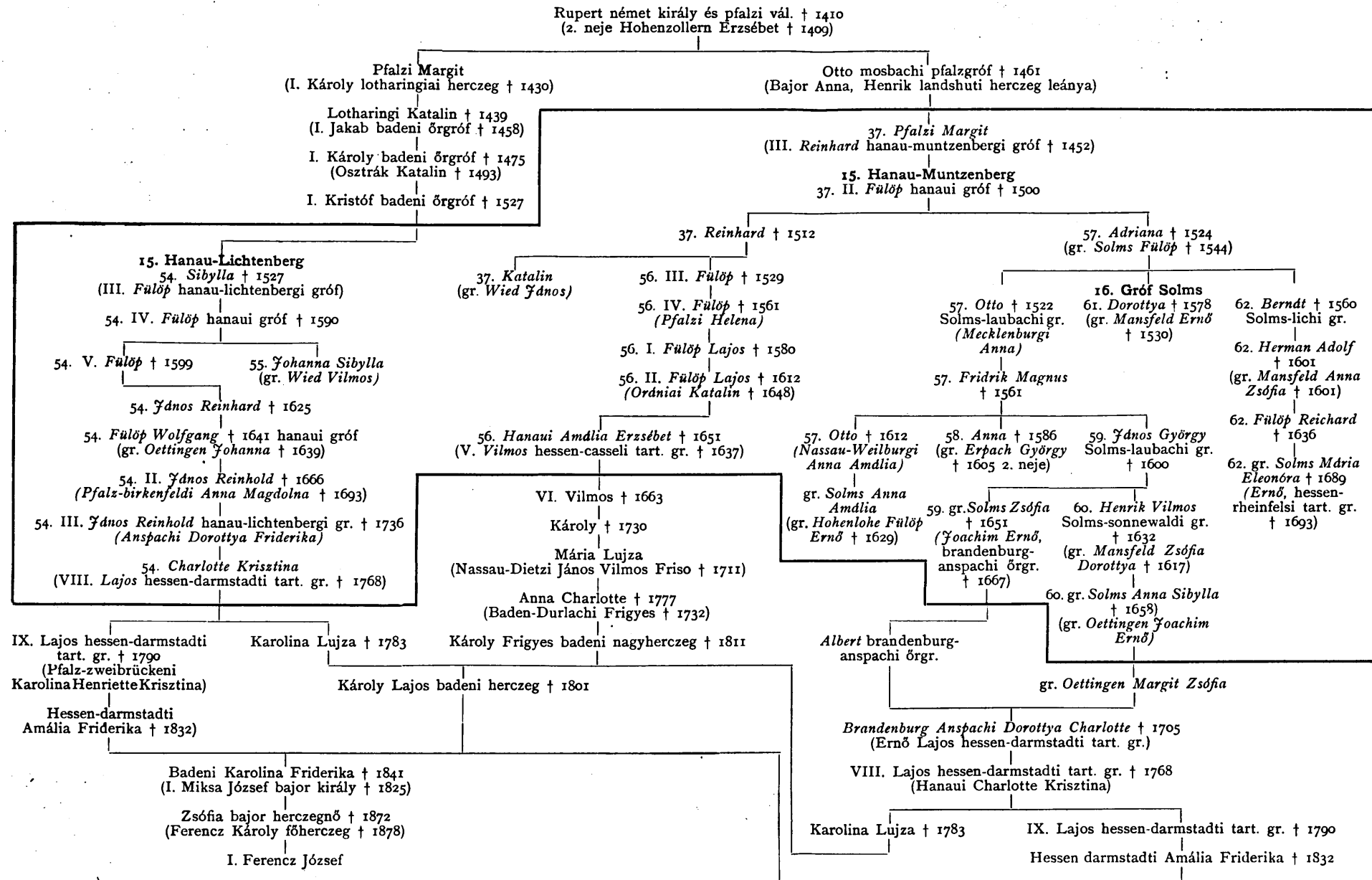
ERZSÉBET, IV. Béla leánya. (Folytatás.)

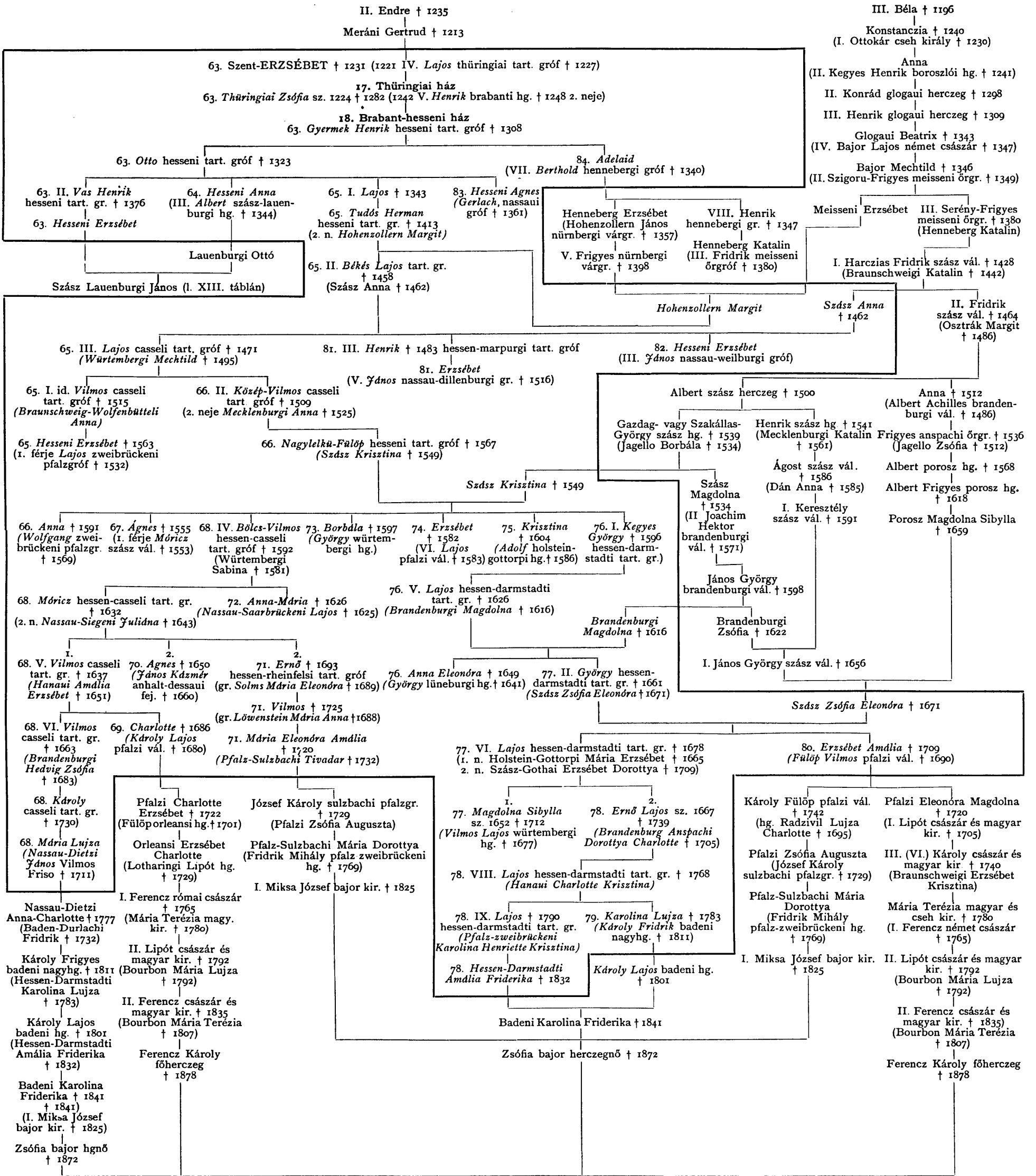
VI. tábla.

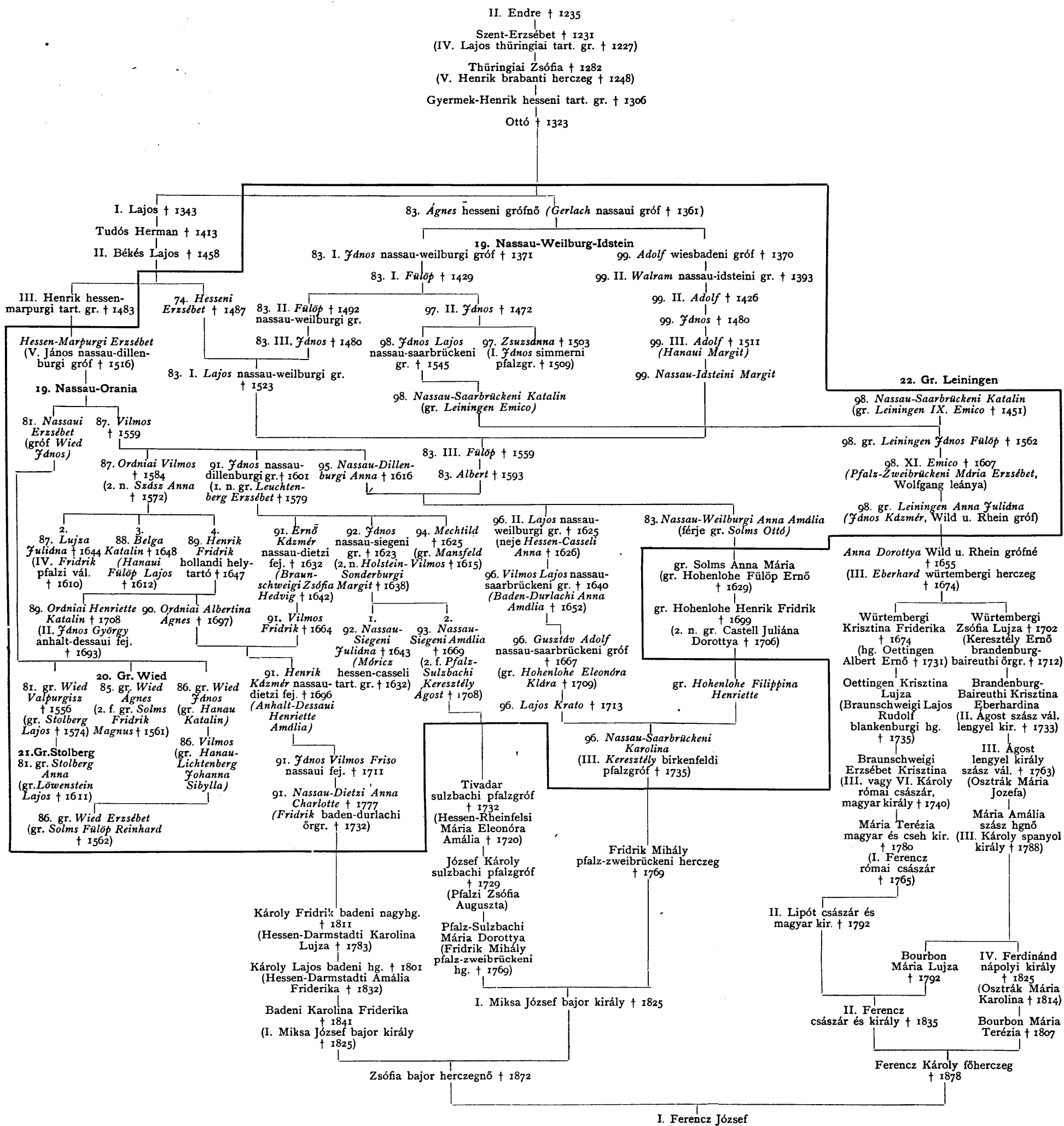
ERZSÉBET, IV. Béla leánya. (Folytatás.)

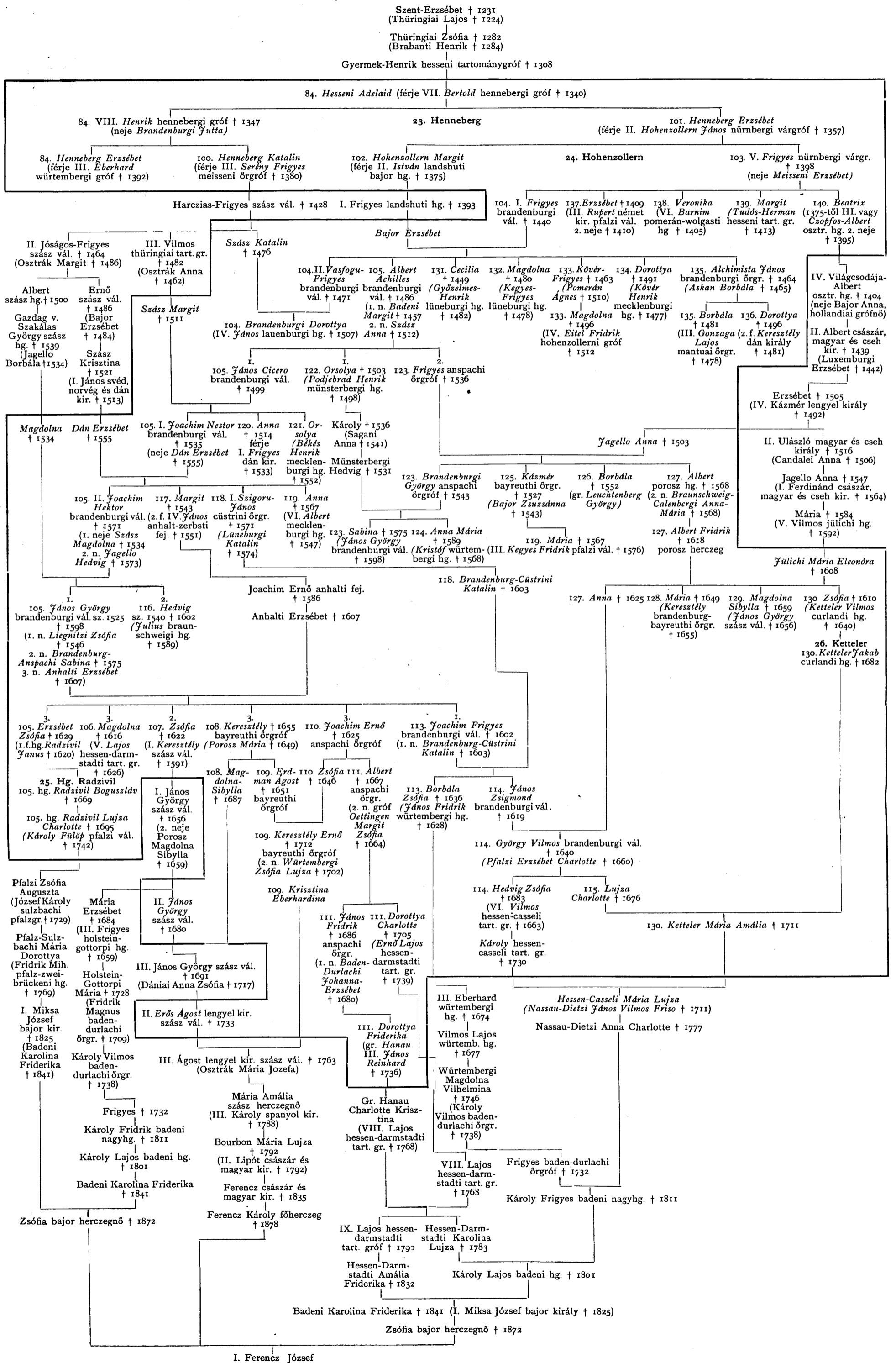
VII. tábla.

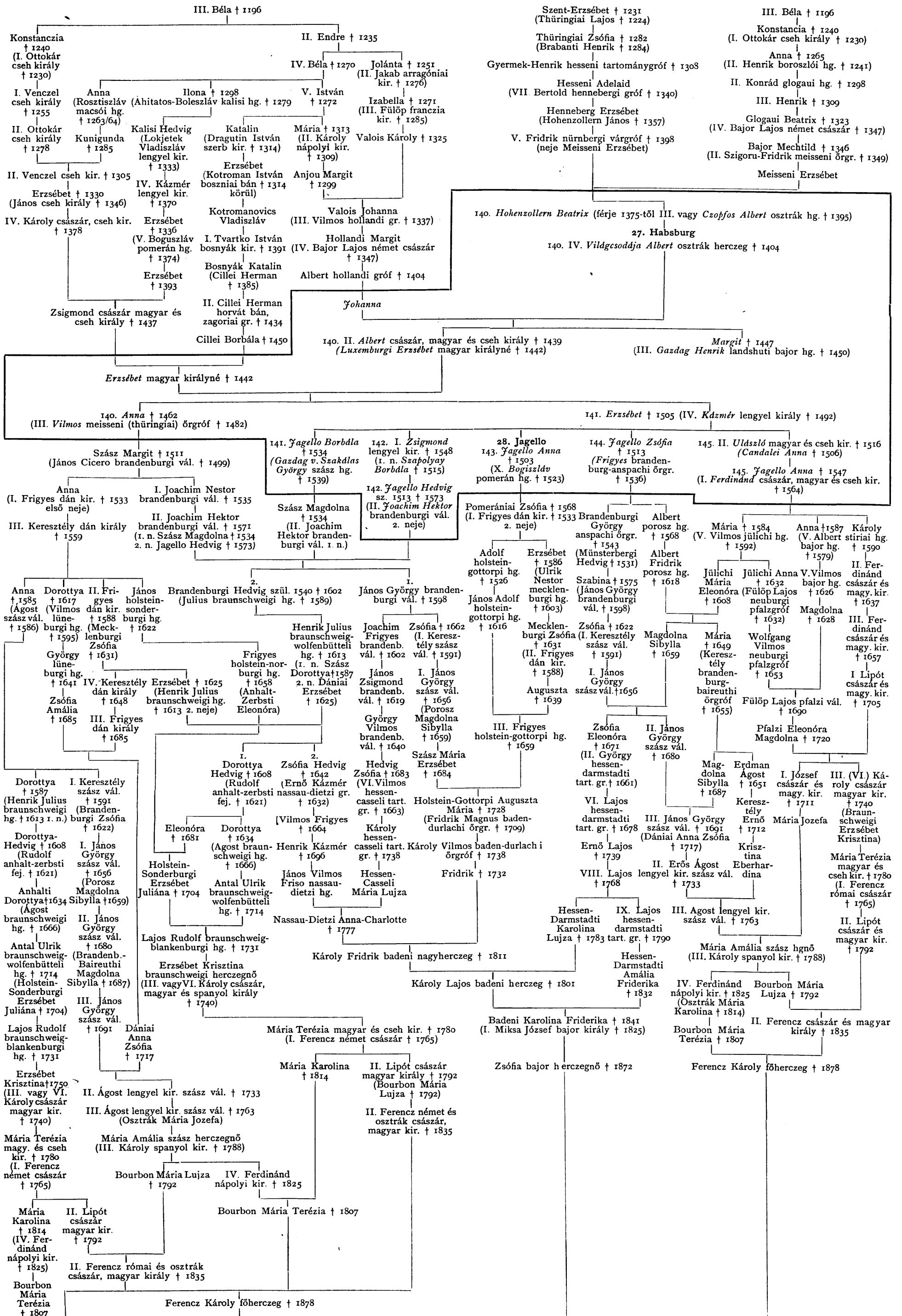

I. Ferencz József

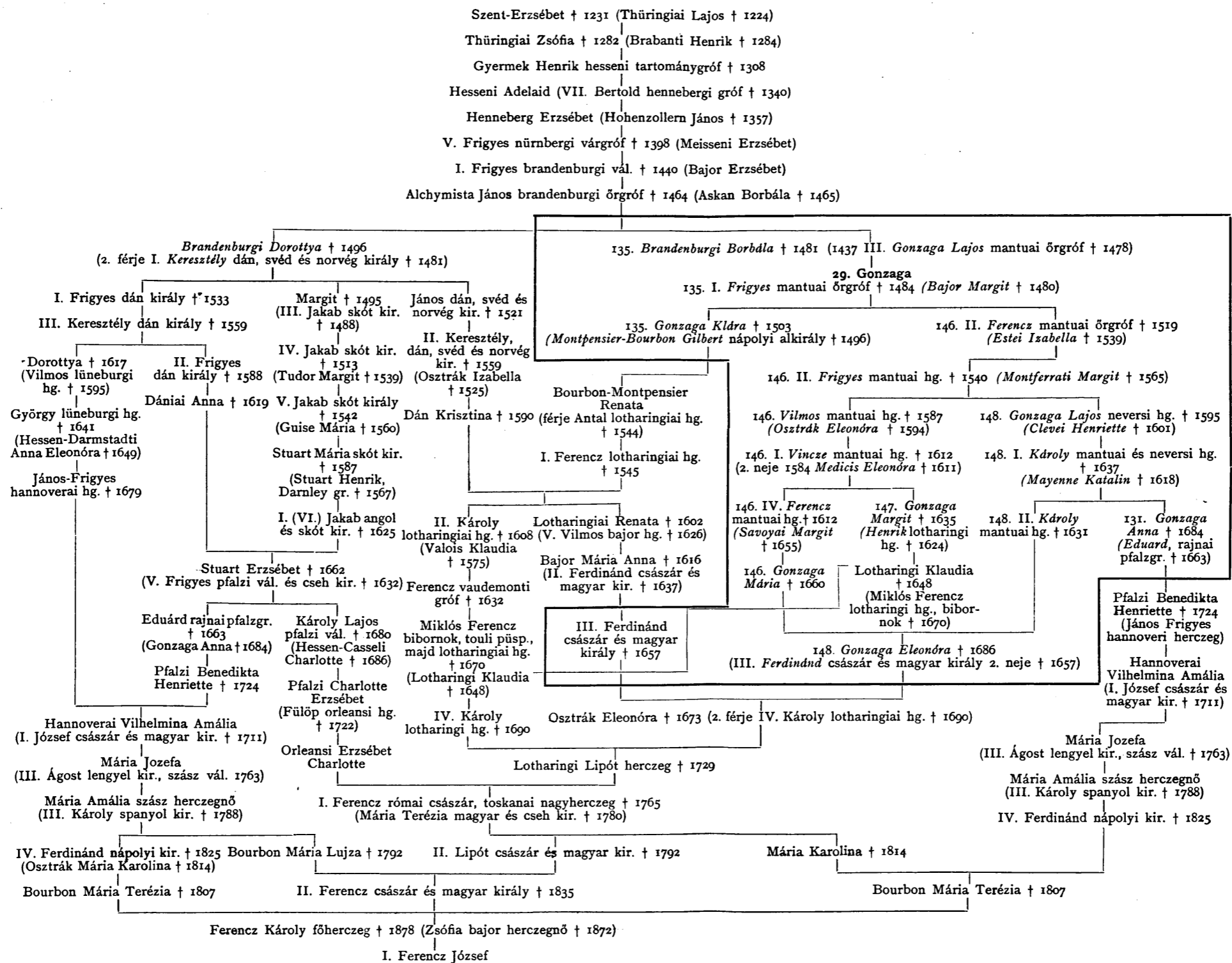

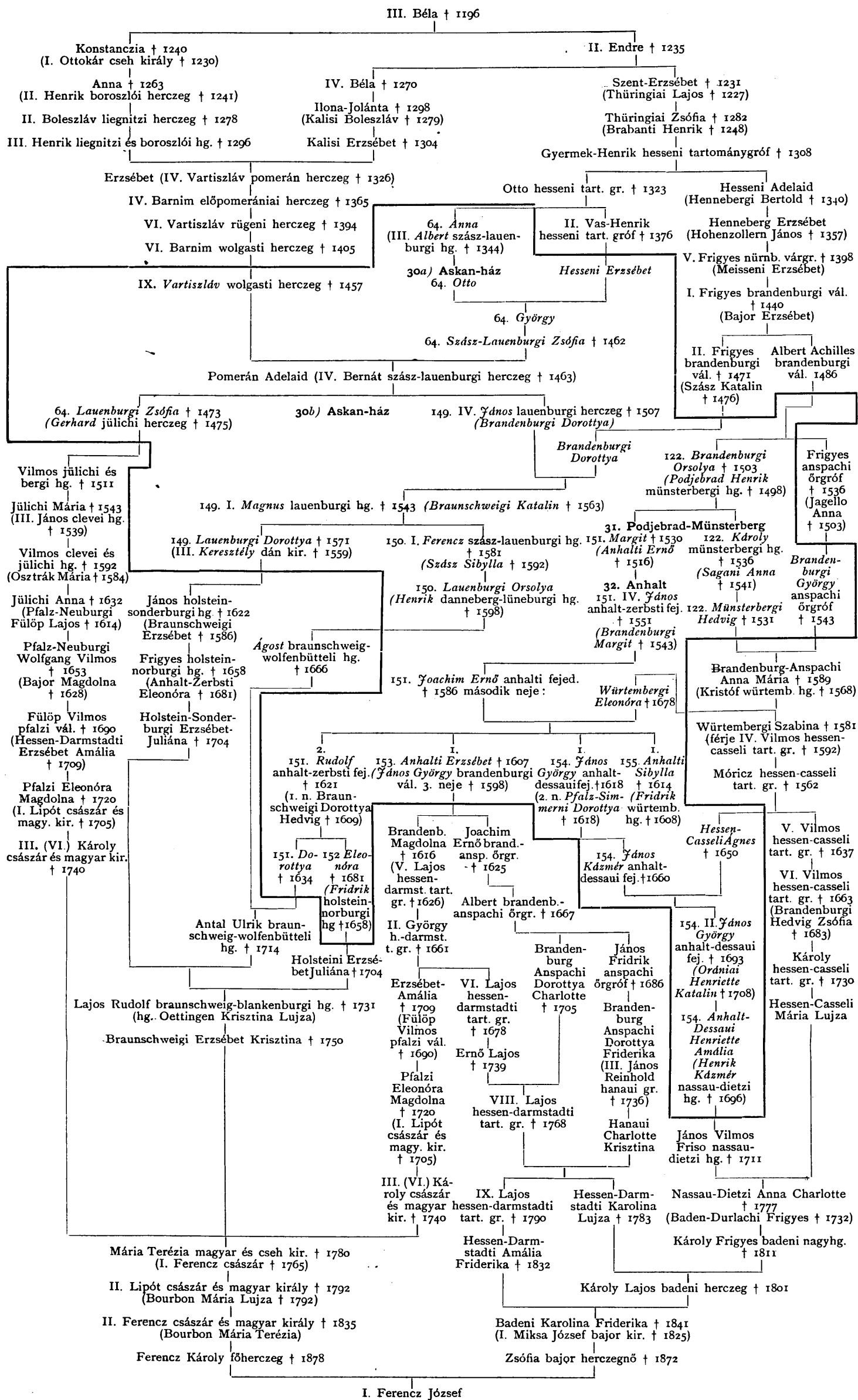
I. Ferencz József

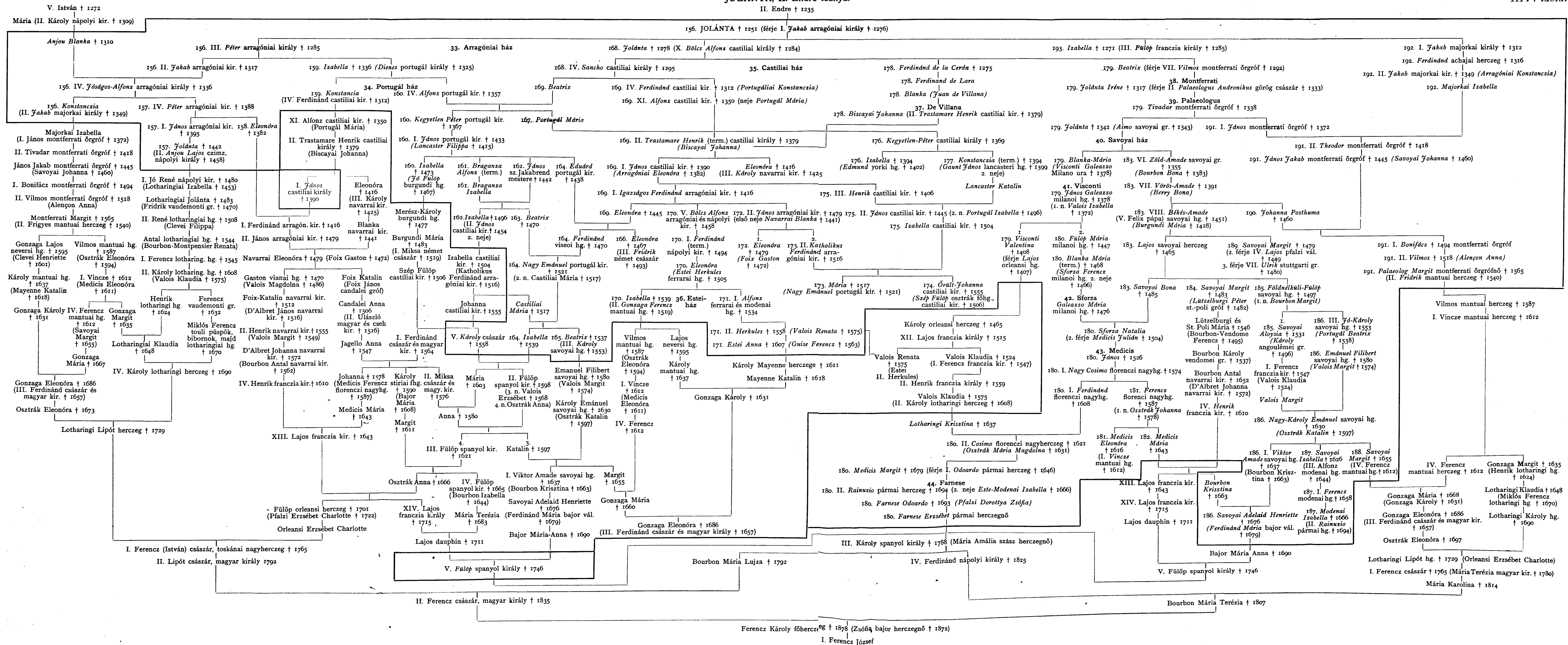

SZENT-ERZSÉBET. (Folytatás.)

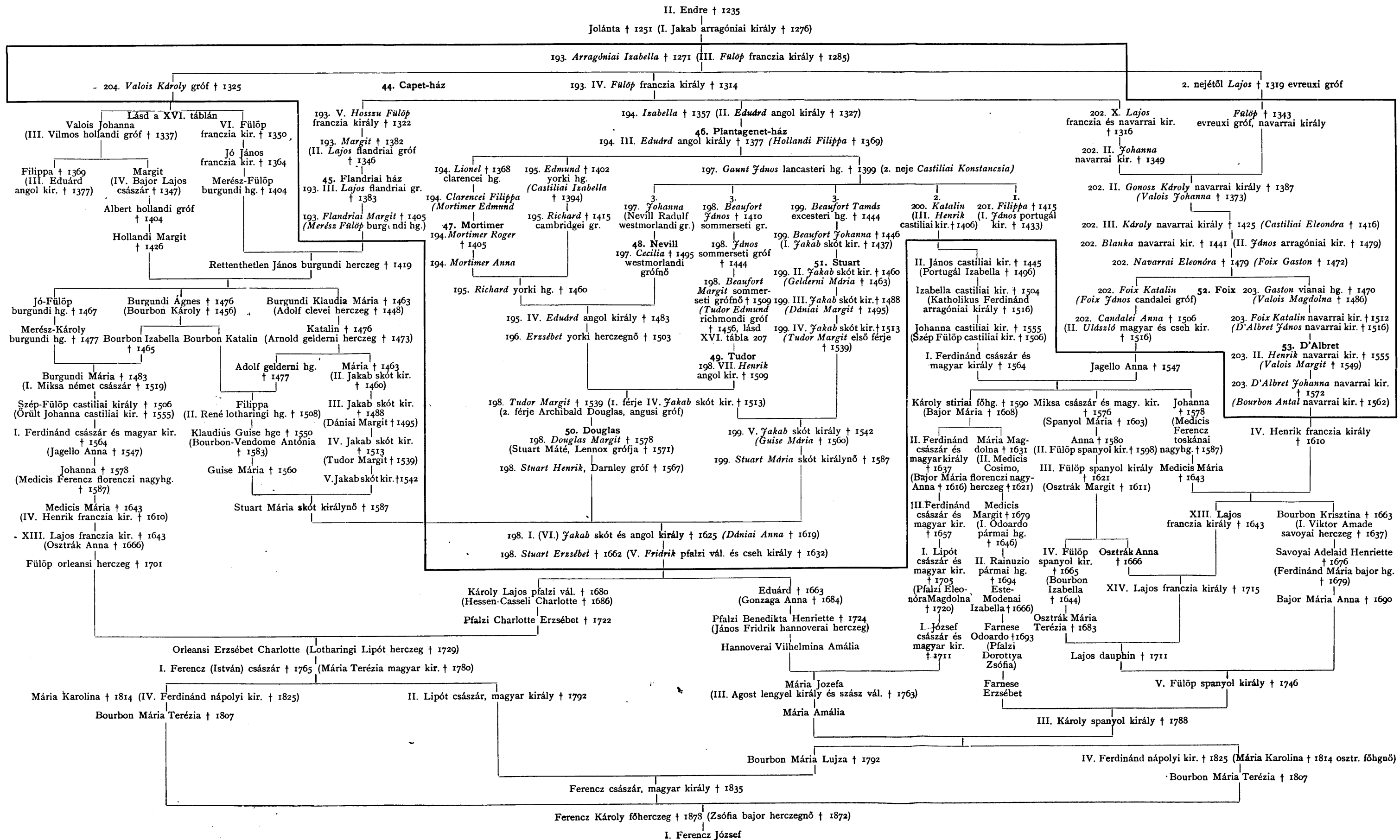
XII. tábla.

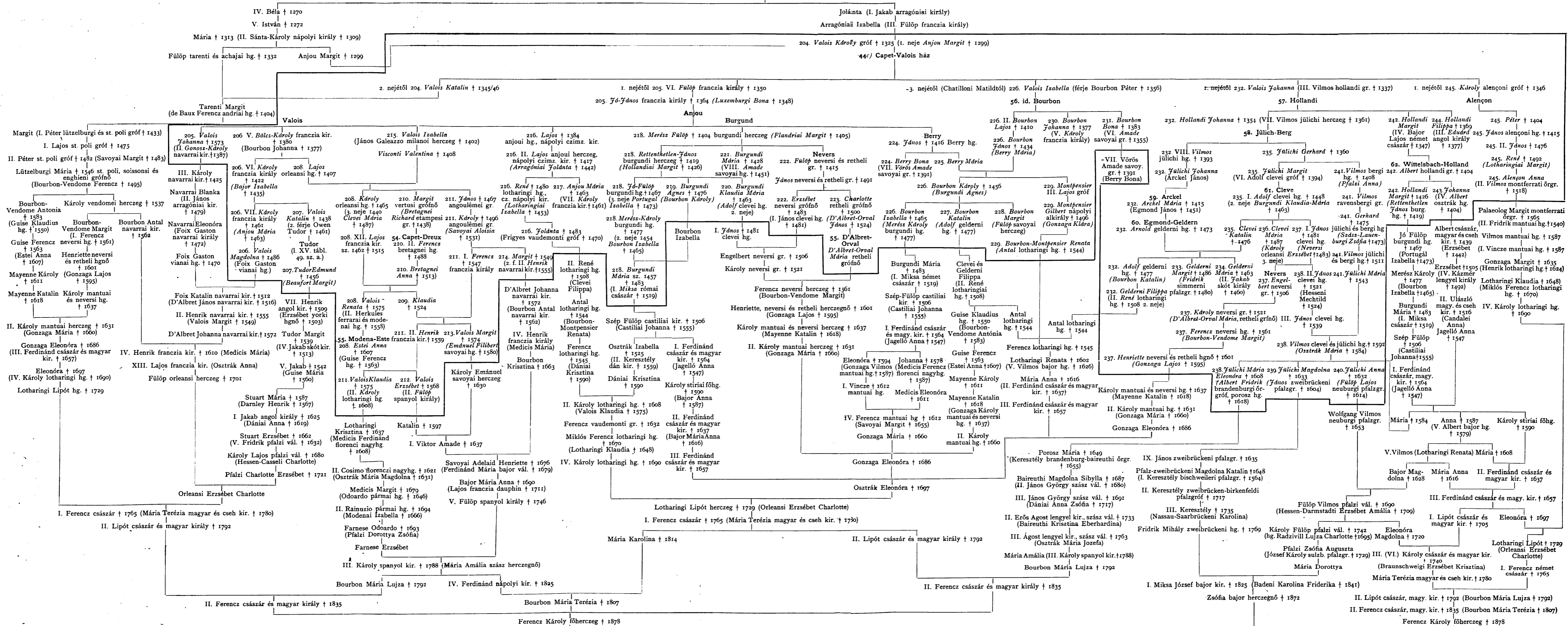

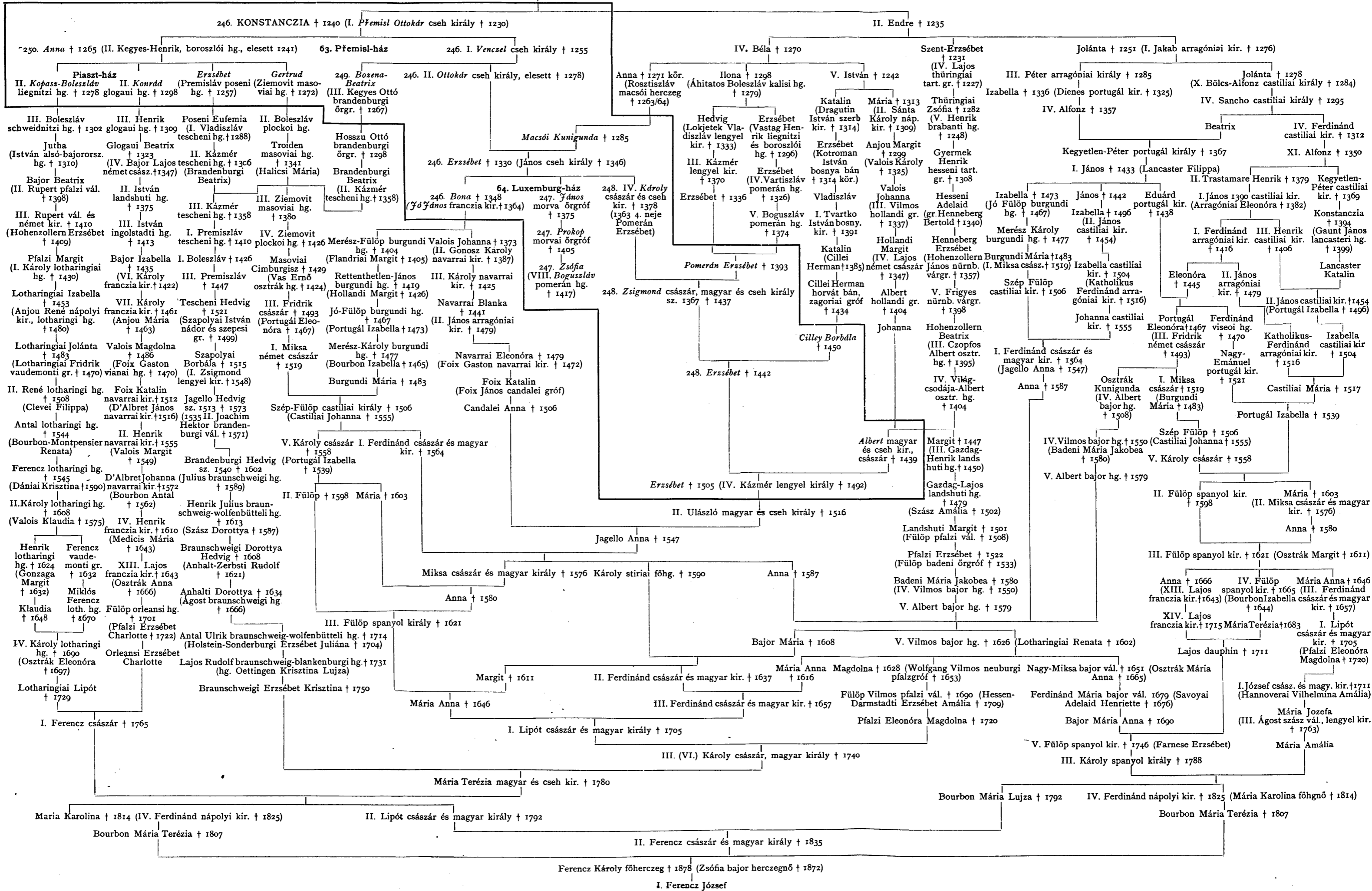
Ferencz Károly főherceg 1878 (Zsófia bajor hercegnő 1872) I. Ferencz József

KONSTAN CZIA, III. Béla leánya.

III. Béla † 1196

III. Béla † 1196

Konstancia † 1240 (I. Ottokár cseh király † 1230)

I. Venczel cseh király † 1255

249. Bozena vagy Beatrix (III. Kegyes Ottó brandenburgi őgróf † 1267)

65. Askan-ház
249. Hosszu Ottó brandenburgi őgróf † 1299

249. Hosszu Hermdn brandenburgi őgróf † 1308

280. Beatrix (III. Boleszláv schweidnizi hg. † 1302 és II. Kázmér tescheni hg. † 1306 neje)

249. Brigitta v. Futha (VIII. Henrik hennebergi gróf † 1347)

251. Mechtild (IV. Henrik saganai herceg † 1332)

242. Ágnes (I. Valdemár brandenburgi őgróf † 1319)

Henneberg Katalin † 1397 (III. Frigyes meisseni őgr.) Henneberg Erzsébet (III. Eberhard württembergi gr. † 1392)

65b) Askan-ház
252. Askan Katalin (1. férje Magnus Torquatus braunschweigi hg. † 1373)

252. I. Berndt lüneburgi herceg † 1434

257. Henrik lüneburgi hg. † 1416 (1. neje Pomerán Zsófia)

66. Welf-ház

263. Braunschweigi Katalin (VI. Gerhard holsteini gr. † 1404)

277. Braunschweigi Ágnes (1. férje gr. Mansfeld Busso)

252. II. Kegyes-Frigyes lüneburgi hg. † 1459 (Brandenburgi Magdolna)

257. id. Vilmos † 1482 calenbergi hg. (Brandenburgi Cecilia † 1449)

67. Schleswigi ház (Holstein-Schauenburg)

69. Mansfeld-ház

252. IV. Nagylelkü Ottó † 1471

262. Lüneburgi Katalin † 1442 (Harcziás Frdrík szász vál. † 1428)

263. Schleswig-Holsteini Hedvig (2. férje Dietrich oldenburgi gróf † 1440)

277. II. Günther † 1413

252. ifj. Henrik lüneburgi hg. † 1532 (Szász Margit † 1528)

257. ifj. Vilmos † 1495 wölfenbütteli herceg

263. I. Keresztély dán, svéd és norvég király † 1481 (Brandenburgi Dorottya † 1496)

278. IV. Albert † 1416

252. Ernő zellei hg. † 1546 (Mecklenburgi Zsófia † 1541)

257. Henrik † 1514 wölfenbütteli herceg (Pomerán Zsófia)

263. János dán, norvég és svéd kir. † 1513 (Szász Krisztina † 1521)

277. V. Gerhard

252. Margit (gr. Mansfeld János † 1567)

261. Braunschweig-Wölfenbütteli Anna (I. Vilmos hesseni tart. gr. † 1515)

265. Margit † 1495 (III. Jakab skót király)

277. VI. Gerhard † 1492

253. ifj. Vilmos † 1592 lüneburg-zellei hg. (Dániai Dorottya † 1617)

257. Katalin † 1563 (I. Magnusz szász-lauenburgi hg. † 1543)

266. I. Frigyes dán király † 1533 (1. neje Brandenburgi Anna † 1514 2. neje Pomerán Zsófia † 1568)

278. I. Ernő † 1486

253. Lüneburgi Dorottya † 1649 (Károly birkenfeldi pfalzgr. † 1600)

258. ifj. Henrik † 1568 wölfenbütteli hg. (Württembergi Mária † 1541)

263. II. Keresztély dán, norvég és svéd kir. † 1559 (Osztrák Izabella † 1525)

277. Margit

254. György lüneburg-calenbergi hg. † 1641 (Hessen-Darmstadti Anna Eleonóra † 1649)

258. Julius † 1589 (Brandenburgi Hedvig † 1602)

264. Erzsébet † 1555 (I. Joachim Nessor brandenburgi vál. † 1535)

279. V. Albert † 1484

I. Keresztély bischweileri pfalzgr. † 1654 (Pfalz-Zweibrückeni Magdolna Katalin † 1648)

258. Katalin (Brandenburgi Hedvig † 1574)

266. III. Keresztély dán kir. † 1559 (Lauenburgi Dorottya † 1571)

279. II. Ernő † 1530 (gr. Solms Dorottya † 1578)

II. Keresztély birkenfeldi pfalzgr. † 1717

I. Ferencz lauenburgi hg. † 1581

266. János holstein-sonderburgi hg. † 1622 (1. n. Braunschweigi Erzsébet † 1586)

278. VII. Albert † 1560

III. Keresztély † 1735 (Nassau-Saarbrückeni Karolina)

258. Henrik Julius braunschweig-wölfenbütteli hg. (1. neje Szász Dorottya † 1587 2. neje Dániai Erzsébet † 1625)

268. Anna † 1585 (Agost szász vál. † 1586)

279. János Albert † 1586

Frigyes Mihály pfalz-zweibrückeni hg. † 1769 (Pfalz-Sulzbachi Mária Dorottya)

259. Braunschweig-Wölfenbütteli Dorottya Hedvig † 1608 (Rudolf anhalt-zerbsti fej. † 1621 első neje)

269. Dorottya † 1617 (Vilmos dán király lüneburgi hg. (Mecklenburgi Zsófia † 1631)

278. János † 1567 (2. n. Braunschweig-Zellei Margit)

II. Erős Ágost lengyel király, szász vál. † 1733 (Brandenburg-Baireuti Krisztina-Eberhardina)

259. Braunschweig-Wölfenbütteli Zsófia Hedvig † 1642 (Ernő Kázmér nassau-dietzi gr. † 1632)

270. II. Frigyes † 1588 (Vilmos dán király lüneburgi hg. † 1595)

279. Vilmos † 1615 (Nassau-Dillenburgi Mechtild † 1625)

III. Agost lengyel kir. † 1763

260. Katalin (Brandenburgi Hedvig † 1574)

270. III. Frigyes † 1670 (Lüneburgi Zsófia Amália † 1685)

279. János Adolf holstein-gottorpi hg. † 1616

I. Miksa József bajor kir. † 1825 (Badeni Karolina Friderika † 1841)

266. Holstein-Sonderburgi Erzsébet Julidna † 1704

270. IV. Keresztély † 1648 dán kir. (Brandenburgi Anna Katalin † 1612)

gr. Solms Fülöp Reichard † 1636

IV. Ferdinánd nápolyi kir. † 1825 (Mária Karolina osztrák főhgnő † 1814)

266. Lajos Rudolf braunschweig-blankenburgi herceg † 1731 (hg. Oettingen Krisztina Lujza)

271. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

gr. Solms Mária Eleonóra † 1689 (Ernő hessen-rheinfelsi tart. gr. † 1693)

Bourbon Mária Lujza † 1792

266. Braunschweigi Erzsébet Krisztina (III. vagy VI. Károly császár, magyar kir. † 1740)

272. Erzsébet † 1625 (Henrik Julius braunschweig-wölfenbütteli hg. † 1613)

gr. Solms Anna Sibylla † 1638 (gr. Oettingen Joachim Ernő)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Terézia magyar és cseh kir. † 1780 (I. Ferencz német császár † 1765)

273. Augusztia † 1639

gr. Oettingen Margit Zsófia (Albert brandenburg-anspachi őgr.)

III. Agost lengyel kir. † 1763

266. Lajos Rudolf braunschweig-blankenburgi herceg † 1731 (hg. Oettingen Krisztina Lujza)

273. III. Frigyes † 1659 (holstein-gottorpi hg. (Szász Mária Erzsébet † 1684)

Brandenburg-Anspachi Dorottya Charlotte † 1705 (Ernő Lajos hessen-darmstadti tart. gróf)

IV. Ferdinánd nápolyi kir. † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

274. Erzsébet † 1625 (Stuart Erzsébet † 1662 (V. Frigyes (Ernő Kázmér pfalzi vál. † 1632)

Vilmos † 1725

Bourbon Mária Terézia † 1807

266. Lajos Rudolf braunschweig-blankenburgi herceg † 1731 (hg. Oettingen Krisztina Lujza)

275. III. Frigyes † 1670 (Lüneburgi Zsófia Amália † 1685)

Mária Eleonóra Amália † 1720

II. Ferencz császár és magyar király † 1835

Mária Terézia magyar és cseh kir. † 1780 (I. Ferencz német császár † 1765)

275. Holstein-Gottorpi Augusztia † 1728 (Fridrik Margit nassau-dietzi gr. † 1664 (Orániai Albertina Ágnes † 1697)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

276. Holstein-Gottorpi Hedvig † 1657 (Agost pfalz-sulzbachi gr. † 1632)

József Károly † 1729 sulzbachi pfalzgróf (Pfalz Zsófia Augusztia)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

277. III. Frigyes † 1659 (holstein-gottorpi hg. (Szász Mária Erzsébet † 1684)

Pfalz-Sulzbachi Mária Dorottya (Fridrik Mihály zweibrückeni hg. † 1769)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

278. Holstein-Gottorpi Margit † 1623 (Nassau-Siegeni János † 1623)

I. Miksa József bajor kir. † 1825

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

279. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

280. Beatrix † 1302 (III. Boleszláv schweidnizi hg. † 1302 és II. Kázmér tescheni hg. † 1306 neje)

József Károly † 1729 sulzbachi pfalzgróf (Pfalz Zsófia Augusztia)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

281. Margit † 1638 (Nassau-Siegeni János † 1623)

Pfalz-Sulzbachi Mária Dorottya (Fridrik Mihály zweibrückeni hg. † 1769)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

282. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

283. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

284. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

285. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

286. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

287. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

288. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

289. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

290. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

291. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

II. Lipót császár és magyar király † 1792

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

292. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

III. Agost lengyel kir. † 1763

Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

293. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

IV. Ferdinánd nápolyi király † 1825

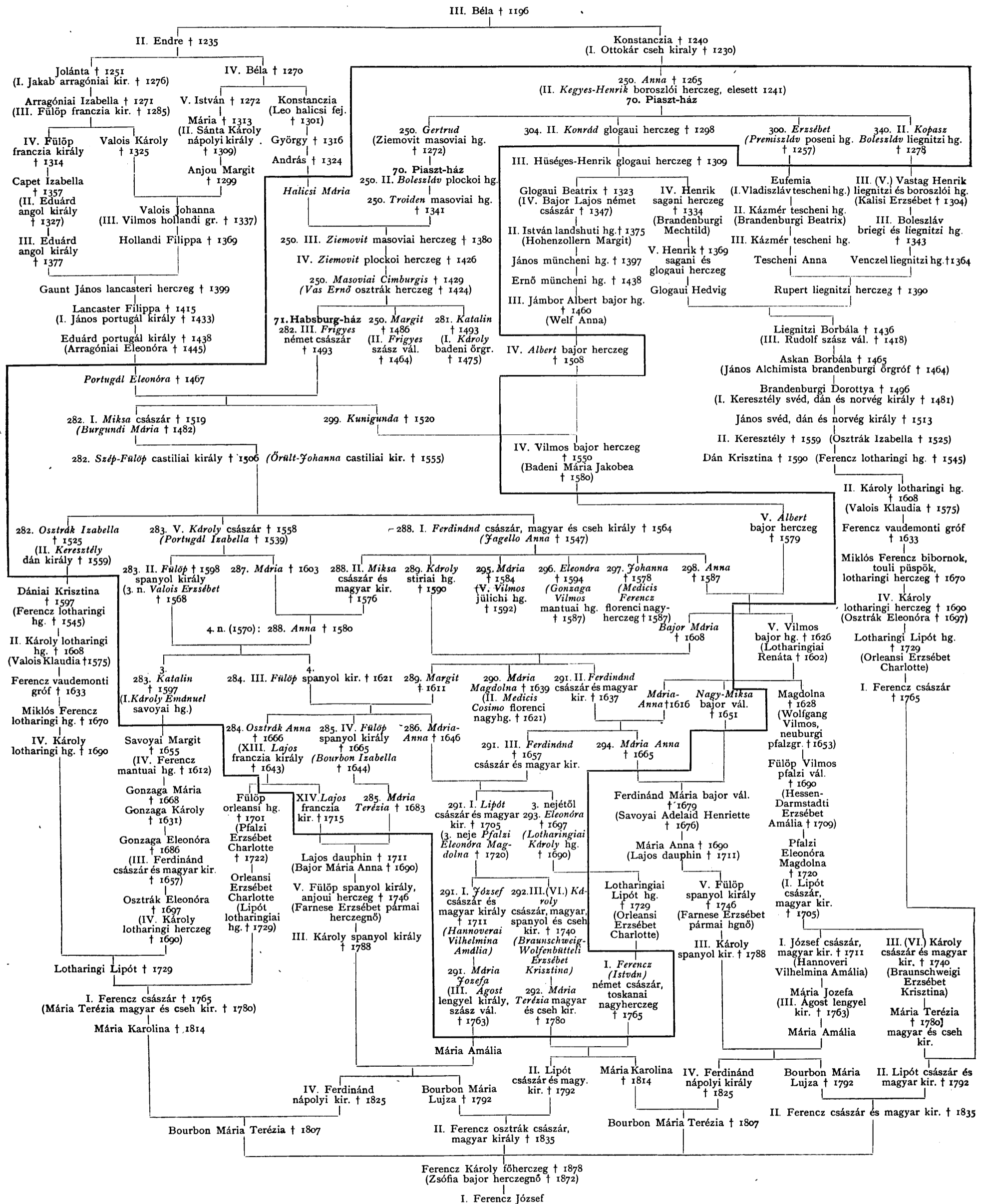
Mária Amália (III. Károly spanyol király † 1788)

294. Anna † 1619 (I. Jakab angol király † 1625)

Károly Vilmos baden-durlachi őgr. † 1738 (Württembergi Magdolna Vilhelmina † 1746)

I. Ferencz József

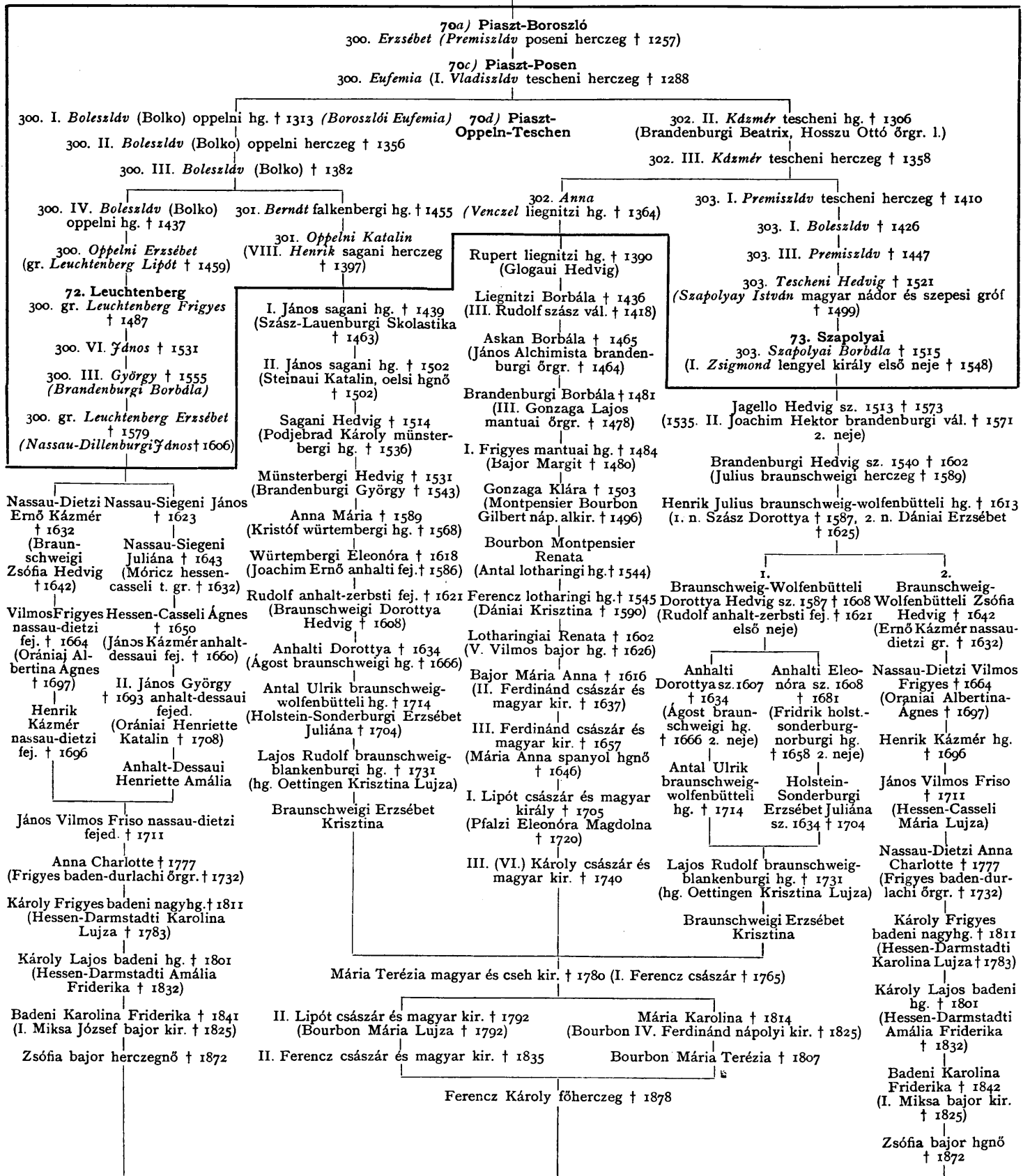
Zsófia bajor hercegnő † 1872

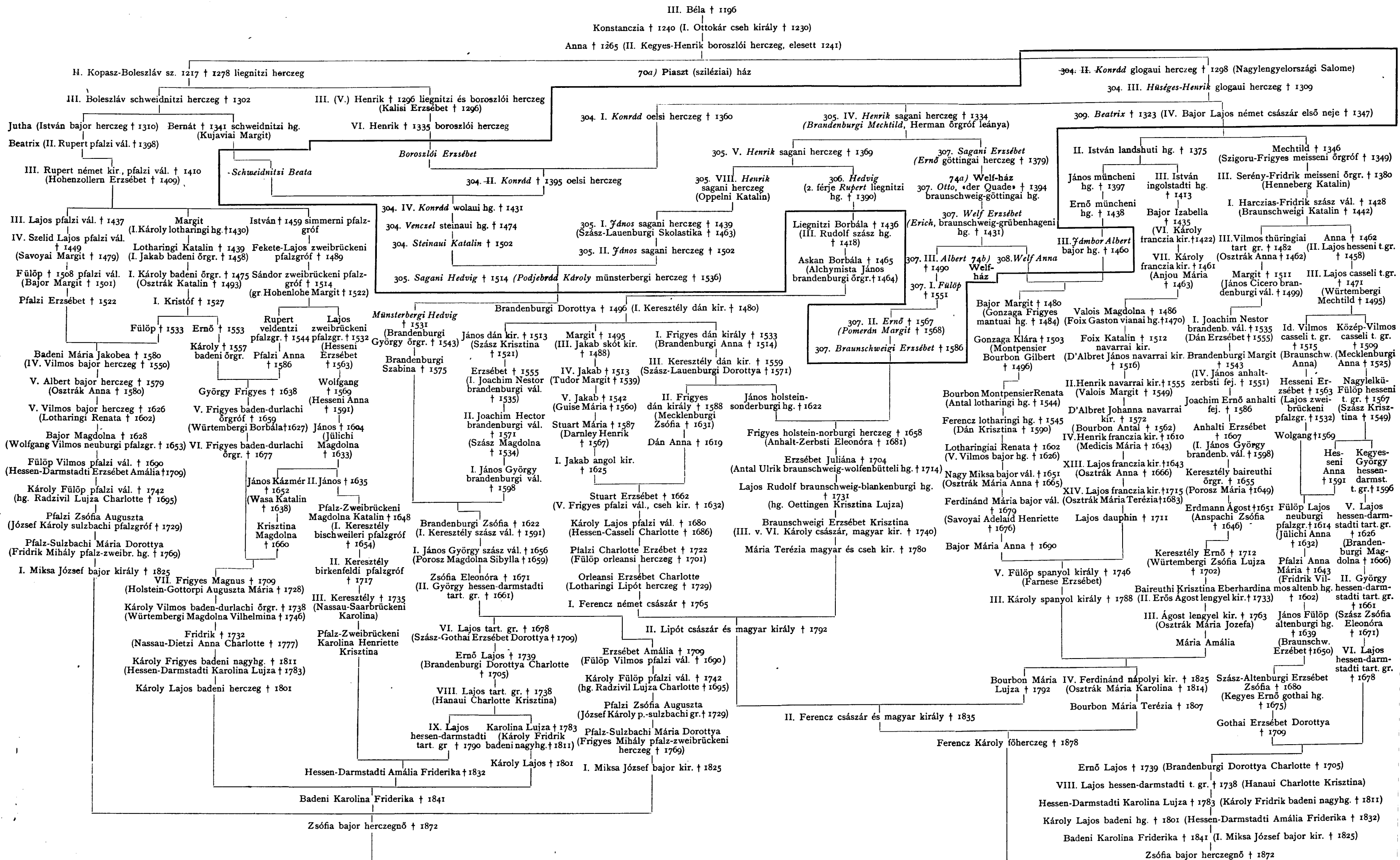

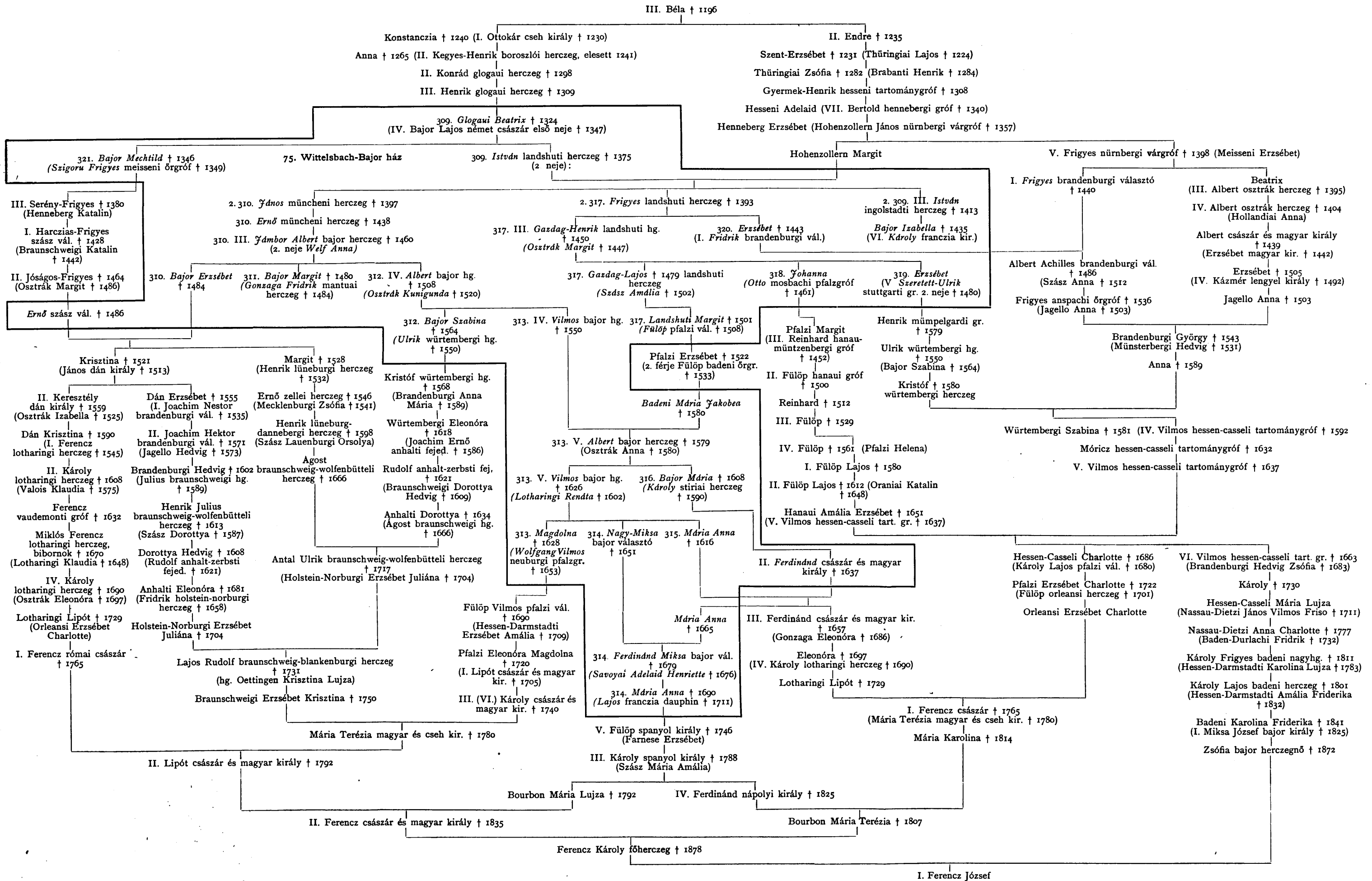
III. Béla † 1196

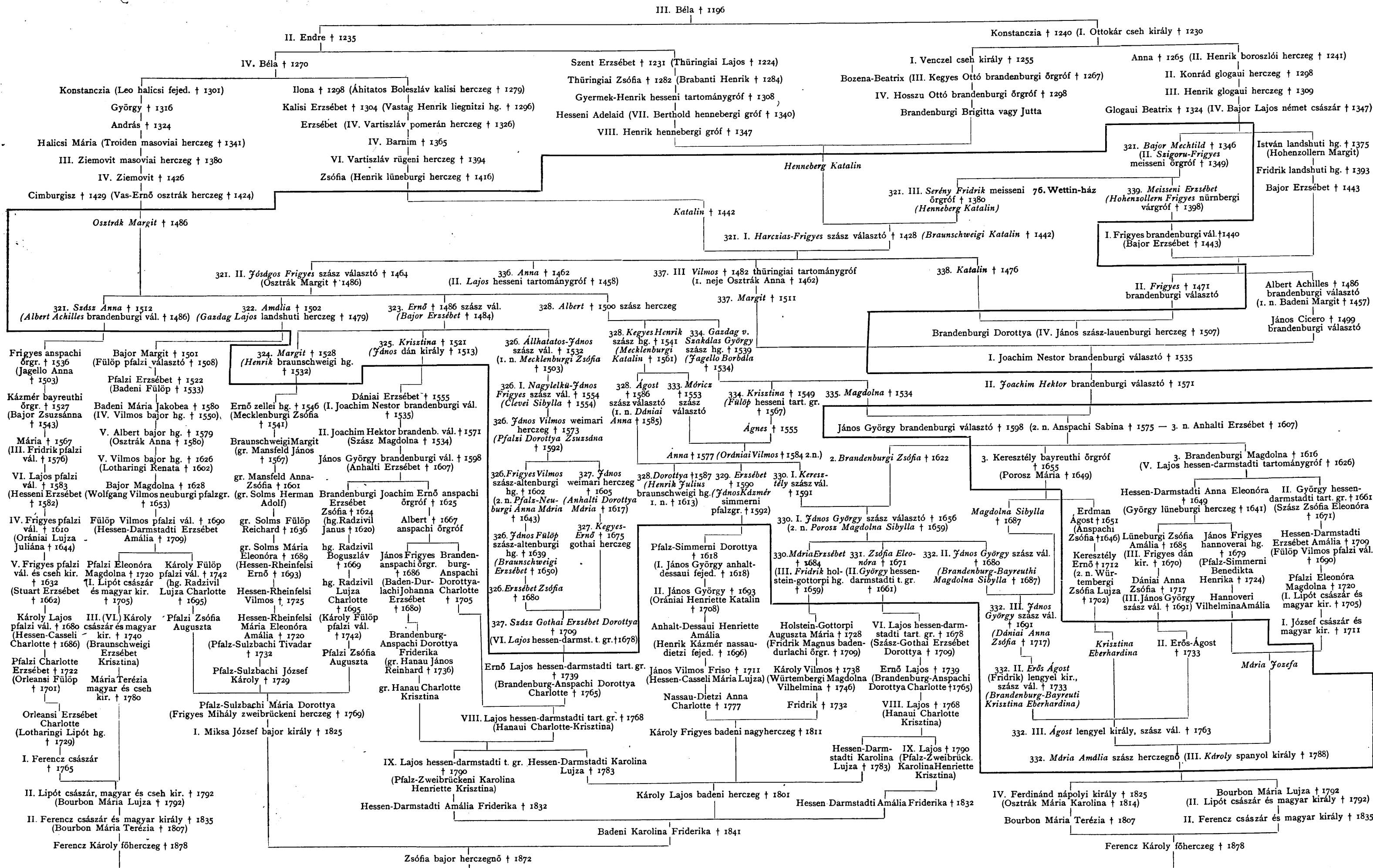
Konstanczia † 1240 (I. Ottokár cseh király † 1230)

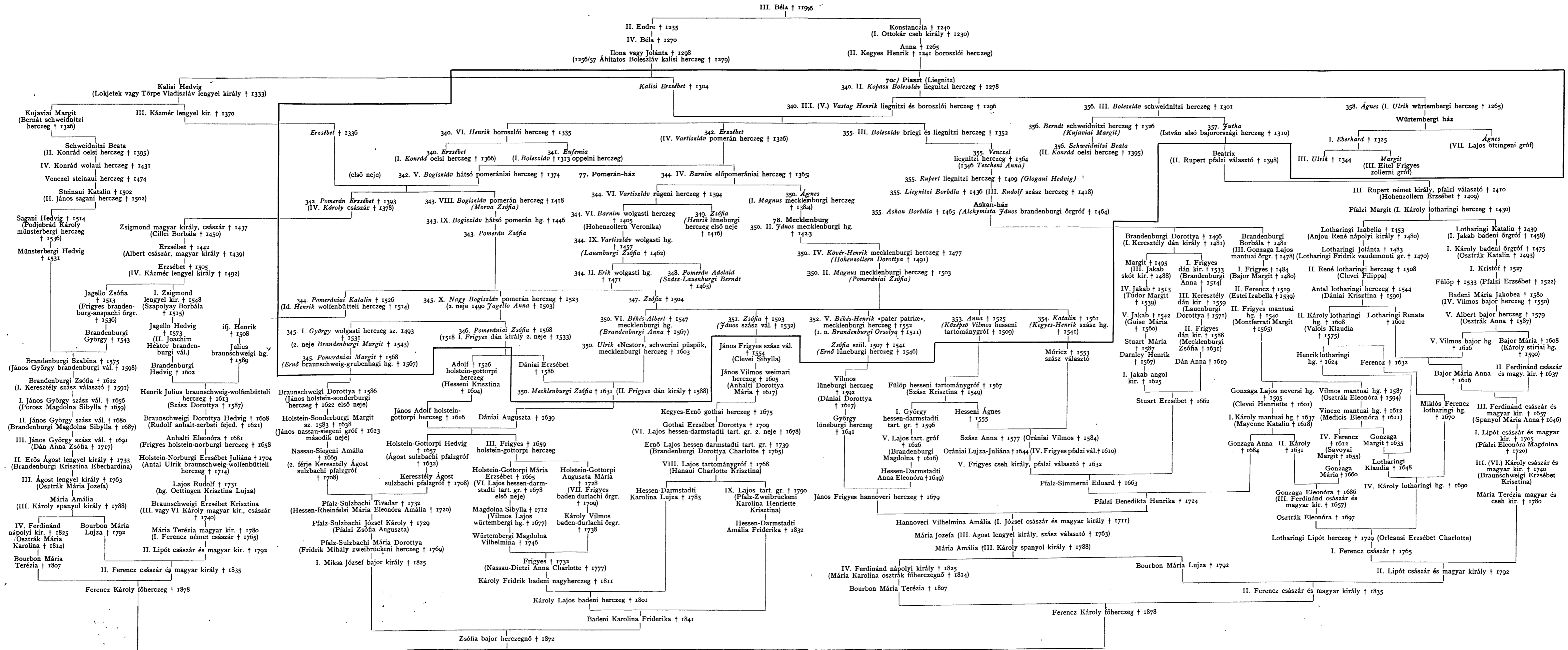
Anna † 1265 (II. Kegyes-Henrik boroszlói herceg, elesett a tatárok ellen 1241)

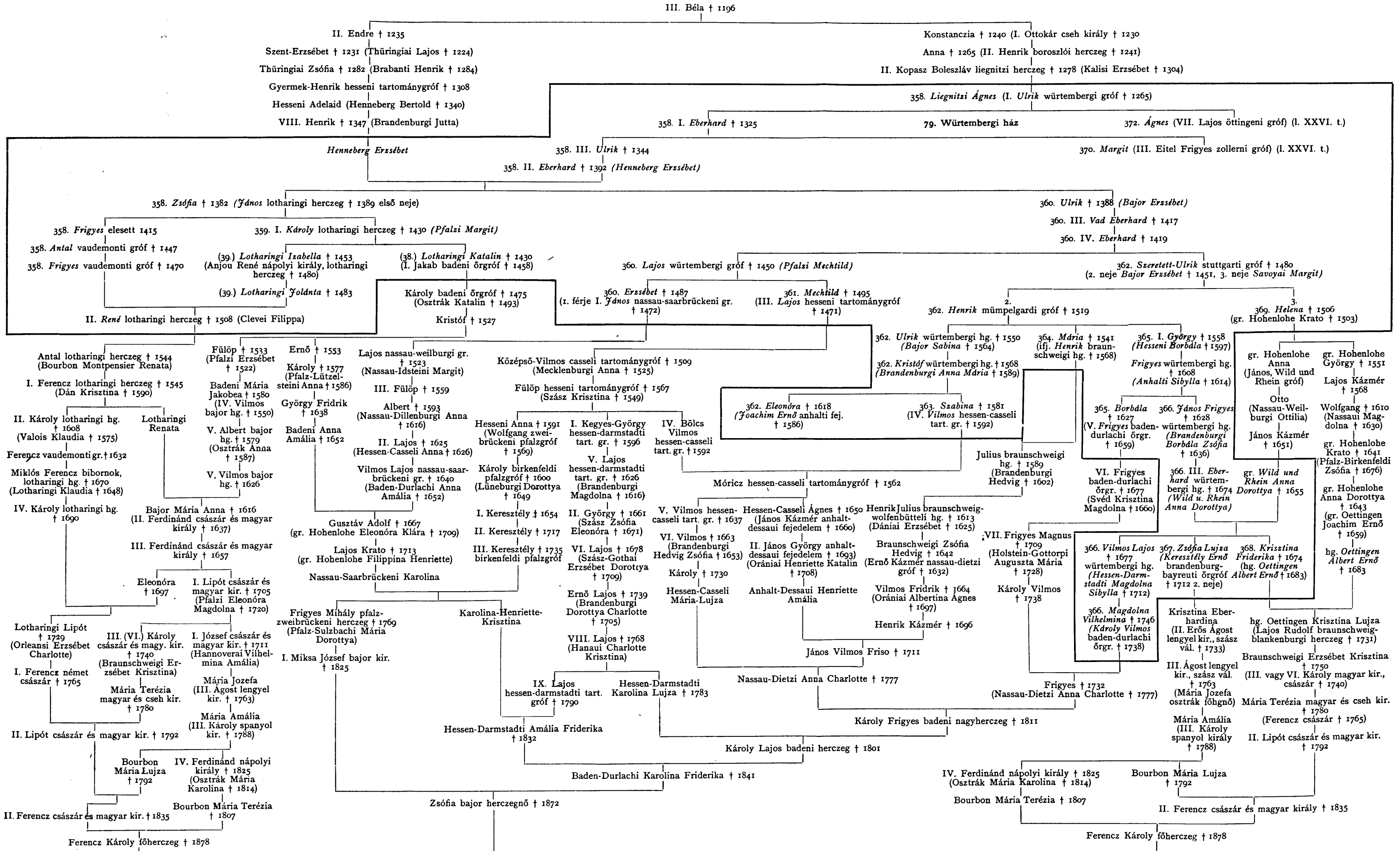

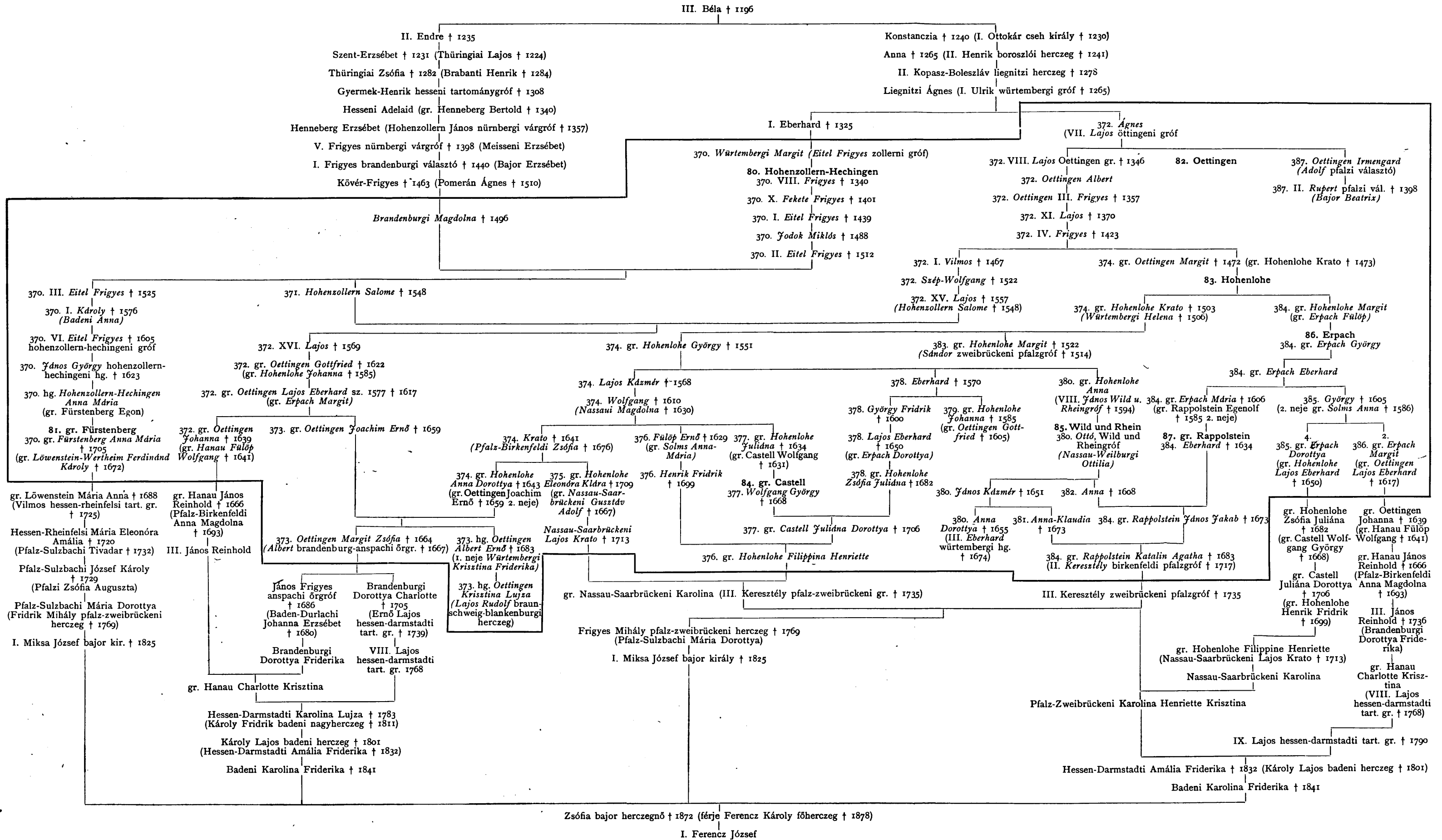

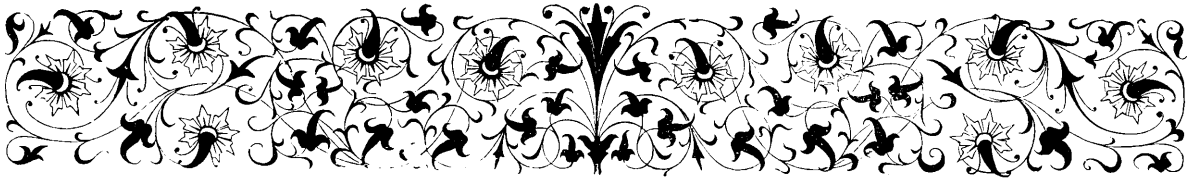

I. Ferencz József

AZ ÁRPÁDKORI NÁDOROK GENEALOGIÁJA.

(Első közlemény.)

1. Szát (= Zách).

1055.

A tihanyi apátságnak 1055-ben kiállított alapítási levelében «sig. *Zache* C. palatii» fordul elő.¹ «Zacha» az első okiratilag ismert nádor. Miután Szát (= Zách) nevű nemzetséget ismerünk, kinek egyik tagja szintén nádor volt, jogosítva vagyunk feltételezni, hogy Szát nádor a későbbi hasonló nevű nemzetségnek őse vagy legalább is tagja. Nevén kívül mitsem tudunk felőle.

2. Radó.

1057.

A száva-szentdemeteri benczésapátság alapítója. 1057-ben megerősíti I. András király az apátságnak *Radó* nádortól adott földeket.² A nádor családi viszonyairól csak annyit tudunk, hogy neje, Luczia, 1057-ben még él és hogy Radónak árva rokonai vannak, kik Luczia halála után birtokait öröklik.

3. Otto (= Acha = Atha).

1066 körül.

Somogy megyei ember. Salamon király nádora 1066 táján. 1061-ben Somogy megye főispánja, mely minőségben a somogy megyei Zselicz nevű helységben Szent-Jakab tiszteletére kolostort

alapított.¹ Felszentelésére — akkor már nádor volt — Salamon király és Géza királyfi is jelent meg.² Miután az alapítási okiratban csak rokonairól és neposairól tesz említést és a kolostor kegyuraságát halála után a királyra átszállandónak mondja, világos, hogy 1061-ben egyenes utódai még nem voltak. A kolostor kegyurai később a Győr nemzetség tagjai. Megjegyzendő még, hogy 1091-ben a somogy megyei egyedi apátság alapítása alkalmával is *Atha comes* szerepel, ki valószínűleg a volt nádorral azonos.

4. Radván.

1067 körül.

A borsodmegyei századi monostor alapítási levelének tanui sorában *Radván* nádor is szerepel.³ Többet nem tudunk róla.

A krónika ismeri azonban még Bogár fiát Radvánt, ki Salamon alatt 1072-ben Nándorfejérvár ostromlásában részt vett, és miután továbbá ismeretes, hogy a Bogát-Radván nemzetség ősei, Bogát és Radván, Csehországból jöttek, feltételezhető, hogy Radván nádor e nemzetségnek őse vagy egyik tagja, hogy a nándorfejérvári Radván atyja nem Bogár, hanem valószínűleg Bogát és hogy a nádor e Radvánnal azonos lehetett.

¹ Fejér, Cod. Dipl. I. k. 393. l.

² Fejér, Cod. Dipl. I. k. 394. l. (nem egészen kifogástalan okirat).

Turul. 1898. III

¹ Fejér, Cod. Dipl. I. k. 398. l.

² Képes Krónika, 53. fejezet.

³ Wenzel, Árpádkori új okmtár, I. k. 27. l.

5. I. Gyula.

1075.

Jelen van 1075-ben, midőn I. Géza király a garam-szent-benedeki monostort alapítja;¹ meg nem határozhatjuk.

6. Péter.

1091.

Tanu minőségben szerepel 1091-ben, midőn László király a somogy megyei Szent-Egyed-monostorát alapítja.² Családi viszonyait nem ismerjük. Péter nevű országnagy szerepel különben 1095 körül is.

7. II. Gyula.

1095 körül.

Előfordul azon okiratban, melynek alapján Dávid királyfi (I. András fia) I. László beleegyezésével a tihanyi apátságnak földet és halászhelyeket adományoz.³ Meg nem határozhatjuk.

8. I. Pál.

1095 és 1108 között.

E nádort csak közvetve ismerjük. I. László király Szent-István tiszteletére a Bihar megyében feküdt szentjogi (ma szentjobbi) benzés apátságot alapította; utódja Kálmán megfosztotta azonban az apátságot bizonyos vámtól, melyet *Pál* nádor fiainak, Jeromos és Kornélnek adományozott. Pál fiai László király adománylevelét elhamvasztották. II. Géza alatt visszaszerzé az apátságot a tőle elvett vámtól, halála után azonban még rosszabbra fordult a sorsa, a mennyiben Jeromos és Kornél a monostort szétrombolta, mire Lukács esztergomi érsek őket III. István uralkodása idejében kiközösítette.⁴

9. János.

1108—1116.

Meg nem határozható személy. Többnyire csak Kálmán király okleveleinek záradékaiból ismeretes.⁵ A király kísérelte a tengerparton. 1116-ban részt vett a csehek elleni csatában.

¹ Knauz, Mon. eccl. Strigon. I. k. 60. l.² Fejér, Cod. Dipl. I. k. 469. l.³ Kubinyi, Árpádkori oklevelek, I., v. ö. Knauz, id. m. I. k. 85. l.⁴ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 156. l., VII/1. k. 161. ll.⁵ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 43., 46., 57., 58. ll., VII/IV. k. 57. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 7. l.; Wenzel, I. k. 44. l.; Képes Krónika, 68. fejezet.

10. II. Pál.

1135.

Az első nádor, a ki egyuttal más hivatalt is visel. E Pál t. i. 1135-ben Bács megyének főispánja is.¹ Meg nem határozható. Lehet, hogy az 1124-ben és 1142-ben szereplő Pál nevű országnagygal azonos.

11. Fanzsal.

1137—1138.

Ily nevű országnagy («Fancel») előfordul már 1055-ben a tihanyi apátság alapítási oklevelében; valószínűleg azonos azon «Phonsol» nevű comessel, ki a veszprémi káptalannak 1082 előtt a Veszprém megyében fekvő bozsoki birtokot adta.² Ennek unokája lehetett Boszeta fia *Fanzsal*, ki 1136 körül országbíró volt. 1137 április 11-től 1138-ig a nádori széken találjuk.³ Az 1165 körül szereplő Fanzsal nevű országnagy⁴ valószínűleg a nádor fia.

12. Belus.

1145—1146, 1156—1157.

Előfordul már 1142-ben az országnagyok sorában, a nélkül, hogy az illető okirat hivatalát megnevezné («Belus dux»); 1145—1146 nádor,⁵ az utóbbi évben a mellett még bán is. 1148., 1150—1152-ben bán; 1156—1157. ismét nádor,⁶ 1157-ben a mellett még bán is; 1158-ban «princeps regni»; 1163-ban bán; 1198-ban már nem él.

Leszármazása még maig sincsen kellőleg tisztázva; határozottan csak azt tudjuk, hogy II. Bélának sógora volt; arra pedig, vajjon Ilona királynénak fivére vagy annak nővérének férje volt-e? határozott választ nem adhatunk. Életfolyása annyira ismeretes, hogy e helyen — hol első sorban a genealogiai pontokat akarjuk kiemelni — bátran mellőzhetjük.

Egyik leánya 1150-ben Vladimir orosz her-

¹ Wenzel, I. k. 51. l.² Hazai okmtár, IV. k. 3. l. (gyanus oklevél).³ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 87. l.; Knauz, I. k. 88., 99. ll.; Kubinyi, I. k. 3. l.; Wenzel, I. k. 39., 54. ll.); (Fejér, Cod. Dipl. VII/V. k. 110. l. szerint tévesen Mihály).⁴ Knauz, I. k. 119. l.⁵ Knauz, I. k. 103. l.; Wenzel, I. k. 57., 58. ll.⁶ Knauz, I. k. 108., 110., 111. ll.; Wenzel, VI. k. 92. l.

czeghez ment férjhez; fiutódai pedig még a XIII. század végén is szerepelnek; II. András alatt Matyó fia Márton «de genere Beli bani» emlittetik.

13. Héder.

1162.¹

Fivérével, Wolfer-rel együttesen a stájer-országi Wildonból jött Magyarországra, hol fényes pályája nyílt. 1135-ben Sopronmegye főispánja; 1146-ban² az országnagyok sorában; 1150-től 1157-ig országbíró, 1162-ben nádor.³ Vajjon az 1163-ban szereplő Henrik nevű bodrogi főispánnal azonos-e? nem tudjuk. Tőle származnak a Héderváriak; tőle vette nevét a Héder nemzetség.

14. I. Tamás.

1163.

IV. István nádora 1163-ban;⁴ különben ismeretlen személy.

15. Ampod (Ompud).

1165—1171.

Ily nevű országnagyra bukkanunk már 1137-ben.⁵ Ennek fia valószínűleg azon *Ampod* (Ompud, Ompudinus), ki 1162-ben az országnagyok sorában szerepel; 1164-ben bán; 1165-től 1171-ig nádor.⁶ 1176-ban még bán; ez évben Lesták vajdával együttesen magyar segélyhadat vezet Görögországba.⁷ 1165-ben mint nádor még Csanádmegye főispánja is. Utódairól lásd a Turul, 1895. évf. 92—93. old.; itt csak annyi legyen

¹ Fejér, Cod. Dipl. VII/I. k. 148. l. szerint 1155 február 19-ikén bizonyos *Gerzon* lett volna a nádor; az egész okirat azonban oly gyanus, hogy e Gerzon nádort el nem fogadhatjuk. Megjegyzendő azonban, hogy (1142 körül) II. Géza országnagyjai sorában Gerson comes szerepel és hogy Gerzon 1148-ban az országbíró.

² Feltűnő, hogy 1135-től 1146-ig nem viselt hivatalt; azért nem valószínűtlen, hogy a nádor a jövevény Hédernek, a soproni főispánnak fia.

³ Soproni okmánytár, I. k. 2. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 166. l.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 88. l. (Anprud).

⁶ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 88. l.; V/III. k., 254. ll.; IX/VII. k. 632. ll.; Hazai okmánytár, I. k. 7. l.; Kubinyi 4. l.; Zichy-okmánytár, I. k. 2. l.

⁷ Pauler, A magyar nemzet története, I. k. 420. l.

felemlítve, hogy hasonnevű fia 1199-ben szolnoki főispán és hogy ez utóbbinak három fia volt: Dénes nádor (kivel még találkozunk), Mihály tálnokmester és Fejérmegye főispánja és Lőrincz garai és podgorjai főispán.

16. Farkas.

1178—1183.

Felbukkan nádori minőségben 1178-ban; de hogy akkor egyuttal Bodrogmegyének curialis comese lett volna, mint ezt az illető forrás állítja,¹ el nem hihetjük; ez olvasási vagy másolási hiba. Nádori hivatalában 1183-ig találjuk.²

Családi viszonyaira nézve útmutatóul szolgálhatna, hogy 1181-ben Marczell prépostnak nejétől Fro(v)ától a baranyamegyei (Kővágó)-Szöllős helységet 120 márkáért vásárolta.³

17. I. Dénes.

1184.

Dénes nevű országnagygyal találkozunk már 1137. és 1146-ban; 1162-ben újra szerepel bizonyos Dénes, ki kétséggel azon Dénessel azonos, ki 1166-ban a Szerémség visszafoglalására a görögök ellen indult és az akkori hadjáratokban egyáltalában kimagasló szerepet vitt. 1171—1172-ben újra találkozunk Dénes nevű országnagygyal. A legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy a hadvezérrel azonos. 1180-tól 1183-ig Bácsmegye főispánja és 1183-ban a mellett még tenger melléki bán is; 1184-ben nádor.⁴ Nádorsága azonban nem tart sokáig, mert 1186-ban megint csak Bácsmegye főispánja. Családi viszonyai ismeretlenek.

18. II. Tamás.

1185—1186.

Dénesnek közvetlen utóda *Tamás*, kit 1185-től 1186-ig a nádori széken találunk.⁵ Azelőtt

¹ Történelmi Tár, 1898. évf. 339. l.

² Hazai okmtár, I. k. 2. l. Tkalčić, Mon. eccl. Zagr. I. k. 4. l. (tévesen 1175). Wenzel, I. k. 68., 69., 76. l.; VI. k. 146., 148. ll.; XI. k. 46., 48. ll.

³ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 199. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 219. l.

⁵ Hazai okmtár, VI. k. 4. l.; Knauz, I. k. 132. l.; Wenzel, VI. k. 162., 163., 164. ll.

(1183 ban) Fejérmegye főispánja. 1180 körül két Tamást ismerünk az országnagyok sorában: Sámson fiát és Szát (= Zah) fiát; a valószínűség a mellett szól, hogy az utóbbi a fejérmegyei főispán. Mint nádor alapította a Fejérmegyében fekvő ercsii benzés-, később czisztercita apát-ságot, melynek a vaáli tizedet akarta adományozni.¹

19. Maty (Mog, Móka).

1188—1194, 1198—1199, 1206.

Neve (Mocho, Mog, Móka = Maty) arra vall, hogy a Hont-Pázmán nemzetség (hontmegyei) szuhai és földemesi ágának tagja.²

Családi viszonyairól csak annyi ismeretes, hogy III. Incze pápa 1206 június 7-ikén őt a házasságában felmerült rokonsági akadály alól felmentette. Neje — előkelő családból való leány — másodfoku rokona volt; házasságuk akkor már hosszabb idő óta állt fenn; ő is, neje is, előrehaladt korban voltak és házasságukból gyermek is eredt.

Megkezdí pályáját 1185-ben mint országbíró, mely állást 1186-ig tartotta; 1188 május 6-ikán Nyitramegye főispánja; ugyanazon évben megkapja a nádorságot, melyben 1194-ig találjuk; a mellett (1192—1193) bácsmegyei főispán is volt;³ 1198-ban több más nagyokkal a szentföldre akart utazni, Incze pápa felmentette őt azonban ebbeli fogadása alól, mert Magyarország zavaros viszonyai otthonlétét kívánták; ki is nevezte őt Imre király másodsorú nádornak, mely minőségben (a mellett bácsmegyei főispán is) 1198-tól 1199-ig találjuk.⁴ Miután azonban a lázadó András királyfi pártját fogta, megfosztotta őt Imre nádorságától; mire András udvarában Horvátországban (1200-tól kezdve) mindaddig maradt, míg András trónralépése után 1206-ban — most már harmadszor — a nádorságot visszakapta, mely mellett még Bihar- és Sopronmegye főispánásával fel lett ruházva;⁵

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 498. ll.

² V. ö. «A magyar nemzetségek» cz. művemmel (II. k. 55. l.)

³ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 278. l.; Knauz, I. k. 137., 146. ll.; Wenzel, VI. k. 184. l., XI. k. 54., 57. ll.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 331. l.; Hazai okmtár, V. k. 4. l.; Knauz, I. k. 157., 161. ll.; Tkalčić, I. k. 8. l.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 32., 34. ll.; Hazai okmtár, VII. k. 3. l.; Wenzel, VI. k. 308. l., XI. k. 85. l.

de ezt sem tartotta sokáig, a mennyiben 1208-tól 1209-ig csak pozsonyi (1208-ban a mellett még barsmegyei) főispán. 1210 után elvész a nyoma. Lehet, hogy ez az akkoron II. András ellen irányult összeesküvéssel állt összefüggésben, melynek célja az volt, hogy Géza királyfinak Görögországban élő fiai trónra emeltessenek.

20. Ézsau.

1197—1198.

Követi Maty nádort 1197—1198; a mellett bácsmegyei főispán is.¹ Miután mellette még Ézsau országbíró és biharmegyei főispán is működik, meghatározása egyelőre lehetetlen.²

21. Mika (Mihály).

1199—1202.

Imre király hive, ki őt 1199-ben Maty helyére nádornak kinevezte, mely állást 1202-ig tartotta; a mellett még (1199—1200) bácsmegyei- és (1201—1202) bihari főispán.³ Azelőtt (1198) bihari főispán és (1199) országbíró.

22. Benedek.

1202—1204.

Mikának utódja 1202-től 1204-ig és a mellett (1202—1203) Biharmegye főispánja.⁴ Meghatározása — mivel mellette az ismert Konrád fia Benedek herczeg is szerepel — nehéz; mind a mellett majdnem biztosra vehető, hogy pályája következőleg alakult: 1198-ban Nyitramegye főispánja, 1199—1200. bán és zalamegyei főispán, 1201—1202. Bácsmegye főispánja. Meghatározására esetleg az is szolgálhatna, hogy Benedek kir. alországbíró a nyitramegyei Csornok birtok ügyében 1221-ben a következő pecsétet használja: «Sigillum credibile Benedicti bani».

¹ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 309., 346. ll.

² Fejér, Cod. Dipl. II. k. 309., 346. ll.

³ Fejér, Cod. Dipl. II. k. 348., 365. 378. ll. (382 tévesen Henrik nádor; ez csak 1261-ben szerepel) 385., 387., 388., 392.; Hazai okmtár, V. k. 5. l.; Wenzel, VI. k. 199., 225. ll., XI. k. 73. l.; (Fejér, Cod. Dipl. VII/IV. k. 70. ll., hol 1201-ben *Belus* alnádorról van szó, hamisítvány).

⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/I. k. 293. ll., VI/II. k. 263. ll.; Soproni okmtár, I. k. 5. l.; Wenzel, I. k. 92. l.

23. Miklós.

1205.

II. András trónraléptével 1205-ben bizonyos Miklós abaujvári (Fejér, Cod. Dipl. VII/V. k. 170. l. szerint augusztus 1-én, nyitrai) főispán a nádor.¹ Ennek pályája — habár a többi Miklós nevű országnagyok meghatározását nehezítik — valószínűleg következőleg alakult: 1199—1200. bán és Zalamegye főispánja; 1200—1202. András királyfi udvarán Horvátországban csak comesként szerepel. 1212-ben előfordul mint «Miklós bán volt abaujvári főispán».

24. Győr nb. Csépan.

1207—1209.

Első világosan meghatározható nádor; a jövővény Győr nemzetség tagja. 1199-től 1204-ig soproni, 1205 óta bácsmegyei főispán, mely minőségben 1207-ben a nádori hivatalt kapta. Ez állást (a bácsmegyei főispánsággal együtt) 1209-ig tartotta;² 1209-ben megölte őt Tomaj nb. Tiba. A krónika azt állítja, hogy azon leányt, kit Meráni Bertold (Gertrud királyné fivére) eljegyezett magának, e Csépan vette volna feleségül.

Családi viszonyait a legközelebbi nemzedékrendi tábla mutatja.

25. Győr nb. Both(o).

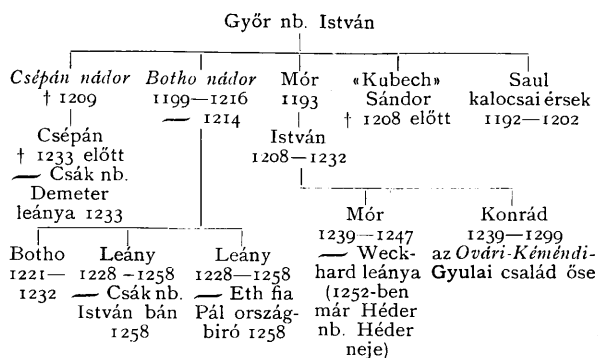
1209—1212.

Előbbinek fivére és utódja a nádorságban 1209-től 1212-ig, mely idő alatt egyuttal Moson-megye főispánja is volt.³ — 1199. és 1201-ben mosoni-, 1203-ban temesi-, 1205-ben pozsonyi-, 1206 óta megint mosoni főispán, 1213-ban Keve-megye főispánja; utoljára említi 1216-ban; 1221-ben már nem élt. Tőle származnak a baranyamegyei Bothfiak. Saját és rokonainak családi viszonyait a következő nemzedékrendi táblatöredék ábrázolja:

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 22. ll.; Hazai okmtár, I. k. 3. l.; Wenzel, VI. k. 300. l., XI. k. 114. l.

² Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 47., 59., 66. ll., III/II. k. 467., 470. ll., VII/II. k. 193. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 11. l.; Wenzel, I. k. 98. l., VI. k. 315., 320., 325., 334. ll., XI. k. 106. l.; Knauz, I. k. 194. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 78. l., III/II. k. 472. l., III/I. k. 190. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 12. l.; Knauz, I. k. 192., 193., 196. ll.; Wenzel, I. k. 104., 107., 125. ll., VI. k. 334., 341., 349. ll., XI. k. 94., 95., 102., 108., 113. ll.

26. Bór-Kalán nb. Bánk.

1212—1213.

Először tűnik fel 1199-ben mint Abauj vármegye főispánja; 1203-ban Zalamegye főispánja; 1208-ban tótországi bán s a mellett 1209-ben még bihari főispán; 1209-ben magas vetélytárs előtt kellett kitérnie, a mennyiben András király nejenek öcsését, Meráni Bertold kalocsai érseket, tótországi bánnak kinevezte; Bánk csak a bihari főispánságot tartotta meg 1210-ig. 1211-ben királynéi udvarbíró, mely hivatalt (a bihari főispánsággal együtt) 1212-ig tartotta. 1212-ben megkapta a nádorságot, melyen kívül még Keve- és Pozsonymegye főispánságot is nyerte; mint nádort és Pozsonymegye főispánját találjuk őt 1213-ban is,¹ s e minőségben részt vett a Gertrud királyné elleni összeesküvésben. A királyné halála után Szát nb. Miklós nádorsága alatt rövid ideig pozsonyi főispán maradt, aztán nem akadunk rá 1217-ig. 1217-től 1218-ig megint tótországi bán, 1221-ben országbíró és fejérmegyei főispán, 1222-ben a mellett még Bodrogmegye főispánja is; innen elvész a nyoma.

Egyetlen leányát ismerjük, ki bizonyos Simonhoz (Gertrud gyilkosainak egyikéhez) ment férjhez.²

27. Szát nb. Miklós.

1213—1214, 1219—1222, 1226.

Bars fia (e Bars valószínűleg azonos azon Barssal, ki 1156-ban a királyi tisztviselők sorában mint «serviens regis» szerepel); korábbi

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 116., 117., 120., 126. ll.; Knauz, I. k. 220. l.; Tkalčić, I. k. 30. l.; Wenzel, I. k. 135., 136. ll. (tévesen 1214.)

² V. ö. Erdélyi múzeum, 1897. évf. 271—274. ll.

pályáját nem igen ismerjük, mert mellette más Miklós nevű országnagyok is működtek. Valószínű azonban, hogy 1198-ban soproni-, 1199-ben bihari főispán, 1201-től 1202-ig erdélyi vajda, 1206-ban csanádi vagy nyitrai, 1207-ben bihari (és talán nyitrai) főispán. 1208—1210-ben országbíró és kevei főispán, 1212-ben soproni főispán, 1213-ban udvarbíró és győri főispán volt. 1213-ban megkapta a nádorságot, mely mellett 1214-ig csanádi és bodrogi főispán is volt.¹ 1215-ben csak bodrogi főispán; 1217-ben elkíséri András királyt a szent földre; 1219-től 1222-ig másodszer nádor és soproni főispán.² 1224-ben udvarbíró, soproni és pozsonyi főispán, 1225-ben csak udvarbíró, mire 1226-ban harmadszer nádor lett s a mellett soproni főispán maradt.³ 1228-tól 1229-ig lovászmester, 1230-ban lovászmester és soproni főispán. II. András halála után felségsértéssel vádoltatott; előfordul még 1241-ben.

Egyetlen egy fia volt: Herrand, ki 1250-ben már nem élt; fiutódai nem lévén, IV. Béla nevezett évben birtokait, a komárommegyei Terjén (ma Kethely), a tolnamegyei Gyalán és Várong helységeket Herrand legközelebbi nemzetségbeli rokonának, Albös fia Konrádnak adományozta.

28. Kán nb. Siklói Gyula.

1215—1218, 1222—1226.

Baranyamegyei ember; megkezdte pályáját 1201-ben mint erdélyi vajda; 1202—1204-ben udvarbíró és csanádi főispán; 1206-ban bodrogi és 1207-ben a mellett soproni főispán; 1208—1211-ben csak bodrogi főispán; 1212—1213-ban udvarbíró, tálnokmester, tótországi bán, bácsi és vasi főispán; 1214-ben vajda, szolnoki főispán, bán, somogyi és szolnoki főispán; 1215—1218-ig nádor és (1215-ben) soproni főispán;⁴ 1219-ben

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 148., 163. ll., VII. I. k. 192. l.; Wenzel, I. k. 132. l., VI. k. 368. l.; XI. k. 129. l.

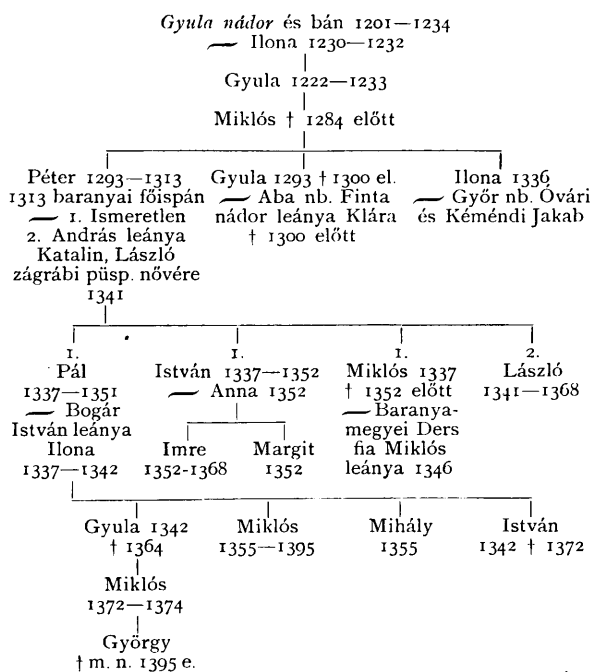
² Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 272., 287., 320., 381. ll., V/I. k. 302. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 15. l., VII. k. 9. l.; Knauz, I. k. 223., 237. ll.; Wenzel, I. k. 166., 167., 169., 175., 180. ll., VI. 401., 408., XI. 156., 159., 163., 173. ll. (tévesen 1223).

³ Wenzel, I. k. 220., 221. ll., VI. k. 518. l.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 175., 178., 197. ll. VII/I. k. 195. l., VII/III. k. 20. ll.; Hazai okmtár, IV. k. 8. l.; Knauz, I. k. 208., 212., 214., 215. ll.; Tkalčić (Mon. civit. Zagrab)

tótországi bán, somogyi és szolnoki főispán, 1220—1221-ig bodrogi, szolnoki és kevei főispán, 1221-ben udvarbíró és bodrogi főispán; 1222-ben megkapja másodszer a nádorságot, melyet 1226-ig tart s mely mellett (1222—1224-ig) bodrogi, (1224-ben) aradi és (1224—1226-ig) soproni főispán.¹ 1228-ban udvarbíró, bodrogi és soproni főispán, 1229—1231-ig tótországi bán, 1232-ben a mellett királynéi udvarbíró, 1233-tól 1234-ig tótországi bán. Egy 1240-ben kiállított oklevélből tudjuk, hogy II. András halála után felségsértéssel vádoltatván, életét börtönben végezte. Halálának évét pontosan meg nem határozhatjuk, de úgy látszik,² hogy már 1238-ban nem élt.

Neje Ilona előfordul 1230 és 1232-ben, meghalt 1251 előtt. Bizonyossággal csak egyetlen fiát ismerjük, Gyulát, tálnok- és tárnokmestert, kitől a baranyamegyei Siklóiak következőleg származtak:

Dr. WERTNER MÓR.

6. l.; Wenzel, I. k. 141. l., VI. 385., 393. ll.; XI. k. 142., 144., 147., 149., 150., 152. ll.; (Fejér, Cod. Dipl. VII/I. k. 194. l. hol Miklós nádorról van szó, téves).

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 362., 395., 427., 406. ll.; III/II. k. 70. ll.; VII/I. k. 211., 214. ll. Hazai okmtár, IV. k. 12. l., V. k. 10. l., VI. k. 18. l.; Soproni okmtár, I. k. 17. l.; Wenzel, I. k. 211., 241. ll.; VI. k. 420., 425., 426., 435. ll.; XI. k. 166., 175., 176., 191. ll.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 129. ll.

BÁRCZAY OSZKÁR HERALDIKÁJA.

Nemcsak a heraldika művelői, hanem mindazok, a kik czimerek, nemesi ügyek, genealogiák iránt érdeklődnek (s ezek száma nálunk különösen nagy) régen érezték egy olyan kézikönyv hiányát, a mely a czimertan gyökeres szabályait ismertesse s különösen a heraldikai műnyelvet megállapítsa. Az első magyar heraldika félben maradt s épen a theoretikus rész hiányzik belőle. Tagányi rövid bevezetése a «Magyar Czimertár»-hoz, nem mehet kézikönyv számba; különben is csak szűk körben terjedt el, s így szégyenszemre, egy olyan tudományágnak, melynek tizenhat év óta szakközlönye is van hazánkban, nyelvünkön még csak egy kis kézikönyvét sem tudtuk felmutatni.

Ezen a hiányon óhajtott segíteni Bárczay Oszkár, a heraldika egyik régiebb művelője, midőn kézikönyvét megírta s az Akadémia, mikor azt közrebocsátotta. A közönség hamarosa el is hordta a példányokat, a mi legjobban mutatja, hogy a munkára szükség volt.

A szerző, fájdalom, csak kevéssel élte tul műve megjelenését. Mintha a magyar czimertan íróinak sajtóságos végzettségével mind akkor kellene eltávozniok, midőn munkájuk alig van befejezve s tökéletesbbitésre, javításra vár. Bárczay ép úgy, mint egykor Nyáry Albert, lázas sietséggel dolgozott utolsó munkáján, valóban megdöbbsentő jövőbe látással érezve megközelgő végét.¹

A gyors munkának tudandó be a könyv egy-más fogyatékosága, melyek egy második kiadásban kijavíthatók, pótolhatók lettek volna. Erről most már szó sem lehet. De hiszszük, hogy az elhúnyt szerzőnek lesznek utódai, a kik az ő művén okulva, jobbat, tökéletesebbet fognak létrehozni.

Mielőtt a tartalom részletes ismertetésébe bocsátkoznánk, szóljunk valamit a könyv külsejéről. Alakja az akadémia oklevél-kiadványaiéval egyezik, nyomása csinos, csak szerencsétlen magyar szokás szerint a papirossal takaré-

koskodtak tulságosan s a lapszéleket hagyták annyira keskenyre, hogy ha valaki az angol módra vászon borítékosan kiadott, de már németesen körülvagdalt könyvet bekötteti, úgy a könyvkötő kése aligha nem a nyomást fogja érni. Hétszázötvennégy ábra és három tábla szolgál felvilágosításokkal a szöveghez, részben ujak, részben közismert rossz régiebb illusztrációknak másolatai. Az ujak közt van sok jó, néhány (p. o. 66., 386., 711., 712.) valóban művészi, ezek, úgy véljük, e folyóirat egyik nagyra-becsült munkatársának ügyes kezére vallanak.

Kellemesen lep meg, hogy jóformán az összes, a czimerképek felsorolásánál szereplő czimerek magyar családokéi. A szerző bizonyos hazafias büszkeséggel szokta volt emlegetni, hogy alig akad olyan ábra a czimertanban, melyre magyar példát ne lehetne találni.

Lássuk most már magát a munkát. Ez egy szakszótáron kívül tizenöt fejezetet tartalmaz, melyek közül a 13-ik csak érinti a heraldikát, a mennyiben a különböző nemzetek nemességéről szól, a 14-ik pedig a tornáról, csupán a czimerek keletkezésének ismertetésébe lett volna beigtatandó. Az első fejezet a czimerrel általában, a 2—7. a czimer alkotórészeivel egyenként, a 8. és 9. a czimertöréssel, blazonálással, a szimbolikával, a 10. a zászlókkal, a 11. a lovagrendekkel és rendjelekkel, a 12. a magyar czimerrel s végül a 15. a heraldika forrásaival és irodalmával foglalkozik.

E nem épen szerencsésen sorakoztatott fejezetek nagyon különböző értékűek s elbirálásuk is más-más szempontok alá esik. Azoknak a részeknek, melyek a heraldika gyökeres szabályait tartalmazzák, talán nagyobb fontosságot kell tulajdonitanunk egy kézikönyvben, mint az egyes elvontabb kérdéseket tárgyazóknak. Irodalmunkból épen olyan munka hiányzott, a mely az elemi dolgokkal foglalkozik, s a mennyiben ebből a szempontból jó a munka, nyereségnek kell azt tekintenünk.

A mű a czimer fogalmának meghatározásával kezdődik: «A czimer bizonyos szabályok szerint, meghatározott mázokból és alakokból formált kép, a melyet megkülönböztető vagy

¹ E sorok írójától még ez év legelején érzékeny le-
vélben bucsuzott el, haláláról mint egészen közeli dolog-
ról írva.

ösmertető jelvény gyanánt használnak azok, a kiket megillet.» Ez a definíció nem volna rossz, de teljesen más alakot nyer a pár sorral alább következő megszorítások által. Ezek szerint címernek csak az a jelkép tekinthető, a mely paizsba van foglalva, régi jog, vagy fejedelmi adomány által van elismerve s átörökölhető.

Nagyon jól tudjuk, miszerint ez a meghatározás a régibb heraldikák mindenikében ilyenformán benne van, mégis óhajtottuk volna, hogy ép a magyar címertan szakított volna az ósdi hagyománnyal, a mely a címert fegyverdarab nélkül képzelni sem tudja, s előbb tartana egy üres paizsot címernek mint egy jelvényt paizs nélkül. Pedig csak körül kell kissé nézni a középkori emlékek között, s mindjárt rájövünk, hogy a címer fogalmával az említett szabályokhoz ragaszkodó czopf-heraldikusok épenséggel nem voltak tisztában. Mert, nem is említve, miszerint a heraldika klasszikus idejéből való Bartolus egyenesen kimondja, miszerint a címer nem *pajzsra tett* kép, hanem általában csak kép s bárki által felvehető, a címertan számtalan példában czáfolja meg e tételeket. Címerek a XII. század óta vannak, de hiteles címeradományt a XIV. század előttről nem ismerünk. A régi címerek tehát mind önkényesen felvett jelvények s nagyon óhajtanók tudni, hány nemzedéken át kellett egy jelvényt viselni, hogy az «régi jog» alapján címerre válják? Az is tagadhatatlan tény, hogy sisakcímereket használtak, sőt adományoztak is hosszú időközön keresztül s ezeket ép úgy valódi címernek tartották, mint a pajzs-címereket. Hogy mindezek daczára a megszorítások egyik kézikönyvből s így a Bárczayéból sem hiányoznak, annak az okát abban véljük fellelhetni, miszerint mindenki érzi, hogy a középkori címer és a közönséges, minden időben és korban viselt jelvények közt valamely nagy különbség van. Kevesen vették azonban észre, hogy e különbözőség nem épen külsőségekben nyivánul, hanem az egész címeres intézmény szervezetében rejlik és abban áll: *a jelvény* bárki által felvehető s letehető, valamit szimbolizáló ábra, a *címer* pedig el nem idegeníthető tulajdont képező, a tulajdonos kilétét, származását mutató, hitelesítő erővel, szóval *jogi tulajdonságokkal* bíró kép. Bárczay érezte, hogy a közkeletű

definíció tarthatatlan, de nem volt bátorsága szakítani vele. Inkább érvelt erőszakolt módon mellette; könyvének első szakasza véges-végig a címer pajzshoz kötött voltát akarja bebizonyítani. Végül már azt is mondja, hogy «*az élő heraldika korában valóságos fegyver volt a címer*». E balvélekedés következtében, mint lejjebb látni fogjuk, sok egyszerűen megmagyarázható dolgot nem képes megértetni.

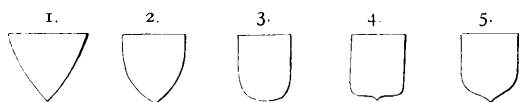
A címerek különféle nemeinek felsorolásánál kellemesen érint a magyar példák sokasága; ez és a következő, a címeregyesítésről és összetételről szóló rész, a magyar heraldikusra nézve igen tanulságos. Ez a rész egyike a legsikerültebbeknek. A kétes címerekről kimutatja, hogy azokat nemcsak hibásaknak nem tekintették, hanem mint a figyelmet magukra vonó különlegességeket épen kiváló családok vették föl. Gunycímerek állítólag csak nálunk fordulnak elő, ilyenek a Gutthai és Sánkfalvai családoké. Mint az illető oklevelek szövegéből kitünik, mindkét címeradomány teljesen komoly, az első épen nemesítéssel is össze van kötve, tehát a címerek gúnyos volta csak ábráik különösségében rejlik. Ilyenek pedig külföldön is bőven akadnak; például a régi német Ketzl család címere hármashalmon ülő majom, az ugyan-csak ősi Pfgner von Pfetrach család sisakdisze számrőfő, a Fröschlek középkori címere béka, de nagyon kérdéses, látott-e a középkori ember ezekben a címerképekben valami gúnyosat? A majom ezidétt a buja szerelem jelképe, s mint ilyent, az asszonyok mellé szokták volt pingálni, különösen a hol valamely szerelmes jelenetet ábrázoltak. De ismerünk XV. századi Mária-képet is, a hol a szent Szűz mellett ott ül a majom. Már pedig itt gúnyról szó sem lehet. Azt véljük, csak a mi szemünk lát neveltségeseget ezekben a címerekben, s jobb lenne a gúnycímer fogalmát törölni a heraldikákból.

Érdekes és fontos dolgokat találunk a következő: *Czímerjog* feliratu fejezetben. Szerző szerint címerhasználatra, illetve felvételre való jogosultsága van a nemeseknek, egyháznagyoknak és az egyházi és világi testületeknek. Mi ezt oda óhajtanánk módosítani, hogy a középkorban mindenki vehetett fel címert, a ki oklevelet kiállítani, tehát pecséttel élni jogosítva volt. Valójában pedig címerrel adományozta

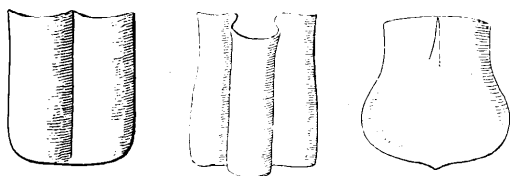
meg magát boldog, boldogtalan, még parasztko is. A magyar czimeradományozási jogszokásokra vonatkozólag számos adatot találunk, de oly módon összehányva, hogy a fejlődésről képet egyáltalán nem nyerhetünk belőlük.

A czimer-alkatrészekről szóló fejezetek kevés ujat tartalmaznak, de nagyrészt gyökeres, mindenütt azonos szabályokkal foglalkozván, nem is tartalmazhatnak. E részek fontossága abban rejlik, hogy az ingadozó, eddig meg nem állapodott elnevezéseket kodifikálják. Tekintve azt a nagy befolyást, melyet e munka műnyelvünkre kétségtelenül gyakorolni fog, szükségesnek látjuk mindazon műkifejezések felsorolását, melyek nézetünk szerint hibásak vagy jobbal pótolhatók.

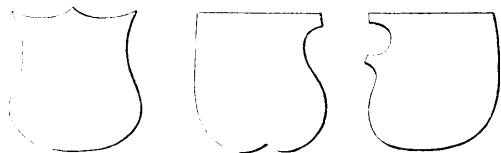
A pajzs alakjainak felsorolásánál háromszögünek nevezi B. úgy az 1., mint a 2. szám alatt ábrázolt pajzsokat; a 3. számú kerek talpu, a 4-ik csücskös talpu s az 5-ik hegyes talpu. Úgy véljük,

a második neve helyesebben csücsives, a harmadiké körives, a negyediké csücskös s az ötödiké ékelt pajzs. Tárca szerint a heraldikában csak az, a melynek jobb oldalán bevágás van a lándzsa számára. Ez tévedés. A valódi tárcsák igen sokfélék, de a heraldikában nem használatnak.

A heraldikában előforduló tárcsa-alakok pedig mind képzeltek s többnyire ilyenek:

Jó lenne ezt az elnevezést teljesen kiküszöbölni, legfeljebb csak zavart és tévedéseket okoz. Nevezzük az egyik oldalon kikanyarított pajzsot *egykarélyosnak*, a mindkét oldalon kivágottat pedig *kétkarélyosnak*.

A «*ruta*» nem más mint a dült négyszög

németből (Raute) barbáruul átvett neve s kár lenne becsempészni nyelvünkbe. A kerek pajzsot pedig Páriz-Pápai kedvéért *tatár-pajzs*nak keresztelni talán mégis felesleges régieskedés lenne. Hogy mi légyen a könyvben előszámlált lófej-, amazon- és cifra-pajzs, szerző elfelejti megmondani, mivoltukat csak a mellette álló idegen névből sejtjük. Főlöszlegesen elnevezések, melyek nélkül el lehetünk. Ellenben kimaradt két igen fontos és sűrűn előforduló pajzs-forma;

egyik a normann-pajzs, a másik az olaszoknál igen kedvelt középkori czimerpajzs forma, melyet talán hat, nyolcz stb. karélyunak nevezhetnénk.

A XVI—XVIII. század pajzsának keresztelt czimertábláit (*cartouche*) «*barokkrámás pajzs*»-nak nevezi könyvünk. Ezek azonban nagyobbára azon korban szerepelnek, a melyekben a barokk-izlésnek még hire sincs, sokféleségük miatt pedig egy elnevezés alá nem is foglalhatók. Ha le kell valahol az ilyeneket írni, úgy elég lesz a kor stílusa szerint renaissance-, rokokó-, barokk-, empire- stb. modoru czimertábláknak nevezni őket.

A heraldikai mázokról szólván, szerző a «prém» elnevezés helyett «*bundabőröket*» ajánl. Felesleges volna ellene érvelni, alig hiszem, hogy akadna követőre. Fontosabb ennél, hogy szerző vélekedése szerint a heraldika fénykorában a természetes színeket nem használták, hanem a régi «czimeres pajzs-készítők a természetes színhez legközelebb álló heraldikai színt használták».

Nem szerzőt, hanem úgyszólván az összes heraldikusokat kell ezért a téves állításért felelőssé tenni. Igenis szabályszerűnek mondhatjuk a régi heraldikában a mezők és herold-alakoknak az ismert hat heraldikai színnel való befestését, nem úgy azonban a természetes alakokét, mert ezeket éppen a heraldika fénykorában igyekeztek természetes színnel festeni s ábrázolásuk és színük egyéb, nem heraldikai képekével teljesen egyezik. Csak a későbbi kor, a romlott heral-

dika ideje tette szabályyá azt, a mi eredetileg technikai gyarlóság volt. Úgy vagyunk ezzel, mint a középkori heraldikai stylussal. A középkori ábrázoló-stylus ugyanaz a czimerekben, mint a miniatúrákban, mentül tökéletesebben tudták rajzolni az oroszlánt, annál tökéletesebben, természetesebben rajzolták a czimerekben is. A nagy Dürer czimereiben (pedig azok csak heraldikai szempontból is szépek) csupa természetes alak van, a kakas, az oroszlán természetesek, ha kissé merevek is. Mi azért stylizáljuk a középkor módjára czimeralakjainkat, mert czimereinknek, mint egy középkori institúció emlékeinek középkorias formát akarunk adni.

A heroldalakokat mesteralakoknak nevezi a munka s Mayert követve, ide számít minden, a pajzsmező geometrikus osztása és hasonló alakok rátétele által keletkezett pajzsképet. (P. o. a byzantinusokat, karikát stb. is.) E dologban az érdeműs Mayer s vele együtt szerzőnk is tévednek. Mert ha nem ragaszkodunk ahhoz, hogy a mesteralaknak karakterisztikonja, miszerint érinti a pajzs szélét, úgy lehetetlen lesz különbséget tenni a herold- és nem heroldfigurák között. Még így is nehéz. Mesteralak-e a hármass hegy a magyar czimerben?

A mező osztásának számtalan módja közül a nevezetesebbeket szóban és képben bemutatja könyvünk, többnyire magyar czimerekből merített példákkal. A régi *czölöp* és *pólya* elnevezés meg van tartva s kombinációik közül egyik-másiknak igen szerencsésen választott nevet a szerző. Legsikerültebbek: a szarufa (Sparren), a lék (Aussbrechung), dongás pólya vagy *czölöp* (Eingebogener Balken oder Pfal), palánk (Pallisade), paszománt (Bordure), bütykös *czölöp* (Propfpfal), ágas (Schäherkreuz), pillér (gefülltes Schäherkreuz); kevésbé találó elnevezések ellenben a következők: *telek* = Schildeck, canton, talán inkább *folt*; *süvegezés*, *gallérozás és rutázás* (cape, mantel és chausse), ezekre jó kifejezés az *ékvágás*; *nagyruta és ruházat* (grande losange és vètement) helyett ajánlanánk: rátett és kivágott dültnégyszög; a *rámándl* jobb szó a keret, *normándl* (Winkelmass) a derékszög.

A kereszttek ugyancsak a mesteralakoknál szerepelnek, még ha valamire rá vannak is tűzve. Szerző a teljesen azonos latin-keresztnél minden indokolás nélkül a következő neveket

használja: magas, latin-, kinszenvedési, husvéti vagy föltámadási és kalvária-kereszt. Ez ép úgy nevekkkel való játszás, mint az ugyanitt elé-sorolt Szent-Lázár-, Szent-Jakab-, Szent-Katalin-, mogyorós, avizi, alcantarai, toulousei kereszt, melyek mind fantasztikusan formált görög-kereszttek.

A czimerképek közül csak a nevezetesebbek vannak felsorolva; az oroszlánnal és a sassal hosszabb cikkek foglalkoznak.

Az oroszlánról adott példák részben igen csúfak, bár ennek inkább a rajzoló a főoka. Nem győzzük eléggé dicsérni, hogy a példák tulnyomóan hazaiak. E fejezet végén igen helyes tanácsokat ad a szerző a czimerképek ábrázolására és alkalmazására vonatkozólag.

Nem egészen érthetünk egyet azzal, a mit a következő fejezetben a sisakokról találunk.

Szerző különbséget tesz a Topfhelm és a Kübelhelm között, elnevezvén az elsőt csupor-, a másikat csöbör-sisaknak. Ismert dolog, hogy ez a különbség nem létezik, s szerzőt is csak a német elnevezések téveszthették meg, mert a két fajta sisakhoz adott ábrái is nagyon hasonlítanak egymáshoz. Legjobb lesz tehát a kettőt egy néven nevezni fazék-sisaknak; a csupor kis edény, a csöbör hordófajtát jelent, és így egyik sem illik úgy rá, mint ez. A csörös- vagy csörösisak elnevezés már annyira meghonosult, hogy helyette ujat ajánlani kár lenne. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy német neve: Stechhelm, nem a sisak szurós voltától ered, hanem attól, hogy a Stechen-nek nevezett tornaviadalnál használták.

Ez utóbbit miért, miért nem, a hadi sisakok közé foglalja könyvünk, ellenben a torna-sisakokhoz veszi a «pántos és rostos» sisakokon kívül a «salade»-ot (vassüveg), sőt a teljes-sisakot is. Az első megkülönböztetés egészen felesleges; a rostélysisak név úgy is használatban lévén már, elég jól megfelel. A Salade s a teljes arcvértes-sisak (bourguinot) pedig, mivel kimutathatólag egyikén sem viseltek volt sisakdiszt, a czimertani sisakok közé nem számítható.

A sisakdisztről¹ szóló általánosságok teljesen

¹ Helyesebbnek vélem ezt a szót a B. által használt oromdisz helyett.

érthetetlenek. Szerző összefüggést lát az ókori sisakcífraságok s a középkori sisakdiszek között. Szerinte sisakdiszt szabadon választhatott mindenki s minden plasztikus tárgy a sisakon: sisakdisz. A sisakdiszek úgy keletkeztek, hogy előbb a czimerképeket ráfestették a sisakra, majd később a XIII. századtól feltűnnek a plasztikus diszek. A heraldikai oromdiszes sisak pajzs nélkül értékesebb jel volt, mint a czimeres pajzs, mert oromdiszes sisak viselésére csak a nemesség volt jogosítva, ellenben czimeres pajzst polgári személyek és testületek is használhattak stb. Mindezek teljesen ellentmondanak egymásnak: ha kiki szabadon választhatott sisakdiszt, úgy hogy becsülhették azt többre, mint a jogi lényegű pajzs-czimert? Ha a sisakra festett czimerképből fejlődött ki a plasztikus sisakdisz, hogy van akkor a közte és az ókori sisakcífraságok közt összefüggés?

Ezek a zavart nézetek onnan származnak, hogy a szerző mindig ki akarja egyeztetni a régi tekintélyes írók theoriáit, az emlékekből nyert tapasztalati igazságokkal. Látja, hogy egy bizonyos korban egyenrangú, sőt többre becsült a sisakczimer a pajzsczimernél, de mert mesterei, Gatterer, Hefner és társaik nem akarnak tudni pajzs nélküli czimerről, ő sem meri valódi, egyenrangú czimernek mondani azt, a mely nincs pajzsra helyezve. Összezavarja a tornákon, mummerájokon viselt többnyire tréfás sisakdiszeket is a sisakczimerekkel. Pedig a dolog igen egyszerű és érthető. A sisak, ép úgy mint a paizs, csak azért szolgál alapjául a czimerképnek, hogy a czimer tulajdonosának nemes voltát, tornajogosultságát mutassa. Mikor a lovaspajzs használata úgy a valóságban, mint a pecséteken nagyon elterjedt a nem nemesek és a nem tornaképes szabadok között, akkor vették szokásba a pajzs helyett a *tornasisakot* nemesi jelvényül. S ez a jelentősége a sisakoknak a legújabb időkig fenmaradt. A polgári czimerekben *hadi* (és nem torna-) sisakot adományoztak a fejedelmek. Francia- és Spanyolországban még ma is a sisakok formája és állása fejezi ki valakinek nemesi rangfokozatát s szokásban van a nemesség jelzésére a névjegyre csupán egy czimertelen sisakot nyomtatni, a Németországban és nálunk használt czimerek és koronák helyett.

A sisakdiszek nemeiről szólva, szerző a Schirmbrettet szóról-szóra *ernyő-deszkának* fordítja, bár szótárában ugyanez *tábla* nevezet alatt fordul elő. Ha választani kell a kettő között, inkább az utóbbit ajánljuk. *Tegez* szerinte a heraldikában egy csomóba kötött tollak foglalatját jelenti, már pedig tegez alatt a nyilvessző-tartót értjük. Mig a szarvak, szárnyak és süvegekkel igen bőven foglalkozik, addig egészen hallgat több, a magyar heraldikában domináló sisakdiszről. Így nem említi a kardot tartó kart, mely mint katonai jelvény a XVI—XVII. század folyamán igen sok czimerbe s még több sisakra került, vagy az oroszlanok sokféle fáját, sem a sűrűn használt griffet, szarvast orrszarvút, pelikánt és darut. Pedig mindezek azért fontosak, mert a magyar heraldika specialitását képezik, szemben a németek szarv és szárny sisakdiszeivel.

Égész fejezet jut a sisaktakaróra, melyet a szerző *orrjegynek* keresztelt, Tagányinak a Századok XXVII. folyamában a beszterczei szószedetéről irt dolgozata alapján. Nem lehetünk Tagányival egy nézetben, mert világos, miszerint az orrjegy a bécsi kódexben következetesen függöny, szunyogháló értelemben használtatik; a beszterczei és a schlagli szójegyzékek ugyan a hadi szerszámok közt említik, de mindkettő *coma* szóval fordítja, a mi sörényt, üstököt, forgót jelenthet, de sisaktakarót nem. A mit Tagányi a sisaktakaró eredetéről tud, az már csak mese számba mehet. Tessék nekem régi *hadi* és nem torna-sisakot, (vagy ilyennek ábrázolását) mutatni a keresztes háborúk idejéből, a melyen sisaktakaró van! Csatában az ilyen lepedő-féle saját gazdáját vitte volna romlásba. A sisaktakaró a tornákon divatba jött ékesség volt, s használata a XIII. század végétől a XV. elejéig terjed, azután pedig csak festve, képen ábrázolva él tovább. A sisak csucsára sohasem szokták volt tüzni s ezért aztán téves az egész etimologia: orrjegy = a sisak *orrára* erősített lepedő, a mely ismertető *jegyül* szolgál. Ilyen szófabrikálást az ötvenes években elkövettek ugyan, de a jámbor középkorban nem; akkor még, hála Istennek, nem voltak szócsináló nyelvészeink. Ajánljuk, maradjunk meg a sisaktakaró mellett, vagy ha ez nem tetszik, nevezük akár sisak-lebbentyünek.

Bárczay a szóval együtt a sisakdisz helytelen származtatását is átvette Tagányitól, de mégis érezve a dolog abszurd voltát, ezzel a helyreigazítással: «Biztosra vehetjük, hogy az efféle (a nagyobb, kendőszerű) orrjegyek a valóságban nem, csakis a festett czimerképeken léteztek». A sisakdisz színeit illetőleg szerző elfeledett éles határvonalat vonni a középkori és az ujkori heraldikai szokás közt. A középkori szokás minden színvegyületet megtűrt a sisaktakarón, ismerünk II. Lajos idejéből 5—6 színből összeállítottakat. A színekre vonatkozó szabályok csakis azon időponttól vannak érvényben, a melytől kezdve a sisaktakarót a teljes czimer organikus részül volt szokás tekinteni.

A hetedik fejezetben a külső diszek vannak ismertetve. A czimerhez szorosabban tartozó pajzstartók, czimersátrak, palástok és zászlókon kívül még a méltósági, tisztségi és nemességi rangjelvények, a badge, valamint a csatakiáltás és a devise sorolhatók ide. A rangjelvényeknél megemlíti a munka azon régi nézetet, hogy a XIII—XIV. századi főméltóságaink pecsétein sűrűn előforduló pólyás czimerek tulajdonkép rangjelvények. Véleményünk szerint ez a hit téves. Nem rangjelvények azok, hanem az ország valóságos és rendes czimere, a melyet némelyek azért vésettek a pecséteikre, mert még nem volt családi vagy személyi jelvényük, esetleg mert az ország czimerét a magukénál előkelőbbnek, több tekintélyt nyujtónak tartották. Ez az ország-czimer pedig volt egy vagy több pólya illetve vágás, piros és fehér színben váltakozva.

Egész más kategóriába tartoznak a méltóságot mutató olyan jelvények, a minőket a szerző Grünenberg után mutat be, mint p. o. a serleg mint a főpohárnok, a pallos mint a főmarsal jelvénye stb.

A nemesi rangjelzések közül kimaradt a fentebb már említett mód a sisakok formája és állása által. Igaz, hogy nálunk ez nem divott és nem is divik, de a nyugaton közkeletű.

A könyvnek legérdekesebb részei közé tartozik a badge-ről szóló. Nagy kár, hogy a szerző itt is, mint több más helyen, vagy nem tudott tisztába jönni a fogalmakkal, vagy nem volt képes azokat kellőképp kifejteni és meghatározni. Ha a hosszú értekezést elolvassuk, még mindig

nincs róla tudomásunk mi is a badge tulajdonkép? Pedig a meghatározás elég könnyű és egyszerű. Badge alatt értjük az Angolországban divatos azon személyi s ritkábban családi jelvényeket, melyek hol a czimerképpel vagy a sisakdiszszel egyeznek, hol ismét attól különböznek, de mindig pajzs, sisak vagy más egyéb szokott alap és keret nélkül használatnak. Egy példa még jobban megvilágítja a kérdést. Az én czimerem p. o. oroslán, de mivel oroslánt sokan viselnek s még családom más ágaitól vagy tagjaitól is óhajtanám czimeremet megkülönböztetni, tehát a gyűrűmbe az oroslános czimer mellé egy tetszésszerű jelvényt, mondjuk rózsát vésetek. Avagy a czimert elhagyva, csak a rózsát, mint személyi jelvényemet használom. Ha aztán az utódok is használják ezen személyi badge-met, úgy az családi jelvénynyé válik. Keletkezésének okával különben az angol heraldikusok sincsenek tisztában.

A következő fejezetben a czimertöréssel ismertet meg a munka. Czimertörés a czimernek minden megváltoztatása, mely egy törzsbe vagy családba tartozó czimerbirtokosnak egymástól való megkülönböztetésére szolgál. Az angol nemességnél használatos komplikált, (de helyesen és következetesen ritkán használt) törési mód ismertetésénél jobban érdekel bennünket annak konstatálása, hogy nálunk rendszeres és szabályszerű czimertörést nem lehet találni. Azok a példák, melyeket Bárczay a czimertörésre nézve felhoz, egytől-egyig hamisak. Így tudjuk, hogy az Aba-nemzetségbeliek pólyás czimere nem más, mint az átvett ország-czimer, a nemzetség ősi czimerképe a sas volt. Hogy pedig a pólya egy helyen egyszeres, más helyen többes számban fordul elő, az egyáltalán nem személyi vagy ági megkülönböztetés akar lenni, egyszerűen csak azt mutatja, hogy a vágások vagy pólyák száma az országczimerben ez időben még nem volt megállapítva. Nem tört a Rátót-nemzetségbeli Roland nádor czimere sem. Itt az ország második, kettős kereszt czimere a nádor családi czimerképe, a hárslevél által van környezve. A kereszt nem törés, hanem az ország-czimer. A Guthkeled-nemzetségbeliek oldalékeinek száma is csak a pecsétmetszőtől függött.

Sorrendben kilencedik helyre jutott azon

fejezet, melynek a könyv elején lett volna helye: *a czimerleírás*. Szerző szerint a blazonálás kétféle: szakyszerű és népies. Az első legyen rövid, logikus és jellemző, a másodiknál is meg kell lenni mindezen tulajdonságoknak, de ez mégis bővebb lehet. Ilyen distinkciók pedig igen alkalmasak arra, hogy a nem szakembert teljesen megzavarják. Vagy jó a *«szakyszerű»* leírás s akkor, a ki ismeri a heraldikai alapfogalmakat, az meg fogja érteni, vagy rossz, s akkor a szakember sem érti. Heraldikai ismeretek nélkül pedig bárminő *«népszerű»* czimerleírást megérteni teljes lehetetlenség. Szerencsére a szerző csak a szakyszerű blazonnal foglalkozik s ezt szabatosan és könyvében szokatlan rendszerességgel teszi. Ez a fejezet általában véve valamennyi közt a legjobb s a benne foglalt szabályok megismerése s betartása véget fog vetni a nálunk nagyon kedvelt dagályos és fellengző czimerleírásoknak.

Kevésbé sikerült a czimer-szimbolika ismeretése, kimaradván a legfontosabb, a beszélő czimerek. Pedig erre is akadt volna akárhány hazai példa, a Hárfás, Darvas, Kardos, Kossuth, Mór, Nádasdy, Pika, Sulyok, Szentkereszti stb. családok czimerei, nemkülönben azokéi, kiknek nevei a természetiek sorából vannak véve: Farkas, Bika, Holló, Medveczky, Sárkány, Gim, Veréb, Szarka stb.

A következő rész a zászlókról szól. Nagyon érdekes, hogy itt szerző a könyv elején hangoztatott azon teóriáját, miszerint czimer *csak pajzsba foglalt jelvény* lehet, egyenesen megczáfolja, azt tanítván, hogy *«heraldikailag leg-helyesebb a zászlót heraldikai keretnek vagy alapnak tekinteni, mint a pajzsot s a mesteralakot és czimerképet pajzs és czimerfödél nélkül helyezni rá»*. Ha kissé figyelmesebben olvassa Bartolust és jobban megvizsgálja a középkori emlékeket, rájött volna, hogy akármilyen tárgy lehetett középkori felfogás szerint czimeralap.

E résznek egy pontja a magyar zászlóval foglalkozik, kár, hogy a szerző megelégedett egynemely ismertebb példa felsorolásával, s nem iparkodott megfejteni azon önkényt kínálkozó kérdést, a mely a magyar zászló színei és a vágásos czimer közti viszonyt illetőleg felmerül. Mint alább Magyarország czimeréről szólva is említjük, véleményünk szerint a vörös-

fehér (vagy fehér-vörös) csiku zászló szolgálta legelőbb az Árpádok oroszlanos czimerének alapul. Sajátságos, hogy Bárczay a francia trikolorót, mely állítólag 1789-ben keletkezett, tartja a legrégebb nemzeti színnek, holott maga is elmondja (319. l.), miszerint már Mária-Terézia oklevélben magyar színnek deklarálja a vörös-fehér-zöldet.

A 11-ik fejezet a rendeknek és rendjeleknek van szentelve. Aránytalanul terjedelmes a többiekhez képest s jórészt nem tartozik a heraldikába. Úgy hisszük, hogy a czimertanhoz csak a rendi jelvények ábrázolásai s a czimerekkel kapcsolatos használati módjának van köze, s a sok egyházi és világi rend felsorolása, miután egy-két kivétellel czimereken nem is szokták jelvényeiket feltüntetni, elmaradhatott volna. A magyar lovagrendek közül a Szent-György és a sárkány-rendet ismerteti szerző, ez utóbbit elég bőven, ellenben a Szent-István rendet, nem lévén törvényeink által szentesítve, az osztrák lovagrendek közé sorolja. Nem ismeri azonban a magyar lovagok rendjét, melyről Megiser Jeromos 1593-ban emlékezik, sőt a lovagok habitusát képből is közli. E rendről különben ötven évvel később De Rouck Tamás is megemlékezik. Úgy látszik, célja a török kiűzése volt, érdekes lenne története után kutatni. Hiányzik azután sok *középkori* rend, illetve rend-jelvény ismertetése is. Így hogy többet ne említsünk, a Perényi János sírkövén is látható cyprusi rend s az arragoniai kannarend.

Az ezután következő Magyarország czimeréről szóló fejezetet, bár különösen érdekes ránk magyarokra nézve, nem tartjuk szükségesnek bőven ismertetni, mert az még a könyv megjelenése előtt egész terjedelmében napvilágot látott e folyóirat hasábjain. A szerző jeles fejtegetésével mindenben egyetértünk, s csak a pólyák, illetve vágások eredete felől óhajtunk egyet-mást elmondani, mintegy pótlékképpen. Szerző úgy véli hogy a vágások a XII. század utolsó tizedeinél nem régebbiek s újabbak az oroszlánál. Úgy hisszük, előbb voltak a nemzetek és törzsek színeit viselő, a csatában jelül szolgáló zászlók, mint czimerek. Mi a piros-fehér csikos zászlót ősi, még a czimerek használata előtti korból való *nemzeti* jelvénynek tartjuk, melyeket aztán

akkor, midőn nyugati szokás szerint az Árpádok is czimert kezdtek viselni, a királyok családi czimerükkel egyesítettek. De a nemzet csak ezt ismerte el jelvényeül, mint azt a méltóságok pecsétein előforduló országczimer mutatja, a hol oroszlánnak semmi nyoma. Azt, vajjon az oroszlán ősi jelvénye volt-e az Árpádok törzsének, vagy csak a czimeresség korában vette azt fel, érvényesen eldönteni alig lesz valaha lehetséges. A királyi buzogányon levő oroszlán mindenestre az előbbi mellett bizonyít. A pávatoll mint sisakdisz egyszerűen úgy jutott a magyar czimerbe, hogy keleten, a főméltóság jelzésére a fővegen viselt pávatollak szolgáltak s e szokást a magyarok magukkal hozták új hazájukba. Itt előbb talán királyok s vérbeli hercegek kiváltsága lehetett, idővel pedig az előkelőbbeknél közszokássá vált.

Nagyon elmés és követésre méltó dolog, a mit szerző a magyar országczimer rekonstruálására vonatkozólag ajánl. Az Árpádok oroszlánjainak mint pajzs-tartóknak s a két ősi czimeres sisaknak bevétele historiatlan helyesebbé, s heraldikailag szebbé tenné czimerünket. Fájdalom, ilyesmik iránt igen kevés az érzék azokban, a kikre a czimer illetén megváltoztatása tartozik s e szép terv bizonynyal hosszú ideig nem valósul meg.

A jó nagy terjedelmű 13-ik fejezet az egyes államok nemességének szervezetével, s intézményeivel ismerteti meg az olvasókat. Nehéz lenne megmondani, mit keres egy heraldikai kézikönyvben a nemesség jogainak és kiváltságainak ismertetése, vagy a családnevek eredet szerinti osztályozása, a vérségi összeköttetések táblái, a rangfokozatok s más hasonló «nemesi kézikönyvek»-be való dolgok. Ezek hiánya nem kisebbitené a munka értékét, sőt növelné, mert jelenlétük határozottan árt a mű tudományos jellegének.

A tornával, mely a czimerek fejlődésénél nagy fontossággal bíró tényező volt, a 14-ik fejezetben foglalkozik a szerző. Azonban hiában keresünk benne a czimertanra vonatkozókat. El van mondva röviden a tornák története, egyik-másik viadal módjának ismertetése, úgy, a mint azt a német és franczia kulturhistorikusoknál bőven és terjengősen, de rendszerint tévesen megírva találhatjuk, de szó sincs arról,

miként módosultak a czimerek a tornák következtében, hogy jöttek a czimeres sisakok a tornajátékokon divatba, mi különbség van a sisakra téve ábrázolt czimer és a tornákon viselt tetszés szerint felvett sisakjelvények közt, mi volt a Helmschau és mik voltak a tornákon szereplő heroldok, persevantok, kikiáltók, roi des armes-ek, s miféle szerep jutott ezeknek az újabbkori, úgynevezett diplomatikai-heraldika létrejötténél? Ezek s más hasonló kérdések képezik a czimertan historiai részének alapját, megfejtésük nélkül maradunk ott, a hol Spener, Gatterer, Schmeizel voltak ezelőtt egy-két száz esztendővel: a heraldikai mesélgetésnél.

A 15-ik fejezet a heraldika kutforrásai czimert viseli. A forrásokat Bárczay így osztályozza: *A)* czimerlevelek, *B)* czimeres könyvek, czimer-tekercesek, torna-könyvek, *C)* pecsétek, *D)* mindazon tárgyak, melyeken czimer van diszítés gyanánt. A fejezetet a heraldikai irodalom ismertetése zárja be.

Szerző a czimerleveleket elsőrendű kutforrásnak tartja, mert belőlük a czimerek mázait is megismerhetni. Ezzel a nézetével valószínűleg egyedül áll, mert kiki tudja, hogy a pecsétek először is korra nézve 200 évvel megelőzik, másodsor számban végtelenül felülmúlják a czimerleveleket, jogi természetüknél fogva hitelesebbek a gyakran csak valamely torna- vagy vadász-ünnepély alkalmából adományozott czimerleveleknél, végül mivel pecséteken egész nemzedéksorok czimereit lehet tanulmányozni, a heraldika fejlődésére nézve páratlanul becsebbek. Még második helyre se mernők tenni a czimerleveleket, mert hiszen a sirkövek, faragványok ugyancsak több és régibb czimerrel ismertetnek meg, mint az oklevelek. Hogy pedig a középkori, sőt részben még a XVI. századi czimerek ismeretére nézve jóval fontosabbak a czimerkönyvek az armálisoknál, azt ki ki beláthatja, tudva azt, hogy ép a legrégebb, legnevezetesebb czimereket már igen korai időben használó családok nem szereztek czimerleveleket, s czimereik mázait csak czimeres albumokból s késői publikációkból állapíthatjuk meg. S végkép utolsó helyre kell helyoznunk a czimerleveleket, ha eszünkbe jut, miszerint nem kis része azon családoknak, melyeknek egyes tagjai Zsigmond alatt czimert nyertek, nem

ezzel, hanem egész más czimerrel élt, s a czifra armálissal épenséggel nem dicsekedett.

Nálunk részben a Turulban egyre-másra közölt szép középkori czimerlevelek okozták ezt a balvélekedést. Általán véve tulbecsüljük középkori armálisainkat minden tekintetben, még számban is. Bárczay csak a közhiedelemnek szószólója, midőn azt mondja, hogy «hazánk czimerlevelekben gazdagabb, mint Nyugat-Európa bármely országa, mert eddigelé 151 1526. előtti eredeti, hiteles, czimerfestésű armálist ismerünk».

Hagyjunk fel ezzel az ábrándunkkal. Hazánk czimerlevelekben épenséggel nem gazdag a németekhez arányitva, hiszen csak Zsigmond mint római császár 200-nál több czimerlevelet adott ki egy maga! Ellenkezőleg. A magyar embernek a nemességről alkotott fogalmai egészen elütők a külföldé, különösen a Németországétól. A magyar nem külsőségekben, czimerekben, torna-jelvényekben, rendjelekben látta a nemességet kifejezve, hanem jogokban. Nem is nagyon kapkodott czimerek után s érdekes, hogy a XVI. században, midőn a czimer jogi jelentőségét úgyszólván teljesen elveszti (minek okát talán abban kereshetjük, hogy a hitelesítés eszközévé az okleveleknél a pecsét helyébe az aláírás lép), akkor legjobban osztogatják külföldön a czimerleveleket, míg nálunk annyira semmibe sem veszik, hogy a XVI. századbeli pecséteink legnagyobb részén csak sablonos jelvényeket (kardot tartó kar, oroszlán, liliom stb.) látunk a családi czimerek helyén.

Az 1526 előtti magyar czimeradományoknak majdnem fele Zsigmond korára esik, s a tornákkal áll közvetlen összefüggésben. Legtöbbnyire nem is tartották egyébnek az így nyert czimert torna-jelvényénél, s a család hiteles czimeréül egész más ábrát viselt. Bárczay összeállította az ismert mohácsi vész előtti czimeradományokat, számszerint 151-et, a mihez még 13 olyan járul, melyeknek hollétéről nem volt tudomása. E jegyzék természetesen igen hiányos (hogy mást ne említsünk, hiányzik belőle a Praynál regestában kiadott Gosztonyi János püspök armálisa 1467-ből) s idővel e szám meg fog kétszereződni.

A czimeres könyvek, tekercsek és torna-könyvek elősorolása minden rend nélkül törté-

nik, úgy hogy egy 1396-ból való hollandi czimerkönyv a Züricher Wapperolle elé kerül, a Sancti Christophori von Arlperg Bruderschafts-Buchja pedig egy csapat XV. századi után. Nagyon felesleges volt 66 nem hazai czimerkönyvet felsorolni, köztük egész csapat XVI—XVIII. századit, pontosnak és hitelesnek nem mondható ismertetésekkel; ellenben igen sajnálható, hogy a hazai hasonnemű kéziratok lajstroma nagyon szerény helyet foglal el. Legrégibb hazai (?) czimeres kéziratul a Korjenity Neority-féle *raguzai* czimerkönyv szerepel, egy notorius hamisítvány, a melyhez hála istennek semmi közünk. Igaz, hogy legrégebb czimeres albumaink, a Haller-nemzetségekönnyv, a Zichy-kódex, a számos társulati emlékkönyv, nem sokkal régiebbek a raguzai czimerkönyvnél, de már még sem érdemlenek akkora megvetést, hogy azzal egy sorban említsék őket. Vannak azonban nekünk egyéb czimerábrás könyveink is, melyek a XIV. századig visszamennek, de a melyekről a szerző teljesen megfeledkezett. Első helyen áll ezek közt a képes krónika. Persze, hogy nem czimerkönyv vagy tekercs, de legrégebb színes czimer-ábráinkat mutatja. Azonban ne felejtjük el, hogy a külföldről elősorolt 66 darab közt ép a legbecsesebbek, mint a Petrus de Ebulo, a Weingartner Liederhandschrift, vagy a Balduineum ép úgy nem armorialnak készültek. Nem lett volna szabad említetlenül hagyni a XIV—XV. századból való azon kódexeinket sem, a melyeken a tulajdonos vagy a készítő, megrendelő, stb. czimere látható. Ilyen p. o. a Stephth Henrik által festett szép misekönyv 1377-ből, Albert, IV. László, Mátyás, Beatrix, Ulászló, Vitéz János, Geréb László, Garázda Péter, Kinizsiné és sok más könyveinek festett czimerekkel ellátott példányai. Ezeket a forrásokat ép csekély és szerény voltuknál fogva nem szabad, nem lehet mellőzni.

A pecsétekről ugyanolyan ismertetést kapunk, mint fennebb a tornákról. Minden van benne, a mi a pecséttanra, de úgyszólván semmi, a mi a heraldikára vonatkozik. Még csak az sincsen megemlítve, mikor kezdték először a czimeres pecséteket használni, mikor jöttek divatba a sisakczimeres, mikor a teljes czimerképes pecsétek. Sirkövekről, faragványokról, gyűrűkről, ötvösművek, rajzok és festmények-

ről csak épen annyi van mondva, hogy léteznek. Érmekről, melyek pedig majdnem a pecsétekkel egyenrangú forrást képeznek, még csak említés sincs téve. Látszik, hogy a boldogult szerző e részt már csak futtában, minden előkészület és anyaggyűjtés nélkül dolgozta, nagy kárára a munkának s vele a magyar irodalomnak.

A heraldika irodalmával foglalkozó fejezet még az előbbinél is gyöngébb, pedig kézikönyvekben, melyeknek hivatása az alapot megadni s a továbbképzésre az utat megmutatni, mindig kiváló fontossága a bibliográfia. Nem tudni, szándékosságból-e vagy csak a sietős munka okozta tévedésből, szerző kizárólag csak a theoretikus heraldikai munkákat, a kézikönyveket sorolja fel, ellenben egyetlen egy czimeres-könyvet, armorialt vagy pecsétani művet sem említ meg, daczára, hogy ezek, mint a heraldika anyagkészletének raktárai, mint források, melyek nélkül a theoretikus heraldika nem dolgozhatnék, jóval fontosabbak amazoknál.

A külföldi ilyenmü irodalom kimaradása még nem is olyan gyökeres hiba, mert a magyar heraldikus ritkábban szorul külföldi czimeres-könyvekre s megtalálhatja a legfontosabbak czimeit akármelyik modern czimertanban. De a magyar heraldikai irodalom s a magyar czimeres-könyvek teljes czimsorozatának nem volna szabad hiányzani, sőt benne kellene lenni a pecsétani s részben a genealogiai munkáknak is.

A külföldi irodalomból felsoroltak nem a legjobban vannak összeválogatva s a czimek részben hibásan közölvék. Mindjárt Bartolus híres Tractatusánál hibás az első nyomtatásra vonatkozó adat. Ugyanis az legelőbb nem 1482-ben, hanem 1472-ben Velenczében, Speieri Vindelinnél jelent meg. A bő czimmásokkal közölt német, franczia s angol apró, ephemer értékű kézikönyveket nagyobbára felesleges volt megemlíteni. E mellett hiányzanak a legfontosabb modern munkák. Mayerfels-ről el van ugyan mondva, hogy nevezetes czimertani író, sőt Hefnerrel való híres polemiája is meg van (hibásan) említve, de munkájának, melynél jobbat még a heraldikáról nem igen irtak, a czimét hiába keressük. De nincs ott ellenfelének, Hefnernek főműve se, sőt kimaradt azon munka is,

mely e rész összeállításánál a szerző fő forrása volt: a Seyler Geschichte der Heraldik-ja is.

A magyar czimerészeti irodalomból, mely alig másfél oldalnyi helyre szorult, csak rövid czimét adja a Páriz-Pápai, Palma, Schmeizel, Nyiri és a Nyáry Albert munkáinak, pedig ezek a tartalmi ismertetést inkább megérdemelték volna (már t. i. magyar szempontból) mint Harsdörfer, Höpking stb. könyvei. De hol vannak a többi heraldikával, pecsétismével, a szent koronával, családtörténettel foglalkozó munkáink? Igaz, hogy ez az irodalom szerény, nem nagy, de bármilyen kicsiny is, vagy talán épen azért fontos és megbecsülendő ránk nézve.

Különösen vártuk a magyar és a magyar vonatkozású nyomtatott czimergyűjtemények lehető teljes felsorolását. Vannak magyar czimerkönyvek, melyek ritkaságuknál fogva alig pár buvár előtt ismeretesek, pedig fontosságuk nem csekély. Ilyen például a *Burgstalleré: Insignia Spectabilium Perillustrium ac Nobilium Familiarum Inclyti Regni Hungariae. 1779.*, melynek én eddig hat decasát láttam, pompás, rézbe metszett s kézzel színezett czimerekkel. E kötetben nyolcz olyan czimer van, melyről a magyar Siebmacher mit sem tud: Fichtl, Hersics, Leich, Metzner, Ochs, Trey, Windisch és Wolmuth. Ezek közül Nagy Iván csak az Ochs, Windisch és Wolmuth családról emlékezik.¹ Vagy a *Korabinszkyé: Abbildungen verschiedener Familienwappen im Königreiche Ungarn. Pressburg, 1787—90.* Ennek csonka, 107 színezett rézmetszetű czimert tartalmazó példánya birtokomban van s a boldogult szerzőnek annak idején mutattam is. Ilyen a Günther és Grimm-féle Magyar czimertan, 200 (vagy talán több is jelent meg?) magyar család czimerével s a mit legelől kellett volna említenem, az Adami-féle nagy-szerű sorozat szépen rézbe metszett családi czimerekkel. Mindezek és sok más nincs itt, de még Nagy Iván munkájának a czime sincs pontosan megadva.

A kötetnek majdnem harmadát foglalja el a «Heraldikai szótár». Nem kis fáradsággal járt nálunk elkészíteni, mert hiszen czimerészetünk

¹ Nagyon lekötelezne, a ki e munkának egy példányát a szerkesztőség útján használatra rendelkezésemre bocsátaná, vagy pedig bővebb felvilágosítást adna róla.

a legujabb időkig nem volt, czimerleveleink latinok voltak s nyelvünkől a műszavak úgy szólván teljesen hiányoztak. Nyáry kísérlete nem a legjobban sikerült, czimertani iróink legtöbbje össze-vissza használja a magyarságot merőben megcsufoló s a jelzett tárgynak meg nem felelő műszókat. Bárczay, kiben tüzes magyar lélek lakozott, nagy buzgalommal irtogatta az idegenszerű kifejezéseket és sokszor sikerrel. Főéremének mégis nem ezt, hanem azt tartom, hogy inkább kihagyott magyar szólajstromából egy csomó heraldikai kifejezést, mintsem hibás, nyelvünk szellemével és alkotásával ellenkező műszavakat tákoljon össze. Egy-egy jelző hiánya okoz ugyan nehézségeket a czimerleírásoknál, de korántsem hiba, míg meggyökeresedett rossz szókat kiirtani s jobbal pótolni majdnem lehetetlen.

A szótár bővebb, mint kellene lennie; a főnevek jó része felesleges. Minden szókönyvben meg lehet találni az ablak, agár, ágyu, ajtó, alabárd, alma stb. szókat; azon joggal, mint ezeket, fel lehetett volna venni az összes érzéki tárgyak neveit, mert alig van olyas tárgy a mi czimerképül ne szolgálna. Ellenben számos jelző hiányzik, még néhány olyan is, a mely a szövegben szerepel. P. o. dongás (eingebogen), meglékelt (durchbrochen), paszomántos (bordirt) stb.

Néhol kétféleképp fordít egy szót. Diszített, a szótárban ornatus, geschmückt, geziert, a 83. lapon: diszített czölöp = belegter Pfal, a szójegyzékben Belegt = megrakott.

Az idegen nyelvű, részben számos olyan kifejezéssel találkozunk, melyet magyarra csak körülírva tudott lefordítani a szerző. Például: *Abgehauen*, «levágott emberi és állati testrészekről mondják, ha sima vágással történt a törzstől való elválasztásuk» (= lenyesett); *accantonato*, «a keresztről mondják, ha a pajzs mezejében a keresztágak közötti szögletekben tárgyak vannak» (= megszállott); *attraversato*, «állatról, ha valami tárgy pl. pólya rajta keresztbe van fektetve» (= áthidalt); *bourdonné* «olyan tárgyról mondják, melyek mint a zarándokbot, golyóban végződnek» (bunkó vagy buzogányos); stb.

Nem tudott megbirkózni a *behuft*, *beringt*,

beschellt stb.-féle kifejezésekkel sem s így adja őket vissza: *behuft*, «patás, ha a pata nem fekete»; *beringt* «1. a galamb csőrében ha gyűrű van, 2. ha a medve, bika stb. orrában karika van»; *beschellt*, «csörgős». Pedig van megfelelő és magyaros kifejezés ezekre is: felpatázott, felgyűrűzött, felcsörgözött stb. Ép ily nehézkes e meghatározás: *bewaffnet*, «állatokról, ha karmukkal vagy lábukkal kormánybotot, fegyvert, zászlót stb. tartanak», holott valójában: vértezett, vagy felfegyverzett az állat, ha teste színétől elütő csőrt, karmot, patát, azaz fegyvert visel.

Hogy ilyen hibák csusztak be az első magyar heraldikai műszótárba, azon sem csodálkozni, sem megütközni nem szabad. Nem egy ember s nem egy év munkája az. Sok gáncs, sok javítás, igazítás kell hozzá, míg a szógyűjtemény csak meg is közelíti a francziát vagy az angolt. Az érdem a kezdeményezőé marad; megrostálni, kiegészíteni a meglévőt könnyű, kezdeményezni, alkotni nehéz. S Bárczay jórészt helyes ösztönrel válogatta össze kifejezéseit, a mint azt fennebb, a hol a czimerképek és mesteralakokról szóló fejezetet mutattuk be, már demonstráltuk. Sok műszava örökéletű leend heraldikánkban, s használni fogják őket akkor is, midőn már alkotójukat régen elfeledték.

Végére érve a könyvnek, úgy tetszik, mintha hibái számosabbak lennének előnyeinél. Mégis azt kell mondanunk, hogy a megjelenése így is, a mint van, nyereség irodalmunkra nézve. Sajnálunk kell, hogy a szerző oly korán kibocsátotta munkáját kezéből, mielőtt még teljesen megérett volna, másrészt örülünk, hogy így történt, mert ha munkája megjelente előtt ragadta volna el a végzet, talán kéziratban maradt volna a *Heraldika kézikönyve*. S ki tudja hány évnek kellett volna eltelni, míg valaki bátorságot vett volna egy munkával előállni? Mert azzal mindnyájan tisztában vagyunk, hogy nálunk czimertant írni nem könnyű feladat, hiszen az anyaggyűjtésnek is csak legelején vagyunk. S ezért kell a Bárczay könyvét enyhén megítélnünk. Két igen nagy érdeme minden esetre van; *magyar*, és szakmánknak *nyelvünkön első* kézikönyve. VARJÚ ELEMÉR.

A SOPRONI SISAK-CZÍMER TULAJDONOSÁNAK KÉRDÉSÉHEZ.

A mennyire élvezte a heraldika minden barátja a «Turul» mult évi III. füzetében a soproni benczés templomban lévő régi sisak-czimerről megjelent kiváló becsü értekezést, annyira kellett sajnálnunk, hogy a tudós író minden fáradozása mellett sem volt képes ezen kecskét ábrázoló czimer tulajdonosát meghatározni, s csupán feltevésekkel volt kénytelen megelégednie.

A mint mindenki emlékezni fog, a szerző tanulmánya eredményeként azon megállapodásra jutott, hogy ama kecskés czimer, mely előbb a toronyra volt alkalmazva, szerinte a XIV. század első harmadában épített templom alapítójáé, a templom pilléréen lévő kecskés czimer s egy térdelő emberi alak szobra pedig a templomnak az alapítónak családja által a XV. század vége felé eszközölt átépítése idejéből származik; továbbá hogy a család a XVI. század végén vagy a XVII. század elején már kihalt, mivel a bakkecske-főt ábrázoló sisakdisz alatti czimerpajzson, mely a templom karzatára van akasztva, rajta látjuk ugyan még a templomépítő család czimerét, de alatta van a kettős farku fekete oroszlánt ábrázoló kisebb czimer is G. L. betűk közt, mely valószínűleg leányági utódé, a ki kegyeletből helyezte ezt a temetési pajzsot az ősei által emelt templomba.

A fölvetett kérdésre azon okból nehéz a feleletet keresni s még nehezebb azt megtalálni, mert az érintett templomban eltemetett különféle családtagok nincsenek még eléggé ismertetve, s sok régi családunk története is még földéretésre vár. Az eddig közzétett oklevélgyűjtemények a XIV. században Sopron környékén élő tekintélyesebb családokról számos adatot tartalmaznak, melyek földolgozásra várnak; de sok anyag lappang még a levéltárakban, a minek kikutatása és fölhasználása után idővel a tudósok a családtörténet sok hézagát fogják betölteni. Ha a soproni templomalapító családja a XVI. század végén vagy a XVII. század elején is még élt, úgy valószínű, hogy szaktudósaink az eddig ismeretlen alapító nevét föl fogják fedezni, annál is inkább, mert a temetési pajzs alján levő oroszlánczimer a két betűvel (föltéve, hogy teljes épségben

tisztán kivehető, s talán a személy- és családnév kezdőbetűi lehetnek) oly irányba terelheti a kutató figyelmét, mely a célhoz, habár kerülő uton, mégis csak elvezethet; ha azonban az alapító családja esetleg előbb, például a XV. században már kihalt volna, akkor mindenestre nehezebb a föladat megoldása. Ha a templomban régóta eltemetettek családi és egyéb viszonyai ismertetését bírnánk, úgy könnyebben lehetne ez alapon a templom régi jótévedője után kutatni; de mindezt nélkülözve, úgy hiszem, czélszerű lesz az érdeklődők figyelmét a Sopron tájékán a XIV. században feltűnt némely kiválóbb családokra irányítani, melyek rangjuk és vagyoni állásuk tekintetéből oly helyzetben valának, hogy a soproni szent ferencz-rendi (most benczés) templomot alapíthatták volna, Az olvasóra hagyom annak megítélését, vajjon az általam bemutatott régi családok közül lehetne-e egyet a viszonyok szerint a templom alapításával kapcsolatba hozni? A családok hirtelen feltűntek s aránylag rövid szereplésük után elenyésztek; megfontolás és eszmecsere céljából tehát csak néhány sorban mutatom be őket, nem tekintve arra, hogy czimereiket nem ismerem, vagy hogy azok a soproni kecskés czimerhez nem is hasonlítanak, mert hiszen példa van rá, hogy néha az egyes családok czimerei is idő folytán megváltoztak.

Először is megemlítendőnek tartom, hogy a Laczkfi családból István, Sopronmegye főispánja, a határszélek védője a németek ellen, Nagy-Lajos idejében hadvezér Olaszországban, 1340 körül Szarvkő várát alapítá; tehát körülbelül akkor, midőn a soproni templomunk épült. Megyénkből azonban hamar elszakadván, családja azután az ország más részén szerepelt, utóbb a XV. század első felében elenyészett. István hasonnevű fiának az 1397-ben kivégzett nádornak a keszthelyi templomban látható két czimerében sárkány dominál. Az idegenből beköltözött Wolfart vagy Wolfurt családból Ulrik a soproni főispánságban utódja volt Laczkfinak, s így csak akkor kezdvén nálunk szerepelni, midőn a soproni templom már állott, annak alapításába be nem folyhatott; a család azonban rövid ideig

1365-ig Szarvkő várát is bírta; Mosony és Pozsony vármegyékben folytatván életét egész a XV. század közepéig, az általa birt magyaróvári uradalom egyes része Sopron vármegyében feküdt. Wolfurti Ulrik czimerében Wertner szerint lilomok vannak, a mi a család régi külföldi czimerétől, melyben farkas van, teljesen eltér. Rokonai az Elderbach és Szécsi családok.

A XII. században beköltözött német vitézek alapíták a Frankói másképp Sári vagy Gósfalvi nemesek családját, melynek birtokai Sopron vármegyében Frankó körül a Répcze mellett, továbbá Vas vármegyében feküdtek; tagjai közül a XIV. században egy esztergomi érseket, Miklóst, és közeli rokonul «proximus» gyanánt egy kalocsai érseket, Istvánt találunk följegyezve 1386. és 1392. évi oklevelekben. Rokonságban állott az Osl nemzetséggel, a Potl és Széleskuti családokkal. A család utolsó férfi tagja Benedek elhalván, birtokait Mátyás király 1475-ben Laki Kis Tamásnak, 1476-ban pedig Egervári Lászlónak adományozta, minek ellenmondtak Benedek leányai Ilona Zámbo Jánosné és Orsolya; azután Benedek nővére Ilona Viczay Györgyné, végre Nádasdy Osvát; de minden siker nélkül, mert a beiktatás 1481-ben még is megtörtént. Czimerét nem ismerem; de arról sincs tudomásom, hogy a család leszármazási táblájának összeállítására, az itt-ott mutatkozó hézagok ellenére valaki vállalkozott-e? pedig a család viszontagságos multja és rokonsági összeköttetése más családokkal a fáradságot megérdemlené.

Sopron vármegyének egyik nevezetes vagyonos családja az Aba nemzetség Athinai ága, melynek 1263-ban adományozott birtoka közvetlenül Sopron városával tartott határt, a család a város szomszédságában fekvő Nyéket állandó székhelyül választván magának. A család őse I. Lőrincz nagy jótevője lévén Borsmonostornak, itt lelte nyughelyét, a mit az ő fia szinte Lőrincz 1280-ban kelt azon adományleveléből tudunk, melyet az a nevezett monostornak ajánlékozott Limpach nevű — Sopron vármegyében a Répcze-patak közelében fekvő — birtok iránt állított ki. A XIV. század elején a család egyes tagjai «dicti de Suprunio» néven is említettnek; a leszármazást izről izre egész Zsigmondig ismerjük, a ki birtokait Garai Miklós nádornak

adván el, ez utóbbi azokra 1424-ben királyi adománylevelet is kapott. Zsigmonddal az Athinai Sopron vármegyében elenyésztek. Czimerük az Aba nemzetség egyéb ágainak czimereivel egyezett-e, arra a szakértők felelhetnek; én csak azt ismételhetem, a mit a «Turul» 1892. évi folyamában fölhoztam, hogy t. i. az ő régi pecsétczimerükre nézve a fentebbi 1280-iki adományozást átíró kőszegi várostanács 1421-ben ezt mondja: «sigillum rotundum, in medio apparatus clipeus, de super galea et in clipeo et super cassidem insignia nobilitaria».

A XIV. században, mint a «Századok» 1896. V. füzetében is megemlékeztem, föltűnik a Csuzi vagy Ludbregi család, mely birt Sopronon fölül Ottova helységben, Sopronon alul Frankó körül Enyud nevű birtokban, Zsidány, Haschendorf, Nagybarom, Pórládon és Fellócz helységek határaiban, s a körösmegyei Ludbregen is. Az előttem fekvő adataim nem nyujtanak teljes képet a leszármazás rendjéről, hanem hiszem hogy azok a Fejér és mások oklevél kiadásai-ban foglalt adatokkal kiegészítve, elégségesek lennének arra, hogy a kérdésünk iránt érdeklődő író majdan összefüggő átnézetben terjeszthetné elő az olvasónak a család multját. Legelőször is Csuz Pál fordul elő (1323.), s hihetőleg ő volt feje az oklevelekben sokszor emlegetett családnak, melyből, nem szólva a többiekről, Joannes dictus Chuz de Ludbregh is származott; ez utóbbi Nagy-Lajos³ alatt, mint hadvezér, olasz földön vitézkedett, és Horvát-Szlavón-Dalmátországok bánja volt, gyermekét és unokáit is ismerjük; ő tőle vették föl a család tagjai a Ludbregi nevet. A Sopron vármegyei Ludbregiek azonban Ludbregi Györgyben fimagzat nélkül elhalván, 1464-ben a családi birtokok egy rész-másoknak adatott, de a többi részét is később már mások kezében látjuk. Habár megyénkből el is tűnt a család, máshol még későbbben is találkozunk nevével; így Turóczi Bernát 1511-ben tiltakozik, hogy Ulászló király Ludbreget és más jószágokat másoknak adományozza; továbbá Ludbregi István trencsényi birtokos, fimagzat nélkül 1590 körül elhalván, leánya Dóra Szeghi Istvánnak lesz neje. A ludbregi uradalom a Batthyányak birtokába került, a miért is a Sopron vármegyében szerepelt Ludbregiekre vonatkozó adatokat a körösmegyei levél-

tárban is találunk. Czimerét és rokonsági összekötéseit nem ismerem

A XIII. században a Lajta-hegység mentén a Gathal nemzetség egy ága tűnik föl, melyből Gyanur vagy Janur fia Merk már 1271-ben bírta Rou várát, tőle illetve fivéréből terjeszkedik le ez a sopron-vármegyei családág a XV. század elejéig, a midőn férfi-utód nélkül kihalt; birtokait részint előbb, részint utóbb a Kanizsaiak mint szomszédok szerezték meg. Minthogy a családról, mely birtokairól Rovi, Széki sőt Koloninak is iratott, a «Századok» 1897. folyamában már irtam, s az utódokat időrendben felsoroltam, itt csak néhány sorban emlékezem meg róla. Kézai e család tagjait a bejött idegen vitézek közé számítva, Csákániaknak nevezi, nyilván azért, mert Sopron vármegye szélén fekvő Rav várán, Szék, Szaka s még egy pár birtokon kívül Csákánt (ma Fejéregyház), és azonfölül Nyitra vármegyében Kolont is bírták. Noha Kézai szerint a magyar királylyal sógorsági összekötetésben voltak, mégis magasabb rangra, kiválóbb állásra nem emelkedtek; a család egyik tagja Pető 1355-ben semptei alvárnagy volt; egy másik tagnak Ravi Lászlónak leányát Hedviget Trosmaurer Péter soproni polgár vévén nőül, a ki, úgylátszik, e révén volt 1429-ben Óka (régén Szaka) helységben birtokos. A sopron-vármegyei Janur-ágon kívül volt még Gathal-ág és Gyula-ág, melyekből több tagnak csak neveit ismerjük az oklevelekből, de különben is ezek birtokai s további sorsuk nyomozása jelen föladatom körén kívül esik. Egyéb rokonsági kapcsait és czimerét a sopron vármegyei Gathal nemzetségű Janur-ágnak nem ismerem.

Még egy előkelő s pedig soproni családról akarok szólni; de előre megemlítendőnek tartom, hogy azon korban két soproni család élt, melyeknek néhány tagja egy s ugyanazon személynevet viselvén, s mindegyik családnak Egered nevű birtok adományoztatván, ezen kettős körülmény a két családra vonatkozó adatok fölcserélésére szolgáltatott alkalmat. Az egyik családnak — melyről itt csak mellékesen s pedig azon okból kell megemlékezni, hogy azt a másiktól, mely Küllön és Harkán is bírt, s tagjai szinte soproni polgárok voltak, megkülönböztessen, — 1277-ben István nevű őse élt, kit IV. László király Zsan nevű birtokból egy ekényi földdel jutal-

maz; ezen oklevélre két író hivatkozik, s szerintük István «villicus de Supronio» volt, de atyját egyik se nevezi meg, habár az egyik író az oklevél kivonatát is közli. Tehát nem lehet ezen Istvánnak atyjául azon Fülöpöt tartani, ki mint alább látni fogjuk a másik családnak volt őse. Ezen István comesnek fia Konrád mester Róbert Károlytól 1317-ben főleg apjának Istvánnak Béla, István és László királyok alatt szerzett érdemei jutalmául Egered nevű birtokról kap adománylevelet; ő volt az, ki 1319-ben az alább közlendő másik családdal együtt Egered nevű birtokokról egy közös védelevelet kapott; de 1325-ben már Konrád fia szinte István soproni polgár, a király szolgája nyer különös védelevelet az említett saját birtokára, melyet 1341-ben ő és anyja Klára a másik családnak eladtak.

Ezek előre bocsátása után áttérek a másik soproni családra, a melyet tulajdonkép megismertetni óhajtanék. E családnak Küllön volt birtoka, a mi kitűnik egy 1245. évi határjárásból, midőn a család első ismeretes őse Fülöp mester részben örökölt, részben a király által adományozott birtokának határa iratik le, mely Küllő területében az Ikva mindkét partján, de úgylátszik leginkább a déli határrészen feküdt. Ez a Fülöp küllői és harkai birtokos lévén, 1257-ben kapja a harkai várjobbágyi földet, a harkai némes birtokot állítólag már előbb szerezte; ennek a Fülöp mester, soproni polgárnak a fia István magister 1284-ben azon érdemeiért, melyeket mint Albert osztrák herceghez küldött követ szerzett, Egered soproni várjóságot nyeri IV. Lászlótól; ezen soproni István comest 1289-ben mint birtokost leljük Harkán, a hol 1307- és 1310-ben újabb jóságrészeket szerez. 1319-ben ő és fiai Vincze és Bertalan «de Sopron» a fentemlített soproni családdal egyetemben Egered birtokokról egy közös főispáni oltalomlevelet eszközöltek ki; ez a I. Bertalan és testvére II. István soproni polgárok, kik 1337-ben mint küllői birtokosok is előfordulnak, a fentebb első helyen érintett soproni család Egered nevű birtokát, mint látuk, 1341-ben mint szomszédok megvették.

II. István fiai: II. Bertalan, Miklós és I. Péter harkai, küllői és egeredi birtokosok; s pedig 1360-ban a két utóbbi, de II. Berta-

lannak már csak az özvegye Kata és leánya Ágnes fordulnak elő. I. Péter mint harkai birtokos és Miklósnak özvegye Klára 1368-ban említettnek; ezen özvegy, kinek neve a küllön jegyzetben Ilona, Teresztyénfalvi Fejes Balázs leánya, utóbb neje lett Dési Dénes fiának Jánosnak, a kinek családját 1388 óta szinte a harkai birtokosok közt találjuk. Egy 1416. évi oklevélből pedig tudjuk, hogy Harkai Dénes fia László Küllőn küllői Pétertől, kit a soproni családunk Pétereivel azonosnak nem tartok, zálogban birt egy birtokrészt. Az említett I. Péter, kit egy 1388-iki oklevél nobilis virnek nevez, 1378-ban Küllőn szerez ugyan birtokot, de 1388-ban ő és fia III. István Egered erdőt Sopron városának zálogba adják. III. Istvánnak utódja pedig harkai II. Péter «nobilis et civis Soproniensis» 1400-ban Harka és Egered birtokait Sopron városának elzálogosítván, ő és neje 1410-ben ugyanannak örök tulajdonába bocsátja, mely eladással a családnak ezen két birtokára vonatkozó oklevelek is a város kezébe kerültek; de hogy a család küllői birtokáról csak a XIII. és XIV. századról szóló oklevelek közöltetnek a városi levéltárból, míg a későbbiek, a mint észleltem, máshonnan kerültek elő: annak talán abban rejlik oka, hogy az előbbiek csak Harka és Egered birtokok közti szorosabb viszony miatt vagy csupán megőrizés végett juthattak a városi levéltárba.

Azon időben, midőn a soproni családból II. Péter harkai birtokos szerepelt, 1406-ban élt harkai III. Péter, «filius Bertholdi filius Stephani» soproni polgár, a kit II. Bertalan fiának kell tartani, mert 1360-ban ezen Bertalan fivére, Miklós és I. Péter a harkai, egeredi és küllői birtokok után ugyancsak II. Bertalan özvegyének Katának járó hitbérét és hozományát kiadják, leányának Agnesnek járó negyed kiadását pedig megigérik. Hogy Harkai Péter (csak az nem bizonyos, hogy II. vagy III. volt-e) 1410-ben még Küllőn bir, az tény; azt is tudjuk, hogy egy részről III. Péter soproni polgár, harkai birtokos, és Harkai Dénes fiai László és Miklósi más részről, a Kanizsaiak közt Harka és Fülekre nézve örökös nélküli elhalálozás esetére 1406-ban kölcsönös örökösödési szerződés létesült, a mely azonban az által, hogy utóbb Harka Sopron városnak birtokába jutott, hatályát veszíté.

Nagy óvatosságra int azon körülmény, hogy midőn a mi soproni családunk tagjai Harkai II. és III. Péter Küllőn mint birtokosok fordulnak elő, ugyanazon korban Küllőn egy másik birtokos családdal is találkozunk, melyből Miklós filius Petri de Kereu (= Küllő) 1410-ben, Küllői Péter 1416-ban s ennek neje Ilona 1419-ben tűnnek föl; ezen Péternek lehetett fia Orbán (filius Petri de Küllő), a ki 1429-ben, midőn Sopron város birtokaiban határjárást eszközölnek, Küllő északi részének keleti oldalán mint szomszédos birtokos jelenik meg, s a kinek küllői birtokát 1450-ben Fraknoi Vilmos özvegye Dorottya zálogban tartá; s azután egy 1469-ben kelt oklevél szerint ezen Orbán és neje leányaikat fiusittatván, azoknak és férjeiknek, s pedig Mozy Kálmánnak, István fiának Andrásnak és Wolfgangnak (mindnyájan «de Küllő» nevet viselnek) Küllőn némely haszonélvezetet és kúriát adtak át, de fentartván maguknak életfogytig a birtok többi haszonélvezetét. Ebből látni, hogy ez a küllői család a mi soproni családuktól, melynek tagjai főleg «de Harka» néven neveztetnek és soproni polgároknak iratnak, különbözik; azonban, hogy a mi soproni családunk, melynek s a vele rövid ideig összeköttetésben állott Désieknak czimereiről mit se szólhatok, mikor s mely körülmények közt enyészett el, a rendelkezésemre álló adatok elégtelensége miatt meghatározni nem bírom.

*

Sopron környéke néhány eltűnt régi családjáról közlött rövid szemlémben csak megkísérlettem oly utnak nyomát keresni, melyen haladva egy homályos történeti pontnak megvilágítását és foganatosítani lehetne; s noha törekvésem sikerre nem vezetett, mégis hiszem, hogy mások, kik nálamnál rendszeresebben foglalkoznak az ügygyel, behatóbb nyomozások folytatása által magát a czélt is elérni fogják. Most áttérek a soproni szent-ferenczrendi (mai benzés) kolostor templomának történetére.

Irott hiteles emlék ugyan nem tanuskodik arról, hogy a szent-ferenczrendiek kolostorát, értve az első templomot is, mikor alapították; s különösen, hogy mostani templomuk mikor épült föl, és mely évben történt a későbbi át-

építés: de azért nincs okunk kétségbe vonni azt a véleményt, a melyet szakértők a fenmaradt kőemlékek tanulmányozása alapján vallanak, hogy t. i. az első templom építése a XIII. századra, a mostanié a XIV. század első harmadára, ennek átépítése pedig a XV. század vége felé esik.

Föltűnő, de sajnos nem páratlan eset, hogy a soproni régi szeut ferenczrendi kolostor és templom alapításától kezdve egész 1493-ig egyetlen oklevéli adattal sem birunk, mely a szerzet részére a kor szokásához képest történt adományozásokról szólna, s a társház főnökei közül a XIII. századtól egész 1610-ig egyet sem említenek az iratok. Ennek oka az is lehet, hogy miután a kolostort Rupp Jakab adatai szerint 1590-ben földrengés, 1667-ben pedig még nagyobb veszély, tűzvész pusztította, ekkor talán a kolostor régiebb iratai is elpusztultak; vagy az is lehetséges — s bár úgy volna — hogy midőn Rupp műve érdekében az országos levéltárban a fölsozlatott kolostorok irataiban s a vegyes egyházi aktákban kutatott, ezen iratok részben még nem lajstromozott állapotban, részben pedig talán épen rendezés alatt lévén, azokat teljes kiterjedésükben föl nem használhatta. Mikor pedig ugyanez az író a szent-ferenczrendiek Mária-tartományának levéltári adatai alapján szerkesztett 1851-iki névtára után, mely hivatva van a kolostorok multjával összefüggő dolgokat is hü vázlatban előadni, azt mondja: hogy ősi hagyomány szerint a mi soproni társházunkat és templomunkat 1340. év körül a várostanács buzdítására egy szegény pásztor építette azon roppant kincsből, melyet ez a város falain kívül egyik halmon, szarvaival turkáló kecske által fölvtajt földben talált; a miért is a templom egykoru homlokzatán létező czimeren csakugyan a térdelve imádkozó pásztor s mellette kecskék szemlélhetők: mindezekre azt jegyezhetjük meg, hogy a hagyomány ősiségét főleg az igazolná, ha arról régiebb íróink is megemlékeznének; azután pedig kérdés tárgya lehetne, hogy hová lett a pásztor, hová lettek a kecskék? mert azt ugyan tudjuk, hogy az egy kecskét ábrázoló czimer a benzések kápolnájába került, s hogy a templomban ma szinte egy térdelő férfi szobra van elhelyezve; de a két alak közti összefüggés, s a kecskék eltünése a

templom külsejéről annál is inkább magyarázatra vagy esetleg a szerzetesrend névtára téves adátának kijavítására szorulna, mivel Rupp közlése a templom külső czimeréről lényegesen különbözik attól, a mit a «Turul» 1897. III. füzetében olvasunk.

Idézett forrásom szerint a templomban sas és sárkány alakokkal diszitett több régi siremlék, az újabb korból pedig az Eszterházy, Viczay, Fenessy, Cziráky, Széchényi, Petőházy s más nevezetes magyar családok emlékei lévén láthatók, kétséget nem szenved, hogy a templomban és esetleg a régi kápolnában, főleg a régiebb siremlékek czimerei és föliratainak tanulmányozása által a buvár, ha nem is azonnal és közvetlen a keresett templom-alapítóra, de a gyűjtött egyéb adatok alapján az emlékkövek közt az alapítóval rokonsági kapocsban állott oly család tagjára akadhat, a kinek multja talán kerülő uton és nagy fáradtsággal az ismeretlen jótevőig vezethetne. A Fenessy családról adatok hiányában nem szólhatok; azonban a nézetem szerint már kihalt Petőháziak multjából megemlítendőnek tartom, hogy azok Petőháza birtokában 1427-ben osztozván, az egyik osztályos atyafi Petőházi Bertalan leányát Dorottyát, Kerseni Péter jegyesét, 1449-ben fiusította; 1558-ban pedig, midőn Nádasdy Tamást Petőháza birtokába iktatják, a Petőházi Pető Péter leánya Priskától, először Kovács Tamásnak, azután Zeke Györgynek nejétől származott gyermekek nevében a beiktatás ellen bejelentett tiltakozás visszavonatot. A Zeke-család, mely ügylészik utóbb a Petőházi előnévvel is élt, a Petőháziak okleveleit örökölte, a melyeket Nagy Imre is már fölhasználta; később pedig a Zeke-féle családi levéltárba megőrzés végett Sopron vármegye levéltárába kerülván, itt fogják a két család s rokonsági összeköttetése történetére nézve fontos adatokat, melyek nagyrészt még nincsenek közzé téve, a kutatók fölhalálni. A templomban még az is figyelmet érdemel, hogy mint Rupp mondja, «az egyik háromlevelű, két csillag ékítette növényt ábrázoló emlékkövön az 1491. évszám a közhiedelem szerint a templom tágasbitását jelenti». Továbbá nem kételkedem, hogy a templom pilléréen lévő dombormű faragvány, melyen a pajzs és kecskefős sisak látható, nem más, mint emléke egy elhalt jótevő vagy alapító-

nak, a ki, úgy mint más templomokban is előfordul, talán a pillér lábánál a templom kőburkolata alatt lelte nyughelyét.

Habár nem vonom kétségbe, hogy midőn Henszlmann Imre ezt a régi templomot megvizsgálta és leírta, mindazt, a mire most csak futólag utaltam, szinte figyelemre méltatta: de alig hiszem, hogy az ott pihenők s a Sopron vidékén élt régi családok közti kapocs kikutatására — a mi tulajdonképen nem is volt célja — elég időt szentelhetett volna; pedig e nélkül nehéz véleményt mondani a fölött, hogy mely családból eredt a templomban látható kecskés czimer tulajdonosa. Ez okból az ő nézete, hogy t. i. a Herzog Zangerol = Zala vármegyei Szentgróti családból származott az ismeretlen alapító, mivel czimerében koronás kecske-bak van, — a szabatosabb formulázás szüksége mellett még egyéb bizonyítékra is szorul.

Nem lesz tehát talán egészen fölösleges ezuttal a Szentgrót hely- s családnévnek is egy pár sort szentelni. A Sopron vármegyei Gyirót (régén Gerolt) helységet a XII. században az általam fent idézett Frankói, máskép Sári nemesek ősei adománykép kapták, s utódai, ha nem is folytonosan és háborítlanul, 1476-ig birták; Vas vármegyében szinte vannak Gyirót és Német-Szentgrót nevű faluk. Zala vármegyében pedig egy másik Szentgrót fekszik, melyről ismeretes, hogy 1299-ben a Türje közelében fekvő Szent-Gerard várát Szent-Gerolt faluval együtt Fülöp mester bírta, a kinek őse Dénes tótországi bán, 1245-ben és utóbb is nádor, a türjei konvent alapítója vala. Hogy Szent-Gerard vára és Szent-Gerolt falu alatt a mai Szentgrót mezővárost kell értenünk, alig lehet kétség; azonban, hogy Türje (régén Turle, Therle és Thyrtle) nevű konvent alapító a Szentgrótiak (de genere Türje) az ő ősi birtokaiktól távol eső Sopronban templomot alapítottak, még nincs bebizonyítva. Sopron közelében nem szerepeltek ugyan, de a család egyik tagja Tamás 1250-ben Vas vármegye szélén fekvő Karakó vára ispáni tisztségét viselve, Sopron vármegyével — a hol az említett várnak birtoka is volt — némi közelebbi kapcsolatban állhatott. Annyi bizonyos, hogy ezen előkelő család neve más vidéken is föltűnt, mert nem csak a Zala vize mellett, hanem a Tiszánál és Tótországban is voltak birtokaik; a fentebbi

Fülöp mester őse, szinte Fülöp, pedig 1250-ben zágrábi püspök volt, sőt épen az említett Dénest az idézett tisztségein kívül a somogyi, azután pozsonyi utóbb a szolnoki főispánságok élén találjuk; a XV. században, nevezetesen 1421- és 1429-iki oklevelek szerint Szentgyrolti György özvegye Anna a Soprontól nem messze fekvő Kishöflán helység egyik birtokosának Osli Beled fiának Gergelynek volt a leánya; 1451-ben pedig Szentgerolti Imre, kit egy 1453-iki oklevél Szentgiroltinak nevez, a győr-vármegyei Asszonyfalván hatalmaskodást követett el.

Elő szokott fordulni, hogy, a mint fentebb egy esetben már el is mondtam, a családok régi cimereiket néha megváltoztatják, s hogy sok czimer van, melyet talán alig észrevehető csekély eltéréssel több család is használ. Hogy ily körülmények közt igen nehéz a földadat, s óvatosságra is int, a midőn történeti adatok hiányában a czimerre kell szoritkozni, melyből valamely családra nézve következtetéseket akarunk levonni: azt bizonyítja a következő tény. Az oklevelek szerint a lébényi monostort Moson vármegyében a XIII. század elején a Pótok alapították; s midőn a templom restaurálásakor ezen alapítók siremlékeit kiásták, Ipolyi Arnold azokon a Héderváriak cimereit ismervén föl, ez alapon a Pótokat is a Héderváriak közé számítja, talán azért is, mert Kézai a Pótokat bevándorolt családnak tartja; de ennek ellenmondanak az oklevelek, melyek szerint a Pótok a Dersffy családdal együtt a Győr nemzetségből származnak. Épen oly háladatlan földadatnak bizonyul, ha a Grünenberg Konrad-féle czimeres könyvben közlött két magyar családi czimerből akarnánk a családra következtetni, mert ha általában lehet, úgy talán a Herzog von der Linden és a Herzog von Limpeich helynevei vezethetnének valami nyomra; azonban itt szerencsétlenségre azon nehézség merül föl, hogy nincs egykoru okleveles adatunk arról — legalább előttem nem ismeretes — hogy a régibb korban ezen német helynevek alatt mely magyar helységeket értettek; az újabb korban pedig azt tapasztaljuk, hogy a két német elnevezés használata körül nagy ingadozás mutatkozik, s egyiket a másikkal fölcserelették. Tehát ha mindjárt Linden = Lindau, Limpeich pedig = Limbach, úgy nézetem szerint még mindig nem bizonyos,

melyik vonatkozik az alsó-lendvai Bánfiakra és melyik a felső-lendvai Szécsiekre, mert a közlött két czimer ezen családoknak a Nagy Iván művében látható cimereikkel nem egyezik; s ha a Lindai herceg cimere alatt a Bánfiak czimerét értette a szerző, ez a Bánfiaknak tulajdonított czimer nagyobb mérvben különbözik a Nagy Ivánnál közlött Bánfi-czimertől, mint sem az ugyanott látható s nálunk ismeretes Szécsi-féle kétfejű-sasos czimertől; szóval a Grünenberg által közölt mind a két czimer még előbb vonatkozhatnék ugyan a Szécsiekre, mint sem a Bánfiakra, de azért egyik se felel meg a két család nálunk ismeretes cimereinek. A múlt században, nevezetesen egy 1777. évi geografia szerint Alsó-Lendva német neve Limbach, Felső-Lendváé pedig Ober-Lindau volt; de hogy ellenkezőleg is használták, azt bizonyítja a szerző maga is, midőn Alsó-Lendváról ezt mondja: hogy «non tamen Lindau, ut aliqui putant», s még hozzá teszi, hogy «natalibus comitum Bánfyorum, qui emortui iam omnes sunt, celebratur; — — denominabantur ab ea (arce Alsó-Lendva) sæc. XV. duces de Limbach». E szerint tehát a limbachi herceg alatt az alsó-lendvai Bánfi, lindai herceg alatt pedig a felső-lendvai Szécsi volna értendő. Utóbb 1823-ban egy német földrajzban Alsó-Lendva = Unter-Limbach, Felső-Lendva pedig = Ober-Limbach; Fényes geografiai szótárában is Alsó-Lendva = Unter-Limbach, de Felső-Lendvának nincs német neve; a szombathelyi egyházi névtárban Alsó-Lendvának nincs német neve, Felső-Lendva azonban = Ober-Limbach.

Visszatérve a soproni egykori szent-ferenczrendi templomra, csak egy pár futólagos észrevételre szoritkozunk. Az általam fentebb bemutatott soproni család Küllön birtokos lévén, annak tagjai I. Bertalan és II. István 1337. évben saját kúriájuk szomszédságában fekvő egy harmadrész malomhelyet az Ikva patakon, minden hozzá tartozó haszonélvezettel, egy negyed-rész gyümölcsösssel, kerttel és a malom melletti földdel együtt örök áron megszereztek; de habár iparkodtam a család történetére vonatkozó adatok csoportosítása által kitüntetni, hogy volt-e ezen soproni tekintélyes családnak oly tagja, a kit a templom multjával közelebbi kapcsolatba hozhatnánk, ezen jószándéku törekvésemet siker nem koronázta. Talán csak a pusztá-

vétlennek kell tulajdonítani, hogy Küllön, hol egykor az említett soproni családnak birtoka volt, 1493-ban Kanizsai László főispántól a néhai nemes Satler Zsigmond által birt birtokot, malmokat stb. kapta a soproni szent-ferenczrendi szerzet, sőt utóbb ennek újabb szerzeményü birtoka s pedig a szomszéd Kereszturott szőlője, Alsó-Péterfán földjei és malma is említetnek. Mellékesen jegyzem meg, hogy később Küllön mások, talán a régiebb birtokosok utódjai is birtak, így a többi közt 1554-ben David literatus de Vadasfalva alio nomine de Küllő bizonyára Küllő birtokosai sorába tartozott. Hogy a soproni ferenczrendi kolostornak nem csak 1493-tól kezdve, hanem a megelőző századokban is adományoztattak valamely ingatlanok, az igen hihető, de adatok hiányában ily régiebb adományozás egyetlen esetét sem tudjuk kimutatni; ámbár sejteni lehet, hogy ha régiebb birtokai voltak, azok Sopronhoz közel talán épen Küllő tájékán keresendők. Azon körülmény pedig, hogy Küllön ma is egy Mönch-Mühle, s a határ északi részének nyugoti oldalán egy jókora erdő Mönch-Wald nevével találkozunk, a soproni ferenczrendi szerzetesek emlékét örökíti meg; de sajnos, evvel nem igazolhatjuk azt, hogy a szerzetnek e vidéken az 1493. évet megelőző korban is már birtoka lett volna.

Igyekeztem közlésem folyamában némi csekélyebb fontosságú körülményeket is vizsgálat és egybevetés tárgyává tenni, csak hogy a kérdés körül lebegő homály eloszlatásához valamivel járulhassak. Különösen reméltem, hogy a Soproni család történetét képes leszek jobban föltárni s tovább fűzni; s már kezdetben szinte képzeltem, hogyha egy szobornál a ruházatnak is valamely fontosságot lehet tulajdonítani, úgy a soproni templom említett szobra is — mely egy térdelőt ábrázol polgári öltözetben, minden hadi jelvény nélkül — békés polgár alakjára hágy majdan következtetni. Sajnos, tulajdonképeni törekvésem célját el nem érhetvén, arra a kérdésre, hogy ki volt a ferencziek templomának alapítója, illetve a soproni régi sisakdisznak tulajdonosa, az óhajtott választ meg nem adhattam; de néhány oly adatra figyelmeztettem, a melyeket talán mások a rejtély megfejtésére irányzott kutatásaiknál esetleg hasznosíthatnak.

STESSEL JÓZSEF.

A KOLTHAY-CSALÁD CZÍMERE 1431-BŐL.

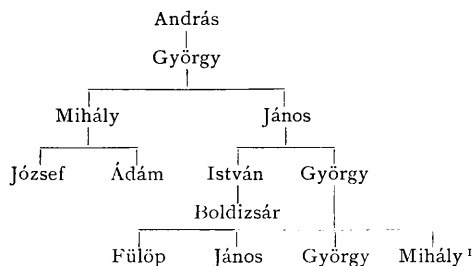
VEGYES.

A Kolthay család czimereslevele 1431-ből.

(Szines czimerképpel.)

A Vas vármegye vasvári járásában levő Kolta helységtől veszi nevét az a család, melynek czimeres nemeslevelét bemutatni szerencsém van. Az idő viszontagságai és a gondatlanság által erősen megviselt okiratból nem állapítható ugyan meg, de a későbbi iratok igazolják, hogy a családot valamikor *Domján*-nak hívták s a nevéhez ragasztott «*de Kolta*» eredetileg a származást és birtoklást jelölte s csak később vált általánosan családnévvé, a milyen átalakulásra családörténeteink számos példával szolgálnak.

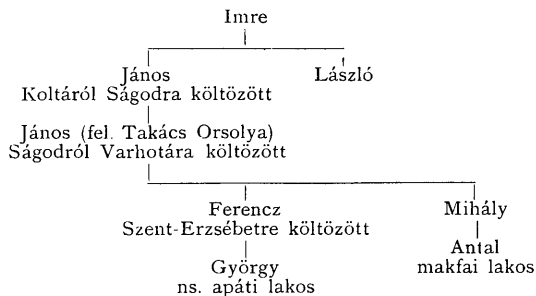
Ugyanis midőn 1807-ben Vas vármegye ügyésze a Kolthay család nemessége tárgyában vizsgálatot indított főleg abból az okból, hogy a Domján, másképp Pulay család a Koltai Domján család elzálogosított nádori adomány-levele alapján ennek sóptei birtokába be akarta magát csempészni, a Kolthayak bebizonyították, hogy az a másik család nem azonos velük, mert azt tulajdonképen Pulaynak hívják és a sopronvármegyei Felső-Pulára való. Az ő nevük ellenben eredetileg *Domján de Kolta* volt, de azt régen fölcserélték az előnévvel, Koltával. Így az 1648—50-ben élt András több ízben *Koltay alias Domján de Kolta*-nak írja magát. Ettől az Andrástól kimutatják leszármazásukat is:

Ugyanazt bizonyítja az a másik nemességigazolás, melyet *Kolthay György* nemesapáti, *István* varhotai (Pozsonymegye), *Antal* nagymákfai (Vas megye) lakosok 1836-ban Vas vármegye előtt folytattak. Ekkor bizonyítékul felmutatták alább ismertetendő czimeres nemeslevelüket, melyet régisége miatt már akkor se lehetett jól olvasni. Azután felmutatták Rudolf királynak 1579 december 15-ikén kelt adománylevelét, melylyel Söpte falu fele részét a bele eső kúriákkal, többeknek, köztük *Domján de Kolta* Balázsnak s feleségének Bessenyei

Katának adományozza. Ezt a Söptét azután a család némely tagjai előnévül is használták, pl. *Kolta de Söpte* János és Sándor 1685 ben.¹

A fent nevezett nemességigazolók felmutattak még egy nádori adománylevelet és hivatkoztak az 1733-iki országos nemesi vizsgálat alkalmával kétségtelen nemesül elismert Imrére, a kitől leszármazásukat következőleg mutatják ki:²

A fennmaradt adatokból egyébként bőven kitetszik, hogy már nagyon korán a Koltay nevet használja a család; sokkal korábban, még mielőtt czimert kapott. Így 1326 augusztus 24-ikén Kolthainak neveztetik az a *János*, a ki 1326 augusztus 14-ikén közbenjáró volt abban, hogy Makfai Péter fia Pető bizonyos birtokrészek iránt barátságosan megegyezzen a vasvári káptalan előtt Köcski Miklós özvegyével.³ Ugyanez a János lehetett az, a kinek feleségéül a Buzád-Hahold nemzetségből való Buzád fia Miklósna a leányát Klárát említi egy 1365. évi oklevél.⁴

Ezentul majd egy évszázadig semmit se tudunk a családról; mert az 1418—30. évek közt Temes és Krassó vármegyékben szereplő Kolthay Istvánt és Györgyöt más családból származottaknak kell tartanunk.⁵ Zsigmond királynak Konstanczban 1431 január 20-ikán kelt czimereslevelében találkozunk megint egy vas vármegyei Kolthayval: *Dénes*-sel, a kiról annyit tudunk meg a diplomából, hogy Bajmóczi Noffri Lénárdnak volt a familiarisa, s hogy az apját *Simonnak*, a nagyapját *Jánosnak*, a szépapját meg *Tamásnak* hívták. A szükszavú oklevél nem emlékezik meg azokról a különös

¹ Szombathelyi káptalan ltára, prot. 1685. Nro 92.

² Orsz. levéltár, 17633, 36554/1843; 32384/1844. htt. sz. 13900/1843. kancz. sz.

³ Anjoukori okmánytár, II. k. 203. l.

⁴ Zalamegyei oklt. II. k. 4. l.

⁵ Lendvay M., Temes vármegye családjai 64. — V. ö. Csánki D., Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában II. 82.

¹ Orsz. levéltár, 101/1808. htt. sz.

érdeméről, melyekért a kitüntetésre nemcsak maga rászolgált, hanem atyjafiai is, kiknek neveit az elmosódott sorokból kibetűzni teljes lehetetlen. Ezen atyafiak közül való lehetett pedig az a *János fia Miklós*, a ki az I. Mátyás 1474 május 2-ikán Budán kelt oklevelével fiúsított Haraszi Taplan Apollonia, Polyánai Jánosnének, az atyja János haraszi másképp taplanfalvi, ujfalusi, császi, szécsenyi, timafalvi (Vasvármegye) birtokaiba való beiktatásánál, mint szomszéd, jelen volt.¹

Visszatérve az armálishez, az ennek jobb oldali felső szögletébe festett czimer egy az oklevél szövege felé dülő, két oldalán egyenes és csak az alján ivszerüleg gömbölyödő, u. n. dobos pajzsot ábrázol, melynek téglavörös mezejében zöld halmon balra forduló kék bárány áll és fölemelt első jobb lábában gömbös végű keresztben és csillagban végződő rudról lecsüngő templomi lobogót tart, melynek vörös szövete három szárnyra hasad s két fekete csikkel van tarkázva. A balra fordult csőrűsisak ezüst színe csak itt-ott kandikál ki a pajzs vörös festéke alól, mely a nedvesség behatása folytán a sisakot is bemázolta.

Az oromdísz, mely a pajzs és sisak együttes magasságánál 3 mméterrel kisebb, a pajzs alakja ismétlődik, azzal az eltéréssel, hogy a bárány füleit két piros rózsza környezi, feje fölött meg szárvaival fölfelé görbülő, aránytalanul nagy félhold közé fogva hatágu csillag ragyog. A pajzs két oldalát a vörössel bélelt sisaktakaró kék foszlányai lengik körül. A pajzs egyszeres, violaszínű vonalak által képezett négyszögletű, 130 mm. magas és 96 mm. széles keretbe van elhelyezve, a mely keretnek most már pontosan meg nem állapítható — úgy látszik fehér s csak idő folytán a pergamennel egyenlővé vált fakó — alapszínén ezüst csillagok vannak elhintve. A keret alsó széle s a czimer közti tért mintegy 15 mm. magasságban 9 karó körül font rózse-kerítés tölti ki; a karók közt hármas virágszálak s a pajzs két oldalán kék, stilizált virágok vannak elszórva.

A festés technikája nem tanuskodik arról az ügyességről és izlésről, mely a Milánóban és Nürnbergben ugyancsak ebben az évben kiállított Paczali Peres (Turul, 1886. 18.) és Kristalóczi Tarkasics (Turul, 1884. 156. 1.) czimereket jellemzi; maga a czimermotivum se valami különös, amennyiben a zászlótartó bárány az egyházi és községi pecséteken nem tartozik a ritkaságok közé; ott van pl. Debreczen és Trencsén városok czimerében.

Maga az oklevél, melynek eredetije *Kolthay Győző nagyváradi törvényszéki telekkönyvezető* birtokában van s melynek olvashatatlanná vált

szövegét az egykoruak egybevetése alapján igyekeztem helyreállítani, következőleg szól:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatiae etc. rex, omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris [salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia sic dependent serenitate, ut non sit dare alicui generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree vel regie maiestatis. Sane ad universorum, tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Dionisius filius Simonis filii Johannis filii Thome. . de Koltha familiaris fidelis nostri dilecti egregii Leonardi Noffry de Baymocz in nostre serenitatis accedens presentiam, propositis et declaratis suis fidelibus servitiis per ipsum maiestati nostre exhibitis et impensis, hec arma seu nobilitatis insignia in presentium litterarum nostrarum capite depicta a nostra maiestate sibi ipsi ac fratribus suis infrascriptis ipsorumque heredibus ex nostra regia liberalitate dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos attentis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum preclaris meritis, virtuosis gestis et sinceris complacentiis annotati Dionisii, quibus ipse maiestati nostre in nonnullis nostris et regni nostri Hungarie predicti agendis et expeditionibus studeat, eoque ferventius et diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, prescripta arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum depicta et arte pictoria palpacino signata ac distinctius expressata prefato Dionisio filio Symonis et Nicolao . . .¹ Dionisii filii Symonis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis [animo deliberato et ex certa nostre maiestatis] scientia dedimus, donavimus et contulimus, ymo ex [habundantiori plenitudine nostre] specialis gratie [proprio motu concedimus] et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe predicta arma [seu nobilitatis insignia] more aliorum armis huiusmodi utentium a modo in] antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, [papilionibus, domibus et generaliter in quarumlibet rerum] et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, eisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint, quodque [ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas] eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres et clientes regni nostri [armis huiusmodi utentes] quomodolibet consue[tudine vel de iure freti sunt et gavis], gaudeant et fruantur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regalis [dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori] favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuum presentes litteras nostras secreto sigillo [nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendunt] communitas prefato Dionisio filio Symonis aliisque prescriptis

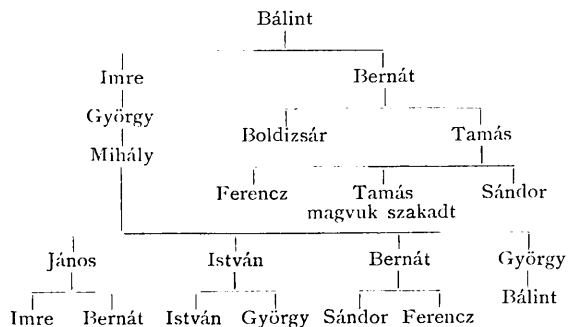
¹ Országos ltár, táblai perek, fasc. 4. nro 3290.

¹ Két sor olvashatatlan.

duximus concedendas. Datum Constancie, in festo beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum, [anno domini millesimo] quadringentesimo tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLV., Romanorum vigesimo primo et Bohemie undecimo.

Ezzel a czimerral élt régen s él mai napig a Kolthay család, fölvevén idő folyamán a *koltai* előnevet. Nagy alakok, a kik a czimert közismeretüvé tették volna, nem támadtak a családból. Még talán legtöbbre vitte *György*, aki 1465-ben Vas vármegye alispánja volt.¹ A féle kis birtokos, a mindennapi élet nehézségeivel küzdő család maradt, a milyent különösen a nemesekkel zsufolt Vas vármegyében nagy számmal találunk. Jó formán csak azokból az adásvételekből, zálogos és örök bevallásokból s egyéb jogügyletek írásos emlékeiből tudjuk geneológiájuk egy-egy töredékét összeállítani, a melyeket a hiteles helyek, különösen pedig a szombathelyi káptalan levéltárai őrzöttek meg számunkra. Ezekből tudjuk, hogy a XVI. században éltek: *István* 1558—61., *Bernát* 1565—1604., *Imre* 1574—86., *György* 1596—1654. A XVII. században egész sorával találkozunk a Kolthayaknak, nyilvánvaló jelül annak, hogy a család elszaporodott, szétágazott s birtokai elaprózódtak. Ekkor éltek, hogy csak néhányat említsünk: *Tamás* 1615—64., *Ferencz* 1634—46., *Bálint* 1638—45., *Péter* 1648—82., *János* 1658—97., kinek Kondoray Katalintól született Ilona és Kata leányait és *Imre* fiát is ismerjük. Vagy a mult században: *Bálint* 1718—43., kinek felesége Palásthy Jusztina; *Sándor* ugyanakkor, ki Henney Katát vette el, *László* 1743—66., a kinek Bottka Zsófiától két fia *Farkas* és *Antal* származtak stb.

Csak némileg is összefüggő geneológiát gróf Pálffy Miklós nádornak Pozsonyban 1717 november 8-ikán kelt adományleveléből² van módunkban összeállítani, a melylyel a család egyik ágának magvaszakadása folytán annak birtokait a másik ágnek adományozta. Ez okleveléből a következő geneológia tűnik elé:

¹ Csánki Dezső, id. m. II. k. 837. l.

² Országos ltár, táblai perek fasc. 4. nro 2204 és Prot. donat. palat. Nic. Pálffy Ao 1717. fol. 220.

Az itt előfordulók közül Jánossal, Bálinttal, Sándorral és Ferenczczel még az 1727-iki orsz. nemesi vizsgálatnál is találkozunk.¹

Megjegyzem végül, hogy a családnak Alsó- és Felső-Koltán, Balosajon, Nemes-Csón, Csempezen, Megyesen, Söptén, Herman-Tilajon, Nagy-Csömötén voltak nagyobb birtokai, kisebb birtokrészei pedig Geregyén, Boldogasszonyfán, Kámon, Káldon, Köcskön Vas vármegyében, Nemes-Ságodon, Alibanfán Zala vármegyében, Csikotán, Kisfaludon Somogy vármegyében, Ordódon, Gyalokán, Szent-Andráson Sopronvármegyében.

Dr. ILLÉSSY JÁNOS.

Az Apaffyak czimerváltoztatása.

(Egy czimerrajzzal).

Nem viszik ugyan előbbre a jelen sorok az Apaffyak ősi czimere kérdésének megoldását; megvilágítják azonban egyik mozzanatát azon izléstelen fejlődésnek, mely az Apaffy Mihály erdélyi fejedelem által használt pecsét czimereképén látható. A mellékelt rajz azon átmenetet illusztrálja, mely az Apaffy Ferencz által 1493-ban használt² és Apaffy Mihály erdélyi fejedelem czimereképes pecsété³ közé esik, s a kétszáz éves időköznek majdnem közepéről, az 1561-ik évből való.

A mellékelt rajz kétségtelenül az Apaffyak czimerét ábrázolja s az egy részben megaranyozott nyelű ezüst kanálon van elhelyezve: a melynek a XVI. századbeli eredetéhez kétség nem férhet, s megfelel a kor jellegének a kanál és szárának diszes alakja, valamint a czimervésés finomsága, — egy és ugyanazon kéz munkája, a mely a czimer körül elszórtan az 1561-ik évét bevészte. Feltűnőleg elüt ettől a későbbi időben, a czimerpajzs és az ezt körül övedző koszorú közé beütött *L. P.* betű, s még későbbi kontár kéz műve a czimerpajzs alatti durva vésetű kosár alak, s az azt környező 1644 évszám és az *S. E.* betű. Ezen kanál régi idők óta a gróf Zichy családnál őriztetik s jelenleg ifjabb Zichy Nándor gróf birtokában van Lángon, ki annak hű rajzát velünk közölni sziveskedett. Elég érdekesnek tartjuk ezen czimereképet arra, hogy az ismert Apaffy-czimerekkel összehasonlítva, észleleteinknek és az abból levont következtetések számára a Turul hasábjain egy kis helyet kérjünk.

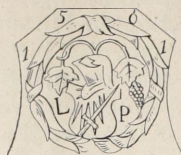
Az itt közölt czimerekép ugyanaz, mint a melyet néhai Csergheő Géza «Az Apaffyak, Ré-

¹ Országos ltár, htt. oszt. Inv. nob. cottus Castriferrei.

² Turul, VIII. évf., 84. l.

³ Siebmacher, Wappenbuch, 4. Band, 15. Abtheilung, Heft 1—7. Tafel XII.

deyek és Wesselényiek legrégebb ismert czimerei) czimü értekezésében közölt.¹ A két czimerkép közötti különbség csak annyiból áll, hogy míg az 1493-ik évből származó pecsét-lenyomaton a

nyugvó nap sugarain a pallos harántosan jobbra, az itt közölt czimerképen a kelő nap sugarain a pallos harántosan balra irányul; s míg az előbbenin sisak nincs, ezen a pajzsot fedő sisak oromdisze van a tetejéből kinövő, jobbra és balra lefelé hajló szőlővessző levéllel és gerezddel.

Ha végig nézünk a XVI. században élt Apaffyak névsorán, azon meggyőződésre jutunk, hogy ezen czimert vagy Apaffy Farkasnak Sarmasághy Ilonától született fia, István, készítette, a ki Báthory Kristófnak udvarmestere, Déva város kapitánya volt s 1584-ben meghalt,² vagy pedig III-ik Miklósnak Monostori Katától született fia, III. Gergely vésette, a ki Izabella királynénál és fiánál János Zsigmondnál főudvarmester volt és 1600-ban elhunyt.² A jelen czimer vésetét nem rendelhetjük meg I. Mihály fiai közül egyik sem, mert ezek közül Ferencz, Zsigmond és Lénárd, valamint IV. Miklós fiai, I. György és László fiai: Ferencz, Gábor, Gáspár és Imre fiai mind korábban haltak el; V. Miklósnak fia pedig, II. György 1635-ben, 47 éves korában hunyt el, s így születési éve 1588-ra esik, tehát 27 évvel később, mint a hogy ezen czimer készült.

Az, hogy itt a czimerkép elhelyezése ellenkező a Turul-ban⁴ Csergheő Géza által közölt czimerrel, legkevésbé sem meglepő, s annak természetes és egyedüli magyarázatát az adja meg, hogy míg a Turulban ismertetett czimer *pecsétlenyomat* után készült, az itt lerajzolt czimerkép, a vésnök előtt fekvő eredeti *pecsétlenyomóról* vésetett ki, s csak így történhetett meg, hogy a nap sugarai a czimerpajzs felső jobb szögletébe kerültek és az azon harántfekvő pallos balra irányul.

Megállapíthatni véljük ezekkel azonényt is, hogy az Apaffyak családi czimerképe 1493-tól 1561-ig ugyanaz volt és használtatott is, mint hogy a jelen czimerkép vésete eredeti pecsétlenyomó után készült; de már azon bővítéssel,

hogy még az 1493. évi czimerpajzsot sisak nem fűdi, ezen már a csőrsisakon oromdisz van alkalmazva. Ebből kitűnik az is, hogy a sisakot és oromdiszt az 1493—1561. évek időközében vették használatba a czimerpajzsra, s bárha ez idő szerint ismeretlenek még az indító okok, melyek ezt előidézték: további kutatások, vagy valamely szerencsés véletlen talán meghozzák ennek felderítését is.

A mi figyelmünket ezen czimerképnél különösen leköti és érdeklődésünket kiválóan felkölti, ez a czimerpajzsra oromdisze, mely kezünkbe adja azon változás kulcsát, a mely az Apaffyak czimerképeének további történetében a XVII. század második felében előfordult, s ennek megfejtése eddigelé csak föltevésen alapult; míg itt megtaláljuk a történeti bizonyosságot, mit e czimerpajzsra oromdisze a czimerkép átváltozására nézve előnkbe tár.

Csergheő Géza érdemes heraldikusunk idézett értekezésében az Apaffyak czimeréről szóló közleményét így fejezi be: «a sisak a nap sugarából képződött». Ha Csergheő Géza kiváló heraldikusunk az Apaffyak itt közölt czimerképét ismerhette volna, bizonyára nem állítja vala, hogy itt a sisak a nap sugarából képződött; mert ezen czimerkép izléstelen átváltoztatásának tényét és keletkezését ott kereste és találta volna meg, a hol azt mi positiv kimutathatni véljük. Tény az t. i. hogy a napsugaras és harántosan fektetett pallos czimerképe, és a szőlő-levelés és gerezdes oromdisz együtt és egyszerre megvolt 1561-ben az Apaffyak czimerében; tehát a későbbi a XVII. század második felében átváltozott czimerkép sisakja nem származhatott a napsugarakból, de az egész egyszerűen úgy történhetett, hogy a czimerpajzsot fedő sisakot a szőlő-levelés és gerezdes oromdiszszal együtt a czimerpajzsról levették, s a harántfektetett pallost mint régi czimerük képét is megmenteni óhajtván, a sisakon háromszorosan keresztül szúrva, a czimerpajzs mezejében helyezték el, mi által a czimerpajzsot oromdiszes sisakjától megfosztották. Hogy ez az 1561—1661. évek között mikor s minő indító okoknál fogva történt, azt ez idő szerint kikutatnunk nem lehetett.

MAJLÁTH BÉLA.

Kihalt-e a borsodmegyei Konti család?

A borsodmegyei eredetű *Konti* család a Habsburgok által a XVII. században nagy számmal nemesített «armalista» nemes családok közül való. A czimeres nemeslevelet *Konti Sebestyén* és György nevű fia 1625 december 12-ikén Sopronban III. Ferdinánd királytól kapták Palla Barnabással s ennek fiaival együtt. (Beiktattott a jászói konvent levéltárába 1640-ben.)

¹ Turul, VIII. k. 83—85. ll.

² Nagy Iván, Magyarország családai, I. k., 50—51. ll.

³ U. ott.

⁴ VIII. évf. 84. l.

A Kontiak czimere vörös színű pajzsban zöld réten álló fekete ruhás vitézt ábrázol kivont karddal, nagy tollú sisakkal, — a pajzst fedő tornasisak koronájából is hasonló emelkedik ki; a foszlány jobbról ezüst-vörös, balról aranykék.

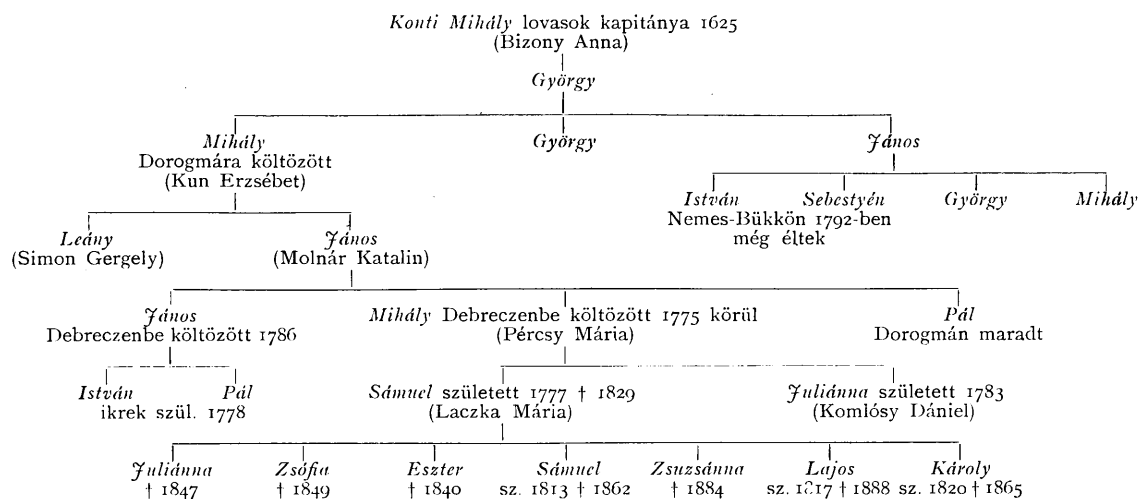
A Kontiak régi fészke a borsodvármegyei *Nemes-Bükk* volt, hol a családi iratok szerint még a nemességszerző Sebestyén unokái, sőt száz évvel ezelőtt dédunokái is éltek. Sebestyén egyik unokája *Mihály* azonban még nőtlen korában *Dorogmára* tette át lakását s ott alapított családot. Ezen Mihály unokái közül pedig *Mihály* a múlt század 70-es éveiben és *János* nevű testvére 1786-ban *Debreczenbe* származtak el. Jánosnak még Dorogmán született ikerfiai valószínűleg ifjan haltak el; Mihály, ki előbb költözött Debreczenbe, már ott nősült meg és *Sámuel* nevű egyetlen fia ugyanott 1777-ben született. Konti Mihály és fia czimeres nemeslevelüket és Borsodmegyétől kivett nemesi bizonyságukat Bihar vármegye 1799 december 16-ikán tartott közgyűlésén hirdették ki.

Konti Sámuel († 1829-ben) Debreczen szab. kir. városnak kiváló polgára, tisztii főügyésze

volt. Nejétől, Laczka Máriától hét gyermeke származott, 3 fiú és 4 leány. Fiai közül azonban egy sem alapított családot s a leánytestvérek is mind pártában haltak el. Legutoljára — 1888-ban — a szintén nőtelenül maradt *Lajos* halt el, ki 1817-ben született s Debreczen városnak magánlevéltárnoka volt.

A hazai genealogia iránti érdeklődés és különösen a kihaltnak vélt Konti család iránt táplált rokoni kegyelet ösztönöz rá, hogy felhívjam genealogusaink — kivált a borsodmegyeiek — figyelmét arra, hogy a debreczeni ág utolsó sarjának halálával csakugyan magva szakadt-e ezen családnak s nem élnek-e még vajjon az ősi földön, Borsod vármegyében maradt családtagoknak utódai?

Midőn még megjegyzem, hogy a család református vallású s főlemlitem azon érdekes kuriózumot, hogy a Kontiak sokáig a híres Hédervári Kont-tól származottnak tartották családjukat, mely föltevésüket azonban semmi bizonyíték nem támogatta, bővebb tájékozás végett itt közlöm a debreczeni ág utolsó tagja által összeállított következő családfát:

Ifj. KOMLÓS ARTHÚR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi szeptember hó 24-ikén Erzsébet királyné elhunyt alkalmából *Fraknoi Vilmos* ig. vál. tag elnökléte alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Aldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Majláth Béla*, *Pauler Gyula*, *Szinnyei József*, ig. választmányi tagok, *Esztegar László*, *Gyarmathy Sándor*, *Hampel József*, *Szalav Gábor*, gróf *Teleki*

Sándor, *Varjú Elemér* társ. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* jegyző, a titkár helyettese.

Az elnök az ülést megnyitván, a következő beszédet intézte az igazgató-választmányhoz:

Tisztelt választmány!

A Társaság elnökeinek akadályoztatása következtében rám hármlott a kötelesség, hogy a mai választmányi ülést megnyissam.

Mikor most a nyári szünidő után első ízben gyűlünk egybe, szerény társaságunk körében is viszhangoztak a fájdalom nyilatkozatai, melyek felséges királyasszonyunknak ádáz merénylet áldozata gyanánt bekövetkezett megrendítő elhunytá öta az egész országot betöltik.

Miként a szegény kunyhó lakosa és a fényes palota ura egyaránt kivészi a maga részét a mérhetetlen gyászból: szintúgy társaságunk, bármilyen igénytelen a munkássága, fel van jogositva arra, hogy érzelmei tolmácsolásában hatalmasabb, tekintélyesebb társaihoz csatlakozzék.

Erre, a nemzeti gyász egyetemessége mellett, a kegyelet különleges sugallatai is készítenek a nemzeti történelem művelésére hivatott társulatokat.

Könnyeinke közepett is szabad kérkednünk vele, hogy a dicsőült királyné fenkölt szelleme kiváló érdeklődéssel fordult nemzetünk történelme felé. Ritka lelkiismeretességgel, a trónon talán páratlanul álló elfogulatlansággal igyekezett a leghivatottabb mesterektől és olyan művekből, melyek valóban nem «in usum Delphini» irattak, alaposan megismerni nemzetünk múltját.

Nem kell elhallgatnunk azt sem, hogy a «Függetlenségi harcz» száműzetésben élő történetíróját a geni tó partjairól az ő közbenjárása hozta vissza a hazába és az ő nemes tudványa meghívta a maga körébe.

Történeti tanulmányai élesztették a nemzetünk iránt szívében viselt rokonszenv szikráját világító és melegítő hatalmas lánggá.

Példájával ékesszólóan hirdeti és hirdetni fogja a jövő nemzedékeknek hogy az, a ki igazán szeret egy nemzetet. természetesen ösztönöztetik története tanulmányozására, történeti irodalma megbecsülésére.

Hirdeti és hirdetni fogja, hogy az, a ki nemzetünk történetét elfogulatlanul tanulmányozta, szükségképpen részvétet táplál múltjának viszontagságai, jóakaratot jelen erőfeszítései, bizalmat jövője iránt. Valóban, a mikor majd méltó művészi alkotás elénk fogja állítani az ő fenséges alakját, — múzumokból és palotákból össze kellene gyűjtenünk a rég vívott csaták viharaitól megtépett zászlókat, hogy a dicső jelvényekben hódolattal hajoljon meg szobra előtt a nemzeti történet géniusza.

Aldás emlékére!

Az igazgató-választmány ezután az elnök indítványára, egyhangulag elhatározta, hogy dicsőült Erzsébet királyné emlékét jegyzőkönyvében megörökíti, elhunytá felett való részvétének a trón számolyához eljuttatandó feliratban ad kifejezést és folyóiratának legközelebbi füzétét gyászkeretben fogja közrebocsátani.

A határozatok kimondása után *Schönherr Gyula*

társ. jegyző felolvasta a királyhoz intézendő részvétirat szövegét, mely következőleg hangzik:

Császári és Apostoli Királyi Felség!

Legkegyelmesebb Urunk!

A Gondviselés kifürkészhetetlen akarata a leg-súlyosabb csapást mérte Felséged szívére, midőn felséges hitvestársát, a mindenkitől szeretett királynét elrabolta oldala mellől.

Felséged gyászában, mint egy szív, egy lélek, osztozik minden alattvalója, a hűséges magyar nemzet minden fia.

Felséged a szeretett nőt, családi boldogságának kuforrását, uralkodói gondjai közepette legfőbb vigaszt vesztette el a Megboldogultban. A magyar nemzet az igazi királyné mintaképét siratja benne, a kiért minden magyar szív a gyermeki szeretet rajongásával hevült.

A nagy nemzeti gyász közepette, melyben a hazának minden polgára osztozik Felségeddel, legyen szabad a mi igénytelen szavunkat is fölemelni őszinte, kiolthatatlan fájdalomunk kifejezésére.

Jogot ad erre nekünk, kik elé társaságunk irányá a történelmi tudományok művelését tüzte feladatuk, a történelem tanulmányozásában gyökerező nagy érzelmi kapocs, mely összeköti a múltat a jelennel, s melynek közvetítésével e múlt és jelen örömdetes eseményei mellett a hazánkat ért megpróbáltatások is hatványozott viszhangot költenek fel lelkünkben. S e szomorú jogunkat megerősíti az érzelmekek rokonságának tudata annak fenkölt alakjával szemben, kiről tudjuk, hogy nemzetünk történelmét ritka érdeklődéssel igyekezett megismerni; a ki a történelem szeretének számos bizonyosságát adta, a ki történelmünk tanulmányozásában találta fel kiapadhatatlan forrását annak a rokonszenvnek, melylyel nemzetünket áldásos élete utolsó percéig kitüntette.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság évkönyveiben kegyelettel örökítve meg felejthetetlen királynénk emlékét, az alattvalói hűség, szeretet és hódolat legőszintébb érzelmeivel fordulunk Felségedhez és a mérhetetlen veszteség elviseléséhez a Gondviselés kegyelmének erejét esdve le fölkent fejére, alázattal kérjük, hogy legmélyebb részvétünk nyilvánítását tudomásul venni és elfogadni kegyeskedjék.

Budapesten, 1898. évi szeptember hó 29-ikén.

Császári és Apostoli Királyi Felségednek

legalázatosabb szolgálai és hű jobbágyai

a Magyar Heraldikai

és Genealogiai Társaság tagjai.

A részvétirat e szövegezésben elfogadtatván, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Boncz Ödön* és *Pauler Gyula* ig. vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülést bezárta.

Gróf Esterházy János.

1824—1898.

A Kolozsvárt f. évi június hó 24-ikén 74 éves korában elhunyt gróf Esterházy Jánosban a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság legrégebb tagjainak, leghivebb barátainak egyike szállott sirba. Az elhunyt főur a történet tudományok terén inkább a műkedvelő sikereire tartott igényt, s irodalmi munkásságában, melynek jelentékeny részét szentelte a családtörténeti tanulmányoknak, rég szünet állott be már, midőn társaságunk megalakult; de ő nemcsak a megalakítás munkájához sietett alapítványával hozzájárulni, nemcsak az igazgató-választmányban foglalt helyet társulatunk fennállásának első évétől kezdve, de nemes buzgalmával folyton ébren tartotta a Királyhágón-tüli részekben az érdeklődést társaságunk működése iránt. Halálának hírért mély fájdalommal veszszük tudomásul. Áldás emlékére.

SZAKIRODALOM.

A sajómezei csata 1241. és a fái Fáy-család ősei. Irta és a Fáy-család tagjainak ajánlja Fáy Ákos. Budapest, 1897.

A magyarországi nemesi családok története újabb idők óta mind jobban s jobban kidomborodik. Irodalmi viszonyaink, sajnos, nem engedik meg, hogy egy az összes nemesi családok történetét tárgyaló munka, ha akadna is ez óriási munkát elvégző író, napvilágot lásson. Azért be kell érünk töredékekkel, önálló monografiákkal, melyek egyes családok multját derítik fel.

Az előttünk fekvő füzet egy új nevet vezet be genealogiai irodalmunkba, Fáy Ákos, nyugalmazott ezredesét, ki családja történetét írja meg, foglalozva különösen a család őseinek megállapításával. A család törzse gyanánt Rugach vitéz volt ismeretes, megalapító pedig Rugach fiai, Don és Barnabás voltak. Ezen neveket IV. Bélának 1243-ban kelt eredeti adományleveléből ismerjük, csak hogy eredetük kiderítése eddig nagy nehézségekbe ütközött volt. Rugachról magáról két okmány emlékezik meg. A Naláczy család levéltárának adatai szerint Rugach erdélyi székely vitéz volt, s 1188 körül élt, felesége Bánk Eleonora volt. Rugach II. Endre keresztes hadjárata alkalmából a szent földre ment, s ott 1217-ben elesett. A második, feltevésen alapuló adat Rugachot dalmát eredetűnek tartja, s azon Doynt, ki Fáy-földét bírta, s kinek halála után 1264-ben e birtokot Aladár mester, a királyné tárnokmestere nyeri adomány gyanánt V. Istvántól, azonosnak veszi Donnal, Rugach fiával. Ezzel szemben Fáy Ákos kimutatni igyekszik, hogy Rugach dalmát eredete tévedés, s magukból az oklevelekből magyarázza meg, hogy az előbb említett Doyn Rugach fiával, Donnal azonos nem lehet. Azon feltevést, miszerint Rugach székely származású volt, szintén

nem fogadja el, s valószínűnek tartja, hogy a család Abaujmegyéből származik, ott feküdvén a Fáy-föld-birtok is, továbbá hivatkozik arra, hogy Bánk Eleonora, Rugach felesége maga is azon megyéből származó volt; mint abaujmegyei származású családot, a Fáy családot Uozár, azaz Uzbó származásának tartja. 1292 óta aztán a Rugach-ivadékok a Fáy nevet kezdték viselni. A család újabb korbelti tagjaira a monografia nem terjeszkedik ki, nem adja a leszármazást, az egyes tagok életrajzát sem, csupán a család XVII. századbeli néhány tagjáról emlékezik még meg. Bevezetés gyanánt a sajómezei csatának rövid leírását adja szerző, a család ősei Rugach fiai, Don és Barnabás ép ez alkalommal szereztek maguknak érdemet, IV. Bélát futásában oltalmazva, a később 1243-ban nyert birtokadományra. Függetlenül közli Fáy Béla 1620. április 3-ikán kelt végrendeletét, továbbá IV. Béla adománylevelét, s V. Istvánnak 1272-ben kelt ezt megerősítő okmányát. Igéri azonfelül, hogy az 1243-iki okmányt hasonmásban is kiadandja.

A—y.

A Vojnits-család ősei. Irta Dudás Gyula. Zombor, 1898.

E monografia szerzője, Dudás Gyula, olvasóink előtt nem ismeretlen. Monografiája a bácskai nemes családok legkiválóbbjának, a Vojnits-családnak őseit tárgyalja. Ezen családi őseket 1687-ig sikerül visszavezetnünk, további időkre okiratok s hagyomány hiányában a család származását nem vihetjük vissza. Határőrségi szolgálatot teljesítettek a dalmata eredetű Vojnitsok is csakúgy, mint a többi Szabadkán megtelepített dalmát család. Vojnits István, kinek Szabadka város felszabadulása s fejlődése körül nagy része volt, 1741-ben Mária Terézia által nemesi rangra emeltetett. Fia Lukács vetette meg a család vagyónának alapját, növelve a szabadkai közbirtokokat s később Bács megyében is birtokot szerezvén. Rőla, valamint a XVIII. század végén s a jelen század elején élt Vojnits Fábán alispánról Dudás bővebben emlékezik meg, s füzetébe főleg a XVIII. század végéről gazdasági adatokat nagyobb számmal dolgoz fel. Közli a család közpályán működött tagjainak névsorát 1848-ig, s ezzel végzi e család ismertetését, melynek eredetéről valószínűnek tartja, hogy ezen család is azon ősi dalmát családokból származik, melyek már a mohácsi vész előtt is szerepet játszottak, s melynek legtöbbször magyar nemességgel is bírt. Csak hogy ezt ő maga is, mint pusztá feltevést állítja oda, miután adatok hiányában azt mivel sem lehet támogatni.

—y.

L. Bouly de Lesdain. Les plus anciennes armoiries françaises (1127—1300). Neuchâtel, 1897. 4-rét, 20 l.

Franciaország legalaposabb heraldikusainak egyike, a Dunckerqueben élő L. Bouly de Lesdain, kiváló érdeklődéssel tanulmányt írt a legrégebb francia címerekről, mely az *Archives Héraldiques Suisses* múlt évi folyományában jelent meg s melynek különnyomatát megküldte folyóiratunk szerkesztőségének. Szerző nem ért egyet a régebbi írókkal, kik Friz Róbert flandriai gróf 1070. és Rajmund toulousei gróf 1088. évi pecsétjein vélik a heraldikai pajzs első nyomait feltalálni; e pe-

csétek elenyésztek és csak a régi, kezdetleges, szerinte hitelt alig érdemlő ábrázolásokból ismeretesek (Olivar Vredius: *Sigilla Comitum Flandriæ*, Tab. IV. és dom Vaissette: *Histoire du Languedoc*). A czimerek keletkezésére de Lesdain jóval későbbre teszi. A XI. század második felének irodalmi emlékei (Roman de Rou, Chanson de Roland stb.) ugyanis már gyakran szólnak bizonyos, a harcosok pajzsának megkülönböztetésére szolgáló jelekről; az ezen időtájt készült bayeuxi himzés vitézei ilyeneket viselnek pajzsos és zászlón egyaránt; báró Nyáry Heraldikája is adja közülök egy sárkányos pajzsok rajzát. Hogy azonban ezen önkényesen felvett és változtatott ismertető jeleknek nagyobb fontosságot nem tulajdonítottak, mutatja azon körülmény, hogy ezen korban a fejedelmeket, lovagokat általánosan kép nélküli pajzsokkal ábrázolják; erre különben még a XIII. század első felének pecsétjein is találunk példát: ilyen nálunk László somogyi ispán 1220. évi lovaspecsétje; a heraldikai divatok a következő századokban is csak jóval később kezdenek érvényesülni a pecséteken, mint egyéb emlékeken. Czimereink ezen ismertető jelekből keletkeztek; valamint azon tisztán a pajzs díszítésére és szírlárdítására szolgáló ráma, karbunkulus kerék, kereszt stb. alakú ornamentális vasalásokból, melyek utóbb részben szintén czimeralakokká váltak. Akadhattak olyanok, kik átvéve atyjuk, testvérük pajzsát vagy pajzsdíszítését, ezzel származásukat, családi összetartozásukat jelezték; mások tapasztalván az ezen eljárással egybekötött előnyöket, követték e példát, mely csakhamar általános szokássá vált.

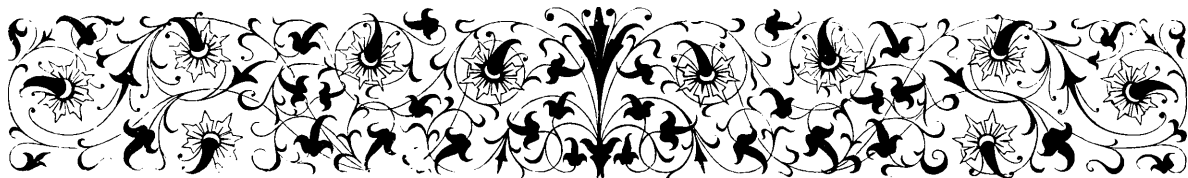
Kizárólag francia források után indulva, szerző az ily módon állandóvá vált pajzs legelső nyomát Plantagenet Geoffroi († 1151) anjoui gróf családjában találja meg. Geoffroi 1127-ben lovgag avattásakor az egykorú krónika (Historia Gauffredi Ducis Normannorum) szerint pajzsán arany oroszlánokat viselt. A sirját díszítő zománczmű (jelenleg a Mans városi muzeumban) öt lovagi viseletben ábrázolja; kék pajzsában hat, 3, 2, 1 arany oroszlán. Megjegyzendő, hogy pecsétjén pajzsának *belső* felülete látszik. Unokája, Vilmos (Longespée) Salisbury grófja, és ennek ivadékaik megtartották a hat arany oroszlános kék pajzsot, míg többi utódai az oroszlánok helyzetét és számát különféle képen változtatták; így Oroszlánszivű-Rikárd 1190-ben két szembe fordult oroszlánt, 1194-ben pedig három leopárdot viselt. A czimer fejlődési processusának más jellegű érdekes példája a Candavéne-házban: Enguerrand, saintpoli gróf, kinek 1141. és 1150. évek közti lovaspecsétjén a pajzs még kép nélküli, a pecsét mezején *kévkék*, melyek Anzelum 1162-iki pecsétjén a ló-takarót díszítik; a családnak e régi, mintegy beszéllé jelvénye Hugo 1223-iki ellenpecsétjén már pajzsjelle válik: (kékből) öt, kereszt mentén helyezett, (arany) zabkëve. A czimeres pajzs gyors elterjedésére vall, hogy szerző 1190-ig *harminczegy*, 1191-től 1200-ig *ötvennyolcz* franciaországi czimeres pecsétet tud felsorolni. Ezek jobbára személyes pecsétek; azonban Róbert meulani sénéchal már 1174-ben tisztán czimeres pecséttel él; ugyanily természetű Conon soissons-i grófnak (aranyban) menő (veres) oroszlános

1178. és Courtenay Péter nevers-i grófnak (aranyban) három (veres) lepényes, 1184. évi ellenpecsétje.

Tanulságos a XIV. századot megelőző francia czimereknek ismertetése, szerkezetük, alakjaiknak természetese és egymáshoz való viszonya szerint; 1897 pecsét alapján, 38 esetben a pajzs egymázú; ide számítva 16 evetbőröst és egy hermelinest. A többi 1859 czimerben tulnyomóan (71%) *egyetlen*, vagy *egynemű* alak szerepel, pl. egy pólya, három sas, öt torony. *Három* különféle alak egyesítése egy pajzsban alig ad 1%-ot; míg *négyfelére* egyedüli példa Vallaurigny Simon 1283. évi czimere: három *czölöp*, és *pajzsfőn* jobbra: menő *oroszlán*, balra: *rózsa*. A heroldalakok nagy túlsúlyban vannak a más természetűekkel szemben: a XII. és XIII. század czimereinek közel 71%-ban szerepelnek. Leggyakoribbak a *vágások* által képezett heroldalakok; egy-egy vágott és hasított pajzs egyedüli példa az egyszerű osztásra; harántnegyedelt, vagy (a Németországban oly gyakori) harántosztott czimer itt egyáltalán nem jön elő. A természetes alakok (40%) között főhelyet foglal el az oroszlán. A sasnál jóval gyakoribb a csonka rigó. Említésre méltó, hogy míg a képzeleti alakok közül a sárkány, chimæra, griff és emberfejű sárkány hatszor; a kétfejű sas pedig csak ötször szerepel: addig a nyugati heraldikában később majdnem teljesen eltűnő *emberi kar* 10 esetben mutatkozik, legelőször mortagnei Balduin 1191. évi czimerében. Mesterséges alak ritkán fordul elő (5%). — A pajzserősítő ornamentika nyomait megtaláljuk a XIII. század czimerein is, többek között Lusignan Guido 1246. évi (ezüsttel és késsel kilencszer vágott) pajzsán még megvan a karbunkulus kerék, melyet utódai elhagynak. Korán tűnnek fel a czimertörések; a tornagallér már 1190-ben.

A mázaktól megállapítható czimere száma 1897-ről 466-ra száll alá. Köztük 6 *egy* mázú; 53 *három*, és csak két *négy* mázú. Leggyakoribb színösszeállítás a veresnek arannyal (121) és ezüsttel (92) való kombinációja. A zöld szín már 1177-ben jön elő; ellenben az angol heraldikában már szereplő bibornak nincs nyoma. Az ezüst-kék tulajdonképeni evetbőrnel korábban, már 1177. előtt mutatkozik az arany-kék evetbőr. Sajátságos a csakis normandiai czimerekben találkozó, külön máznak tekintett «paillé», arannyal átszótt zöld vagy kék szövet. Két czimernek egy pajzsban való egyesítése e korban leginkább hasítás által történik, 1193. évtől tizennyolczszor. III. Roger Bernard foixi grófnak 1281-iki Foix és Bearn czimereit negyedelő pajzsa ezen egyesítési módnak egyetlen példája.

Irigyendő az itt feldolgozott anyag — száz huján közel *kétezzer* czimer! — gazdagsága a mi csekély számú, alig negyven XIII. századbéli czimerünkkel szemben, melyek közül a királyi vágások és apostoli kereszt mellett eredeti alakjában egyedül az Ostffyak (illetőleg Osl genusnak) a tatárjárást megelőző czimere élte meg napjainkat. Szerző még értékesebbé tette volna munkáját, ha a bő sphragistikai anyag mellett a Franciaországban kétségtelenül jelentékeny számú egyéb czimeres emlékeket is bele vonja kutatásainak keretébe.

KRISZTUS KINSZENVEDÉSÉNEK RENDJE.

Egy Mátyás korabeli magyar nemesi társaság emléke.

(Egy szövegrajzzal.)

A középkori lovagrendek történetében, mely az élő heraldika korának egyik legsajátlagosabb intézményével foglalkozik, Magyarországnak majdnem elenyésző kis szerepe van. Mindössze két magyar nemesi rendet ismerünk, s ezek elsejének, a Szent-György-vitézek társaságának emlékét csupán alapító-levelük tartotta fenn, a másik, Zsigmond király sárkány-rendje, jóformán már alapítója életében elvesztette magyar jellegét, s utódai alatt, míg külföldön még javában virágzott, itthon alig egy pár szórványos esetben adott életjelt magáról. Annak bizonyossága ez, hogy a magyar nemesi társadalom, mely a nyugat hűbérrendszerétől teljesen eltérő alapokon épült fel, nem birt fogékony-sággal a lovagkor szelleméből fakadó intézmények iránt; a hűbéri társadalom rendi szakadozottságának sem volt meg nála az a nagy mértéke, mely a nyugaton a társadalomhoz tartozó különböző érdekkörök állandó szövetségeinek fentartását tette szükségessé. Nálunk a nemesi társaságok olyankor keletkeztek, a mikor belső villongások leküzdése után a kivívott nyugalom és béke fentartása az uralkodót és hiveit egymással szorosabb egyesülésre készítette; így zárta be a Szent-György-rend alapításának éve (1326.) I. Károly alatt, a sárkány-rendé (1408.) Zsigmond alatt az évtizedekig tartó küzdelmek időszakát, melyeket a két királynak, uralkodása kezdetén, trónjának belső ellenségeivel kellett folytatnia. A lovagi rendek közös alapeszméje, a hitetlenek ellen való harc

hirdetése mellett mind a két társaság alapító levelében nyíltan ki van fejezve a közelebbi cél: a király személyének s benne a törvényes rendnek oltalma, mely szerint a társaságban való felvétel az uralkodó védelmét biztosítja a társaság tagjai részére minden jogtalan támadás ellen. Mihelyt a politikai viszonyok megváltoztak, a melyeknek lételüket köszönhatték, e rendek is megszűntek virágozni; mélyebb rendeltetésük megszűntével külsőségekké változtak.

De bár a nemzet zöme e külsőségek iránt alig viseltetett érzékkel, a középkori társadalom előkelő köreiből, főleg a renaissance idején, mindig meg volt azoknak a maguk értéke. Tanuskodik erről azoknak a magyar főuraknak aránylag elég tekintélyes száma, a kik külföldi lovagrendek jelvényeivel ékeskedtek — s a lovagi kor érdekes emléke maradt meg abban az adatban, mely Mátyás királyt egy új nemesi rend alapítójaként mutatja be nekünk.

Ezt az adatot a müncheni udvari és állami könyvtár egy XV. századi kézírata őrizte meg. A néhány lapra terjedő papír-kézirat¹ három, azonos kéztől származó darabot tartalmaz. Az első a Mátyás által a törökök ellen 1463 telén indított háborúra vonatkozó feljegyzés, *„Ausrüstung des Heeres zum Zuge gegen die*

¹ Címe: Actenstücke zur Geschichte des Königs Mathias von Ungarn. Jelzete: *Cod. Germ. 6006.*

Türken» czimmel; igen becses adat a magyar haderő történetéhez, de ismertetése nem e sorok feladata. A második darabnak, mely jelen dolgozatunkhoz az anyagot szolgáltatotta, czime: *Stiftung eines Ordens oder Gesellschaft behufs Bekämpfung der Türken durch König Mathias anno 1472.* A harmadik darab: *Ein Geschenk des Pabstes an den König. 1475.*, a pápa által 1475-ben Mátyás királynak küldött szentelt kard megérkezésének és átadásának leírását tartalmazza. A kézirat sok ideig a könyvtár limbusában lappangott s csak néhány év előtt került könyvtári feldolgozás alá. A könyvtár kéziratai nyomtatott katalógusában még nincs felvéve, s így nem lehet csodálkozni a felett, hogy szakembereink a benne rejlő fontos heraldikai adatról mostanig nem vettek tudomást.¹

A minket érdeklő szöveg következőkép szól:

Jesus.

In dem namen der hailigen vnd vngetailten driualtigkait Gotts vatters vnd des suns vnd des heiligen gaists, wellen wir Mathias von schickung derselben gotlichen gnaden kunig zu Vngern, ze Beheim, zu Dalmacien etc., das kund sey allen Cristi glaubigen menschen gegenburtigen vnd kunfftigen, als wir nu etlich vergangen iar bey zeiten vnser regirung stettiglich vnd an vnderlasz betruetbt worden sein zu horen, die vnzimlich ere, so die vngelaubigen veint gotes des almechtigen, die Turcken durch saumung etlicher verfluechter geleichsenter christen, dem allerhochsten sacrament gotesleichnam mit auszschüttung, zetrettung, verspurglung vnd ander manigfeltiger sinchung, auch die abdringung vill grosser kunigreich vnd land vnd nottung der leutt von der gehorsam der heiligen kristenlichen kirchen vnd von dem heiligen glauben dor zue die jämerlichen vnd gehorten todt vnd marter, die sye den ellenden verlassen cristen menschen anlegen, das vor der geburd Christi des herren vnd syder her nye von chainem wuetrich solich graussame marter erhott ist, vnd die peiniklich zerstörung der tempel gots des almechtigen vnd darin aller sacrament des pildnuss Christi des herrn, Marie der muetter gots vnd aller heyiligen smechliche vernichtung, auch die gewaltig schemung aller cristenlichen frauen vnd junckfrauen, darczue das sie dy ellenden ir gefangen cristen notten mit in wider die cristenhait zu ziehen vnd die vordristen zu

sein in sturmen vnd streitten, die sy wider alle menschliche vernunft darumb anfahren mit in zu eren, sunder sy spotlichen vnausprechenlich smach vnd vbel, so sy dem heiligen cristenlichen glauben an vnderlasz beweisen an meniglich irrung und widerstand, do durch sy nu in solcher frayssamkchait ermannet sein, das sie teglich dürtet cristenlichs pluets ze vergiesen, des auch nicht möchten ersattet werden vncz zu ganzcer vnderdruckung des heiligen cristenlichen glaubens, zerstörung der heiligen kristenlichen kirchen vnd erleschung der erkantnuss vnser herrn Christi Jhesu: Dorvmb wir in vnserm kunigklichen gemuet al ander sach, die vns zu widerwertigkait groszleich geschickt werden vnd obligen, klain wegen, sunder allain dem furnemen der vnglaubigen Turgken fur alle vnser widerwertigkeit, als ain christenlichen kunig einziglich gedenccken zu begegen, wie wir mit der hilf gott des almechtigen vnd der cristenleut, die das auch zu herzen nemen, den ellenden verlassen cristen wider den haydenischen hunt mochten zu staten komen, damit sy auss der dienstparkkait der Turcken erledigt vnd wider zu cristenlicher freyhait vnd zu gehorsam der hailigen kirchen mochten gepracht werden. Wan aber die wirdig kron zu Vngern in aller cristenhait erkant ist, als ain schilt vnd schirm des heyiligen glaubens vnd nu durch solche swere anfechtung der Turcken in grossen abfall etlicher land vnd lewt komen ist, also das vns zw solichem vnserm furnemen nott tuett auch ander christiglaubiger leut hilf zu ersuechen, aber nachdem wir vnd vnser voruorderen löblicher gedechtnussz die kunig ze Vngern, die vor oft ersuecht vnd nye ausztriglich haben erlangen mugen, so lang das die Turcken den furspruch fur vnser kunigreich ze Vngern auff ander cristenliche land gewonnen haben, do die ellenden christen aller hilf vnd trostes verlassen sind, darvmb haben wir Got dem almechtigen zu lob als ain christenlicher kunig, dem pillig erparmet die vertilgung des lobs Christi des herrn, nach dem wir dem heiligen glauben genaigt sein zu hilf vnd rettung vnd alzeit darinn erschein, wellen vns ainen orden vnd geschellschaft furgenomen, die wir dan an vns nemen vnd die allen gelewnten christen, die der geschellschaft wirdig sein vnd der bgeren werden, mittailen vnd verleyhen wollen in dem namen Gots des almechtigen vnd der heiligen marter Christi zu lob vnd ere. Darczue verfahren vnd verpflichten von vns bey vnseren kunigklichen warden vnd in kraft des brieffs, das wir aller der, den wir solich vnser geschafft leyhen vnd mittaylen werden, es sein grauen, freyherren, rittern oder knechten, gaistlichen oder weltlichen in was wirdikait, stand oder wesen sy sein, kainen auszgenomen, ir verpflichtet beschirmer, genediger herre vnd helffer sein wollen wieder die wuettenden veint Cristi dy Turgken vnd al ir helffer, dar zu vns ain yeglicher, der dy geschellschaft empfecht geloben soll mit seinen cristenlichen treuen zu helfen, so wir in dar zu erfodern durch sich selbs ader die sein, doch dy nit fursten sein, auff vnser chost vnd schaden. Vnd ob ainer oder meniger, dem wir solich vnser geschafft leyhen werden, an solicher hilf vnd dienstparkkait des heiligen glauben verhindert wurd beswerung der er sich zu recht an billeich steten erpoten hett oder nechtens begeret, vnd des nicht bekommen mocht, von wem das wer, dem oder den sullen vnd wollen wir nach allem

¹ 1891-ben, mikor először fordultam meg a müncheni kir. könyvtárban, még nem volt a kéziratok közé felvéve. Néhány évvel utóbb tette rá figyelmissé *Keinz Frigyes* könyvtárnok dr. *Sebestyén Gyula* barátomat, a ki hazatérve szives volt engem e bennünket érdeklő felfedezésről értesíteni. Úgy vettem aztán legutóbbi müncheni tartózkodásom alatt vizsgálat alá. A kéziratból Sebestyén dr. az első és utolsó darabot lemásolta és a Hadtörténelmi Közleményekben szándékozik azokat közzétenni.

vnsern vermugen leybs vnd guets helffen, das er zu recht gelassen vnd zu beschirmen, das er wider recht nicht gedrunge werd im auch gewalts vnd vnrechts vor sein. Wir wollen auch selbs kainen, der solich vnser gesellschaft haben wird, kainen gewalt, noch vnrecht tuen, noch des yemant anderen zu tuen gestatten. Vnd ob wir von solicher hilff vnd schirms wegen gegen yemant in vehd oder veintschafft kommen, des sollen vns die oder der, da durch willen es geschiecht, nach allem irem vermugen leibs vnd guets verhelpen, vnd sich ausserhalb vnser mit denselben vnseren veinten in kayner weg verainem noch richten vnzeueredlich. Besunder wollen wir, ob sich zwayung begeh zwischen den, dy solich vnser gesellschaft haben werden, das dy darvmb in kainer weg in vehd noch veintschafft wider ein ander chömen, sunder das yeder tayl drey ausz der gesellschaft darzue geb, vnd ains obman aynig werden, ob sy sich aber vmb den obman nicht vereinem mochten, so svllen wir macht haben in den darzu ze orden: die sieben dan fleisz tuen schullen, sy vmb ir irrung gutlich ze verainem; ob sy des aber an den tailen nicht sint, sullen sy dan mit recht yrer irrung entschaiden, dobei es dan die zwitrechtigen tail sullen beleiben lassen. Ob sich aber kunig oder fursten neben vns in solich gesellschaft geben vnd die an sich nemen wurden, mit den willen wir vns dar inne bruderlich vnd freidlich betragen, als iren vnd vnseren kunigkleichen vnd furstenlichen wurden wol gepurdt. Vnd ist das die gesellschaft, die ain yeder offenbar tragen sol, wem wir die leyhen oder vergunnen ze leyhen: Ain chranz von gold oder silber gemacht, eben gleych als er von dreyen dornen geflochen sey, darin ein seul mit ainer strich vmbpunden und kreutzling dadurch ain lanzen vnd ain ror mit ainer padswommen, vnd vnden daran hangend an ainer ketlein ain rotes kreutz, darin stock vnd drey nagel, mit einer vbergeschriff vier puchstaben I. N. R. I. An des kreutzes rechten seyten sol hangen ain gaysel, vnd an der lincken seyten ain pesen, alles von gold oder silber, auff dy obgeschriben geleichnusz, vnd sol ein yeder ritter, der die gesellschaft haben wird, dy von gold oder vergold, vnd ain knecht von silber gemacht tragen, zu gedechnusz des pittern leydens vnser lieben herren Jesu Christi. Es sol auch ain yeder, der die gesellschaft haben wird, ze lob der marter Christi alle quottemer ain mes volbringen lassen ze hilff vnd trost allen lebendigen vnd totten, die solich gesellschaft haben werden; was aber gelewntter frau vnd junckfrauen gaistlich oder weltlich solch vnser gesellschaft begeren vnd die haben werden, die sullen altag teglich verpflichtet sein ze sprechen funff paternoster, funff auc maria vnd ain glawben ze lob der marter Cristi, das got der almechtig der gesellschaft geluck vnd sig geb wider die vngelaubigen Turcken. Wann aber der todt ain erlescher ist menschlicher gedechnusz, haben wir in vnserm kuniglichem muett betracht solich vnser furnemen vnd vntödlicher gedechnusz geschriftlichen zu befellen vnd die gesellschaft mit vnserm kuniglichen maiestat insigel zu bestetten. Do man zalt nach Cristi vnser lieben herren gepurd in dem vierzehen hundert vnd zway und sybenzigsten iaren.

Item die gesellschaft sol nit ausgeben vnd in grosser gehaim gehalten werden, so lang, das vnser herr der kunig ee sein gehayme botschafft zu vnserm hai-

ligen vatter dem babst send, sein heiligkait das furnemen in dem pesten formen vnderrichten vnd bitten lasz, das er die sachen ze nutz der heiligen kirchen damit furder, das ain yedes christen mensch, dem die gesellschaft verlihen wird, vnd dy halt als sy furnomen ist, gancz vergebung hab aller seiner sunden von pein vnd schuld ainst im leben vnd aynst zu des todes zeidt in dem form der kirchen, als gewondlich ist, prouenit zu geben. Vnd so das erlangt wirdt, damit ist die gesellschaft von dem bästlichen stuel bestett vnd ist verporgenlich erlangt.

Item dan so möcht es sein gnad in alle land verkunden als darzu gehort durch erhalten, vnd die dan selbs tragen, vnd auszugeben.

Egy 1472-ben kelt királyi oklevél teljes szövege fekszik tehát előttünk, melyben Mátyás király ünnepi formában adja tudtul az egész keresztény világnak azt az elhatározását, hogy Krisztus kinszenvedésének emlékére nemesi társaságot alapít, melynek tagjai a törökök ellen egymás kölcsönös védelmére legyenek hivatva.

«A szent és oszthatatlan háromság, atya, fiu és szent-lélek Isten nevében, mi Mátyás, ugyanezen isteni kegyelem rendeléséből Magyarország, Csehország, Dalmácia stb. királya, adjuk tudtára minden Krisztushívő embernek, mostaniaknak és jövődöbelieknek, hogy miután uralkodásunk alatt évek óta állandóan és szünet nélkül szomorított minket annak a lealázó hirnek hallása, hogy a mindenható Isten hitetlen ellenségei, a törökök, némely átkozott hasongondolkozásu keresztények mulasztásai következtében a legfelségesebb oltári szentséget, az úr testét kiöntötték, szétaposták, és sok más egyéb módon meggyalázták, hallottuk, hogy sok nagy királyságot és országot leigáznak és a keresztény szentegyháznak és a szent hitnek engedelmes embereket nyomorgatják; ehhez járul — a mint hire jár — hogy a szegény elhagyott keresztényeket gyötrelmes kínzások közben hurczolják halálra, ugyannyira, hogy Krisztus urunk születése előtt és azóta semmiféle szörnyeteg részéről oly kegyetlen kínzásokat nem lehetett hallani; tudomásunkra jutott a mindenható Isten templomainak és bennük a szentségeknek, Krisztus és a boldogságos szűz és a szentek képeinek gyalázatos elpusztítása, a keresztény asszonyok és szűzek erőszakos megbecstelenítése, és hogy a nyomorult keresztény foglyokat arra kényszerítik, hogy velük együtt a kereszténység ellen harczolja-

nak és előcsapataikul szolgáljanak azokban az ostromokban és csatározásokban, melyeket ők minden emberi józan ész ellenére azért kezdnek, hogy velük dicsekedjenek s hogy azonfelül gyalázatos és kimondhatatlan szégyent hozzanak a szent keresztény vallásra, melyet ők szünetlenül háborgatnak és zaklatnak, a mitől már eddig is olyannyira vérszemet kaptak, hogy naponkint szomjuhózzák a keresztény vér kiomlását, a mivel nem is akarnak eltelni, a míg a keresztény szent hitet teljesen el nem nyomták, a keresztény szentegyházakat szét nem rombolták és a mi urunk Jézus Krisztus ismeretét ki nem irtották:

Ézért mi a mi királyi lelkünkben minden egyéb dolgot, a mi egymás között folyó ügyesbajos dolgainkat félretévén, ezek helyett, keresztény király létünkre, egyedül a török elleni vállalatnak akarunk élni, hogy a mindenható Isten és azon keresztényeknek segítségével, a kik ez ügyet szívéükön hordják, mi módon lehetne az elhagyott nyomorgó keresztényeket a pogány török kutya ellenében segíteni, hogy a török szolgaságból kiszabadulva, újra visszatérhessenek a keresztény szabadságra és a szentegyház iránti engedelmességre.

Miután azonban Magyarország tiszteletreméltó koronája, melyet az egész kereszténység úgy ismer, mint a szent hit pajzsát és oltalmát, most a törökök ily erős támadásai következtében több tartományát és lakosát elvesztette, e vállalkozásunkban kénytelenek vagyunk más Krisztushívő emberek segítségét keresni. Mint-hogy pedig mi és boldog emlékezetű elődeink, Magyarország királyai ezt sokszor kértük és soha nem tudtuk teljes mértékben elnyerni, annyira, hogy a törökök végtére Magyarországon át eljutottak a többi keresztény országokba is, és minthogy a szegény keresztények minden segítségtől és vigasztalástól meg lettek fosztva, ezért mi a mindenható Isten dicsőségére, mint igazi keresztény király, a kit Krisztus dicsőségének sérelme mélyen megindít, elszánván magunkat a szent hit védelmére és megmentésére, egy rendet és társaságot akarunk magunknak létesíteni, a melyet aztán oltalmunkba veszünk és a melybe minden keresztény embert, a ki a társasághoz méltó és abba felvétetni óhajt, felvesszünk a

mindenható Isten nevében és Krisztus szent kinszenvedése dicsőségére és tiszteletére.

Ehhez képest intézkedvén, kötelezzük magunkat királyi méltóságunkra és ezen levelünk-nél fogva, hogy mindazoknak, a kiknek e rendünket adományozni és osztani fogjuk, legyenek bár grófok, bárók, lovagok vagy kenétek, bárminemű egyházi vagy világi méltóságban, rangban vagy állapotban levők, kivétel nélkül, köteles védőjük, kegyes uruk és segítségük leszünk Krisztus dühös ellenségei, a törökök és minden szövetségeseik ellen; s viszont mindenki, a ki a társaságba lép, köteles minket keresztény hűséggel segíteni, a mikor csak felszólítjuk, saját személyében vagy övéi által; és pedig a mi költségünkre és kárunkra, ha nincsenek fejedelmi rangban.

Ha pedig bárki, a kit e társaságunkba felvesszünk, a keresztény hit ezen védelmében és szolgálatában akadályozva lenne, vagy sérelem esnék rajta, mit a kellő helyen kérve sem orvosolnának, tartozunk azt vagy azokat minden erőnkkel és vagyonunkkal segíteni, hogy jogához jusson, és minden jogtalan elnyomás, erőszak és igazságtalanság ellen megvédeni.

Magunk részéről is ígérjük, hogy senki ellen társaságunk tagjai közül semmi erőszakot és jogtalanságot el nem követünk, sem más által elkövetni nem engedünk.

Ha pedig mi ilyes védelem és oltalom következtében valakivel ellenségeskedésbe és viszályba jönnénk, a ki miatt ez történik, tartozik minket minden tehetségével, testével és vagyonával segíteni és ez ellenségünkkel tudtunkon kívül semmi módon nem szabad kibékülnie, sem egyezkednie.

Kiváltképen akarjuk pedig, hogy ha a társaság tagjai között egyenetlenség támadna, semmiképp egymással háborura vagy ellenségeskedésre ne menjenek, hanem mindegyik fél három tagot válasszon a társaságból, s ezek együtt egyezzenek meg egy elnökben; ha pedig az elnökben nem tudnának egyetértésre jutni, nekünk legyen jogunk a dologban intézkedni; ezek ketten aztán igyekezzenek az ügyet békésen elintézni; ha azonban a felek erre nem hajlandók, ítéljenek akkor a törvény szerint, a miben azután a peres feleknek meg kell nyugodniok.

Ha azonban királyok és fejedelmek is volnán-

nak velünk ezen társaságban, és abba belépnének, azokkal az ilyes dolgokban testvériesen és barátilag akarunk egyezkedni, mint a hogy az az ő és a mi királyi és fejedelmi méltóságunkhoz illik.

A rend pedig, a melyet mindenki nyilvánosan tartozik viselni, a kinek azt adományozzuk vagy adományozni megengedjük, áll egy arany- vagy ezüstkoszorúból, mintha három tövisből fonták volna, abban van egy oszlop, kötéllel átkötve s rajta keresztben egy lándzsa és egy nádszál fürdőszöngyával, alatta lánczocskán vörös kereszt függ, benne pálcza és három szeg, I. N. R. I. négy betüből álló felirattal; a kereszt jobb felén függjön egy korbács, a bal felén egy seprő; mindez aranyból vagy ezüsből a fentebb leírt hasonlatosságra; és a lovagok, a kik a rendet birni fogják, aranyból vagy megaranyozva, a kenétek pedig ezüsből csinálva hordják azt a mi édes urunk Jézus Krisztus keserves kinszenvedésének emlékére.

Azonfelül mindenki, a ki a rendet birni fogja, tartozik Krisztus kinjai dicsőségére minden kántorbőjtben egy misét mondatni, minden élőknek és holtaknak, a kik a társasághoz tartoznak, vigasztalására; az asszonyok és szüzek pedig, egyháziak és világiak, akik ezen rendünk után vágyakoznak és azt birni fogják, azok naponkint tartozzanak öt Miatyánkot, öt Üdvözlégy Máriát és egy Hiszekegyet imádkozni Krisztus kinjainak dicsőségére, hogy a mindenható Isten a társaságnak szerencsét és győzelmet adjon a hitetlen törökök felett.

Mínthogy pedig a halál az emberi emlékezetet kioltja, a mi királyi nagylelkűségünkben jónak láttuk ezen intézkedésünket megsemmisíthetetlen emlékezet okáért írásba foglaltatni és a társaságot királyi felségünk pecsétjével megerősíteni, mikor számláltak a mi édes Krisztus urunk születése után az ezernégyszázhetvenkétedik esztendőben.»

A tényről, melyet e szöveg velünk tudat, az egyetlen adat nem eredeti oklevélben, hanem egyszerű, és pedig német másolatban maradván reánk, mindenekelőtt az adat hitelességét kell szigorú vizsgálat alá vennünk. Itt első sorban a szöveg nyelve, második sorban az ötlik szemünkbe, hogy a befejezésben a napi keltezés hiányzik és az egész záradékot bizonyos pon-

gyolaság jellemzi. Az első pontot illetőleg, tudjuk, hogy Mátyástól nemcsak hódított tartományai, Morvaország, Szilézia, Lausitz, és később Ausztria kormányzati ügyeiben, nemcsak külföldi diplomáciai érintkezéseiben, hanem magyarországi belkormányzati ügyekben is maradtak fenn eredeti német szövegezésű oklevelek; kétségtelen azonban, hogy ily nagyfontosságú ügyben, melyben mint magyar király, méltóságának egész súlyával és nemzetközi hivatásának teljes tudatában lép fel, csakis latin nyelven adhatta ki oklevelét. Feltéve tehát előre, hogy ez oklevél szövege a király kancelláriájából származik és benne tényleg a király akarata, nem pedig egy attól távol álló egyén képzelmenek játéka jut kifejezésre, a reánk maradt szöveget vagy az eredeti latin fogalmazvány fordításának, vagy pedig a kancellária egy német származású alkalmazottja tollából származó német fogalmazványának, mondjuk: tervezetnek kell tekintenünk, a mely arra volt szánva, hogy a király jóváhagyását megnyerve, az eredeti oklevél kiállítására latinra fordíttassék át. S miután épen Mátyástól több oly oklevelet ismerünk, a melyek egyidejűleg latinul és németül állítottak ki, vagy a melyek eredetijének szövegét német, sőt cseh nyelvű másolatok tartották fenn,¹ elesik annak a kényszerűsége, hogy szóban forgó oklevelünket csupán német szövegezése miatt kizárjuk a hitelt érdemlő történelmi források sorából. A záradéknál észlelt hiányokat sem tarthatjuk szükségképeni érvnek a hitelesség ellen, miután a Mátyás király okleveleit s főleg diplomáciai leveleit tartalmazó leveleskönyvek e kiadványok tulnyomó részét nemcsak kelet nélkül, de igen sok esetben egyenesen hibás keltezéssel foglalják magukban, a nélkül, hogy e fogyatékoságuk lerontaná azoknak belső adataikból kimutatható hitelét. A másolókat igen gyakran egyéb mulasztás is terheli; némelyiket az iratban foglalt tényleges intézkedés, a másikat az irat formulája érdekelte, ez a keltezésen kívül kihagyta vagy meg-

¹ Egyik ilyen nevezetesebb levele, melyben III. Frigyes császárnak a lengyel Kázmér herceg trónkövetelése kérdésében tanúsított magatartását panaszolja el a német fejedelmeknek, s mely szintén csak német fordításban maradt reánk, épen az 1472. év elejéről származik. Fraknoi Vilmos, Mátyás király levelei, külügyi osztály, I. k. 265. l.

csonkította a neveket, amaz a formúákat hagyta figyelmen kívül. Úgy, hogy ha oklevelünk szövegét a többi, e korbéli egyszerü oklevélmásokhoz hasonlítjuk, aránylag a legteljesebbek közé kell azt soroznunk.

Feltűnő ugyan az oklevél kezdősoraiban, nevezetesen az invocatióban és a király címében észlelt eltérés a rendes hazai formáktól. A szent-háromság segítségül hívása, a középkori diplomatika e jellemző formája, Mátyás király korában már rég megszűnt a királyi kiadványok rendes alkatrészét képezni. De ha nem külföldi példák állottak az oklevél szövegője előtt, könnyen feltételezhetjük, hogy a tárgy rendkívüli volta indíthatta őt a régi ünnepies forma megújítására.

Az oklevél tartalmában foglalt belső érvek határozottan a hitelesség mellett szólnak. A király, mint a szövegből láttuk, a törökök ellen való védelmet hirdeti a rend alapításának céljául. Mátyás 1465 óta nem vezetett hadjáratot a török ellen. Fegyvereit a következő években a cseh rablólovagok megfékezése, az erdélyi mozgalom leverése, a moldvai hadjárat vették igénybe; 1468-tól pedig minden igyekezetét Csehország koronájának megszerzésére fordította s majd, midőn az ez irányban elért eredmények megszilárdításán fáradozott, a saját országában támadt forradalomtól kellett trónját megvédenie. A legfontosabb célt, mely az európai diplomáciát ekkor foglalkoztatta, a török hatalom megtörését, IV. Sixtus pápa trónra lépte (1471) hozta újból felszínre. Az új pápa 1472 elején — ez évet viseli oklevelünk keltezése záradékában — elevenítette fel elődeinek azt a tervét, hogy egész Európa keresztény uralkodói egyetemes szövetségben indítsanak háborút a kereszt ellenségei ellen. Barbo bibornok, a pápa követe, a diplomácia minden eszközével fáradozott azon, hogy a császárt, Mátyást és a lengyel királyt egymással kibékítve, létre hozza a török ellen a középeurópai uralkodók szövetségét. Mátyás, mint mindig, most is egész lélekkel tette magáévá az európai hadjárat eszméjét. De annak megindításához tényleg az képezte az előfeltételt, hogy a keresztény társadalom tagjai, főleg azon országokban, melyeket a veszély legközelebről érint, minden belső viszálytól meg legyenek óva. S a kölcsönös egyetértés és belső béke

egyik biztosítékául kínálkozott a lovagkor ama sajátos intézménye, mely az uralkodók által alapított nemesi társaságok jelvényei alatt szorosabb érdekközösségbe fűzte a nemesi társadalom tagjait egymással. A vallás védelme és a kölcsönös védelem, a lovagi rendek intézményének e kettős rendeltetése közül a második biztosította számára azt a közkedveltséget, melynek az Európaszerte örvendett akkor is, a mikor maga a lovagi intézmény már a hanyatlás korát érte. A XV. század derekán még egymásután alapítják a nyugati államok uralkodói a lovágrendeket; Mátyás trónralépte óta keletkezett 1464-ben a dán elefántrend, 1468-ban a Frigyes császár által alapított Szent-Györgyrend, 1464-ben a francia Szent-Mihályrend. A külföldi rendek viselése, mint fentebb említém, s mint azt mindnyájan nagyon jól tudjuk, hazánkban is el volt terjedve; s épen ez időtájt jött újból szokásba a már-már feledésbe ment sárkányrend adományozása. Semmi különös nincs abban, ha Mátyás király, a kinek trónját kívülről és belülről annyi támadás fenyegette, egy évvel a Kázmér lengyel herceg trónjelöltsége mellett támadt forradalom leverése után, új nemesi társaság alapításában keresi egyik módját a belső rend megszilárdításának, mely képessé teszi őt arra, hogy egész erejét a török ellen fordíthassa.

És ha felismerjük az összefüggést a renaissance korabeli ember pompaszeretete, külső dísz után való törekvése és a lovagi rendek csillogó jelvényeinek elterjedése között, még érthetőbbnek kell találnunk, hogy Mátyás, a renaissance tipikus alakja, a rendalapításban is teljes mértékben hódol kora szellemének.

A királyi oklevélben, mely ez elhatározást írásba foglalja, nemcsak a társaság céljai vannak világosan körvonalozva, de a feltételek is, melyek alatt valaki annak tagjává lehet; a szabályok, melyeknek a tagok magukat alávetni tartoznak, szóval minden, a mi a társaság szervezéséhez szükséges. A társaság tagjai lehetnek királyok, fejedelmek, minden rendű nemesek, a fő- és köznemesség tagjai egyaránt, egyháziak és világiak, sőt nők is, asszonyok és szüzek. Figyelemre méltó, hogy az erre vonatkozó pontok szövegezésénél az oklevél egészen a nyugati mintákat követi s a főnemesség tagjait, a grófo-

kat, bárókat és lovagokat megkülönbözteti azoktól, a kik nem lovagok, s a kiket kenéteknek (knecht)¹ nevez. Ez egészen német felfogás, a hol knechtek alatt nemcsak a lovaggá ütést váró, s ezt megelőzőleg fegyveres szolgálatot teljesítő ifju lovagi sarjakat értettek, hanem minden köznemeset, a ki nem saját fegyverzetével, hanem hűbérura szolgálatában, ennek fegyverével vett részt a hadi vállalatokban. A magyar jog ép oly kevésbé ismerte a ritter és knecht fogalmát, mint a rendi különbséget a nemesség tagjai között, s ha oklevelünkben mégis megtaláljuk ezt a különbséget, kettőt bizonyít: először, hogy Mátyás az új nemesi rendet nemzetközi jelleggel akarta felruházni, s másodsor, a mi részben már ebből is folyhatik, hogy az alapítólevél szerkesztője előtt idegen minta feküdt.

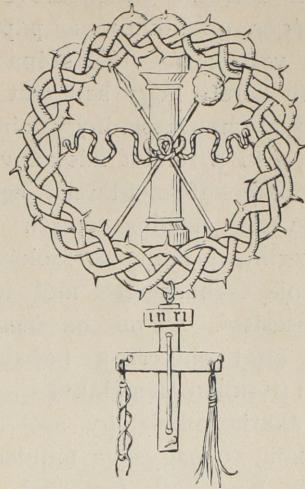
A rend jelvénye, mint a leírásból láttuk, Krisztus kinszenvedésének eszközeiből van összeállítva: a töviskoszoruból, melyet fejére tettek, az oszlopból, hova megkorbácsolás végett kötözték, a korbácsból és seprőből, a botból, melyet királyi pálczaként kezébe adtak, a keresztből az ismert felirattal, a szegekből, az izsópból, melylyel megittatták és a lándzsából, melylyel átszúrták. Leírása elég világos, hogy segélyével rajzban rekonstruálhassuk, csupán az alsó vörös keresztben alkalmazott bot s a korbács és seprő körül lehet kétségünk; én analógiák alapján a két kinzó eszközt a kereszt jobb és bal szárába vert szegre függesztve, a botot pedig arányossági szempontból a kereszt hosszában képzelem elhelyezendőnek.²

A jelvényt az oklevél kétféle³ kiállításban kontemplálja: aranyból, illetve ezüstről aranyozva, vagy egyszerűen ezüstről, s ez által, mint a hogy azt a legtöbb külföldi rendnél is találjuk, két osztályát megkülönbözteti meg: az aranyos, tehát az első osztály a grófokat, bárókat és a lovagokat, tehát a főnemességet illette,

¹ A landsknechtet a régi magyar nyelv lánckenet szóval fordítván, erre az analógiára kenétek fordítottam a knechtet, melynek itteni jelentésére, a midőn nem szolgát, hanem nemes harczost, és nem is csupán apródot kell alatta érteni, nincs megfelelő magyar szavunk.

² A rajzbeli rekonstrukció *Varju Elemér* tagtársunk műve, a ki a kinszenvedés jelvényei középkori ábrázolásait vette a stilizáláshoz mintául.

az ezüst a kenéteket, vagyis a lovagi ranggal nem bíró köznemeseket.

A rend jelvényének ily megválasztása nemcsak legszebb szimboluma annak az alapgondolatnak, mely a keresztényeknek a törököktől szenvedett gyalázatában Krisztus kínjait látva megújulni, azok megboszulására hívja fel a rend lovagjait, de a középkori rendjelek legtöbbjét felülmulja annak a kapocsnak a külső kifejezésében, mely a lovagi rendek és az egyház között azok keletkezéséből kifolyólag fennállott. Annál méltóbb ez a figyelemre, mert egyébként a rendeknél szokásos egyházi kötelezettségek a minimumra: negyedévenként, kántorbójt idején, az élő és meghalt tagokért szent mise szolgáltatására, s a női rendtagok részéről naponként öt Miatyánk, öt Üdvözlégység és egy Hiszekegy elmondására szorítvák s a tagsági szabályok legfontosabb pontjaiban: a törökök ellen való harcz, a királynak való engedelmesség, a kölcsönös védelem kötelességében, az egymás közti viszály elintézése módjának szabályozásában a rend politikai jelentősége lép előtérbe.

Az elmondottak után nincs semmi okunk arra, hogy apokrifnek tartsuk azt az írott emléket, mely Mátyás király e nemesi rendjének tervezetét számunkra megőrizte. A kérdés csak az irányban tehető fel, hogy az oklevél tényleg kiadatott-e, vagyis hogy a király megvalósította-e szándékát s a rendet valóságban megalapította-e?

A kéziratban az oklevél függelékeül ugyanazon másoló kezétől származó megjegyzést talál-

lunk, melyben az foglaltatik, hogy a társaságot a legnagyobb titokban kell tartani, «mindaddig, a míg urunk a király titkos követséget nem küld szentséges atyánkhoz, a pápához, és ő szentségét a vállalkozás felől szépszerével értesítve, fel nem kéreti, hogy az ügyet a szentegyház javára azzal támogassa, hogy minden keresztény embert, a ki a rendet adományba kapja, s az előirt szabályokat megtartja, egyszer életében és egyszer halálos óráján az egyház szabályai szerint, a mint az szokásos, minden büneinek kinja és büntetése alól teljes bocsánatában részesítse. A mi ha megtörténik, a társaság ez által elnyeri a pápai szék megerősítését és titokban megalakul.»

«Akkor akarja majd» így szól a feljegyzés utolsó mondata, «ő nagysága minden országban kihirdetni és hogy kik tartoznak hozzá adományozás s kik vehetik fel önmaguktól és adhatják tovább.»

Ugyanazokról az egyházi kiváltságokról van itt szó, melyeket valamennyi lovagrend előbb vagy később megkapott a kuriától, s melyekben IV. Eugen pápa a sárkány-rend tagjait 1433-ban, tehát 26 évvel rendjük megalapítása után részesítette.

Hogy miért kötötte Mátyás a rend nyilvánossá tételét e kiváltságok megnyeréséhez, annak okai ismeretlenek előttünk, de ha a kihirdetés nem történt meg, azt hihetőleg a pápai megerősítés elmaradásában kereshetjük. Barbo bibornok küldetésének nem volt meg a kívánt eredménye; a császár és a király között a viszony nem javult, és a cseh korona ügye sem nyerte meg a Mátyástól óhajtott megoldást. A török ellen való nagy európai szövetség tervére a politikai helyzet nem bizonyult kedvezőnek s Mátyás tevékenységét ismét a cseh háboru bonyodalmai kötötték le hosszú évekre. Mindez könnyen megmagyarázza a rend pápai megerősítésének elmaradását.

De ebből nem szükséges arra következtetnünk, hogy a rend tényleg nem jött létre. Nem képez e mellett döntő bizonyítékot az sem, hogy e szöveg az egyedüli emlék, mely e rendről expressis verbis szól. Igaz, hogy egy nemesi társaság megalapításának, mely kora legeggyetemesebb vezéreszméjével, a törökök kiűzésével állott kapcsolatban, még Mátyás uralkodói tettei

között is oly kimagasló helyet kell elfoglalnia, hogy a hazai és külföldi történelmi forrásoknak nem volna szabad hallgatnia felőle. Igaz az is, hogy főleg e kor irott emlékeiben találjuk a legfőbb feljegyzést a fennálló lovagrendekről, s alig van a legjelentéktelenebb nemesi társaságok között is olyan, a melyről az egykoru német és francia krónikák, oklevelek, utleírások meg ne emlékeznének, a melynek jelvényét ne ismernők nemesi czimerkönyvekből, sírkövekről, képekről. De annak daczára, hogy a Mátyás által alapított társaságról, a Krisztus kinszenvedése rendjéről egyetlen oklevelet nem ismerünk, hogy sem Bonfini, sem a többi egykoru hazai és külföldi krónikás nem tesz felőle említést, hogy egyetlen emléket nem ismerünk, mely a rend jelvényének rajzát megőrizte, — mind ebből még sem merem határozottan azt következtetni, hogy az sohasem létezett, és hogy az irott emlék, mely felőle reánk maradt, csupán egy tervbe vett, de végre nem hajtott királyi elhatározás emlékét őrizte meg számunkra. Mert ha közvetlen tudósításunk nincs is a kinszenvedés rendjéről, jusson eszünkbe Russnak, a Mátyás udvarában tartózkodó svájci követnek elbeszélése, a ki 1488-ban a bécsi Szent-István-templomban lovaggá üttetve, a «király szent rendjét» kapta — miért ne gondolhatnánk itt a kinszenvedés rendjére, melyet a «szent» jelző kétségkívül jobban megillethet, mint a sárkány-rendet? ¹ S nem szabad-e Mátyás király ez új rendjének reminiscenciáját keresnünk a magyar lovagok rendjében, melyről — mint erre Varjú Elemér tagtársunk a Turul legutóbbi füzetében tett figyelmessé — még 1593-ban is történik említés és melynek tagjai épen a török kiűzését tüzték ki céljukul? ²

Bármint áll is a dolog, kétségtelen, hogy a rendünkre vonatkozó adat értékét az, hogy csak egymaga áll és más adatokból nem nyer közvetlen támogatást, nem ronthatja le teljesen; hiszen épen Mátyás király uralkodása irott emlékeinek összegyűjtésénél kellett megdöbbenve konstatálnunk, mily kevés az, a mi e nagy király óriási tevékenységének emlékeiből reánk maradt s e kor eszmékben, eseményekben és alkotásokban gazdag történetéről mennyi értékes

¹ Századok, 1883. évf. 754. l.

² 1898 évf. 85. l.

adat, ment veszendőbe, a melynek jelentőségéről többé még csak sejtelmünk sem lehet.

Ha mindaz, a mit okiratunk védelmére felhoztam, megállja helyét, akkor a Mátyás által

alapított kinszenvedés-rendben a harmadik középkori magyar rendet fedeztük fel, a mely a rövid ideig tartó fennállásban is osztotta a másik kettő sorsát. SCHÖNHERR GYULA.

AZ ÁRPÁDKORI NÁDOROK GENEALOGIÁJA.

(Második, befejező közlemény)

29. Vétye fia Tivadar.

1222.

Az András király és fia Béla között kitört viszályok 1222-ben heves jelleget öltvén, önkényt értetődik, hogy az ország legelőkelőbb férfiai két egymással ellenkező táborot képeztek és hogy ennek következtében a legfőbb méltóságok és hivatalok betöltésében nagy változások történtek. Így akadunk 1222-ben Szát nb. Miklós után Andrásnak nádorára, Vétye (Wechich = Vojtech) fia *Tivadarra*, kit csak egyetlenegy okirat említ¹ és kinek nádorsága igen rövid időig tarthatott, mert még 1222-ben Siklósi Gyula lett az utódja.

E nádor meghatározása nehéz. Egy Vétye volt 1199-ben csanádi főispán, 1199-től 1200-ig udvarbíró és nyitrai főispán. Egy Tivadar 1199—1200 bodrogi, 1224-ben bihari, 1225-ben mosoni és 1233-ban abaujvári főispán.

30. II. Dénes.

1227—1228, 1231—1234.

Ampod nádor fiának Ampod szolnoki főispánnak fia. Megkezdí pályáját 1216-tól 1219-ig mint tárnokmester és abaujvári főispán; 1220-tól 1221-ig tárnokmester és bácsi főispán, 1224-ben csak tárnokmester. 1227-től 1228-ig nádor,² de mivel e magas állásban nagy garázdálkodásokat és hivattal való visszaéléseket követett el, 1228-ban meg kellett tőle válnia. Nem is találjuk 1228 után az országos méltóságosok sorában. 1231-ben azonban visszanyerte a nádorságot, melyben

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/I. k. 374. l.

² Hazai okmtár, II. k. 5. l.; VI. k. 23. l.; Knauz, I. k. 267. l.; Wenzel, I. k. 252. l.; VI. k. 441., 442., 445., 454., 457. ll.

Turul. 1898. IV.

1234-ig találjuk.¹ András alatt nem viselt többé hivatalt. A krónika mondja, hogy András halála után Béla király őt megvakította; erről azonban az okiratok mitsem tudnak.

31. I. Moys (Mózes).

1228—1231.

Leszármazása és nemzetsége ismeretlen; utódait majd az alább követendő nemzedékrendi tábla fogja ábrázolni. Megkezdí pályáját 1209-ben, mint Vasmegye főispánja; elkiséri 1217-ben II. Andrást Palæsztinába és előfordul még 1233-ban András bizalmi férfiai között.

Nádorsága 1228-tól 1231-ig tartott.²

32. Tomaj nb. (III.) Dénes.

1235—1240.

Dénes fia; 1222-től 1224-ig lovászmester; 1224-től 1231-ig tárnokmester és szolnoki főispán; 1231-től 1235-ig nem találjuk őt az országnagyok sorában, míg nem 1235-ben még II. András nádoraként felbukkan. IV. Béla megerősítette őt a nádorságban, melyet a tatároknak 1241-ben történt betöréseig tartott; a mellett még (1236) bihari és szolnoki főispán is volt.³ A tatárjáráskor

¹ Fejér, Cod. Dipl. III/II. k. 329. l.; Hazai okmtár, IV. k. 18. l.; VIII. k. 30. l.; Knauz, I. k. 279., 282., 284. ll.; Wenzel, I. k. 292., 303., 309. ll., VI. k. 506., 518., 521., 524., 529., 549., 551. ll.; XI. k. 234., 251., 257. ll. (Wenzel, VI. k. 502. l. és Melczer-okmtár 3 l. tévesen 1232-iki dátummal.)

² Fejér, Cod. Dipl. III II. k. 455. l.; Hazai okmtár, VI. k. 25. l., VIII. k. 25. l.; Wenzel, VI. k. 476. l.; XI. k. 209., 212., 223., 225. ll. (VI. k. 502. l. 1232-iki téves kelettel.)

³ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 27., 59., 96. 111. ll.; IV/III. k. 252., 552. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 30. l.;

kifejtett működése eléggé ismeretes, 1241 után elvész a nyoma s így joggal feltételezhető, hogy a tatárok csapásai alatt kilehelte életét. IV. Béla 1243-ban¹ róla mint «quondam palatinus»-ról szól. Utódjairól — a Losonczyakról és a losonczy Bánfiakról — a Turul I. évf. 23—25. lapjain van szó. Itt azonban ki kell emelnem, hogy az ott nevezett fiain kívül még egyéb fiai is voltak, kik — úgy mint atyjuk fivére Privart — családokat alapítottak. (A nemzedékrendi táblát lásd «A magyar nemzetségek» című művem II. kötetének 374. lapján.)

33. Buzád-Hahót nb. Arnold.

1242.

Meissenből bevándorolt nemzetségnek sarja; Arnold fia; felmerül 1233-ban; 1235-től 1239-ig Zalamegye főispánja; 1240-ben somogyi főispán; 1242-ben (márczius 14-ikén) a mellett nádor is;² 1243 január 29-én soproni-, 1244 június 15-ikén és április 26-ikán nyitrai főispán.

Házassági és birtokviszonyai ismeretlenek.

Két fia volt; nemzedékrendjét lásd a Turul XVI. évf. 63. lapján.

34. Borsa nb. László.

1242—1245.

1217-től 1221-ig lovászmester és (1220-tól 1221-ig) Pozsegamegye főispánja; 1224-től 1235-ig (félbeszakításokkal) országbíró és több megye (Békés, Nyitra, Bács, Bodrog) főispánja; 1236-tól 1237-ig somogyi főispán; a mellett 1242 november 16-tól 1245 április 26-ig nádor,³ 1245 december 12-ikén tótországi bán és herceg. Alig szenved kétséget, hogy 1245 és 1247 között halt meg.

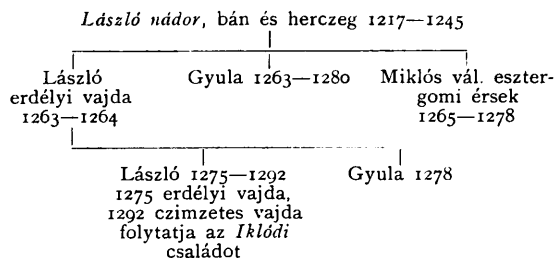
Nemzedékrendi viszonyai a következők:

Knauz, I. k. 164., 317., 324. ll.; Wenzel, II. k. 53., 56., 70., 109. ll.; VI. k. 568. l. VII. k. 77., 81. ll.; XI. k. 309. l.

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 274. l.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 250. l.; Wenzel, II. k. 144. l., XII. k. 689. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 264., 309., 324. ll.; XI. k. 406. l.; Wenzel, VII. k. 133., 137., 156., 169. ll.; XI. k. 338., 340. ll. (Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 421. l. 1246 nov. 26-iki keletiel hamisítvány).

35. Türje nb. Szentgróti (IV.) Dénes.

1245—1246, 1248.

Dénes fia; 1217-től 1218-ig Béla trónörökös mellett a steini kastélyban tartózkodott; kitüntette magát 1228-ban a bolgár Vidinnél, 1229-ben a halicsi hadjáratban, midőn Kuzmench és Luczk előtt harczolt; fogságba ejtette 1230-ban Pettauai Hartnidot s harczolt ez évben a halicsi Jaroslóvár előtt, — 1233-tól 1234-ig erdélyi vajda, 1234-ben szolnoki főispán; 1235-től 1241 szeptember 23-ig lovászmester (a mellett 1240-ben temesi főispán); 1241-től 1245-ig Szlavónia bánja s a mellett 1242-től 1244-ig szlavóniai herceg; 1245 szeptember 29-től 1246 április 12-ig nádor és somogyi főispán;¹ 1247 szeptember havában címzetes bán; 1248 május 1-én másodsor nádor és pozsonyi főispán;² 1251 november 23-án Szolnokmegye főispánja, mely minőségben még 1254 október 17-ikén még él. 1255-ben már nincs az élők között.³

1244 június 15-ikén megkapta Béla királytól a körösmegyei Orbona, Haraszt és Czerovaborda (Czeraburda) nevű birtokokat. Miután tudjuk, hogy Türje nb. Pózsa és ugyanazon nb. Tamás e birtokokat valamikor maguk között felosztották, e Tamás pedig nem Dénesnek, hanem Joákimnak a fia: ennél fogva világos, hogy IV. Dénes nádor nem hagyott fiutódot maga után.

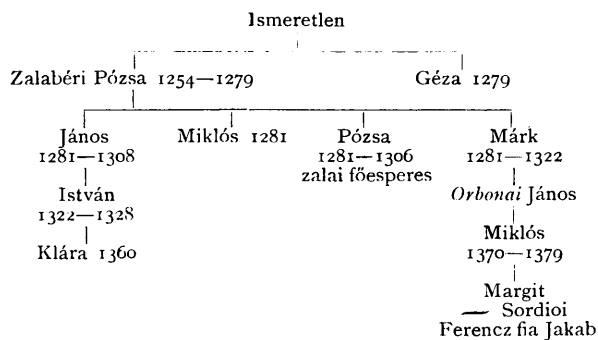
Pózsa fiai és Tamás fiai 1299-ben az atyáiktól kezdeményezett felosztást megerősítvén, abban állapodtak meg, hogy Pózsa fiai Orbona, Czeraburda, Zala-) Bér, Batyk, Hidvég és Püspöki birtokokat, Tamás fiai pedig Szentgrót várát és városát és tartozékait kapják.

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 388. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 48. l.; Wenzel, II. k. 185. l.; Zalai okmánytár, I. k. 17. l. (Hazai okmtár, VI. k. 75. l. az évszám 1252 téves; v. ö. Századok, 1896. évf. 560—562. l.)

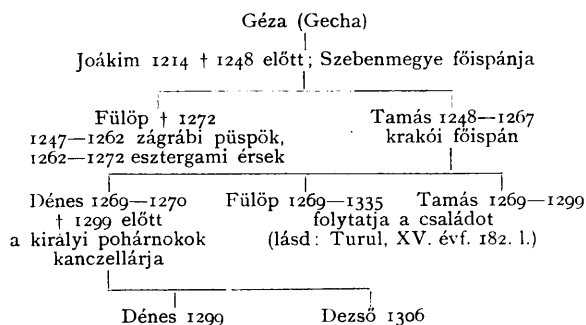
² Wenzel, II. k. 206. l.; VII. k. 264. l.

³ Wenzel, II. k. 262. l.

Pózsának utódait a következő tábla mutatja:

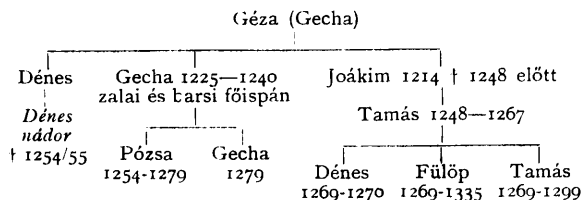
Tamás utódait következőleg ábrázoljuk:

Ebből azonban a köztük és Dénes nádor között létezett közeli rokonságot még ki nem betűzhetjük, a kapcsolatot tehát másutt kell keresnünk.

IV. Béla király 1240. április 6-ikán a boldonsi várjobbágyok szomszédságában fekvő *Gortva* (ma Gömörmegyében) és Csama (nógrád-megyei) nevű földeket Gecha fia Gecha barsi főispánnak adományozza;¹ e Gecha 1225-ben Zalamegye, 1236-ban pedig Bars megye főispánja.²

Ha már most szemügyre vesszük, hogy Dénes nádor 1246. január 10-én szintén a Nógrád-megyével határos Gortván birtokos,³ és hogy Pózsa fivére Gecha: akkor a Gecha név és a gortvai birtokviszonyok majdnem czáfolhatatlanná teszik, hogy a rokonsági kapocs következőleg alakult:

¹ Hazai okmtár, VIII. k. 36. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 31. l.

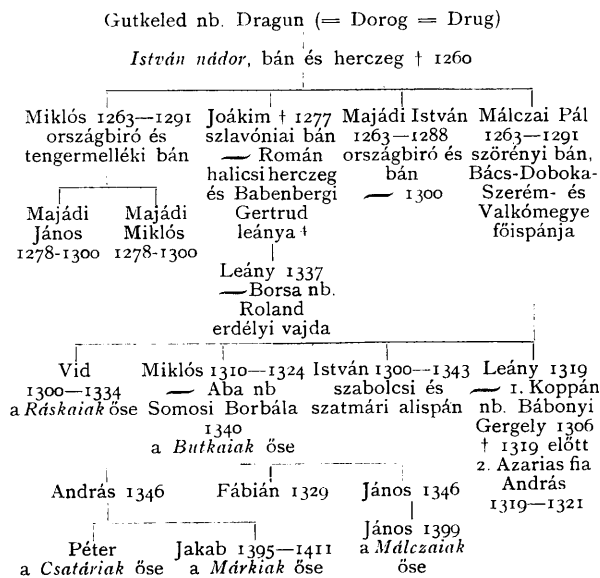
³ Fejér, Cod. Dipl. IV/1. 409. l.

36. Gutkeled nb. István.

1246-1247.

A német Gutkeled nemzetség sarja. Atyjáról, Dragunról 'nevéen kívül mitsem tudunk. István azzal kezdi pályáját, hogy II. Andrásnak és András királyfinak (1227 óta halicsi fejedelmnek) szolgálatába lép. A királyfi halála után († 1234) IV. Béla oldalán találjuk, kinek különösen a tatárjárás alatt nagy szolgálatokat tett. 1242. márczius 14-től 1245. április 26-ig lovászmester és a mellett (1243-ban) Orbásmegye főispánja. 1245. június 12-től 1246-ig országbíró és nyitrai főispán; 1246-tól 1247. június 29-ig nádor.² 1248. október 26-tól 1260-ig szlavóniai bán, mely minőségben 1252-ben a hercegi címet kapta; a mellett 1254. szeptember 10-óta Stájerország főkapitánya. 1260. július 12-ikén tanuja volt a szerencsétlen kroissenbrunni csatának, és miután Rátold nb. Roland még ez évben szlavóniai bán és egy 1261-ben kiállított okirattal már mint néhairól szól,³ világos, hogy 1260-ban halt meg.

Utódait a következő tábla mutatja:

¹ Dragun — úgy hiszem — azonos Dorog vagy Drugal; ez pedig — úgy látszik — a Gurg (= György) névnek variációja.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/1. k. 454., 457. ll.; VII/1. k. 293. l.; VII/III. k. 28. l.; Kubinyi, I. k. 25. l.

³ Wenzel, XI. k. 510. l.

⁴ V. ö. Pauler idézett művével.

37. Ratold nb. Roland.

1248—1260, 1272—1273, 1274—1275.

Roland fia, Gyula fivére. Megkezdte pályafutását 1241 szeptember 23-ikán mint pohárnokmester; 1242 március 14-től 1245 december 12-ig tárnokmester és (1242 november 16-ikán) Vasmegeye főispánja; 1243 (január 29-ikétől november 26-ikáig) nyitrai és 1244 június 15-ike óta soproni főispán. 1247 június 2-ikán és október 28-ikán országbíró, de még 1247 második felében megkapja a nádorságot, melyet — a pozsonyi főispánsággal egybekötve — 1260 őszéig kezében tartott.¹ 1260-tól 1267-ig szlavóniai bán; 1272 november 26-tól 1273 március 30-ig újra nádor és macsói bán,² mire rövid ideig hivatal nélkül maradt; de még 1273 június 7-től október 26-ig harmadszor lesz nádor.³ 1274 december havában betölti negyedszer e méltóságot, melyben — most már utoljára — a mellett soproni főispán is) 1275 június 4-ig találjuk;⁴ 1275 júniusában Vasmegeye főispánja; 1275 december 4-től 1276-ig királynéi tárnokmester és Szánamegeye főispánja; meghalt 1277-ben.

(Genealogiáját lásd Turul, XV. évf. 132. l. Az ottani táblát csak azzal akarom itt kiegészíteni, hogy Olivér fia István 1357 május 25-ikén esztergomi kanonok volt.

38. Héder nb. Güssingi Henrik.

1260—1265.

A stájer Wildonból bejött nemzetség tagja: Henrik fia. Legelőször 1228-ban merül fel; 1244-től 1247-ig Vasmegeye, 1247-től 1260-ig So-

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/II. k. 98., 156., 218., 421. ll., IV/III. k. 18. ll., VII/III. k. 34., 35. ll., XI. k. 355. l.; Hazai oklevéltár, 18. l.; Hazai okmtár, II. k. 7. l.; IV. k. 35. l.; VI. k. 60., 84., 89.; VII. 74., 87. ll.; VIII. k. 60. l.; Knauz, I. k. 400., 425. ll.; Soproni okmt. I. k. 23. l.; Wenzel, II. k. 209., 216., 228., 233., 245., 256., 258. ll.; VII. k. 260., 320., 369., 436., 503., 516., 542. ll., X. k. 425. l., XI. k. 427. l.; Zalai okmtár, I. k. 28. l.

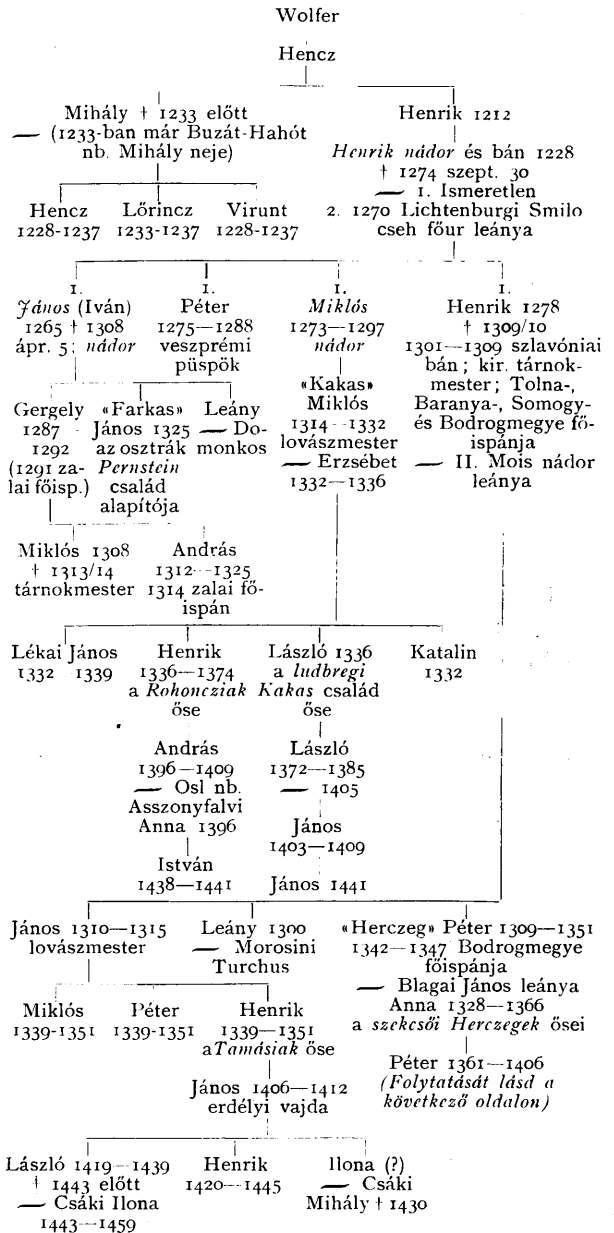
² Fejér, Cod. Dipl. V. k. 2., 51., 57. ll.; Hazai oklevéltár, 65. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 148. l.; Wenzel, IX. k. 3., 5., 11. ll., XII. k. 71. l.; Zichy cs. okmtára, I. k. 32. l.

³ Hazai okmtár, II. k. 11., 14. ll.; VIII. k. 152., 153. ll.; Wenzel, IV. k. 21., 23. ll., IX. k. 19., 22., 23. ll.; XII. k. 76., 85., 90. ll.

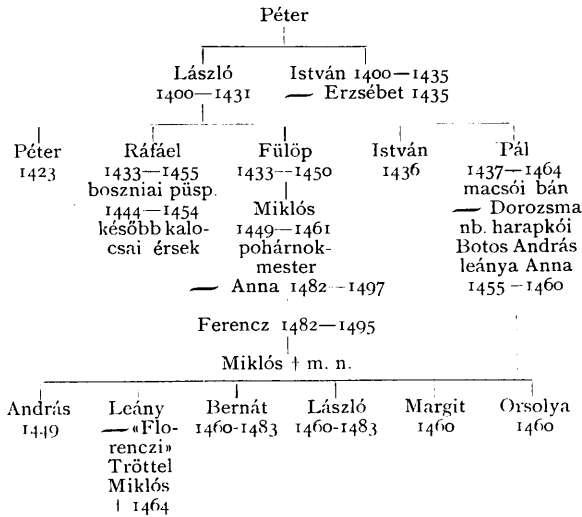
⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 240., 245. ll., VII/II. k. 39. l.; Knauz, II. k. 50. l.; Suppl. Annal. Scepus. II. k. 13. l.; Wenzel, IV. k. 52. l., XII. k. 116. l.

mogymegye főispánja, a mellett 1254-től 1260-ig országbíró; 1260 november 30-tól 1265-ig nádor és pozsonyi főispán.¹ 1267-től 1270-ig szlavóniai bán, 1272-től 1273-ig sói és uzorai bán, 1273-tól 1274-ig újra szlavóniai bán. Elesett 1274 szeptember 30-án a főenyi csatában.

Nemzedékrendje a következő:

¹ Hazai oklevéltár, 40. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 80. l.; Soproni okmtár, I. k. 25. l.; Wenzel, III. k. 123. l., VIII. k. 44., 55. ll., XI. k. 495. l.; (Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 132. l. 1263-iki, 251. és 306. ll. 1264- és 1265-iki téves kelettel).

39. Pécz nb. (V.) Dénes.¹

1263, 1273–1274, 1277.

Zalamegyei ember; György fia, Péter fivére. Legelőször 1256 szeptember 22-ikén tűnik fel, mint IV. Béla országbirója és Zalamegye főispánja, de még ugyanezen évben megkapja a szolnoki főispánságot, melyet (1258-ban a bakonyival együtt) 1258-ig tart. 1259 május 26-ikán (Grácban István ifjabb király udvarában tálnokmester, zalai főispán és pettaui kapitány. 1263 május 3-ikán István király nádora és Bácsmegeye főispánja.² 1266-ban IV. Bélának szerémségei főispánja; még ugyanazon évben poljanai (Varasdmegyében és pezeti főispán; 1268-ban zalai főispán és Béla szlavóniai herczeg udvarbirója; 1269-ben csak Zalamegye főispánja. 1270-ben megkapja a maróczai főispánságot, mely minőségben a stájer hadjáratban részt vett. 1272 augusztus 3-ikán országbiró és varasdi főispán. 1273 végétől 1274 szeptember 27-ig nádor és oklicsi főispán.³ 1274 szeptember 30-tól 1274

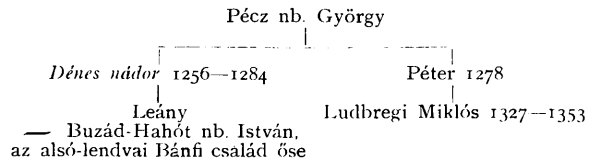
¹ Nemzetségére nézve lásd Századok, 1897. évf. 607. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 163. l. (év nélkül, de kétségkívül 1263 október 16.); Knauz, I. k. 485. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. V. II. k. 146., 238. ll.; Hazai okmánytár, I. k. 63. l., III. k. 23. l., VI. k. 200., 205. ll. (tévésen 1275), VII. k. 152. l., VIII. k. 164., 166. ll.; Sztárai cs. okmánytára, I. k. 16. l.; Wenzel, IV. k. 34., 41. ll., IX. k. 38., 48., 50., 53., 55., 57., 60., 62., 66., 69., 72., 79., 80., 82., 85. ll., XII. k. 92., 95., 97., 100., 103., 104., 106., 109., 111., 117. ll.; Zalai okmtár, I. k. 75. l.; Zichy cs. okmtára, I. k. 35. l.

december 2-ig Szlavónia bánja; 1275 január 29-én országbiró és zalai főispán; 1275 április havában címzetes bán és Zalamegye főispánja; 1275 április 20-tól augusztus 11-ig a mellett még királynéi tárnokmester is. 1277 nyarán ismét nádor és somogyi főispán,¹ de már ugyanazon év november 18-ikán országbiró. 1278 november 6-ikán minden közelebb megjelölés nélkül magyar országnagy; 1279 február 5-én «volt nádor». 1284 július 28-ikán és október 18-ikán címzetes bán és Sárosmegeye főispánja.

Fiutóda nem volt; nemzedékrendje a következő:

40. Csák nb. Domonkos.

1266.

Péter fia; 1262-ben István ifjabb király pohárnokmestere; 1263-ban a mellett Zemplénmegeye főispánja; 1266 november 28-ikán István nádora, Bács- és Szebenmegeye főispánja;² 1269-ben Baranyamegye főispánja; 1272-ben valkói főispán; 1273-ban az özvegy Erzsébet királyné udvarbirója; 1279 december 13-án és 1280-ban pedig ugyanennek tárnokmestere; 1291 augusztus 28-ikán egyike azon magyar megbizottaknak, kik III. András és osztrák Albert között a haimburgi békét kötik. 1293 június 11-ikén Valkómegeye főispánja és Morosini Tomasina herczegnő tárnokmestere; utoljára ráakadunk 1298 július 29-én, midőn az országgyűlésen a többi főúrral együttesen Morosini Albert honosságát megszavazza.

Tőle származnak a pozsegamegyei Dobócziak. Nemzedékrendjüket lásd a Turul XIV. évf. 189. lapján.

41. Kemény fia Lőrincz.

1267–1270, 1272, 1273.

Nemzetsége ismeretlen; atyja, Kemény — úgylátszik — 1234-től 1235-ig Nyitrámegeye főispánja. Lőrincz 1249-ben Jaroslóvár előtt Rosz-

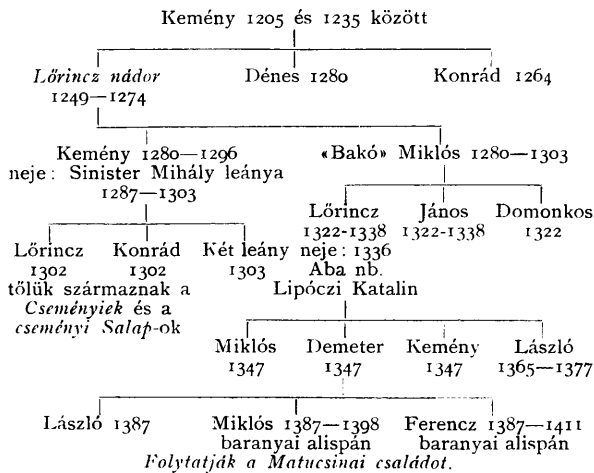
¹ Hazai okmtár, VI. k. 227. l.

² Sztárai okmtár, I. k. 10. l.; Wenzel, VIII. k. 147. l.

tiszló herceg életét mentette; az ötvenes évek elején az osztrák-morva-magyar hadjáratok alatt Kirchsclag, Olmücz, Parduch és Grinhaus előtt nagy érdemeket szerzett magának; a hatvanas évek kezdetén, mint szörényi bán, legyőzte a bolgárokat; 1262-ben országbíró és Zalamegye főispánja; ugyanaz 1264-től 1266-ig. 1267 szeptember 15-től 1270-ig nádor, somogyi (és rövid időig kemleki) főispán.¹ IV. Béla halála után V. Istvánnal kibékülvén 1271-től 1272 június 14-ig szörényi bán és Dobokamegye főispánja. 1272 augusztus 3-tól november 17-ig másodszer nádor és a mellett sopronmegyei főispán;² 1273 kezdetén soproni és orbászi főispán, mely állásban ugyanazon év májusában harmadszor jutott a nádorsághoz.³ 1274-ben soproni főispán; ez a róla szóló utolsó hír.

Utódjai a baranyamegyebeli Cseményiek, a Cseményi Salap és a Matucsinai családok.

Nemzedékrendjüket részben a következő tábla ábrázolja:

¹ Fejér, Cod. Dipl. IV/III. k. 386., 489. ll., VII. k. 349. ll.; Hazai okmtár, I. k. 41. l., V. k. 39. l., VI/I. k. 149. l.; Knauz, I. k. 543., 560., 569. ll.; Wenzel, III. k. 157., 172., 184. ll., VIII. k. 206., 226., 233. ll., IX. k. 80. l., XI. k. 585. l.

² Fejér, Cod. Dipl. V II. k. 49. l.; Hazai okmtár, VII. k. 138. l., VIII. k. 439. l.; Wenzel, IV. k. 2. l., IX. k. 2. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 88. l.; Hazai okmtár, VII. k. 140. l.; Knauz, II. k. 21. l.; Wenzel, IV. k. 27. l., IX. k. 16., 18., 34. ll.

42. Tombold fia Benedek.

1268.

István ifjabb király nádora, udvarbirája és szepeni főispán 1268-ban.¹ 1262-ben István lovászmestere, 1265 óta országbirája. Atyjának neve (Tombold) arra enged következtetni, hogy a gömörmegyei Balog nemzetség sarja.

43. II. Moys.

1270—1272. + 1280.

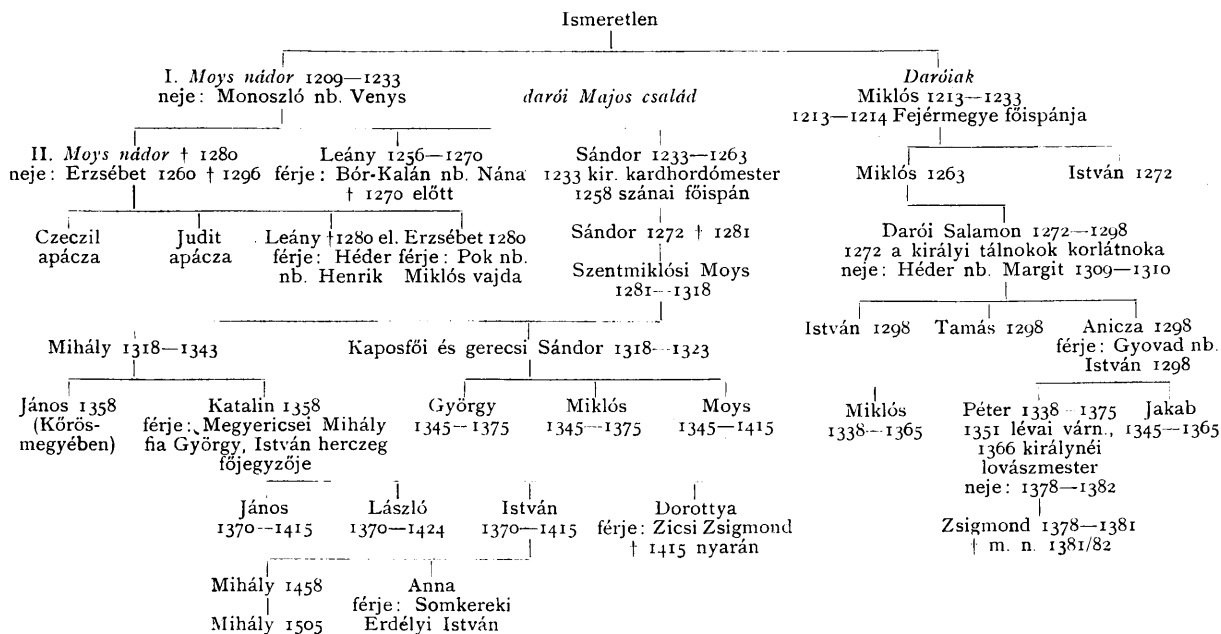
I. Moys nádor és Monoszló nb. Venys fia. Úgy látszik, hogy pályafutását mint gorrai főispán kezdte. 1244-ben országbíró; kitüntette magát 1250-ben Kirchsclag előtt; 1256-ban orbászi főispán, a mellett 1258-ban tálnokmester; 1260-tól 1263-ig Béla királyfi tárnokmestere, somogyi, varasdi és soproni főispán (1267-ben csak somogyi és varasdi); 1270 május 13-tól 1272 június 15-ig nádor és Sopronmegye főispánja;² 1272-ben szlavóniai bán; 1273-ban somogyi főispán és a mellett 1274-től 1275-ig királynéi tárnokmester; 1276-ban országbíró, somogyi és vasi főispán; 1279—1280-ig királynéi tárnokmester, mely minőségben 1280 végén meghalt.

Családi viszonyairól lásd «Az Árpádok családi története» cz. művem 606—612. lapjait. Itt csak azt akarom kiemelni, hogy neje (kit eddig tévesen Szabinának neveztek) az Árpádok rokona ugyan, de nem IV. Bélának leánya.

Moys nemzedékrendi táblája különben a következő:

¹ Hazai oklevéltár, 53., 55. ll.; Wenzel, VIII. k. 211. l.

² Fejér, Codex Dipl. V/I. k. 138., 178., 209. ll.; V II. k. 59. l., VII/II. k. 12., 17. ll.; Hazai okmtár, I. k. 56. l., VI. k. 189. l., VIII. k. 126., 145. ll.; Knauz, I. k. 575., 595. ll.; Tkalčić, Mon. civ. Zagr. 47. l.; Wenzel, III. k. 273. l.; VIII. k. 286., 342., 346., 380., 382., 384., 385., 389., 390. ll.; XII. k. 50., 695. ll.; (Zalai okmtár, I. k. 66. l. szerint 1272 június 10-ikén Kemény fia Lőrincz czimzetes nádor. — Zichy-okmtár, I. k. 21. l. szerint Moys 1269-ben már nádor, de ez írási hiba.)

44. Héder nb. Güssingi Miklós.

1275, 1276–1277, 1284, 1285, 1289, 1291, 1292, 1295, 1296.

Henrik nádor fia. 1273-ban szánai főispán, 1274 január 26-tól szeptember 30-ig pohárnokmester és a mellett (január—márczius) beregi és mosoni főispán; 1274 december 2-től 1275 június 4-ig tálnokmester és mosoni főispán; 1275 június 17-től szeptember 27-ig nádor és soproni főispán,¹ mely két állást 1276 augusztus 9-től 1277-ig újra elfoglalt.² 1280 november 17-től 1281 április 12-ig szlavóniai bán; 1284 nyarán harmadszor nádor és a mellett pozsonyi főispán,³ 1285 június 16-ikán csak nádor,⁴ épúgy 1289 szeptember 8-ikán és a mellett Somogymegye főispánja.⁵ Ugyane minőségben találjuk 1291 márczius 12-től október 9-ig;⁶ 1292-ben — úgy látszik — csak czimzetes nádor,⁷ épúgy 1294 november 25-ikén és 30-ikán;⁸

¹ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 248., 258., 267., 270. ll.; Hazai okmtár, VIII. k. 174., 178. ll.; Tkalčić, 53. l.; Wenzel, IX. k. 115., 138., 140. ll.; Zalai okmtár, I. k. 78. l.

² Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 336. l.; Hazai okmtár, III. k. 25. l.; Knauz, II. k. 59. l.; Wenzel, IX. k. 180. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 185., 189. ll.; Knauz, II. k. 181. l.; Wenzel, IV. k. 267. l.; X. k. 421., 422. ll.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 308. l.; Wenzel, IX. k. 247. l.

⁵ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 481. l.

⁶ Hazai okmtár, VII. k. 219. l., VIII. k. 306. l.; Knauz, II. k. 281. l.; Wenzel, V. k. 25. l., XII. k. 502., 510. ll.

⁷ Wenzel, X. k. 33. l., XII. k. 537. l.

⁸ Wenzel, X. k. 162. l.

1295 június 6-ikán tényleges nádor, somogyi és fejérmegyei főispán;¹ utoljára említi «nádor»-ként 1296-ban.²

Nemzedékrendi viszonyait már fentebb vázoltuk.

45. Csák nb. Péter.

1275–1276, 1277–1278, 1281, 1288.

Csák nb. Máté tálnokmesternek (1241) a fia. Kitüntette magát 1264-ben Feketehalomnál, Boronka és Patak vára előtt; 1265-ben Izsaszegen, később cseh Ottokár ellen Pozsony, Moson és a Rábcza mellett. 1270 szeptember 8-tól 1272 augusztus 3-ig tálnokmester és gačkai főispán; 1274-ben somogyi és soproni főispán; 1275 december 2-től 1276 első feléig nádor és soproni főispán.³ 1277 november 10-től 1278 június 19-ig másodszer nádor és somogyi főispán;⁴ 1279-től 1280 augusztus 18-ig tálnokmester, pozsonyi és mosoni főispán; 1281 április 15-én nádor;⁵

¹ Wenzel, X. k. 191. l.

² Hazai okmtár, VII. k. 256. l.; Zalai okmtár, I. k. 114. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 256. l.; Knauz, II. k. 53. l.; Wenzel, IX. k. 114., 117. ll.; XII. k. 135., 144., 174. ll.; Zalai okmtár, I. k. 83. l.

⁴ Hazai okmtár, VII. k. 166. l., VIII. k. 190. l.; Knauz, II. k. 76. l.; Wenzel, IV. k. 171. l.

⁵ Hazai okmtár, VI. k. 267. l.

1288-ban újra nádor, mosoni és pozsonyi főispán.¹

Nemzedékrendje a következő:

Csák nb. Máté 1233—1246
1235—1241 tárnokmester (a mellett 1240—1241 nyitrai főispán),
1242—1246 tárnokmester, nyitrai és pozsonyi főispán

Máté nádor † 1283
neje: 1283

Péter nádor 1264—1288

Máté nádor † 1321 márczius 18 Csák

46. Csák nb. (II.) Máté.

1278—1279, 1282—1283.

Az előbbinek fivére; felmerül 1264 április 5-én IV. Béla híveként; 1270—1272 ig erdélyi vajda; 1272-től 1273-ig szlavóniai bán; 1273-ban ország-

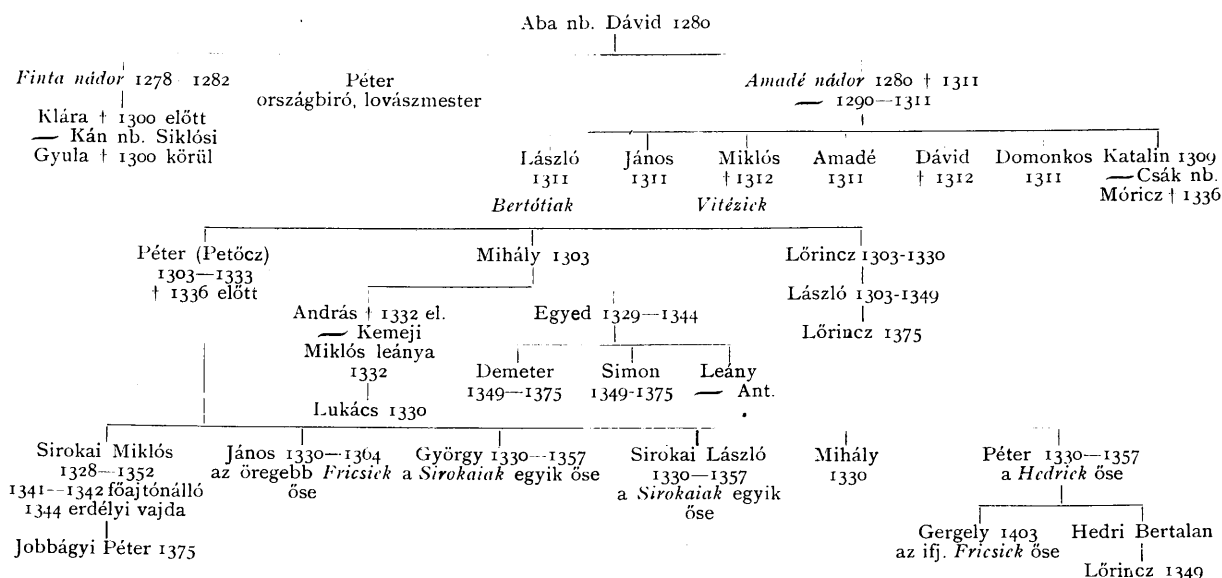
biró; 1275-től 1276-ig tárnokmester; 1278 június 27-től 1279 augusztus 28-ig nádor, somogyi és soproni főispán.² 1282 augusztus 25-től 1283 április 25-ig másodszer nádor; e napon végrendele-
kezik.³

47. Aba nb. Szalánczi Finta.

1280—1281.

Dávid fia 1278-tól 1279-ig erdélyi vajda; 1280-tól 1281-ig nádor, somogyi és soproni főispán;⁴ ez évben IV. László ellen fellázadván, szalánczi várában ostromoltatott és legyőzetett. Halála évét nem ismerjük.

Egyetlen leánya, Klára, Kán nb. Siklósi (Gyulához ment férjhez; nemzedékrendje a következő:

48. Héder nb. Güssingi János (Iván).

1281, 1287, 1288.

Henrik bán fia, Miklós nádor fivére. Legelőször akadunk nyomára, midőn 1265-ben az isaszegi ütközetben fogságba került; 1272-től 1273-ig zalai, 1273-ban soproni főispán; 1275-ben szlavóniai bán, 1276-ban szlavóniai bán, tárnok-

mester és bányai főispán; 1281-ben szánai, gazigi, orbászi és gacsikai főispán; ugyanazon évi márczius 21-ikén nádor;⁵ 1284-ben szlavóniai bán; 1287 június 8-ikán másodszer nádor és soproni főispán;⁶ 1292-ben soproni és vasi főispán, 1303-ban, 1306-tól 1307-ig nádor, † 1308 április 5-ikén. Életpályája eléggé ismeretes. Egyik fiától

¹ Uj Magyar Múzeum, 1851/2. I. k. 211. l. — A mit a Hazai okmtár VII. k. 192. l. Péter néhai nádornak 1284-ben szereplő fiáról mond, valószínűleg csak évszám-tévedésen alapszik.

² Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 477., 492. ll., VII/II. k. 76. l. Hazai oklevéltár, 66. l.; Hazai okmtár, V. k. 63. l.; Soproni okmtár, I. k. 45. l.; Wenzel, IV. k. 203., 210., 213. ll., IX. k. 257. l., XII. k. 252., 262., 490., 701. ll.

³ Wenzel, IV. k. 243. l., IX. k. 360. l., (Wenzel, XII. k. 495. és 670. ll. nem vonatkozik Mátéra, hanem Miklós nádorra).

⁴ Hazai okmtár, VI. k. 264. l.; Wenzel, IX. k. 269. l., XII. k. 704. l.

⁵ Wenzel, IX. k. 297., 313., 321. ll.

⁶ Hazai okmtár, VII. k. 202. l.

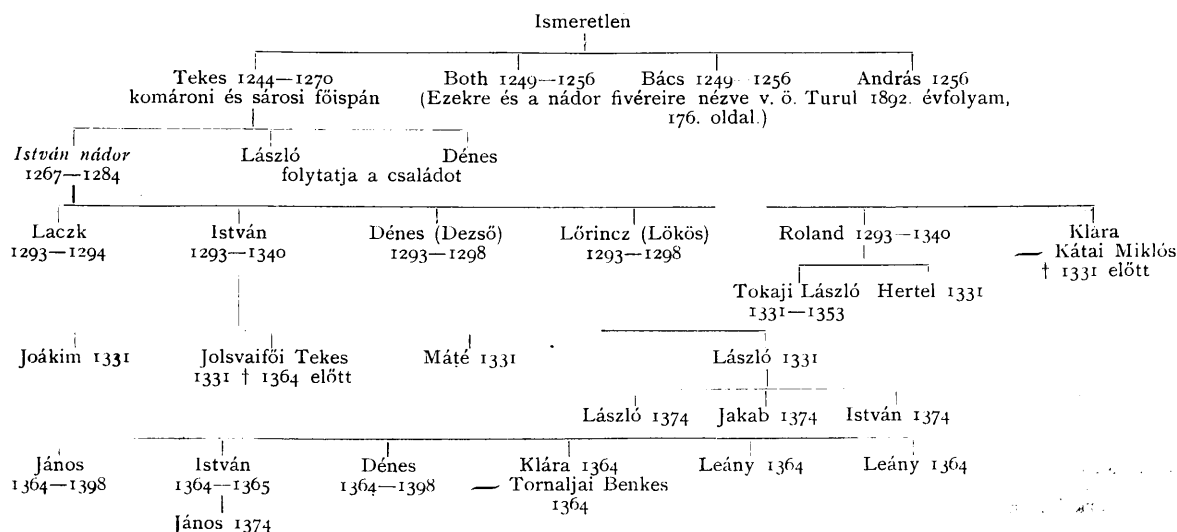
származik az osztrák Pernstein-család. Nemzedékrendjét fent ábrázoltuk.

49. Tekes fia István. 1284.

Felmerül 1267-ben; előbb István ifjabb király hive, akkoron azonban már ellene; 1273-ban a

királyi szekereszek főnöke, beregi és pataki főispán; 1275-ben szekereszfőnök és pataki főispán; 1279-ben kucevoei és barancsi bán, 1280-ban erdélyi vajda; 1284 november 26-ikán nádor.¹

Családfája a következő:

50. Aba nb. Amadé.

1285, 1288, 1290, 1291, 1293, 1295, 1296-1297, 1298, 1299-1300.

Dávid fia, Finta nádor öccse; 1280-ban szebeni főispán; 1285-ben nádor és mosoni főispán,¹ ugyanaz másodsor 1288-ban,² 1290-ben,³ 1291 július 22-ikén és novemberben,⁴ 1293 július 11-én,⁵ 1295 november 15-én,⁶ 1296 július elsején, 1297-ben⁷ és 1298-ban.⁸ Az Árpádok kihalta után nagy szerepet vitt, mig nem 1311-ben Kassán megöletett.

Gyermekeiről lásd a fennebbi táblát.

51. Aba nb. Matján.

1286.

Bökény fia, Matján unokája. Korábbi pályafutását nem ismerjük; 1286 október 13-ikán egy-

¹ Hazai okmtár, VIII. k. 246. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 263. l.; Wenzel, IX. k. 481. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. VI/1. k. 69. l.; Wenzel, XII. k. 496. l.

⁴ Hazai okmtár, VI. k. 366. l.; Knauz, II. k. 302. l.

⁵ Hazai okmtár, VII. k. 232. l.

⁶ Hazai oklevéltár, 145. l.

⁷ Hazai okmtár, VII. k. 262. l.; Wenzel, X. k. 217., 218., 255. ll.

⁸ Hazai okmtár, VI. k. 434. l.

Turul. 1898. IV.

szerre csak felbukkan mint nádor, soproni, mosoni és somogyi főispán;² hogy meddig volt tényleges nádor, nem tudjuk; 1288-ban előfordul ugyan «Mokyanus palatinus» néven, de miután ugyanazon okirat³ szerint Aba nb. Amadé a tényleges nádor, világos, hogy ő akkor csak czimzetes nádor. Egyenes utódait nem ismerjük; rokonai a Debrőiek ősei; ezekről lásd Turul, X. évf. 184. l.

52. Vasztej nb. Rajnald.

1289, 1291.

Boztyh = Bozteh (Kézai Simonnál: Bastech) a középkorban esztergommegyei helység, Kézai szerint egyuttal nemzetségi név. E nemzetség első tagja Vaszteji Rajnald,⁴ ki 1240-ben a kalocsai érsek ügyészeként szerepel. Fiainak egyike, Rajnald, 1259-ben István ifjabb király közvetítése folytán megkapja az előkelő Buzád-Hahót nb. Panyit

¹ Wenzel, IX. k. 385. l.

² Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 333. l.

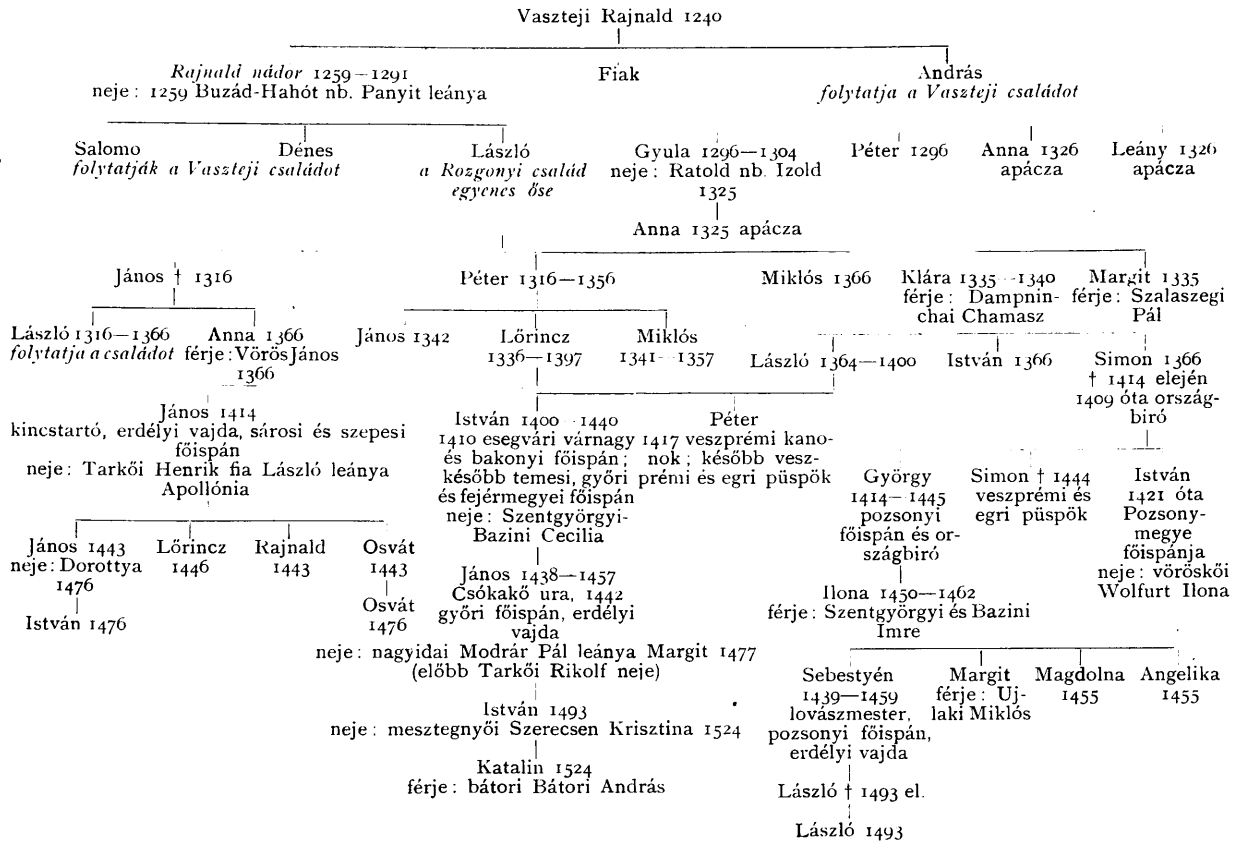
³ Wenzel, IX. k. 481. l.

⁴ Hazai okmtár, III. k. 9. l. ismeri 1247 körül Bosztyhi Dénes és András fivéreket.

leányának kezét; részt vesz 1266-ban a bolgár hadjáratokban; 1270-ben László trónörökösnek lovász- és tárnokmestere, mely minőségben az abaujmegyei Rozgony birtokot kapja. 1272-től 1276-ig tárnokmester, szabolcsi, szolgagyőri (1274 augusztus 17-ikén galgóczi) főispán; 1277-ben a mellett szőrényi bán; 1279-ben Valkómege

főispánja; 1289 szeptemberben és 1291 szeptember 23-ikán nádornak említik; 1296-ban már nem él.

Tőle származnak a Vasztejiek és a Rozgonyiak; utóbbiakról szóljon a következő táblatöredék, mely számos eddig divó állítást helyreigazít és bővit:

53. Misza.

1290.

A budai krónika előadja, hogy IV. László nagyon rövid idővel halála előtt a csak nemrégiben keresztény hitre tért *Misza* szaracént (mohamedánt) nevezte ki nádorává s hogy Misza nádor Lászlónak megöletéseért († 1290 július 10-ikén) gyilkosain rettenetes bosszút állott; fivérével, Lízével, reájuk tört és családostól lemészároltatta őket.

László halála után Misza egy ideig III. András embere; 1291 július 10-én Tolna- és Bodrogmege főispánja,¹ azontúl nem fordul elő az

országnagyok sorában. 1291 október 9-ikén a bodrogi főispán már Borsa nb. «Kopasz» Jakab, a tolnai pedig bizonyos Gergely. Misza azonban nem tűnik el véglegesen. Az egykoru Helbling Sigfried krónikás osztrák krónikája szerint «Graf Myssa», majd «der wilde grav Mizze» Andrásnak Ausztria ellen vezetett 1291 augusztusi hadjáratában részt vett. Innen kezdve nyoma vész és csak 1295-ben találkozunk újra vele, midőn fivérével, Hajsza-val (ez a helyes olvasási mód a krónika Lizse-je helyett) András király ellen Baranyamegyében garázdálkodott. Misza-

¹ Hazai okmtár, VII. k. 219. l.

¹ Hazai okmánytár, VI. 370. l.; Wenzel, XII. k. 479., 483. ll.

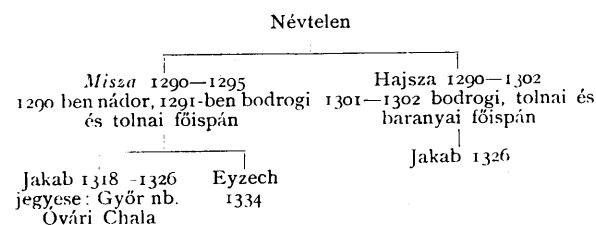
nak ebbeli működéséből kiemelendő, hogy a Tomasina hercegnő tulajdonát képező szekcsői várat bevette és hogy Miklós nádor őt legyőzte.

Két fiát ismerjük: a) *Jakab*-ot, kit Hajsza akkoron midőn Baranyamegyét veszélyeztette, a Győr nb. Óvári Jakabnak alig hét éves leányával, Chalával eljegyeztet. Az eljegyzés nem vezetett azonban házasságra, mert Chala és rokonai az eljegyzést kieroszakoltnak nyilvánították és érvénytelenítését kieszközölték. Jakab utoljára szerepel 1326 február 28-ikán.

b) *Eyzech*-et (=Ajszet, ki 1334-ben nagybátyja Hajsza birtokát Incei deák Jánosnak eladta.

Hajszának szintén Jakab nevű fia van, kit 1336-ban emlitenek.¹

Misza családfája a következő:

54. Szentemágocs nb. Mihály.

1291 körül.

Előfordul egyetlen egyszer 1291-ben,² midőn nemzetségének számos több tagjával együtt saját és rokonai nevében vallja, hogy nemzetségének egynéhány több tagjával véglegesen kibékült. Az illető okirat őt egyszeruen «Michael palatinus»-nak nevezi, a miből nádorsága idejét és közelebbi viszonyait meg nem határozhatjuk. Valószínűleg azonos György fia Albert fia Mihálylyal, ki 1291 november 25-ikén nemzetség-beli rokonai ügyében választott bíró minőségben működik.³ Ezen Albert előfordul 1264-ben. A nádor utódait nem ismerjük.

55. Csák nb. II. Máté.

1297 nyarán.

Péter nádor fia, I. Máté nádor unokaöccse; pályafutása annyira ismeretes, hogy itt bátran mellőzhetjük. 1293-tól 1296-ig lovászmester és po-

¹ V. ö. Erdélyi Múzeum, 1893. 584-587. II.

² Hazai okmtár, VI. k. 374. l.

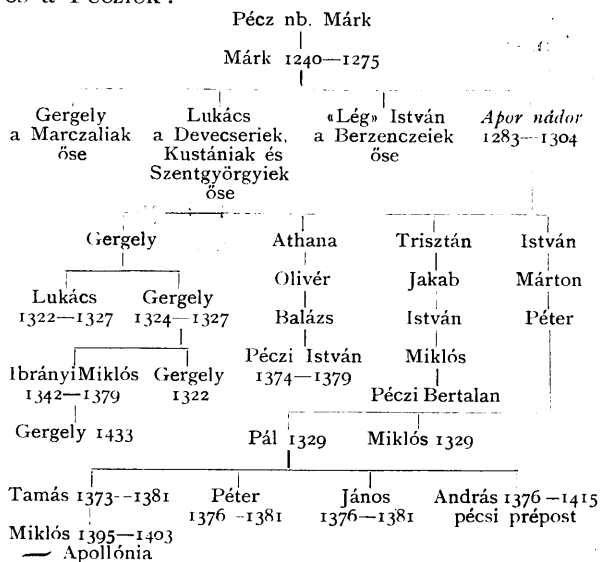
³ Wenzel, XII. k. 519. l.

zsonyi főispán; 1297 június 19-én és augusztus 6-án nádor és pozsonyi főispán.¹ Főmüködése tulajdonképen az Árpádok kihaltával veszi kezdetét s ez időben többnyire Trencsényi Máté néven ismeretes. Meghalt 1321-ben. Utódai ismeretlenek.

56. Pécz nb. Apor.

1298-1299.

Márk comes fia, Gergely, Lukács és «Lég» István fivére. 1283-ban erdélyi vajda és szolnoki főispán; 1284 november 26-ikán csak címzetes vajda. 1286 végén mint a Güssingiek pártosa a pozsonyi várt elfoglalván, innen a királyiak birtokait mindaddig pusztította, míg általuk legyőztetvén, megsebesült és futásnak indult. III. András alatt ismét országnagy; 1291 október 9-ikétől 1292 márczius 23-ikáig Pozsonymegye főispánja, 1293 július 11-ikétől 1297-ig országbíró, 1298 július 29-iktől 1299 május 2-ikáig dunáninneni nádor.² Utoljára találkozunk vele 1304 augusztus 24-ikén, midőn mint címzetes nádor Károly király hűveivel együtt az osztrák herceggel szövetségre lép. Tőle származnak az Ibrányiak és a Pécziek:

57. Ratold nb. II. Róland.

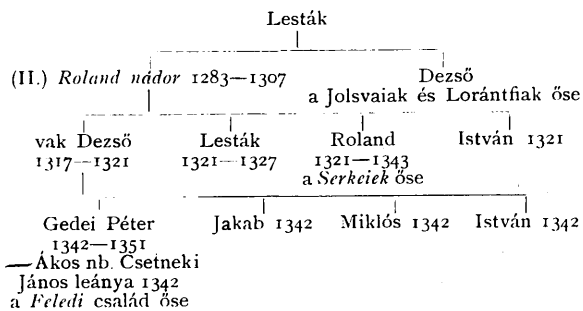
1298-1299.

Lesták fia, Dezső fivére; legelőször 1283-ban merül fel; akkor királyi lovászmester; ezután

¹ Wenzel, XII. k. 639., 640. II.

² Fejér, Cod. Dipl. VII/V. k. 502. l. (tévesen 1292). Hazai okmtár, VI. k. 443. l., VIII. k. 380. l.

igen sokáig nem találjuk az országnagyok sorában, mig nem 1298 július 29-ikén mint dunántuli nádor fellép, s e tisztséget 1299 július 8-ikig tartja;¹ 1307-ben még él; 1321-ben róla már mint néhairól tesznek említést. Tőle származnak a Serkeiek és a Felediek:

FÜGGELÉK.

a) *Alnádorok.*

1. Kőbölkúti Péter.

1234.

1233-ban Kőbölkúti Péter comes és szomszéda Esztevéri Bagy ellenfelükkel, Császári Wityával egyezkednek. Midőn e Péter 1234-ben másodsor felbukkan, akkor már nagy hivatalt visel: alnádorságot.² Nemzetségét nem ismerjük; hogy alnádor lett, annak a magyarázata abban keresendő, hogy kőbölkúti birtokos létére a gyakran távollévő nádort a közel Esztergomban, a királyi székhelyen könnyen helyettesíthette. 1245-ben eladja Kőbölkúti Péter karvai birtokát Szoárd nb. Miklósnak, a királynéi hirnökök főnökének.

Az alnádor esetleges utódait nem ismerjük.

2. Gergely.

1276/7.

Erről csak annyit tudunk, hogy a párviadalban elesett örökös nélküli Kartal nb. Péter (+ 1276/7.) birtokainak egy részét perköltséggel címén elfoglalta és hogy IV. László a jószá-

¹ Fejér, Cod. Dipl. VII/V. k. 502. l. (tévesen 1292). Hazai oklevéltár 171. l.; Hazai okmtár, VII. k. 279. l., VIII. k. 385. l.; Wenzel, X. k. 380. l., XII. k. 635., 637., 653. ll.; Zichy-okmtár, I. k. 89. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 30., 31. ll.

gokat a margitszigeti apáczaárdának megítélte,¹ Gergely közelebb viszonyairól nincs tudomásunk.

3. Pózsa.

1288 körül.

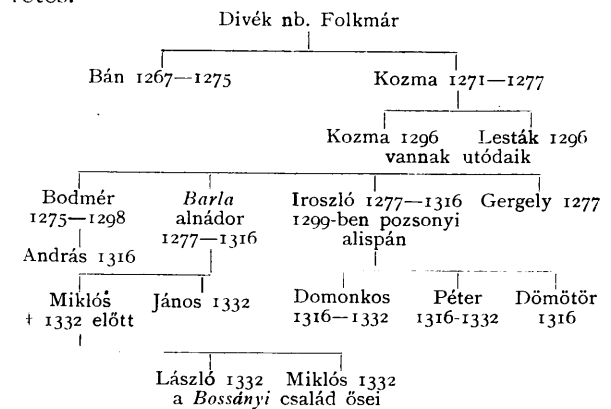
Előfordul egyetlen egyszer szeptember 14-ikén egy évnélküli okiratban, melyet a meg nem nevezett nádor és soproni főispán Pápán kiállított.² A valószínűség a mellett szól, hogy e nádor Güssing János és hogy az okmány 1288 táján kiállított.

4. Divék nb. Barla (= Barnabás).

1298 táján.

Ezt is csak keletnélküli okmányból ismerjük, mely 1298 táján kiállított; tartalmazza, hogy Kálnai Mihály fiait Barla alnádor és fivére Iroszló részére birságolják.³

Barla alnádor genealogiája azonban ismeretes.

5. Péter.

1298

Miklós fia; előfordul 1298 november 24-ikén, hol mint alnádor bizonyos ügyet elhalaszt; továbbá egy évnélküli okiratban, mely azt mondja, hogy rokonával, Gutkeled nb. Aladár fia Lászlóval együtt Márk helység birtokosa.⁴

A Gutkeled nb. Lászlóval azonban csak anyai vagy sógorsági uton lehetett rokon, mert pecsétjében nem a Gutkeled nemzetség czi-

¹ Wenzel, IX. k. 194. l.

² Zichy-okmtár, I. k. 79. l.

³ Hazai okmtár, VI. k. 435. l.

⁴ Hazai okmtár, VIII. k. 384. l.; Zichy okmtár, I. k. 98. ll.

merét, hanem sast használ.¹ Nemzetsége ismeretlen. A mit Majláth Béla a Turul I. évf. 13. lapján róla feltételez, nem áll, mert hogy Kabold valamikor Péter alnádoré lett volna, arról az idézett okirat szót sem mond; az illető Péter különben is a Csák nemzetség sarja, a ki czímerében nem a sast, hanem az oroszlánt használta.²

1. Márton, albiró.

1221.

Szát nb. Miklós nádor albirója 1221-ben.³ Ismeretlen személyiség.

2. Móricz, albiró.

1221.

Ugyanazon nádornak albirója 1221-ben.⁴ Miatán a tatai apát ez albiró ítéletét megerősíti, feltételezhető, hogy Móricz albiró a Pok nemzetség tagja.

b) Nádori tisztviselők.

3. Máté, jegyző.

1228.

1228-ban Dénes nádor jegyzője,⁵ különben ismeretlen személyiség.

4. Benzsa, udvarbiró.

1228.

I. Moys nádor «curialis comes»-e, ki 1228-ban a nádor megbízottja, midőn ez Igal-on egy-néhány telket vásárol;⁶ azért nem lehet határozottan tudni, vajjon az ő «udvarbirósága» a nádor birtokain elfoglalt magán- vagy köztisztviséget jelent.

5. Bogátradván nb. Albert, albiró.

1236.

Volfar fia, Péter fivére; 1236-ban nádori albiró; 1243 szeptember 15-ikén minden egyéb megjelölés nélkül a zalamegyei Haláp helység társtulajdonosa.⁷

¹ Turul, 1883. évf. 13. l.

² A Fejér, Cod. Dipl. VII/IV. k. l. 70-féle okirat, mely 1201-ben *Belus* alnádort említi, hamisítvány.

³ Wenzel, I. k. 180. l.

⁴ Wenzel, I. k. 182. l.

⁵ Wenzel, VI. k. 460. l.

⁶ Wenzel, XI. k. 209. l.

⁷ Hazai okmtár, VI. k. 32. l., VII. k. 27. l.

6. Máté, jegyző.

1239.

Ismeretlen személy; esetleg az 1228-ból ismert hasonló nevű jegyzővel azonos; szerepel 1239-ben.¹

7. Bodor, albiró.

1267.

Megveszi 1267 február havában a baranya-megyei (később tolnamegyei) Peterd helységet.² Pózsának ő a fia; egyéb viszonyai ismeretlenek. Fia: Peterdi Bodor 1293-ban szerepel mint tanu.

8. Mihály, főjegyző.

1288.

Vasvári prépost; 1288 nyarán János nádor főjegyzője (magister notariorum); a nádor megbízottja annak birtokvevési ügyében.³ Először prépost 1281-ben, mely idő óta félbeszakítás nélkül meg 1294-ben is ez állást tartja. 1297-ben találkozunk ugyan még egyszer Mihály préposttal, de kérdéses, vajjon az illető okiratnak ez adata helyes-e?

9. J, albiró.

(1290—1301.)

Valószínűleg János nevű nádori albiró; előfordul III. András idejében egy meg nem nevezett év augusztus 10-ikén.⁴ Ismeretlen személy.

10. István, főjegyző.

1295.

1295 november 15-ikén⁵ Amadé nádor főjegyzője. Ismeretlen személy.

11. Mihály, nádori kancellár.

1299.

II. Roland nádor 1199-ben bizonyos Mihály mesterről «cancellarius anulei sigilli nostri» (pecsétgyűrűnk korlátnok) czímmel tesz említést.⁶
Dr. WERTNER MÓR.

¹ Wenzel, II. k. 95. l. (Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 139. l., tévesen teszi 1238-ra).

² Wenzel, III. k. 172. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 442. l.

⁴ Zalamegyei okmtár, I. k. 118. l.

⁵ Hazai oklevéltár, 145. l.

⁶ Wenzel, XII. k. 636. l.

A KERESZTÚRIAK.

(A Szentkereszti, Leustách, Mothkó, Ipócsházi, Czin és Andaházy családok.)

Érdekes kulturtörténeti mozzanatok fűződnek azon földrészhez, a mely Liptó megyében, a XIII. század okirataiban «inter duos paludes, terra Polughea» néven ismeretes. Kettős irányban köti le itt figyelmünket a százados események sora, melyek tanulmányozásának eredménye felderíti előttünk a «terra Polughea»-n egykoron századokon keresztül virágzott családok, és az ott keletkezett községek eddigelé a közönség előtt ismeretlen történetét. Századról századra, lépésről lépésre követve az okiratos adatok nyomait, kibontakoznak előttünk az események s előttünnek oly szereplői a megye művelődéstörténetének, kiknek nevei a köztudatból régen kivesztek, s ha maguk a szereplők népes családokkal együtt eltűntek Liptó megye látóhatáráról: itt maradt nyomuk, itt maradtak alkotásaik öt századon keresztül azon községnevekben, mely községek keletkezésüket és nagy részben nevüket is nekik köszönhetik; de a mint most már feledés borítja emléküket az utókor előtt, úgy nem tudja, nem ismeri a közönség eredetét, keletkezését sem azon községeknek, melyek keletkezése a megye művelődéstörténetének egyik érdekes szakaszát képezi.

Jelen dolgozatunkat megelőzőleg részletesen ismertettük a Palugyai család történetének leírásánál Palugya földét, itt röviden még csak azt emlitjük fel, hogy ezen föld a XIII. század elején vagy a XII. század végén két teleppel birt: ez Király-Szent-Kereszt volt, a hol neve szerint is királyi jobbágyok laktak, és a mostani Kis-Palugya, a melyre királyi népeket telepítettek.

A szentkereszti királyi jobbágyok fiaitól származnak azon családok, melyek részben mint már kihalt családok, mint az Ipócsházi, Czin, Szentkereszti, részben még élő, mint a Mothkó, Leustach és Andaházy (össze nem tévesztendő a Fejérpataky és Liphay családdal egy törzsből született Andaházyakkal) családok szerepeltek a terra Polughea földén, és gyűjtő névvel mindannyian Keresztúriaknak neveztek, s a kik a Lubella, Csrmano és Csrmano-Palugya - a mostani deménfalvi patak között nyolcz közsé-

get telepítettek, ezek: Ancsikován, Andicz, Czin-Szent-Kereszt, Mothkó-Szent-Kereszt, Csrmano-Szent-Kereszt, Király-Szent-Kereszt, Ipócsháza — a mai Guothfalu — Gálfalva és Záhoroviszko.

A mint ezen egyes községek osztozkodás, királyi adományozás vagy örökös szerzemény czimén az egyesek külön tulajdonába mennek át, egymástól elkülönítetnek, elhatároltatnak, a megművelés szempontjából jobbágyokkal benépesítetnek tulajdonosaik által: a szerint veszik fel a községek birtokosaik után nevüket is.

Szorgos kutatásaink daczára sem találtunk a heraldikai és genealogiai szakmunkákban felvilágosító adatokat, melyek ezen családok történetét illetőleg dolgozatunkat megkönnyíthették, bővíthették volna, s így az ismeretlenül maradt törzsökös családok történetét tisztán oklevéltári alapokon a következőkben adjuk elő.

A liptói királyi praediumok eladományozása Palugya földén is, mint a megye legtöbb területén, az első letelepülő királyi jobbágyok fiai részére történt, kik mint a királyi udvarban növekedett apródok, a király zászlója alatt vitézkedő katonák, az adományozásra érdemeket szereztek. Ide nem értve azon szolgalmat, melynek feltetele alatt a királyi jobbágyok mint letelepülők a nekik adott s közösen birt, de egymás között fel nem osztott fődrészeket birtokolták; Palugya földén a legelső adományozás nyomainak okiratos adatait az 1262. évben találjuk meg, midőn is IV. Béla király Sebestyén, Dank és Stenk liptói jobbágyok fiainak a most említett évben a Csrmano — előfordul Chemerna, Seremna, Cseremna, Csermona néven is az okiratokban, amint azt később látni fogjuk — és Lubella — Libele, Lybule, Lubila, Lyubelá, Lobila néven is irva — patak között elterülő három ekényi földet ajándékozza.¹ «Super collatione cujusdam particule terre trium aratrorum inter rivulos Chemerna et Libele vocatas adjacentes per eundem dominum Belam regem Sebastiano Dank et Stenk filiis jobbagionum de Lipto ad utendum facta . . .» Szorosan véve ez sem volt

¹ Liptói regestrum: Magy. Tört. Tár, IV. köt.

még olyan adományozás, mely által az adományosok nemesi előjogokhoz juthattak volna; mert az adománylevél azon kifejezése: «ad utendum» bizonyos feltételek alatt csak használati jogot biztosított az illetőknek s nem egyzersmind a nemesi birtokkal járó olyan kiváltságokat, minőket az országos birtokos nemesség élvezett. Ebben a nézetünkben megerősít bennünket egy másik kifejezése a lipitói regestrumnak 1391. évből; mikoron t. i. Imre fia András, az említett földrészre vonatkozó oklevelet Bukbek Imre országbíró előtt bemutatta, ezen okirat beiktatása a regestrumba ezen szókkal történt: «Super quadam particula terre *conditionali*». Világosan kifejezi tehát itt e két szó: «*conditionali*» és «ad utendum», hogy nem végképen és föltétlenül adományoztatott ezen három ekényi föld a Csermo és Lubella között Sebestyén, Dank és Stenk lipitói jobbágyok fiainak, hanem csak feltételesen, bizonyos ellenszolgáltatások mellett lett az nekik *átengedve*.

Biztos helyrajzi kijelölése e használatul átengedett földrésznek ma már a lehetetlenségek sorába tartozik, mert az adományozási oklevél előttünk ismeretlen, az valószínűleg már nem létezik; azonban későbbi adománylevelek, melyek Palugya földének feldarabolására vonatkoznak, a mi az 1290. évig még hat ízben fordul elő, következtetni engednek, hogy ezen az 1262. évben kiadott királyi okiratban említett három ekényi föld ott van azon a hullámos sikon, a melyet a mostani Dubrava, Király-Lubella, Kelecsén és Király-Szent-Kereszt vesz körül.

A második adományozás nyomára vezet bennünket azon 1267. évi deczember 19-én «... XIII. kalendas Januarii» kiadott királyi oklevél, melylyel Vidafölde, Olozi Gekmén és Tivannak adományoztatik.¹ Ebben ugyanis olvassuk a határleírásnál, hogy Vidafölde határos levén a palugyai földekkel, annak határa a Liget nevű föld mellett húzódva *Albert fia András földéig* megy «... contiguatur terre ville Paluga ... inde ascendit per terram Liguet vocatam usque terram Andree filii Alberti ...»² Albert fia Andrásnak itt már

a palugyai jobbágyokkal nem közös, de elkülönített nemesi birtoka volt azon terület, a melyhez a lubellai és dubravai erdőségek és hegy-ségek egy része tartozott, ezt jelzi a kifejezés: «*terre Andree*», máskülönben ha ő mint palugyai királyi jobbágy birta volna, azt csak közösen birtokolhatta volna a többi ott lakó jobbágyokkal s nem nevezhetik vala «*Albert földének*». Albert fia András egyébiránt nem is lipitómegyei letelepülő volt, mert ugyancsak ezen Albert fia András testvérelével Jakabbal már 1262. évben Béla királytól Poloreka nevű négy ekényi földre Turóczi megyében adománylevelet kapott,¹ mint turóczi jobbágynek fia «*Andree et Jacobo filii iobbagionum de Thuroch . . .*» s a lipitómegyei Csermula és Lubella patakok közötti területet bizonyára érdemei megjutalmazása fejében szerezte meg. Ezt annál is inkább állítanunk kell, mert arra mutat az 1269. évben kelt s az ezen beigtatásról szóló jelentése Mihály zólyomi comesnek,² valamint a beigtatási jelentést helybenhagyó és megerősítő oklevele Béla királynak ugyanazon évről, melyben Albert fia András már comesnek iratik «... quod accederem ad quadam particulam terre de Lipto existentem inter duas aquas Cermula et Lubela vocatas . . . et statuerem comiti Andree filio Alberti . . .» Ugyancsak Béla király említett megerősítő oklevelében «... quod accedens ad nostram presentiam comes Andreas filius Alberti . . .» Akkor még ezen földterület puszta és lakatlan volt, mert csak ez esetben adományoztathatott el s így jelenti ezt Mihály zólyomi comes a királynak: «... que si esset vacua et habitatoribus carens . . .» s megjegyzi továbbá, hogy azon földrészt üresnek és lakatlannak találta «... quam vidi esse vacuum et habitatoribus carentem . . .»³

Néhány év leforgása után erre az Albert fia András comesnek adományozott föld Palugya határában, tőle László király által visszavétetett, mert az azon birtokhoz tartozó erdős hegy-ségben aranyat leltek s annak a kincstár birtokába kellett átmennie. Valjon melyik évben

¹ Árpádkori új okmtár, III. k. 159. l. — Genealogia com. de Felső-Kubin, Pest 1824.

² U. ott.

¹ Turóczi regestrum, Engel kiadása, 91. l. L. §.

² Árpádkori új okmtár, VIII. k. 231. és 251. ll.

³ U. ott.

történt ezen területnek visszavétele, az iránt határozott adattal nem birunk, de hogy az még 1273. évben Albert fia András comes tulajdona volt, bizonyítja egy 1273 évi május 27-ikén «... sexto Kalendas Junii...» kelt s László király által kiadott oklevél,¹ melyben Lőrincz fia Bogomér comes részére adományozott Salamon földje — ugyancsak a Polughea határában — határleírásánál említetik, hogy a határ a Lubella folyó mentén Albert fia András házáig terjed «... prima meta incipit sub alpibus in fluvio Lubelle et descendit per cursum ipsius fluvii usque domum Andree filii Alberti...»

Kétségtelenül tanúsítja ezen adat, hogy Albert fia András comes nemcsak birta ekkor még az adományozott területet, de ott házat is építvén, abban lakott 1273. évben, s így annak visszavétele az 1273. és 1278. évek közé esik, mert már az utóbb említett évben ezen lipitói birtokáért cserébe kapja Túróczi megyében Nunszir földét András fia Mátyás, a miből kitűnik az is, hogy András már akkor nem élt s Csermula a mostani Csermno — fia Mátyás örökébe ment át.

A királyi cserelevél, a mely 1278 évi július 18-ikán «... quintodecimo Kalendas Augusti...» kelt, elősorolja, hogy András fia Mátyás kéri László királyt, hogy a tőle visszavett Csermula földéért «... quod Mathias filius Andree... supplicando postulavit quod in concambium terre sue Cermula vocate inter fluvios Ceremle et Lubelle in Liptow existentis, quem ab ipso abstulimus...» cserébe adja neki a Túróczi megyében levő Nunszir földet «... quendam terram Nunssyr vocatam in Turoch existentem sibi conferre dignaremur...» megemlíti e helyen a csere-oklevél, hogy a Ceremle földét azért vette vissza a király, mert azon aranybánya találatott «... quia in ipsa terra auri fodina est reperta...»²

Albert fia András gyermekei a végrehajtott birtokcsere után Liptó megyéből visszaköltöztek túrócz megyei ősi birtokukra s ott alapítottak családot. A Csermula földért Nunszir túrócz megyei földdel való elcserélésre vonatkozólag észrevételeinket előadni e helyen tartjuk szük-

ségesnek, fölvetvén ugyanis azon kérdést, vajon a Nunszir földje és Nadaser — melynek kétségtelen magyar neve Nádosér volt — a mai szláv kiejtésű Nadozor egy és ugyanaz volt-e vagy nem? Ugyanis az 1391-iki túrócz-i regestrum³ a XXXIV. §-ban azt mondja, hogy András fia Mátyás bemutatta László király által 1278 évi július 18-ikán kelt s kiadott azon oklevelet, melylyel a lipitómegyei Csermula elcseréltetett a túrócz megyei Nunszir földével; ugyanezt mondja a királyi csere-oklevél is, azonban Ábrahám fia György — ezen Ábrahám minden valószínűség szerint András másik fiának, Jakabnak volt fia, — beterjesztette ugyanazon birtokvizsgálat alkalmával a Nedaser — ma Nadozor — birtok feletti osztálylevelet András fiai Benedek, István, Mátyás, Bertalan és Márk testvérek; Mátyás fia Albert; Albert fiai István és Miklós között egyrészt, másrészt pedig Ábrahám fiai György és Tamás között 1351. évi június 16-ikáról «feria quarta proxima post festum sancte trinitatis.»² Az 1290. évben András király oklevelével megerősíti a László király csere-oklevelét 1278. évből, de itt már nem *Nunszirt*, hanem «*Nadozer*»-t ír.³ Az eltérés a két oklevél kifejezése között, s az, hogy a túrócz-i regestrumban András fia Mátyás mutatja be a cserelevelet *Nunszir földre* «super terra Nunsir»; Ábrahám fia György pedig a «Nadaser» birtoklását igazolja «super possessione Nadaser», csakugyan azon föltevésre jogosít, hogy az említett két oklevél valamelyikének kifejezése hibás. Nézetünk szerint ez azonban csak látszólagos, mert ha tudjuk azt a mint kimutattuk, hogy Mátyás Andrásnak a fia volt, a ki bemutatta a terra Nunszira vonatkozó cserelevelet, s tudjuk azt, hogy Györgynek apja Ábrahám, szinte András fia, tehát Mátyás testvére volt, a ki beterjesztette a nádaséri osztálylevelet 1352. évből, határozottan következtethető, hogy a terra Nunszir csak egy része volt a nádoséri birtoktestnek, a mely a possessio Nadaser határában feküdt s míg a Nunszir földrészszel együtt az arra vonatkozó királyi cserelevél Mátyás kezében maradt az osztózás alkal-

¹ Árpád-kori új okmtár, IX. k. 16. l.

² U. ott, 207. l. 144. sz.

³ Engel, Mon. Ung. 81. l.

² U. ott, 91. l.

³ Wenzel, Árpád-kori új okmtár, X. k. 1. l.

mával, a nádaséri osztálylevél a birtoktest többi részével Ábrahám fia Györgynél maradt.

A mint már feljebb kimutattuk, 1273-ban a harmadik adományos Lőrincz fia Bogomér comes volt.¹ A negyedik adományozás 1282-ben történt² Seraphinus de Aklich részére, a ki Csrmo, Chermona vagy Charmone földé egy részének lón tulajdonosa,³ a mint ezt az Okolicsányi család történetében kimutatjuk.

Hova tovább az egymást követő királyi adományozások által a régi Palugya földének kiterjedése mindig szűkebb határok közé szorult, s így történt, hogy az utolsó az ötödik adományozás lett, a mely után már csak a szoros értelemben vett Nagh Polughea villa maradt királyi kézen, a mely mint a királyi praediumnak utolsó része 1317-ben a Platthy család őseinek adományoztatott, s ezt a most említett család történetében kifejtendjük.

Azon időszéken, midőn 1285. évben az ötödik adományozás történt, Polughea földén mint benépesített község csak Nagy-Palugya, Kis-Palugya, Király-Szent-Kereszt, a IV. László által visszavett és Nunsir földéért elcserélt Király-Lubella és Dubrava létezett; a többi községeket mind az adományosok alapították; családtörténeti szempontból azonban a már ismertetett Palugyay, Boda, s a később ismertető Csemiczky, Benyiczky, Platthy családokon kívül, dolgozatunk jelen részében az első 1262. évi Sebestyén, Dank és Stenk, és az utolsó 1285. évi adományosok kulturális működése és genealogiai története érdekel, minthogy ezek voltak az általuk telepített községek benépesítői, a társadalmi élet első tényezői s ezek alapítottak családokat, a melyek bárha részben már kihaltak, de a letűnt századok eseményeiben a megye területén szerepeltek s a művelődés fejlődését előmozdították; s így mint a haladás harcosai, kiérdemelték a helyet, a hol nevüket Liptó megye történetében az enyészettől megóvni és reájuk hálával visszaemlékezni kötelességgé vált.

Fentebb érintettük, hogy Palugya földén 1285-ben történt még királyi adományozás, a mely Bachlor és Aladár királyi jobbágyság fiait

illette. Ugyanis ezen két testvérnek fiai: Bachlor fia Ipoth — későbbben Ipochnak is (Ipócs) irva — és Aladár fia Leusták mint apródok, a királyi udvarban szolgálván, felköltötte IV. László király figyelmét azon sikeres eljárás, melylyel többszöri megbízatásuknak mindenkor megfelelni tudtak; így különösen azon követségekben, melyeket László király Lengyelországba és Rutheniába menesztett 1284. évben, midőn az elüzlött krakói fejedelmet Leskót Konrád massoviai herceg ellen támogatván, azt tartományába ismét visszahelyezte. Az ekkor szerzett érdemeiről a király megemlékezett, midőn Ipócs és Leusták a király elé járulván, Palugya földéből a Lubella folyó mentén Bogomér fiai birtokrésze határa mentén két ekényi föld adományozását kérelmezték. A király kérelmüket kegyesen meghallgatván, az adományozási oklevélben, a mely — minthogy a király azon időben Liptó megyében tartózkodott — Liptóban 1285. évi szeptember 29-ikén¹ «... datum in Lyptow die festi beati Michaelis archangeli» kelt, felsorolja, hogy különböző követségekben, de kivált Lengyelországban és Rutheniában tevéen hasznos szolgálatokat «... quod... Ipoth filius Bachlor et Leustachus filius Aladarii de Lyptow propositis nobis ipsorum fidelitatis et serviciis meritoriis, que nobis indefesse impenderunt et specialiter in differentibus legationibus in Poloniam et Rutheniam, terram ad duo aratra sufficientem de terra Palugya excisam iuxta fluvium Lybula circa metas filiorum Bogomeri... sibi dari... postularunt...» A beigtatást a turóczi konventnál elrendelvén, ott a bevezetésnél Csákán fia Péter mint a király embere volt jelen. Ezen adománylevelet a turóczi konvent 1286. évi július 9-ikén «in octavis pentecostes...» az adományosok kérelmére átírta.²

Az 1262. évi első adományosok egyikének Stenk — Stefk, Stepheknek is irva — fia Miklós, az akkori zólyomi comes, Demeter udvarában töltvén ifjusága éveit, szolgálatai folytán kedvelt apródja lett Demeternek; s történt, hogy midőn István és Benin fia Chonanka Pé-

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, IX. k. 16. l.

² Fejér, Cod. Dipl., tom. V./III. k. 122. l.

³ U. ott.

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, XII. k. 442. l.

² Eredetije Platthy Gyula levéltárában, Nagy-Palugyán.

tert megölték, azoknak Csrmo, Chemerna nevű birtokrészük, a mely Stenk fia Miklósnak ugyancsak ily nevű földé mellett szomszédos volt, minthogy a vérdíjat megfizetni nem bírták, Demeter zólyomi comes kezére jutott, és ezen földrészt Demeter a király akarásával és engedelmével Stenk fiának Miklósnak adományozta; «... quod magister Demetrius filius Nicolai de Zolum... quandam terram Chemerna vocatam vicinam terre Nicolai filii Stepk servientis suis... in Lipto existentem que a Stephano filio... et filio Benou ratione mortis Petri de Chonanka per eosdem interfecti... ad eundem... Demetrium devoluta... dedit... ex nostro permissione et voluntate eidem Nicolao...» András király ezen adományt megerősítő oklevelét kiadta 1293. évi augusztus 29-ikén «in festo decollationis beati Johannis Baptiste...»¹

Okiratos följegyzéseket lakott helyekről Palugya földén 1262-iki évben még éppen csak a királyi jobbágyság telepén, Nagy-Palugyán, Király-Szent-Kereszten és Király-Lubellán találunk; 1273-ban csak a Salamontölde mellett Albert fia András házáat ismerjük. Idő multával azonban, a mint az adományos családok tagjai szaporodtak, s a nemesi birtokrészek osztozkodás alá kerültek; azon arányban keletkeztek a nemesi kuriák, a rezidenciák, népesültek a telepék, mert a földbirtok, a mezőgazdaság megművelése munkás kezekre szorult, s nyomára bukkanunk annak itt is, mint manapság is mindenütt, hogy míg az egyik vagyont szaporítja, a másik elprédálja, s míg az osztatlanul birtoklott jószág együtt közösen maradhatott, osztozkodás után könnyebben urat cserél. Így történt ez Palugya földé első adományosaival: Sebestyén, Dank és Stenk utódaival is, a kik minden valószínűség szerint ősi birtokukkal a XIII. század vége felé egymás között már megosztottak, s bár ha az osztálylevelél előttünk ismeretlen maradt is, annak megtörténte biztosan enged az következtetni, hogy a XIV. század első éveiben az ősi adományos birtok különböző részeiben nyolcz nemesi kuria vagy rezidencia van, melyek mindenkének természetes tartozandósága volt a megosztott birtokrész,

s azon a földet művelő nép telepe, mint a keletkező községi élet első csirája.

A felszaporodott családtagok száma 1306. évben okiratok igazolása szerint tizenkettőre rúgott; ezek között Sebestyénnek öt unokája: Fábíán, Markalf, Hyppolit, Mihály és Miklós; Danknak öt fia: Karácson, Péter, Domokos, Tamás és Bencsik; Stenknek két fia: Miklós és Pál.

Előttünk ismeretlen okoknál fogva Pál fia Demeter — Sebestyén unokája — valamint Demeter fiai Fábíán, Markalf, Hyppolit, Mihály és Miklós 1306. évbenj azon birtokrészüket, melyet IV. Béla királytól 1262-iki évben adományul kaptak, Stenk fiainak Pálnak és Miklósnak eladták tizenöt márka finom ezüstért. Az adásvevési szerződés a turóczi konvent előtt történt, a hol Demeter két fiával Fábíánnal és Markalfal megjelenvén, úgy ezek, mint távol levő három fia Hyppolit, Mihály és Miklós nevében tett nyilatkozatot az említett örök áron való eladás felől: «... quod Demetrius filius Pauli cum duobus filiis suis Fabiano et Markalf pro se et filiis suis absentibus Ypolito, Michæle et Nicolao... pari voce retulerunt quod Demetrius cum filiis suis quandam particulam terre quam sub privilegio domini Bele regis... affimarunt se possedisse... Nicolao et Paulo filiis Stenk pro quindecim marcis fini argenti se confessi sunt vendidisse...» Az erre vonatkozó bizonyáglevelet a turóczi káptalan 1306. évi ápril 19-ikén «... feria tertia proxima post dominicam Miserecordiæ»¹ adta ki. Ezen birtokrész-eladást megelőzőleg azonban egy másik adás-vevés is történt Dank fiai és Stenk fia Pál között, a melyről a turóczi konvent előtt ugyancsak 1306. évben történt bevallás mondja,² hogy a turóczi konvent előtt megjelentek Dank fiai: Domács, Tamás, Bencsik, Karácson — Krachun, Karachonnak is irva, — Karácson fia Márton, Stenk fiai: Miklós és Pál «... quod Dominicus Thomas et Benchik Martinus filius Krachun filii Dank ex una parte, Nicolaus et Paulus filii Stemphk de provincia

¹ Eredetije Platthy Gyula levéltárában, Nagy-Palugyán.

² Eredetije Dettrich Antal levéltárában, Benedekfalván.

¹ Wenzel, Árpád-kori új okmtár, X. k. 113. l.

Lypto ex altera . . . » s kijelentették, hogy Ben-
csik földének egy részét minden hasznával,
kuriával, kerttel, réttel és erdővel négy márka
finom ezüstért; Domokos földének felét kuriájá-
val és tartozandóságaival három márka finom
ezüstért, Tamás minden őt illető földét az ahhoz
tartozókkal négy márka finom ezüstért, Kará-
cson az egész őt megillető részt összes tarto-
zandóságaiért négy márka finom ezüstért Stenk
fiának Pálnak örök áron eladta, s az ott jelen
levő Dank fia Péter az eladók édes testvére
megengedte, hogy fent említett testvérei Mik-
lósnek és Pálnak Stenk fiainak eladhassák.
« . . . quod Petrus filius Dank coram nobis con-
stitutus fratres suos supra dictos vendere, Nyco-
laum et Paulum filios Stenphk emere libere
concessit et permisit . . . » A konventnek
ezen ügyletre vonatkozó kiadványa ugyanazon
évben, de napi keltezés nélkül adatott ki, mind a
mellett azonban annyit mégis meg tudunk hatá-
rozni, hogy a most említett adás-vevés meg-
előzte azt, a melyet, mint feljebb elmondottuk,
Sebestyén unokái, illetőleg Demeter fiai és
Stenk fiai 1306 évi ápril 19-én kötöttek; mert
ugyanezen a napon még egy másik bevallásról
tesz a turóczi konvent bizonyoságot, a melyet
Stenk fiai Pál és Miklós tettek a konvent
előtt, s a melyből kitűnik, hogy a Dank fiaival
kötött adás-vevési szerződés megelőzte a De-
meter fiaival kötött adás-vevést. Megjelentek
ugyanis Stenk fiai Miklós és Pál a konvent
előtt s a következő vallomást tették: Miklós
átadja Pál testvéreinek az apja után örökölt és
őt megillető részt azon földrészszel együtt, me-
lyet Pál fia Demertől és Demeter fiaitól 15
márka ezüstért megvett « . . . quod Nicolaus
filius Stenk dedit et assignavit fratri suo Paulo
hereditatem patris sui . . . terram videlicet
quam a Demetrio filio Pauli et filiis Demetrii
pro quindecim marcis fini argenti affirmarunt se
comparasse », Stenk fia Pál pedig kijelenti, hogy
ő Miklós testvéreinek átengedi azon földterületet,
melyet Dank fiaitól nyolczadfél márka ezüstért
vásárolt.

Ez tehát formális csereszerződés volt, a
melyet természetesen meg kellett előznie a
Demeter fiaitól történt vételnek, s csak így
történhetett az, hogy a Demeter fiaitól meg-
vett földrész iránti és Miklós és Pál közötti

cseréről szóló konventi bizonyoságlevél egy és
ugyanazon napon kelt okiratban adatott ki.¹

Míg a XIII. században a családalapítók egyes
tagjainak ténykedése a vagyon, az ingatlan bir-
tok szerzése körül forog, a XIV. században a
királyi donatiók már szűkebb határok között
mozognak, részben azért, mert a lipői királyi
területek nagy része már eladományoztatott,
részben pedig, mert a tatárvesz után keletke-
zett kiváltságos mezővárosok határait, területét
nagyobbítani feltétlenül szükséges volt a letele-
pült idegenek, gyarmatosok fejlődésének bizto-
sítására, s ezért a királyi praediumokból egye-
seknek eladományozott területek is több esetben
az illetőktől visszévették, s azok más ingat-
lanokkal cseréltettek föl. Ennek következtében
a XIV. században a birtokszerzés az adományos
családoknál egymásközötti adás-vevés, zálogba
vetés vagy öröklés útján történt leginkább; s
az időben a megye kulturális történetének alap-
ját a társadalmi, a községi élet terjesztésében,
a keletkező telepek számszerinti növekedésében
ismerjük fel. Ennek szükségét előidézték az
egyes családok tagjainak szaporodtával beállott
osztzkodások, a fekvőségek szétdarabolása.
Ilyen körülmények között volt a XIV. szá-
zad elején a terra Polugheán letelepült adomá-
nyos családok azon része is, a mely a XIV.
században *Szentkereszt*i vagy *Keresztúri* jelzővel
említetik az okiratokban, s a kik az első
adományosok Sebestyén, Dank és Stenk, és az
utolsók Bachlor és Aladár ivadékaiként szerepel-
nek a megye kulturális történetében és csalá-
dokat alkotnak, telepítenek, népesítenek Liptó-
megye területén.

Az első, a kiről az okiratok 1319. évben hirda-
nak, Mothk mester, a mai Mothkó-Szent-Kereszt
alapítója, a ki Palugyai Andrásnak, Madach fia
Pál és ugyanezen Pál fiai András és Miklós elleni
hatalmaskodási ügyében mint egyik választott
bíró, a felek közötti kiegyezésre nézve szerepel,
a hol Dancs mester közbenjárására a felek a vá-
lasztott bíróság ítéletét elfogadják « . . . tandem
de voluntate et permissione magistris Donch,
partes se arbitrio istorum proborum virorum
subscriberum commiserunt: videlicet magistris

¹ Eredetije Thuránszky Rudolf levéltárában, Prie-
chodon.

Condas, magistri *Mothk* etc. . . .» A megtörtént kiegyezésről szóló bizonyáglevelét kiadta Dancs mester 1319. évi július 13-ikán «in festo Margarithe virginis . . .»¹

Dank ivadékai egyre csorbitották törzsbirtokaikat s alig hogy 1300-ban annak egy részét elidegenítették, 1323-ban ismét áruba bocsátották a másik részét, s mint előbb, úgy ez alkalommal is Stenk utódai voltak a birtokszerzők, a kik ezzel ingatlanaikat tetemesen szaporították. Ez alkalommal ugyanis Dank fia Péter és Péter fia Miklós egyrésztől, másrésztől pedig Stenk fia Miklós, és Miklós fiai András és Tamás megjelentek Dancs zólyomi és pataki comes előtt és azt vallották, hogy Péter fiával együtt egész öröklött jószágukat Miklósnak és két fiának örök áron eladták három márkáért «. . . quod constituti coram nobis Petrus filius Dank cum Nicolao filio suo ab una parte, Nicolaus filius Stenk cum Andrea et Toma filiis suis ab altera, idem Petrus cum filio suo confessi sunt totam porcionem terre, qua iure hereditario ipsos contingit, vendidisse pro tribus marcis . . . Nicolao et duobus filiis suis . . . iure perpetuo . . .» Az adás-vevést hitelesítő okiratot kiadta Dancs zólyomi és pataki comes kelet, hely és nap nélkül 1323. évben.² A következő 1324. évben Stenk, Miklós és fiai András és Tamás a birtoklási jog nagyobb biztonsága tekintetéből úgy ezen, mint a Dank utódokkal 1306. évben kötött adás-vevési okiratot a turóczi konvent által újra átíraták.³

1332. évi április 13-ikán és november 8-ikán kelt királyi patens levelével Károly király Bachelor fia Ipócs és Aladár fia Leusták részére László király által tett adományt megerősíti.⁴

Nemzedékrendi szempontból azon becses adatok, melyeket a XIV. századi okiratok a Keresztúriak egyes tagjainak az ősi letelepülőkötől szakadatlan leszármazására nyujtanak, igen világos és érdekes képet adnak a nemzedékek egyes ágaiból keletkező, más-más és különböző nevet fölvevő családok alapításáról s általuk az alapított községek törté-

netének mintegy csirájába engednek bepillantást s végig vezetnek azon mozzanatokon, a melyek az egykori terra Polugheának üres, lakatlan területét benépesítik, a közműveltséget hatalmasan előmozdítják, eltörlik a régi elnevezését a földrésznek s lesz belőle Keresztúr, Keresztúriak; mindezen adatok igazolni fogják egyszersmind azt is, hogy miért adtuk dolgozatunk jelen részének a «*Keresztúriak*» czímet. Kimutattuk már fentebb, hogy 1282. évben Akalichnai Szerafin Csrmano földéből szinte kapott királyi adományt, s ezzel határszomszédos viszonyba jutott Leustákkal. A szomszédság összekocczanásokra, határsértésre, birtokfoglalásra vezetett, a miből határvillongási pör támadt, s a mely Tamás liptómegyei alispán elé kerülván, az 1340 évi október 6-ikán «in octavis festi beati Michaelis archangeli . . .» Leusták fiai: Czin, Leusták, Mátyás és Czinege részére Akalicsnai Péter fia János ellenében határjárást eszközölt «. . . Chyn, Leustachus, ac Mathias et Chynege filii Leustasii ab una, et Joannes filius Petri de Akalichna parte ex altera . . .»; a határjárási bizonylatot az alispán 1340 évi október 11-én «. . . quarta feria proxima post festum beati Mihaelis archangeli . . .» adta ki.¹

A most említett Leusták fiai közül az elől nevezett Czin — Chyn, később Czinnek is irva — volt az, a ki saját nevével Czin-Szent-Kereszt megalapítója lett, s ez valószínűleg már akkor történt, midőn a Leusták utódok atyjuk utáni örökségi birtokukon megosztottak és első törzsapja lett a tőle származott utódok Czin nevű családjának; a mely család, a mint látni fogjuk, még a XVI. század második évtizedében is virágzott férfi ágon Czin Mihály személyében. Ugyancsak Leusták második fia Leusták lett első őse a maig is élő, de Liptómegyéből még a XV. század közepe felé kiköltözött Leustách családnak.

Röviden említettük az 1293. évnél, hogy Demeter zólyomi comes Csománk Péter meggyilkolása vérdíjával az István Bennou fiától reá átszármazott Csrmano földet hű apródja, Stenk fia Miklósnak adományozta, András király beleegyezésével. Ezen gyilkolási eset, és a

¹ Eredetije Palugyai István bodafalvi levéltárában.

² Eredetije Thuránszky Rudolf levéltárában, Prie-chodon.

³ U. ott, ugyanannál.

⁴ Liptói regestrum, id. kiadás.

¹ Eredetije Bobrovniczky László levéltárában, Rózsa-hegyen.

Csrmno földrész eladományozása részleteire érdekes és felderítő világot nyújtanak a következő okiratos adatok: Ipócsot és Leustákot azzal vádolták, hogy Csománk Péter királyi szolgát megölték és ezen bűnvád következtében 1293-ban András király Csrmno birtokrészüket, melyet László királytól adományul birtak, elkoboztatta és Dominicus Ruthenusnak szolgálatai jutalmazásául adományozta «... a predictis Iepoch et Leustachio patre ipsorum alienate exstitisset ex collatione eiusdem Andrae regis Dominico Rutheno pro eo quod quondam servum regium Petrum filium Chomank nomine occidissent...» Ez a birtokrész 47 évig volt az új adományos kezén, míg végre Leusták fiai Gergely és Czin úgy a saját, mint testvéreik, Leustách, Iwanch, Iwanka — a kit Chynegének is hívtak — és Mátyás, valamint Iepoch fiai Miklós, Mikó, Gabrián, Kristóf és Lőrincz nevében «... quod Gregorius et Chyn filii Leustachii... item Leustachio, Iwanch, Iwanka et Mathia fratribus suis, Nicolao, Mykow, Gabriano Christophoro et Laurentio filiis Iepoch proximis suis...» 1340 évben Károly király elé járultak, kérvén, hogy a tőlük Csománk Péter meggyilkolása miatt elvett és Dominicus Ruthenusnak adományozott földjüket visszaadja, minthogy Ipócs és Leusták fentebbi Péter meggyilkolásában ártatlanok voltak, s a gyilkosságot csak reájuk háritották «... et omnem criminem super eosdem Iepoch et Leustachium licet innocentes obiecissent...» Károly király Leusták és Ipócs fiainak a tőlük elkobzott birtokot visszaadja ugyanazon jogokkal, a mint azt László király adományából birták «... remittimus restituantes et resignamus cum omni iuris titulo quo... ex collatione dicti domini Ladislai regis dinoscuntur possedisse...» Kiadatott ezen okirat Visegrádon 1340 évi december 13-ikán «in festo beate Lucie virginis et martyris...»¹ Az erre következő harmadnapon, december 15-én «... feria sexta proxima post festum beate Lucie virginis et martyris...» Károly király parancsot menteszt Péter fia Tamás csókakői castellanus és lipői comeshez, a melyben arról értesíti, hogy

¹ Eredetije Leustách Lajos főszolgabíró tulajdonában, Nagy-Szalánán.

Leusták és Ipócs fiainak a két ekényi földet a Lubella folyó mentében, és Bogomér fiainak határa mellett visszaadta s elrendeli, hogy azt Leusták és Ipócs fiainak átadja és birtokukba helyezze «... super quo fidelitati tue firmiter precipimus per presentes, quatenus prenotatam terram duorum aratorum ipsius filii Leustachii et Ypoch statuere debeas vel facias possidentem...»²

Leusták fia Gergely azonban alig néhány évig élvezte a visszakapott jószágokat, mint-hogy őt 1349. évben Boda fia Miklós megölte, a miből bűnpör keletkezett. Ezen pör azzal ért véget, hogy a választott bíróság útján kiegyeztek és Boda fia Miklós, Gergely megöléseért testvéreinek Czin, Leusták, Mátyás és Czinegének budai súly szerinti száz márkát fizetett «... abitrio proborum virorum et compositione dictus Nicolaus filius Boda pro morte et homicidio dicti Gregorii, Chyn, Leustasio, Mathie et Chynega daret et persolveret centum marcas ad rationem marcarum Budensium...» Az egyezkedés iránti vallomást a pörös felek a lipői alispán Tamás előtt tették, a ki az erre vonatkozó bizonyáglevelét 1349. évi augusztus 26-án «quarta feria proxima post predictas octavas festi assumptionis virginis gloriose...» adta ki.² Tamás alispán bizonyáglevelének végső soraiban mondja, hogy Czinege vagy Czinega másképen Ivánkának is hivatik, midőn arról szól, hogy a kikötött száz marka vérdíjat Boda Miklós fia a megállapított határidőkben tényleg ki is fizette «... predictas centum marcas, ut premissum est iidem Nicolaus ipsius filii Leustachii Chyn, Leustachio, Mathie et Chynega qui *alio nomine Iwanka* nuncupatur, persolvisse...»

Legelső elnevezését a Szentkereszti jelzővel a Palugya földén letelepült adományos családoknak ugyancsak az 1349. évben találjuk a szepesi káptalannak ez évben október 11-én «dominica post festum beati Francisci confessoris...»³ kiadott oklevelében; midőn is t. i. a Stenk törzséből eredő Miklós fia András a

¹ U. ott, ugyanannál.

² Eredetije Palugyai István levéltárában, Bedefalván.

³ Eredetije Thuránszky Rudolf levéltárában, Prie-chodon.

káptalanban megjelenvén, a turóczy konvent által 1306. és 1324-ben, Donch mester által pedig 1323. évben kiadott okiratokat átíratni kéri. Ezen okmány szövegében mondja a szepesi káptalan, hogy megjelent előtte Miklós fia András szentkeresztii nemes Liptó vármegyéből «... Andreas filius Nicolai nobilis de *Zenthkyrsth* de comitatu Liptoviensi . . .»

1352-ben május 10-ikén «feria quinta proxima post festum beati Stanislai martiris . . .» Lajos király azon adás-vevési oklevelet, a mely 1306-ban a Sebestyén törzsből eredő Demeter fiai Markalf, Hypolit, Miklós és másik Miklós között egyrészt, másrészt a Stenktől leszármazó Miklós és Pál között köttetett, megerősíti.¹ Ugyanez év október 16-ikán «. . . in die beati Galli confessoris . . .» határjárás eszközöztetik a Béla király által Sebestyén, Dank és Stenk jobbágyok fiainak a Csrmo és Lubella patakok között adományozott három ekényi földön.²

Ezen határjárást és birtokbavezetést elrendelő királyi iratnak igen értékes nemzedékrendi adatai vannak, mert abban egyenként neveztetnek meg azok, a kiknek e birtok átadandó volt, s így a leszármazás további hiteles fonalát adja kezünkbe, melylyel az egyes ágakhoz tartozók őseikkel összeköthetők. Megneveztetnek abban: Miklós fia András; Tamás fiai: István, Miklós, Péter és Miklós; Miklós fia Miklós; Lőrincz fiai: János és Simon; Pál fia Miklós; Imre fiai: András és István. Egy évvel erre 1353-ban augusztus 14-ikén «in vigilia assumptionis beate virginis . . .»³ Lajos király parancslevelet irt Liptó megye kettős főispánjához Bubek Istvánhoz és Györgyhöz, hogy a fentnevezetteket ne merészeljék jogaikban és birtokaikban háborgatni «ne iudem memoratos nobiles in eorum juribus et terris legitimis molestare presumement . . .»

1358. évben nyerünk tudomást legelőször Ipócsfalváról, a mely Bachlor törzsből származó Ipócs fiának Ipócsnak a telepítvénye, a ki ez évben de Ipochnfalva neveztetik, de generatiója már a harmadik izben kihalt, minthogy a XV. században már az Ipócsfalvi családra vonatko-

zólag sem a káptalanokban, sem a megyei levéltárban adatokat nem találunk. Ipócsfalvi Miklós fiai Máté és Márton 1358-ban márczius 28-án «. . . feria quarta proxima post dominicam Ramispalmarum . . .» Miklós liptói alispántól bizonyáglevelet kapnak az iránt, hogy Ipochn fiai: Szerefel, Pál és Livasius az ipócsfalvi birtokrészből Agatha, Ipócs leánya, Ipócsfalvi Jakab neje után, a ki Máthé és Mártonnak nagyanyja volt, a hajadoni negyedét megkapták «. . . super extradatione quarte filialis . . . per Serephil, Paulum et Livasium filius Ipochn de possessione eorum Ipochnfalva vocata domine Agathe filie Ipochn consorti Jacobi, avie scilicet ipsorum Mathe et Martini . . .»¹

Az 1360. évi május 2-ikán Akalicsnai Péter fiai Márk és Szerafin, Mikó fiai János és Mothk és János fiai: Miklós, Gergely, Tamás csereszterződést kötnek egymás között;² mely szerint Akalicsnai Péter fiai cserébe adják Szentkeresztii Mikó és János fiainak szentkeresztii birtokukat, ezeknek akalicsnai földrészüért.³

A Keresztúr helynév és Keresztúri családnév okiratos első nyomát, a mint feljebb kimutattuk, először is 1349. évben találjuk. Ez elnevezésnek azonban sem a XIV. sem a XV. században állandósága nincsen, s az folyton ingadozik a Szent-Kereszt és Szentkeresztii névvel, mert 23 esetben tizszer akadunk 1381-től 1492-ig a Szentkeresztii és 13-szor a Keresztúri családnévre egy és ugyanazon területen egy és ugyanazon családbelieknel; míg végre a XVI. század második felében a Keresztúri vagy Szentkeresztii családnév végképen elvesz; némi megállapodást a Keresztúri névre csak a XIV. század utolsó évtizedében tapasztalunk, azontúl váltokozva, hol az egyik, hol a másik név fordul elő.

1381. évben fordul elő először a Keresztúr név azon okiratban, melyet Egýed fia János mester, liptói alispán, december 24-ikén «. . . feria proxima ante festum nativitatis domini» adott ki Keresztúri András fia Márton részére Bethlenteleki Márk fia Tamás ellen 60 garasnyi tar-

¹ Liptói Regestrum, id. kiadás.

² U. ott.

³ U. ott; eredetije Thuránszky Rudolfnál Priechodon.

¹ Eredetije Thuránszky Rudolfnál; kivonatban a liptói regestrumban.

² Eredetije a Magy. Nemz. Múzeum levéltárában, kivonatban a liptói regestrumban.

³ Eredetije a Magy. Nemz. Múzeum levéltárában.

tozása ügyében «. . . Marthinus filius Andrae, filius Emerici de *Keresztur* contra Thomam filium Marcy de Bethlenteleke . . . in facto sexaginta grossorum pignori 'obligatorum . . . »¹

Keresztúri János — másképen Czinege — fiai István és Pál nővérüket Dorottyát János fia Györgyhöz, nem nemes emberhez adván feleségül, mint a nővérüket megillető negyedét, a Leusták-féle sészióknak felét a keresztúri hártárban, és saját ugyanottani birtokuk negyedét adták át «. . . quod Stephanus et Paulus filii Johannis dicti Chynege de Keresztur comitatus Liptoviensis . . . dominam Dorotheam verum sororem ipsorum Georgio filio Johannis homini ignobili matrimonio aliter copulassent . . . ipsi medietatem sessionis in dictam Kerestur . . . nec non quartam partem dicte possessionis eorum . . . dicte Dorothee sorori ipsorum dederunt . . . » Ezen kielégítés iránti vallomást Keresztúri István és Pál a turóczi konvent előtt tették, s ez a bizonyáglevelét 1386. évi november 19-ikén «in festo beate Elizabeth» ki is adta.²

A számos tagú és több családra szétágazó Keresztúriak között, a kik békés polgári foglalkozás közben éltek le napjaikat, csak egy vált ki, a ki elődeinek munkaköréből kilépve, mint katona tüntette ki magát, s bátorságával, katonai erényeivel érdemeket szerzett, melyeket Zsigmond király meg is jutalmazott. Ez Keresztúri Miklós mester, Pálnak fia volt, a ki 1390. évben Zsigmond királytól a nyitra-megyeyi Málnafalut adományul kapta.

Ez a Keresztúri Miklós mester, a mint az adománylevelé írja, a királynak sok országos ügyek elintézésében tett kiváló és hűséges szolgálátokat. Zsigmond, midőn a Horváthiak elleni hadjáratát 1387-ben szervezte, már januárban Szlavóniában volt, de onnan a fölkelők azon fenyegetése miatt, hogy Mária királynőt megfojtják, a háború megkezdését elhalasztotta és Losonczy Istvánt hagyta ott, maga pedig visszavért s a Horváthiakkal alkudozásokba bocsátkozott s csak a márcziusban történt megkoronázása után látott erélyesen a fölkelők le-

veréséhez. Ezen hadjárat volt az, a melyben Keresztúri Miklós is részt vett és különösen Gomnech vára ostrománál és megvívásánál ki-tüntette magát és Málnafalvát adományul kapta «. . . Strenui et egregii viri magistri Nicolai de Keresztúr . . . in pluribus nostris et regni nostri agendis . . . sub diversitate locorum et temporum presentium et expugnatione ac obtentione castris nostri *Gomnach* appellati in regno nostro Sclavonie stabiliti prestitorum laudabilium operum . . . villam nostram regalem Málnafalw vocatam in comitatu Nitriensi sitam . . . dedimus et donavimus et peremnaliter conferimus . . . perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam et habendam . . . » Az adománylevelé kelt 1390. évi július 10-ikén «die dominico proximo ante festum beate Margarethe virginis et martyris».¹

Az 1391. évben Bubek Imre országbíró által tartott birtokvizsgálat alkalmával, a Keresztúri királyi adományosok közül bemutatták okirataikat Lubella földéről Keresztúri Miklós fia János; Ipócsfalvi Miklós fiai Máté és Márton Ipócsfalva iránt; Imre fia András a Lubella és Csrmo patak közötti birtokok igazolása céljából.²

A XV. században hovatovább mindinkább elvesztik a családnevek ingatag jellemüket; a helynevek határozottabb alakot öltenek, élesebb jelzőket vesznek fel. Ez a megállapodás azonban az egykori terra Polughea széles határai között a XV. század második felében észlelhető, s e lassú átmenet még többszörös változásnak veti alá úgy a hely- mint a családnevek okiratos használatát. Egyébiránt ezen okiratok leginkább családtörténeti, nemzedékrendi szempontból nyujtanak érdekes adatokat, a melyek lánczolatos összefüggésben tüntetik fel az egyes ivadékok leszármazását az első ismert ősoktól; s a mi különösen érdekessé válik, az a női leszármazók gyakori előfordulása a Keresztúriak családjában a kiházasítások, a női hozományok, a hajadoni negyed kiszolgáltatása keretében.

1404-ben Lubellai György fia László, Anda földét — a mai Andaháza — a melyet Andától — Andrásnak is írva — Imre fiától negyven márka adósság fejében birt, örökjogon

¹ Eredetije Bobrovniczky László ltárában Rózsahegyben.

² Eredetije Bohus Péter ügyvéd levéltárában, Liptó-Szent-Miklóson.

¹ Eredetije Rásztokay János levéltárában, Rásztokon,

² Liptói regestrum.

megtartani nem kívánva, megjelent a turóczi konvent előtt Cseremnai — ma Csrmo- Szent-Kereszt — Mihály fiával Miklós pappal «... quod Ladislaus filius Georgii de Lubele... ab una parte vero ab altera discretus vir dominus Nicolaus presbyter filius videlicet Michaeli de Cherempna...» kijelentette, hogy Miklós papot és Pált, apja utáni nagybátyját Anda nevű birtokrészért, a mely a két Csrmo patak között van, a mint magára vállalta, örökre nem tarthatja «... quia ipse Nicolaum et Paulum patruum suum in dominio *Anda*... in medio duorum rivulorum Chemperna... tenere, proud (igy) ipse assumpsisset, non valeret...» e helyett nekik adományozza egész birtokrészét azon területen, a melyről anyja Ancsel Cseremnai Pál fia Miklós leánya után jogosan megilleti «... ideo ipse totalem portionem possessionariam sibi per nobilem dominam *Anchel* vocatam filiam scilicet Nicolai filii Pauli matrem videlicet suam ab endem domino Nicolao et Paulo et ab aliis congenerationibus eorum videlicet *Anda* filio Emerici ac Nicolao filio Nicolao jure debere pertinentem... dedit et commisit...» s végre magát kielégítettnek jelenti ki Imre fia Anda és Miklós irányában a női hozomány és kelengye felől, mely anyját megillette «... insuper Andam filium Emerici, et Nicolaum filium Nicolai super dotis et rebus paraphernalibus... matris sue legitime spectantibus liberos dimisit...» Ezen bevallási bizonyítványt a turóczi konvent 1404. évi december 27-én «... in crastino beati Stephani prothomartyris» adta ki.¹

Két érdekes mozzanata van ezen okiratnak, a mely két községnek és egy családnévnek keletkezésére vet világosságot; az egyik az *Anda* földrésznek neve, a mely szoros összefüggésben van tulajdonosa Imre fia *Anda* nevével, a ki másképen Andrásnak is iratik, s nyilvánvaló, hogy az a kis helység, a mely Anda földén keletkezett, egykori birtokosa Imre fia Andától kapta elnevezését, s lett belőle akkor *Andaháza*, a mai Andice és az Anda ivadékaiból az *Andaházy* család, a mely egészen más és semmi vérrokonságban nem áll a Milát törzséből eredő Fejérpataky, Liphay és Andaházy családdal.

¹ Eredetije Platthy Gyula nagy-palugyai levéltárában.

A Dank-törzsből leszármazó Andaházyak maig is virágzó család s még néhány évtized előtt Andaháza birtokában voltak.

A másik érdekes adat Miklós leányának, Lubellai György fia László anyjának neve Ancsel, a kinek földrészét a most említett László, mint feljebb kimutattuk, örökösödési jogon bírván, azt Miklós pap és Pálnak adományozta. Szorosan meghatározható helyrajza ennek a területnek kijelöli annak fekvését, a mely a mai Ancsikován határába esik, a mely szó Ancsik faluját jelenti; *Ancsik* pedig kisebbítője az *Ancsel* névnek, s e szerint az Ancsel földje, a mint az valószínűleg csak a XV. század folyamán népesített be és községgé alakult Ancsikfalunak neveztetett. Ezen birtokrész későbbi idők után a Platthy család birtokába ment át.

Szentkereszti Imre fia Andrásnak valamelyes ügyes-bajos dolga levén a turóczi megyei Zathureczky Máthé fia Lukácsal és János Demeter fiával, ezt nem tudván elintézni, az esztergomi érseki helyetteshez folyamodott, hogy ügyének elintézése céljából a fentnevezetteket maga elé idézze s a szentszéki bíróság útján ítéljenek a Zathureczkyak elleni ügyében. János, az esztergomi várbeli Szent-István egyháznak prépostja és érseki helyettes, Mihály szentmártoni és László szucsáni — Suchena irva — plebánosok által megidézettette a szentszék elé Zathurhei Lukácsot és Jánost «... quatenus visis presentibus citatis ad instanciam nobilis viri Andree filii Emerici de Sancta Cruce in Liptovia nobiles vires Lucam filium Mathei de Zaturhe, Johannem Demetrii de eadem...» Az idézőlevél kelt 1407 július 15-ikén «... Strigonii in festo sanctorum divisionis apostolorum...»¹

Bár ha ezen most idézett okirat sem nemzedékrendi, sem az előadott ténynél fogva újabb adatot nem foglal magában, azt csak azon oknál fogva jegyeztük ide, hogy bizonyító példával megokolhassuk azon ingadozást, mely a családnévek írásában az oklevelekben még mindig uralkodott, mert ime ugyanazon Imre fiát Andrást hat évvel később 1413-ban a szepesi káptalan nem Szentkeresztinek, de Keresztúri-

¹ Eredetije a Fejérpataky család levéltárában, a Magyar Nemz. Muzeumban.

nak írja azon tiltakozási okiratban, melyben Lubellai Péter fia István a saját és Lubellai Tamás fia Márk nevében tiltakozik *Keresztúri* Imre fia András neje Skolasztika és fiaik András és Benedek azon szándéka ellen, melylyel malathei — a mai Malathyn — birtokrészüket valamelyes ürügy alatt elfoglalni akarják «... quod Stephanus filius Petri de Libule . . . sua ac Marci filii Thome de eadem personis per modum protestationis . . . curavit significare, quod . . . Andreas filius Emerici ac domina Skolastica consors nec non Andreas et Benedictus filij eiusdem Andree de Keresthur . . . portionem ipsorum in . . . Malatha vocata . . . occupare niterentur . . .» Kiadta a szepesi káptalan 1413. évi márczius 31-én «. . . feria sexta proxima ante dominicam Letare . . .»¹

Szentkeresztí vagy Keresztúri Imre fiát András az 1422. évben kiadott s a turóczi konventhoz intézett rendelet mint *néhait* említi, mely szerint néhai Szentkeresztí András fiait Benedeket és Istvánt és ezeknek osztályos rokonait Pál fiát Imrét és Miklós fiát Soldos Miklós szentkeresztí nemeseiket, Szentkeresztíh nevű birtokukba a Csermno és Lubella patakok között bevezetni rendeli «. . . dicitur nobis in persona Andree filii Emerici Stephani et Benedicti filiorum eiusdem necnon Nicolai Soldos filii Nicolai et Emerici filii Pauli nobilium de Zentkeresztí, quod in dominium . . . Zentkeresztíh vocate inter fluvios Cermnyik et Lyble vocatos . . . legitime vellent introire . . .» Királyi emberül a többiek között a királyi parancs Szentkeresztí Miklós fiát Jánost «. . . Johannes Nicolai de Sancta Cruce . . .» nevezi meg.²

Nem tudjuk megokolni azon ellentmondást, mely a most idézett oklevél és az esztergomi érseki vicarius Máté által 1425. június 6-ikán «. . . in vigilia corporis Christi . . .»³ kiadott megbízó levélben Keresztúri Imre fia Andrásra nézve előfordul. A fent említett királyi okiratban ez áll «. . . Benedictus filius condam Andree de Zentkeresztí . . .» ez határozottan csakis a *néhait* jelentheti, tehát András ugyan-

akkor e szerint már nem lehetett az élők sorában; az 1425. évi június 6-ikán kelt oklevél tehát három évvel később az azt mondja, hogy Szentkeresztí Imre fia András az esztergomi szentszék előtt bizonyos ügyeket óhajtván megindítani, mert törődött testi állapota, aggsága és a hely távolsága miatt a szentszék előtt a maga részére ügyvédöket nem vallhat «. . . dicitur nobis in persona Andree filii Emerici nobilis de Sancta Cruce, quod ipse in sede Strigoniensi coram nobis certas causas movere intendet, cum autem propter senilem etatem, et corporis sui debilitatem . . . nec non longam distantiam pro constituendis procuratoribus ipsa loca accedere nequeat . . .» kéri a szentszékét, hogy otthon alkalmas megbízott egyén előtt ügyvédet vallhasson. Máté érseki helyettes erre megbizza Jánost, boldogasszonyfalvai plébánost és alperest, hogy Szentkeresztí Imre fia András-hoz menvén, tőle az ügyvédvalló nyilatkozatot vegye ki s arról a szentszéknek jelentést tegyen. Nyilvánvaló ebből, hogy Szentkeresztí Imre fia András 1425-ben még élt s az 1422. évi okirat azon kitétele, «Benedictus filius *condam* Andree» a valóságnak nem felel meg.

Mi az 1422. évi királyi beigtató parancs eredetijét, melyről Fejér Codex Diplomaticusában mondja, hogy az Vadasi Jankovich Miklós birtokában volt, nem ismerjük s így sem annak hiteles voltáról, sem netaláni hibás olvasásáról ítéletet nem mondhatunk, de azon 1425. évi június 6-ikán kelt esztergomi szentszéki megbízó oklevelet, melyre itt hivatkoztunk s a melyet Bobrovnyiczky László úr szivességéből annak idején lemásolhattunk, úgy alakjára, mint belső és külső tartalmára nézve kifogástalan teljes hitelességű eredeti okiratnak kell tartanunk.

Az 1360. évnél láttuk, hogy Akalicsnai I. Péternek két fia Márk és Szerefel csermroi birtokukat elcserélték a Mothkó-Szent-Keresztí Myko és János fiaival, ezeknek akalicsnai birtokrészükért. I. Péternek Lőrincz fia azonban megtartotta birtokát s ennek András nevű unokája Akalicsnai II. Péternek fia a cherempnei határban levő Lazicse — a mai Lazistye — nevű jószág részét szinte elidegeníteni óhajtotta 1430. évben, s azt Platty Péter fia szándékozott megszerezni. Ezen adás-vevés

¹ U. ott.

² Fejér, Cod. Dipl., X./VI. k. 977. l.

³ Eredetije Bobrovnyiczky László levéltárában, Rózsahegyen.

vagy elzálogosítás ellen Keresztúri András fia István a garam-szent-benedeki konvent előtt ünnepélyesen tiltakozik az említett 1430. évi június 22-ikén «... octavo die sacratissimi Corporis Christi . . .»¹ kelt okiratban.

1438. évi márczius 30-ikán «quo cantatur divinum officium Judica me domine . . .» midőn Platthy Péter és Bálint fiait a turóczi konvent nagypalugyai birtokukba bevezette, akkor ott mint szomszéd Kereszthuri István Zsigmond volt jelen.²

A most említett Keresztúri István és testvére Benedek úgy látszik, hogy elhagyván Liptómegeye területét, Hunyadi János országos kormányzó körében tartózkodtak, neki s az országnak tettek közhasznú szolgálásokat. Erre vall legalább az 1447. évi november 19-ikén kelt beigtatási és bevezetési jelentése a turóczi konventnek, a mely szerint Hunyadi János kormányzó megkeresésére Keresztúri Istvánt és Benedeket az említett konvent Keresztúr, másképen Csrmo — a mai Csrmo-Szent-Kereszt — jószágba bevezette. Ezen jelentésben Hunyadi János kormányzó megkeresése a konventhez, a mely szeptember 25-ikén kelt Budán «... Bude feria secunda proxima ante festum beati Michaelis archangeli . . .» átiratván, mondja a kormányzó, hogy Keresztúri István és Benedek azon hű szolgálataikért, melyeket az országnak és neki tettek «pro fidelium servitiorum gratuitis meritis nobilium *Stephani et Benedicti de Keresztur* per eos sacre regni Hungarie corone et ex post nobis . . . impensis . . .» a liptómegeyi Keresztúron nekik öt jobbágytelket adományoz «... totum et omne ius regium si quod regia maiestas . . . in quibusdam quinque sessionibus iobbagionalibus in possessione Keresztúr . . . in comitatu Liptoviensi existente habitis haberet . . .» s a bevezetést elrendelvén, mint a kormányzó emberét a többi között megnevezi Czin Simont is. A birtokba beiktatás megtörtént november 5-ikén «... die dominica proxima ante festum beati Martini confessoris . . .» s erre tizenötöd

napra november 19-ikén «quindecimo die introductionis . . .»¹ kelt a bevezetésről szóló okirat. Ezen okiratban az említett birtokrészt Keresztur, másképen Csrmo «in possessione Keresztur prefata alias Czrmne . . .» világos, hogy ez csak a ma úgynevezett Csrmo-Szent-Kereszt lehet. Jelen voltak a többi között a birtokba igtatásnál mint határos szomszédok Leustákházi Miklós és Bálint is «vicinis et commetaneis eiusdem videlicet Nicolao de Leustaczhaza, Valentino de eadem . . .» Az Aladár törzséből eredett Leustach családnak Liptómegeyében való létezéséről ez az utolsó adat, ezentúl úgy látszik, hogy kiköltöztek, talán a szomszéd Zólyommegeyében telepedtek le, mert a késő utódok egyikére Nagy-Szalatnán akadtunk néhány év előtt.

1459. évben Czinszentkereszt András Hadászi Kiszél Jánost, Komoróczi Péter liptói comes előtt bepanaszolván, hogy az egyik szentannai jobbágyát, Markovis Pétert, a mely őt és nejét Szentannai Czečiliát elzálogosítás révén illeti, hatalmaskodás utján lefoglalta. Ez iránt Hadászi Kiszél Jánosnak esküt kellett letennie; le is tevén az iránt az esküt, hogy ebben az ügyben ártatlan, a vád alól fölmentetett «... quod ipse prefato Andrea Cyn nullum dampnum fecisset, et quod sibi iobbagionem Petrum Markowys de Sancta Anna dictum Andream Cyn et dominam Ceciliam consobrinum eiusdem pignoris titulo concernentem non occupasset potentia mediante . . .» Komoróczi Péternek ez iránt való bizonyságlevele kelt 1459. évi január 10-ikén «... feria quarta proxima post festum Epiphaniarum domini . . .»²

Kispalugyai Miklósnak Kispalugyai Gáspár fia Márton elleni különtéle surlódásai, pöreinek és ellenségeskedéseinek elintézésében s a felek kibékítése ügyében, mint választott bíró elfordul Czinszentkereszt Simon. A kibékítésre vonatkozó iratot kiadta a boldogasszonyfalvai plébános, liptói alesperes 1478. évi ápril 28-ikán «... feria tertia post festum beati Georgii martyris . . .»³

Az Ivánka, másképen Czinege ágán leszár-

¹ Eredetije Bobrovniczky László rózsashegyi levéltárában.

² Platthy Gáspárnál Nagy-Palugyán őrzött hiteles másolat.

¹ Eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

² Eredetije Bobrovniczky László levéltárában.

³ Eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

mazó István és Pál ága János, Miklós és Imre fiaikban kihalván, birtokaik a kincstár kezére jutottak.

Ezen birtokrészek megszerzése iránt tett Kispalugyai Liphay Bálint lépéseket s azt siker koronázta, mert Mátyás király Zágrábban 1481. évben január 3-ikán «... feria tertia proxima post festum circumcisionis domini...» Kispalugyai Liphay Bálintnak, Márton nevű testvérének és Szent-Ivány Balázsnak kiadta az adománylevelet¹ «... totales portiones possessionarias in possessione Kereszthur vocata in comitatu Liptoviensi... que quondam nobilium Johannis filii Stephani, et Emerici Palfy de Kereszthur prefuissent, sed per defectum seminis eorundem ad sacram dicti regni nostri Hungarie coronam... devoluta esse perhibentur... Valentino Liphay, Marthino fratri suo carnali ac Blasio de Zentywan... contulimus...» A beigtatásra a túróczy konvent, és a király embere január 25-én megjelenvén a helyszínén, a bevezetés ellen Keresztúri János fia György — a ki Dobrinak is hivatott — tiltakozott «... tunc Georgius filius Johannis Dobry dictus de eadem Kereszthur statucioni contra dixit...» a konvent bizonyáglevele kelt 1481. évi július 6-ikán «feria sexta proxima post festum beati Procopii...»²

Helyénvalónak tartjuk itt a Keresztúri család tagjainál gyakrabban előforduló kettős nevekre nézve, mint [Soldos, Pálfi, Dobri, azon meggyőződésünknek kifejezést adni, hogy ezen esetekben mint számos családnál is az «alias, aliter, dictus» nem külön családi, de csak ragadvány-nevekre vonatkozik. Így az 1390. évnél említett Pál fia Miklós bizonyára valamelyes zsoldjánál fogva nevezetett Soldosnak; ugyanazon Pálnak fia, a ki fentebbi 1481. évi okiratban Emericus Palfy de Kereszthurnak van nevezve, atyjáról Pálról kapta a ragadvány Pálfi nevet, mint a kinek fia volt; ugyancsak Keresztúri János fia György a Dobri nevet, a mi jót, szelidet jelent, bizonyára ezen tulajdon-ságánál fogva nevezetett így.

A túróczy konventnek egy 1481. évben

kelt okiratában átiratott Bisztereczi Kremniczky Mátyás liptómegyei alispánnak, Boldogasszonyfalván május 9-ikén «feria quarta hoc est in crastino beati Stanislai episcopi...»¹ kelt kiadványa, a melyben a Szentkeresztli Mothkó család egyik újabb tagjával Miklóssal s annak nejével találkozunk. Az említett kiadvány szerint Vidafalvi Mihály, a konvent jegyzője, Bukovinai Demeter özvegye Mártha, később Szentkeresztli Mothkó Miklós nejének nevében kéri a konventet, «... quod nobilis Michæl de Vidafelde notarius scilicet noster, nomine et in persona nobilis dominæ Martha vocate alias relictæ condam Demetrii de Bukovina nunc vero consors Nicolai Mothko dicti de Szentkereszt...», hogy Bistreczi Kremniczky Mátyás liptói alispánnak 1481. évi május 9-ikén kelt kiadványát átirja. Ezen kiadványban Izsépházi György fia László, vallomást tesz az iránt, hogy ő Bukovinai Demeter özvegyét Márhát, Bölcs házi Bölcs András nejének Klárának leányát az Izsépházi birtok után járó leánynegyedből kielégítette «... quod Ladislaus filius Georgii de Izséphaza... domine Martha vocate consorli Demetrii de Bukovina filiæ vero condam domine Klare vocatæ consorti condam Andreæ Belcz dicti de Belczháza — a mai Bölcs háza — de totali porcione in præfato Izséphaza... domine Marthe extra dedisset et contulisset...»

A magvaszakadt Keresztúri István fia Jánosnak keresztúri jószágát Revisnyei György, Othmár és Jakab, Revisnyei Jánosnak fiai a maguk részére szándékoztak lefoglalni azon a réven, hogy anyjuk Keresztúri Imrének a leánya Dorottya volt; ettől azonban Szent-Ivány Balázs, Kispalugyai Bálint és Márton a túróczy konvent előtt tett ünnepélyes tiltakozásukkal elütötték és vesztés felek lettek azon oknál fogva, hogy Guthi Ország Mihály nádor által a Budára 1483. évi január 30-ikára² «vigesimo quinto die festi epiphaniarum domini» kitűzött határidőre meg nem jelentek. Ezen idéző levélből tudjuk meg, hogy az említett Revisnyeiek anyja Dorottya Keresztúri Imre leánya Revis-

¹ Eredetije Loksánszky Béla liptószentmiklósi ügyvédnél.

² Eredetije u. ott.

¹ A pozsonyi kápt. hit. másolata, Lavotta János rózsashegyi levéltárában.

² Eredetije Loksánszky Bélánál Liptó-Szt.-Miklóson.

neyei Jánosnak neje volt «. . . contra Othmarum filium quondam nobilis domine Dorotheae filie quondam Emerici de Keresztur . . .» Borbála pedig ugyancsak Keresztúri Istvánnak leánya volt «. . . et contra nobilem dominam Barbaram filiam quondam Stephani de eadem Keresztur . . .»

Megtudjuk továbbá a túróczi konventnek 1484. évi január 27-ikén «. . . feria tertia proxima post festum conversionis beati Pauli apostoli . . .»¹ kelt kiadványából, hogy ugyanezen Szentkereszti Istvánnak Borbála leánya Hliniczki Györgynek volt a neje, az anyja pedig Szent-Ivány Péter leánya Katalin; «. . . quod nobilis domina Barbara filia quondam Stephani de Zentkereszth, relicta vero quondam nobilis Georgii de Hlinick...» stb. s ezen a réven Szent-Ivány Istvánt és Balázst nyugtatja a felől, hogy az anyja után ötöt megillető negyedét, hozományt és kelengyét a Szentiványi jószágok után megkapta, «quod Stephanus et Blasius de Zentywan de portionibus possessionarijs quondam Petri de Zentywan avi ut puta ipsius domine Barbare, patris vero quondam nobilis domine Katharina matris ut puta eiusdem . . . super dote et rerum paraphernalium ac quarta puellari omnimodam satisfactionem ipsius dedissent et fecissent . . .»²

Azon pörlekedés, surlódás, a mely Keresztúri János magszakadtával ennek nővére, Keresztúri Borbála ellen Kispalugyai Liphay Márton és Bálint, továbbá Szent-Ivány Balázs és István részéről napirenden volt, hovatovább hatalmaskodásra vezetett, mert a most említettek Borbálától az anyja Szent-Ivány Kata után örökölt ingóságokat tőle elvitték. Ez iránt újabb pörlekedés támadván, mire a hatalmaskodók magukba szállván, az elvitt dolgokért Borbálának teljes elégtételt adtak «. . . certas res mobiles

que per mortem domine quondam Katharine ad prenominatam dominam Borbaram iure hereditario devoluta fuissent . . . Valentinus et Martinus Liphay, Blazius et Stephanus de Zentywan ex curia ipsius domine Barbare abstulissent . . . tamen ad se reversi ipsas res ablatas plene et integre restituissent . . .» Igy adta elő Borbála az ügyet a túróczi konvent előtt, a mely ez iránt a bizonyoságlevelet 1485. évi február 19-ikén «sabbato proximo quadragesimali . . .» adta ki.¹

A sok huzavonának vége mégis csak az lett, hogy Liphay Bálint és Márton, Szent-Ivány Balázs, bemutatván összes, a keresztúri birtokra vonatkozó irataikat, Szentmihályi Turóczi János mester és Alphy Miklós előtt kinyilatkoztatták, hogy ezeknek és még más hat nemes embernek ítélete alá bocsátják ügyüket s azok bármiként ítélkezzenek is, ítéletüket elfogadják; hasonló kijelentést tettek Szentkereszti Dobri Imre leánya Dorka és Borbála fia László. Ezen nyilatkozatok iránti bizonyoságlevelet kiadta a sághi konvent 1485-iki évi június 11-ikén «. . . sabbato proxima ante festum beati Anthonii confessoris . . .»² A végítélkezés eredménye az lett, hogy Kispalugyai Liptai Bálint, Márton és Szent-Ivány Balázs 1485. évi október 4-ikén «in festo beati Francisci confessoris . . .» Bécsben kelt királyi rendelettel a magszakadt Keresztúri János és Keresztúri Dobri Imre birtokába a szepesi káptalan által beigtatva levének. A káptalan erre vonatkozó jelentésében mint határos szomszédok és érdekelt felek között jelen voltak: Cín András, Mothkó Szentkereszti György és István; a bevezetés megtörtént október 20-ikán «. . . feria quinta proxima post festum sancti Luce evangeliste . . .», a káptalan beiktató jelentése kelt november 4-ikén «. . . sexto decimo die introductionis et statutionis . . .»³

A XV. századból még két adat áll rendelkezésünkre, melyek a Keresztúriak nemzedékrendi leszármazására világot vetnek. Az egyik adatot szolgáltatja a sághi konvent által 1486. évi márczius 31-ikén «. . . feria sexta proxima post

¹ Eredetije Szmrecsányi Bogomir levéltárában Szmrecsányban.

² Helyre kell itt igazitanunk azon tévedést, a mely «Liptómegyei törzsöki családok» című értekezésembe (Turul, VIII. k. 22. l.) becsuszott, t. i. hogy Szent-Ivány Péter leánya Katalin nem Hliniczky György, de Szentkereszthy István özvegye volt; s a Szent-Iványi család nemzedék-rendének I. táblázatán Szentkereszti Borbála nem is volt Szent-Iványi Istvánnak neje, végre Szent-Ivány Péter leánya nem Borbála, de Katalin volt.

¹ Eredetije Szmrecsányi Bogomirnál Szmrecsányban.

² Eredetije Loksánszky Bélánál Liptó-Szent-Miklóson.

³ Eredetije Loksánszky Bélánál.

festum pasce domini . . . »¹ kiadott bizonyságlevél, a melyben Szentkereszti Dobri Imre leánya Dorottyá, úgy a maga, mint nővérei Veronika Fejérpataky Mátyás neje és Magdolna Czin-szentkereszti Benedek neje nevében nyugtatványozza Kispalugyai Liptai Bálintot, Márton és Szent-Ivány Balázst a keresztúri birtokból kielégített jegyajándék, kelengye és hajadoni negyed iránt «quod nobilis domina Dorothea filia quondam Emerici Dobry de Szentkereszth, onera etiam dominarum Veronice, Mathie de Fejérpatak et Magdalene Benedicti Czyn de Zenthkereszt consortum sororum suarum . . . » stb.

A másik adat a most említett Szentkereszti Czin Benedekre vonatkozik, — a ki Gálfalvát telepítvén, a község nevéül Gálfalvának is iratik, — a melyből kiviláglik, hogy Czin Benedeknek Katalin nővére volt, a ki Rásztokai Andrásnak ment nőül, s Bóz de Halman — Alnanfalvi Bóz — Miklós liptói alispán 1492. évi május 30-ikán « . . . feria quarta ante ascensionem domini . . . »² bizonyítja, hogy említett nővérét kielégítette a hajadoni negyedből.

Helyreigazitandónak véljük itt Szirmaynak azon téves adatát,³ a mely után Nagy Iván is közölte,⁴ hogy Szentkereszti Czin Mihály családjának utolsó leánytagja Dorottyá Dholuczky Péter neje, volt a Szentkereszti utolsó ivadéka, a ki után a Dholuczkyak örökölték 1502-ben. Dorottyá, a mint kimutattuk, nem Czin Mihálynak, de Ivánka alias Czinege leánya volt s élt 1386-ban s György fia Jánosnak volt a neje. Egy másik Dorottyá Keresztúri vagy Szentkereszti Dobri Imre leánya, élt 1483-ban s volt Dholuczky Péter neje, de egyik sem tartozott az Aladár törzséből származott Czyn ágához, bár mind a kettő keresztúri Szentkereszti volt. Az említett Aladár-törzsből leszármazó Czin vagy Cin ágon az utolsó férfi ivadék csakugyan Szentkereszti Czin Mihály volt, de ennek csak egy leánya Felicianá volt, a ki Fejérpataky Flórián nejévé vált, s Czin Mihály még 1523-ban is életben volt, a mint erről öt okirat is tanúságot tesz. Ugyanis Vidaföldi Benedek liptói alispán bizonyítja, hogy Czin Mihály egy Nagy-

Palugyán lakó György nevűtől « . . . nobilis Georgius incola de Paludia majori . . . » ennek Záhorrján nevű földrészét, melyet quartális jogon birt, három arany forintért zálogba vette « . . . partem suam hereditariam que ipsum coucernet in possessione Zahorjan jure quartaticio nobili Michaeli Czyn in florenis tribus pignori obligavit . . . » A bizonyságlevél kelt Boldogasszonyfalván május 5-ikén « . . . feria quarta proxima post festum inventionis sancte crucis . . . »¹ 1513-ban Prozéki Jóbnak Benedekfalvi Péter elleni erdő-károsítási ügyében, mint ezen ügyben biráskodott választott bírák egyike Szentkereszti Czin Mihály és alnanfalvi Alman Mihály alispán elé lett; idézve, hogy az említett ügyben hozott ítéletükről vallomást tegyenek « . . . Michaeli Czyn de Zenthkereszt inquirentes ab eo, quid constaret ipsis de arbitrio . . . in causa Nobilis Job de Prozek, contra Petrum de Benedekfalva . . . » A vallomásról szóló bizonyságlevél kelt ugyanazon év márczius 11-ikén « . . . feria sexta proxima ante festum sancti Gregorii pape . . . »² 1517. évben Orbán és neje Katalin Záhorrjáni Zemko János leányának fiai Lázár és Tamás bejelentik Vidaföldi Benedek liptói alispán előtt, hogy a szüleik által Bodafalvi Imrénél zálogba vetett nemesi kúriájának kiváltási jogát Szentkereszti Czin Mihálynak engedik át « . . . quod nobilis Lazarus et Thomas filii quondam Urbani et nobili domine Katharina filia nobilis quondam Johannis Zemko de Zahorjan . . . fassi sunt . . . quod genitores ipsorum curiam nobilitarem in Zahorjan . . . Emerico de Bodafalva inpignorassent . . . eandem curiam nobili Michaeli Czyn de Sancta Cruce admitterunt redimendam . . . » a bizonyságlevél az iránt kelt 1517. évi január 17-ikén « feria tertia post octavas epiphaniarum . . . »³ Ugyanez év december 6-ikán « . . . dominico die sancti Nicolai . . . » bizonyítják Draskovics Péter, András deák liptómegyei sedriális jegyző és Malathini Jakab, hogy Szentkereszti Czin Mihály András deák házában Malathini Margit vejének Malathini Péternek negyven arany forintot adott

¹ U. ott.

² Eredetije Rásztokay Jánosnál Rásztokon.

³ Szirmay, Com. Zempl. not. top. 111. l.

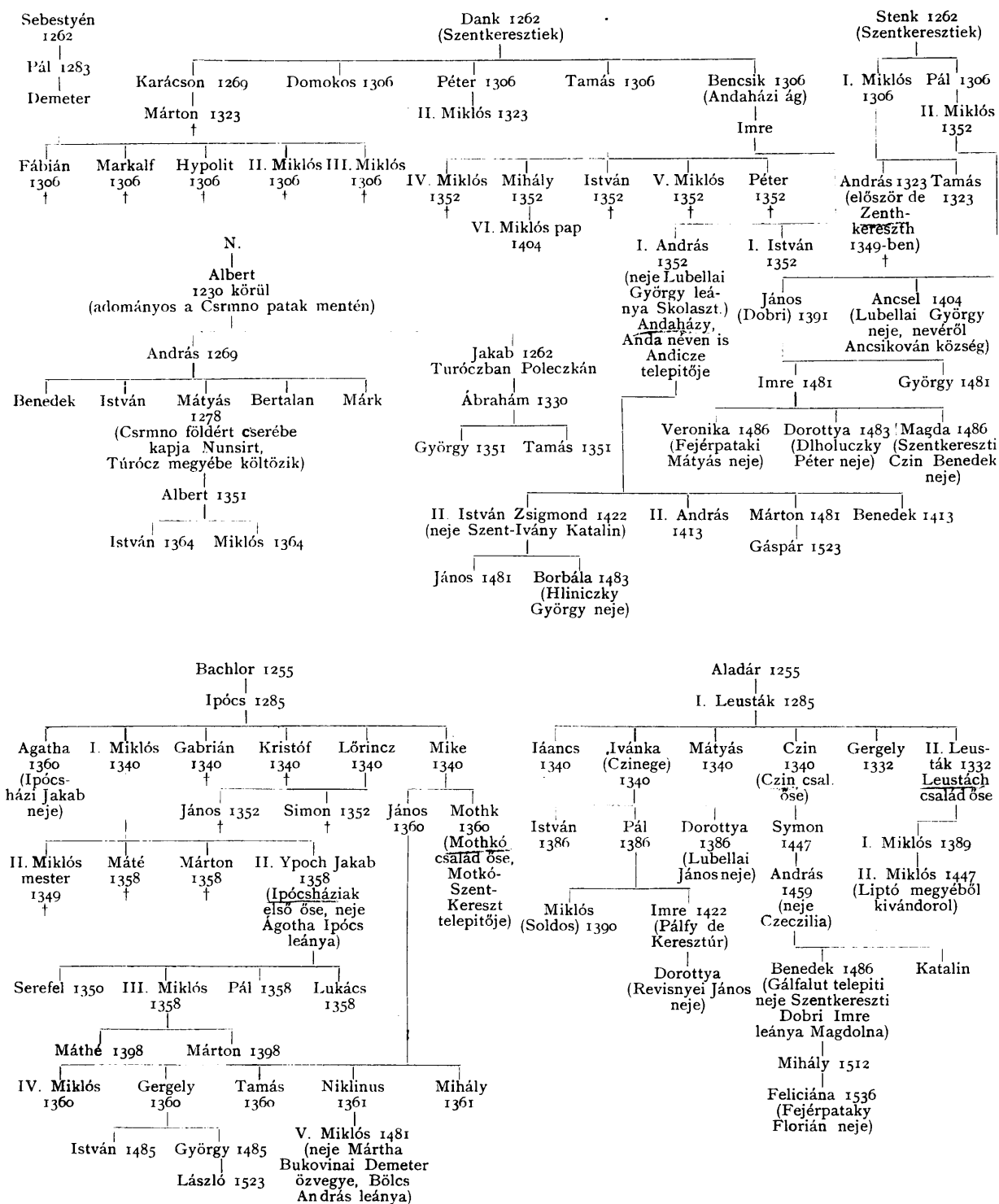
⁴ Nagy Iván, Magyarország Családai, III. k. 198. l.

¹ Eredetije Bobrovniczky László levéltárában Rózsahegyen.

² Eredetije Rásztokay Sándornál Rásztokon.

³ Eredetije Bobrovniczky Lászlónál Rózsahegyen.

A Keresztúriak nemzedékrendi táblázata.

A KARCSAI ÉS GENCSI CSALÁDOK CZIMERE 1434-BŐL.

«quod Michæl Czÿn de Sancta Cruce in Oppido sancti Nicolai in domo prefati Andree literati provido Petro de Malathyna genero eiusdem Margarethe de eadem dedit florenos quadraginta in auro . . .»¹

Czin Mihály nevét utoljára találjuk Báthory István nádor által 1523. évi január 11-ikén «. . . sabbato proximo post festum ephiphaniarum domini . . .»² kelt s a szepesi káptalanhoz intézett beigtatási rendeletében Szentkereszti Czin Mihály részére az ipócsfalvi birtokba, melyet örök áron szerzett meg «. . . dicitur nobis in persona nobilis Michaelis Cÿn de Zentkerezth, quod ipse in dominium totius portionis possessionarie in possessione Ipochnháza vocata in comitatu Liptoviensi vellet introire . . .» a beiktató rendelet mint királyi embert Andiczei Pétert is fölemlíti; az ugyanazon év május 1-én «feria sexta proxima ante festum inventionis sancte crucis proxime preterito . . .» kelt beigtatásról szóló káptalani jelentés a meghívott határos szomszédok közül felsorolja Ipócsházi Lászlót és Szentkereszti Gáspárt.

Az I. Ferdinánd által 1536. évi april 8-ikán «. . . sabbatho proximo ante dominicam palmarum . . .» Kubinyi Lénárd, Máté és Márk, Szentannai György, Zarevuczki Péter és Lubelei Fülöp Andrásnak, Benedekfalvi Kva-

¹ U. ott.

² Eredetije Platthy Gyula levéltárában Nagy-Palugyán.

chenszky András és Fejérpataky Floriánné Czin Mihály leánya Feliciána elleni ügyében kiadott okiratában Szentkereszti Czin Mihály már mint *néhai* említették «. . . pro nobili Feliciána consorti nobilis Floriani de Feyerpatak filie videlicet nobilis *quondam* Michaelis Czÿn de Zentkerezth . . .»¹

Kétségtelenül kitünik az előadottak bizonyítása alapján, hogy a Czin családnak férfi ágon magvaszakadt utolsó tagja Szentkereszti Czin Mihály 1523—1536 között halt meg, s utolsó leánytagja a most említett Mihálynak leánya Feliciána Fejérpataky Flóriánné volt.

A felkutatott és rendelkezésünkre állott adatok hitelessége mellett levezettük az ugynevezett Keresztúriak: a Szentkereszti, Czin, Mothkó, Ipócsfalvy, Leustách és Andaházy családok nemzedékrendét feladatunk keretén belől 1526. évig; kívánatos lett volna ezeknek nemesi czimer-képüket is leírni, de sajnos, hogy ezek egyikének, az Andaházyak czimerének kivételével² nemesi czimerük megismeréséhez fáradságos kutatásaink után sem juthattunk.

A mellékelt nemzedékrendi táblázat tünteti föl a Keresztúriak leszármazását 1262-től 1526-ig.

(A családfát lásd az előző lapon.)

MAJLÁTH BÉLA.

¹ Eredetije Bobrovniczky Lászlónál Rózsahegyen.

² Siebmacher, Wappenbuch des Adels von Ungarn. IV. rész, 15. k. 12. lap.; 9. tábla.

VEGYES.

A Karcsai és Gencsi családok czimerlevele 1434-ből.

(Szines czimerképpel.)

Zsigmond király Karcsai Péternek, Balázs fiának, a ki Andrástól származott, valamint Gencsi Gergely és János testvéreinek nemesi czimert adományozott, kivált Péter által Németországban tett hűséges szolgálatok megjutalmazásaul, s e kitüntetésről 1434 márczius 12-ikén Bázelen oklevelet ad ki. — Karcsaiakkal okleveleinkben már a legrégebb időben találkozunk. Így Karcsai János, Bodon, Jakab és Alben már 1291-ben felvétetnek az esztergomi érsekség nemesseinek sorába. 1320-ban Tamás esztergomi érsek megerősíti ez oklevelet, majd 1394-ben János ér-

sek átírja ezt, ugyanazon nemzetségből származó különféle családok kértére és javára.¹

Nevüket mindannyian valószínűleg Ethrekarcsa nevű pozsony megyei községtől nyerték, mely a családnak ősi fészke volt. Hihetőleg ebből a nemzetségből származott az adományos Péter is, ámbár a szükséges adatok híján azt határozottan kimutatni nem lehet.

A czimerlevél az adományozást a következőkben örökíti meg:

Relatio Emerici filii wayvode de Marczaly.

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, tibi fidelis nostro Petro filio Blasii

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/II. k., 250.

fili Andreæ de Karcha familiari fidelis nostri magnifici Georgii de [Hedrech-?]war salutem et gratiam nostram et omne bonum. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnia nobilitatis insignia ab imperatoria seu regia serenitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat imperatorie aut regie claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitibus et fidelium servitorum meritis, quibus tu in nonnullis nostris factis et agendis [sub locis et temporibus opportunis] et presertim in presentibus Alemannie partibus maiestati nostre studuisti diligenter a modo et diligentius in antea studebis complacere, quate et tuos singularibus honorum gratiis a nostra maiestate concipias fore decoratos, tibi et per te prefato Blasio patri, nec non Gregorio filio Johannis de Gench ac Johanni, filio [Ladislai?] de predicta Gench, fratribus condivisionalibus tuis, tuisque et ipsorum heredibus et posteritatibus universis hec arma sive signum armorum, que in principio seu capite presentium litterarum nostrarum appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia delimus et contulimus, imo ex habundantiori plenitudine nostre singularis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut tu, vestrique heredes et posteritates univere, pretracta arma seu armorum insignia, more aliorum armis huiusmodi utentium, modo et in antea, ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis, ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, sigillis, annulis, cortinis, velis, papilionibus sive tentoriis et generaliter in quibuslibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie et status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam evo habituris, insignitos dici, nominari et teneri volumus, et per omnes reputari, gestare, et omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles, milites et clientes regni nostri huiusmodi armis utentes quomodolibet de iure vel consuetudine freti sunt et gavisí, gaudere et frui possitis et valeatis, de talique singularis et specialis gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem cesaree ac regie maiestatis nostre in antea solidetur intentio, quanto vos largiori cesareo ac regio favore preventos conspicietis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum in nostra imperiali civitate Basiliensi, in festo beati Gregorii pape, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo septimo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie quartodecimo, imperii vero primo.

A czimereslevél felső balsarkán, a szöveg élén van a kifestett czimerkép, most már elmosódott, meghalványodott színekkel. A czimer balraddt domborpajzs mezejében balra néző griffet tüntet fel, hullámos kék talajon. A pajzs jobb csúcsán ezüst, előre nyuló orrú csórsisak van elhelyezve, kék és piros takaróval. E felett oromdíszül a czimer griffje áll. A griff teste

vörös színű, szárnyai kékek, karmai és csőre pedig ezüst. A czimerkép vörös keretbe van foglalva, a melyen belül még egy vörös vonal látható díszítésekkel.

A czimerlevél, az idők viszontagságai által erősen megrongált állapotban, főtisztelendő Lukács József úr adományából került a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárába.

KOLLÁNYI FERENCZ.

Néhány adat a Daxner család történetéhez.

A Daxner család egyike a felvidék bányász-családjainak; mint német neve mutatja, valószínűleg Német-, illetőleg a bányászatról híres Szászországból szakadt Zólyom megyébe, ott meggazdagodott, szerepelni kezdett s így csakhamar arra törekedett, hogy a vagyon s a bányapolgári kiváltságok mellé megszerezze a czimet s előjogokat adó magyar nemességet.

Könnyen ment a nemesség — főképp az armalis — megszerzése abban az időben: I. Lipót idejében, midőn a nemesítés s a honfúsítás oly nagy mérveket öltött, hogy a rendek is jónak látták olykor-olykor tiltó szavukat ez ellen felemelni, s könnyen ment ez főképp egy bányavárosi polgár javára, hisz ennek az örökös pénz-zavarban élő kornak háborus viszonyai a bányavárosokat oly jelentőségre emelték, hogy az uralkodók keresve keresték ezek barátságát.

A család törekvéseinek meg is volt a kellő eredménye: I. Lipót Bécsben, 1665 június 17-ikén czimeres nemes levelet állít ki Daxner Dánielnek s általa testvére fiának Jeremiásnak s fiaiknak: Mihálynak, Dánielnek, Mátyásnak, Györgynek, Jánosnak és Jeremiásnak.

A czimer a beszélő czimerek közé tartozik; kék mezőben zöld alapon felül keresztalakot képező vas bányászcsákányok vannak hármával beszurva; a zöld alap közepén jobbra szaladó borz látható. A czimer sisakdisze két bivalyszarv közt álló fenyőfa két oldalán két-két vascsákány; foszlányai jobbról ~~vörös~~ és fekete, balról kék és ~~vörös~~ színűek.

A czimer csákányai a nemességszerző bányász mivoltára, czimerképe, a borz pedig családi nevére [Daxner, a Dachsból] utalnak.

A nemeslevél Zólyomban hirdettetett ki ugyanazon év szeptember hó 3-ikán; elég régi másolatát az eperjesi törvényszék irattára őrzi a Daxner családnak mintegy 30 drb okirata közt, melyek oda a hajdani tiszán-inneni kerületi tábla levéltára révén letéteménykép vagy permellékletekként kerültek volt; érdekes e másolat annyiban, hogy az eredetinek mindenben hű utánzata akar lenni, még a betűk alakja, színe, sőt még az aláírások manupropriái is

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including "Lásd az a..." and "Daxner család" with a signature.

csalódásig hü utáztatok, csak a papirnak durvasága s a czimerrajznak gyarlósága árulja el azonnal a másolat tökéletlenségét.

A nemességszerző Daxner Dániel Breznóbányáról csakhamar Osgyánba költözött s ott hosszú évekig hiven szolgálta Osgyáni Bakos Borbálát, a ki annyira megkedvelte hü emberét, hogy ennek halála után kiskoru árváit Pált és Tamást «az édes anyjoktól elkérte, s hol maga nevelte, hol pedig egy vagy más gyermekének úgy mint árva szegény nemes ember gyermeket nevelésre engedte, üdö jártatva pedig D. Pál urat magha egy testvére gróff Wesselény Lászlóné udvarába attá», a mint azt Bakos Borbála unokája báró Luzsénszky Imre egy a Daxner Dániel még életben levő maradékai részére 1736-ban kiadott bizonyítványban említi. Fentebb nevezett Daxner Pál és Tamás 1725-ben Zólyom vármegyétől nemességi bizonyítványt kapnak, minthogy nagybátyjuk Mihály — ki az eredeti czimerlevelet is felmutatja — és Breznó város követe Chmelius Mihály bizonyítja, hogy a nemességszerző Dánielnek fiai.

Ezen bizonyítvány alapján két évvel később Szepesmegye igazolja Pál fiainak, Pálnak s Imrének nemességét. Ez időtől kezdve a Daxner család a Szepességen telepedik le s ott, később Sárosmegyében is, birtokokat szerez; legkiemelkedőbb tagja András, előbb gróf Csáky Miklós kalocsai érsek jószágkormányzója, majd Szepesmegye helyettes alispánja. Tevékeny, ügyes ember, 1747-ben megveszi nejének szül. Gombos Annának (a gombosfalvi Gombos-család a sárosmegyei Tekule-nemből ered) testvéreitől Miklóstól és Zsuzsannától férjezett Sándor Istvánnétól sárosmegyei andrásvágási birtokukat — melyet anyjoktól szül. Bornemissza Klárától örökölték volt — 1500 rhrfrton s arra Mária Teréziától 1751-ben fiágra szóló consensus registust nyer; az adományost a szepesi káptalan iktatja be az andrásvágási birtokba a királynő parancsa értelmében Szinyei Merse Kristóf homo regius és Majno Mátyás kanonok káptalani kiküldött által 1751 október 18-ikán. A beiktatásnak ellentmondtak Bajory János s fia István, Berthóty György, Zsigmond és László a saját, továbbá Krassay László a Berthóty Sándor nevében, Dobay Gábriel a Szitkovszky István nevében, Vayer Tóbiás a Bornemissza Antal, Péchy Zsigmond a saját, valamint özv. Berthóty Miklósné szül. báró Palocsay Horváth Julia nevében is.

Csakhamar a szepesmegyei Levkóczon is szerez részbirtokot Daxner András, ki után két fia: József és István örökölte a tetemes birtokokat. Eleinte közösen birják Andrásvágást; nemsokára, 1779-ben, megosztzkodnak, de a

birtok néhány év múlva, 1793-ban, ismét egy kézbe jön. István zálogba adja a maga részét bátyjának Józsefnek 5000 frtéért. Daxner István nem sokáig marad életben: egy 1805-iki okirat már árváiról Zsuzsannáról, Terézről és Gábrielről beszél, kik Merse László, Péchy Antal és Usz Gábriel tanuskodása mellett megosztztatnak.

Ez az utolsó okmány, mely a Daxner család multjáról szól; több adatot rájuk vonatkozólag az eperjesi törvényszék irattárában eddig nem találtam.

Dr. MELIÓRISZ BÉLA.

A Zud génusról.

A Bogátradván nemzetséggel foglalkozva, figyelmes lettem a Zud nemre. Itt a vidéken csakis szerény forrásokra támaszkodhatván, három helyütt találtam említést e nemzetségről: Nagy Ivánnál (Magyar csal. II. k. 104. l.), ki Szirmayból meríti adatait (C. Zemplin not. top. 171. l.) s ki Zódnak vagy Szódnak véli e génust; Wertnernél (Magy. Nemz. II.), ki Nagy Ivánt használta és a Turulban IX. k. 115. l.).

Összegezve, az eredmény következő: Biknek fia volt Jakab, ennek «nagy» Simon, kit zemplémegei Szada birtokában V. István ifjabb király 1270-ben erősített meg.

Igen, de Szada 1252-től 1282-ig a Bogátradván nem kezeiben van (1252 «Symon filius Marcelli de Zada» (Hazai okmánytár, V. k. 23. l.) s csak 1282-ben adja át Oklelő Mihálynak Zodai Ivánka fia János és ennek testvére Ivánka. (Wenzel, IX. k. 344. l.)

De «nagy Simonról» is van tudomásunk. Lássuk a Károlyi oklevéltárt (I. k. 266. l.): «... talem scire potuissent veritatem, quod ... Jacobus filius Simonis de Kysazar et Ladislaus filius Johannis de Pelehte unacum Simone magno et Zachyud ac Mortunus filio eiusdem Zachyud necnon Leustausio et Michaelae filii Simonis de Zebegynmonustura in una forent linea generationis et ab uno avo propagati extitissent...»

S itt szerintem a Zud génus rejtélyének kulcsa. Szirmay felületesen olvashatta az okmányt, mely Simon nemzetségbeli rokonát, Zochudot (Zochud — Zud) emlithette, s ő a Zud génus szerzője. A Pelejteiekről és Kisazariakról ki lehet mutatni, hogy Bogátradván nembeliek, s így a Zud génus megdől, vagy legfeljebb a Bogátradván nem legközelebbi rokonságban álló ágait, a Pelejteiket, Kisazariakat, Szadaikat, és szerintem a Cselejteket (Oklelőket?) érthetjük alatta.

KALLAY UBUL.

NAGY IVÁN.

(1824—1898.)

Kidőlt az agg tölgy és bukására megrendült a talaj. Megdőbbenve fogadtuk a váratlan hirt Nagy Iván haláláról, és a gondolat, hogy ő már nincs többé az élők között, ónsulylyal nehezedik társaságunk tagjainak lelkére.

Nagy Iván: ki nem ismeri e nevet a hazában?! Egy név, mely nem csupán személyt jelöl, de már régóta fogalomná változott, melynek köre a magyar családtörténet egész területét ölelte magába. A ki a történelmi tudományoknak ezt az ágát műveli, az első lépésnél Nagy Ivánra, az ő nagy munkájának, Magyarország családainak 13 kötetére bukkan, és kíséretül viszi azt magával egész tudományos pályájára. Míg a családi levéltárak kincsei rejtve maradtak a kutatók elől, ez képezte a kiindulási pontot minden családtörténeti monográfiában. Ennek javításához, kiegészítéséhez hordja az anyagot, mióta bőségesen meritünk az oklevelekből, három évtized genealogiai irodalma.

Pedig a ki ezt a nagy munkát létrehozta, nem készült tudósnak. Az egykori nógrádmegyei levéltárnok fia, bár a történelmi adatok tárházában, az akták között töltötte ifju éveit, atyjától örökölt tollának első zsengeit a népköltészet termékei tanulmányozásának szentelte, életpályájául pedig az ügyvédséget választotta. De akkor lépett be az életbe, mikor a nemzet harcban állott alkotmányos jogainak ellenségeivel, és a szabadságharc eseményei, mint annyi kortársát, őt is kizökkentették élete pályájából. A dicsőséggel végigharczott csaták után egy magyar főuri család velencei palotájában, mint nevelő, talált menedéket; és itt, Olaszország klasszikus földjén, találta meg igazi élethivatását. Velence gazdag levéltárában s a San Marco könyvtárának kincsei között kezdte meg történelmi tanulmányait; az a forrás, mely kiapadhatatlanul ontja hazánk történetének adatait, avatta fel őt történetiróvá. Mikor Velenczéből haza kerül, csak szükségből veszi elő ügyvédi oklevelét, hogy azzal keresse meg kenyerét; néhány évi várakozás után siet megragadni az első kedvező alkalmat, hogy a tudományos élet központjában teremtsen magának biztos állást.

Harminczkét éves volt, mikor 1855 nyarán a budapesti egyetemi könyvtár első tisztjévé nevezték ki, s az ezen állásban eltöltött tizenhat év alatt építette meg tudományos és egyéni nagyságának alapzatát. Mert igazi nagyságra valló tulajdonságok, a koncepczióban és az elhatározásban egyaránt nagyszabásu ember kvalitásai szükségeltettek ahoz, hogy az elnyomatás e szomorú időszakában magyar ember arra a munkára vállalkozzék, a minőt Nagy Iván oly sikerrel végzett el, 13 monumentális kötetben gyűjtve össze Magyarország nemesi családai genealogiáját. Ebben a munkában az iskolázott történetiró és a fáradhatatlan szorgalmu buvár egyesült a büszke magyar nemessel, a ki a hódítók által proskribált nemesi osztályt számba szedve és reá mutatva a szerepre, melyet az nemzete történetében betöltött, a történelem és a statisztika erejével hirdette, hogy nincs veszve az ország, melyben az ősi tradíciók ennyi igaz magyar vért hevítik a szabadságért.

A nagy munka azonban és azt követő bámulatos tevékenysége a történeti kutfók kiadásában, majdnem életébe került, és 1879-ben megtört egészséggel kellett távoznia Pestről. Távozása nagy veszteséget jelentett a tudományos irodalomra. Annál nagyobb volt az öröm, midőn öt évi hallgatás után újból megszólalt. Feltámadása összeesik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság alakulásával, s az új társaság a másodelnöki székbe Nagy Imre mellé nem emelhetett volna méltóbb férfit annál, a kiben a történelmi alapon nyugvó magyar genealogiai irodalom megteremtőjét tisztelte.

E székben most egy éve erősítette meg őt negyedszer tagtársaink egyhangu bizalma és most társulatunk az első annak a gyásznak viselésében, mely a tudományt az ő ez évi október 27-ikén bekövetkezett halálával érte.

Életének folyását, sokoldalú történetirői munkásságát, társulatunk felvirágzása körül szerzett érdekeit az emlékbeszéd lesz hivatva méltatni, melylyel a társaság a nagyjait megillető ünnepélyes alakban fogja iránta hálája és kegyelete adóját leróni. E néhány sor csak előleg ebből a szomorú adóból; az emlékkoszorút megelőző szerény virága a megemlékezésnek annak sirján, a ki saját munkájával emelt magának ércnél maradandóbb emléket.

TÁRCSA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya november 24-én *Thaly Kálmán* ig. vál. tag elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Áldásy Antal*, *Bánó József*, *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Illéssy János*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *Szent-Ivány Zoltán*, *Szinnyei József* ig. vál., *Soós Elemér* lev. tagok, *Fejérpataky László* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* jegyző vettek részt.

Az elnök megnyitván az ülést, kegyeletes szavakkal jelentette be a társaság másodelnökének, *Nagy Ivánnak* f. évi október 27-én bekövetkezett halálát. Az elnöki bejelentéssel kapcsolatosan a titkár az ig. választmány tudomására hozta, hogy a másodelnök elhunytá alkalmából vál. ülés nem lévén tartandó, az elnökség saját hatáskörében intézkedett a felől, hogy a halálesetről a társaság nevében külön gyászjelentés adassék ki, az elhunyt koporsójára koszoru küldessék és az özvegyhez részvétlátírat intéztessek. Az igazgató-választmány mély megilletődéssel vette tudomásul a veszteséget, mely a társaságot nagyérdemű másodelnöke, *Nagy Iván* elhunytával érte; e felett érzett részvétének jegyzőkönyvileg ad kifejezést és jóváhagyólag tudomásul vevén az elnökségnek a gyász eset alkalmával tett intézkedéseit, elhatározta, hogy az elhunyt felett lehetőleg a legközelebbi nagygyűlésen emlékbeszédet tart, melynek elmondására *dr. Komáromy András* vál. tagot kérte fel.

Ezután *Áldásy Antal* vál. tag felolvassa *dr. Karácsonyi János* vál. tagnak «A Wesselényi-család eredeti címere» című értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Boncz Ödön vál. tag bemutatta a vizeki Tallián-család kutasi levéltárának több heraldikai és család-történeti érdekű oklevelét, köztük a Kőkényesi-család Zsigmondkori címeres levelét. Az adatok a Turulban fognak napvilágot látni.

A folyó ügyek során a titkár bejelentette *gróf Esterházy János* ig. vál. tagnak f. évi június 24-én történt halálát és tudomásul hozza, hogy az elnökség intézkedéséből a társaság folyóiratának 3. füzeté külön nekrológban emlékezett meg az elhunyt érdemeiről. A választmány a bejelentést tudomásul véve, a társaságot ért súlyos veszteség felett részvétének jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

A társaság tagjai közé való felvételre a következők ajánlottak: *Pártoló* tagul *özv. Csergheő Gézáné*, Budapesten (ajánlja *dr. Schönherr Gyula*); évdíjas tagokul a folyó évtől: a *bécsi m. kir. testőrség*, *Fuhász Zsigmond* cs. és kir. kamarás, m. kir. testőr-

százados Bécsben és a *nagyváradi községi iskola* (ajánlja a titkár), 1899-től: *Ghyczy Pál* földbirtokos Csenedespusztán, u. p. Nagy-Lapás (ajánlja herczeg Odescalchi Arthur) és *dr. Récsy Viktor* pannonhalmi főapátsági központi könyv- és levéltárnok Győr-Szent-Mártonban (ajánlja a titkár). Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztottak.

Az üresedésben levő hat igazgató-választmányi tagsági helyre az ülést megelőző napig hét ajánlólevél érkezett be. A választmány színe előtt felbontott ajánlólevelekben választmányi tagokul ajánlottak: *dr. Baróti Lajos*, ajánlják Csánki Dezső, Illéssy János és Tagányi Károly vál. tagok; *Berzeviczy Edmund*, ajánlják Fejérpataky László, Schönherr Gyula és Szinnyei József vál. tagok; *dr. Békefi Remig*, ajánlják *dr. Áldásy Antal* és Szilágyi Sándor vál. tagok; *dr. Dézsi Lajos*; ajánlják báró Radvánszky Béla és Szilágyi Sándor vál. tagok; *Éble Gábor*, ajánlják *dr. Csánki Dezső*, *dr. Illéssy János* és Tagányi Károly vál. tagok; *Petrovay György*, ajánlják Nagy Gyula és *dr. Schönherr Gyula* vál. tagok; *ifjabb Reissig Ede*, ajánlják *dr. Komáromy András* és Pettkó Béla vál. tagok; és *Soós Elemér*, ajánlják *dr. Áldásy Antal* és Szilágyi Sándor vál. tagok.

A titkos szavazás elrendeltetvén, beadatott 16 szavazólap. A szavazás eredményeként *dr. Baróti Lajosra* 6, *dr. Békefi Remigre* 12, *Berzeviczy Edmundra* 16, *dr. Dézsi Lajosra* 10, *Éble Gáborra* 10, *Petrovay Györgyre* 10, *ifj. Reissig Edére* 8 és *Soós Elemérré* 13 szavazat esett. És így *dr. Békefi Remig*, *Berzeviczy Edmund*, *dr. Dézsi Lajos*, *Éble Gábor*, *Petrovay György* és *Soós Elemér* az igazgató-választmány tagjaivá megválasztottak.

A pénztárnok kimutatása szerint bevétel volt mai napig 3070 frt 33 kr., kiadás 1617 frt 41 kr., készpénz 1452 frt 92 kr. A társaság vagyona: 15,752 frt 92 kr.

A pénztár állapotának és az évi számadásoknak megvizsgálására kiküldött bizottság tagjaivá *Boncz Ödön*, *Éble Gábor* és *Szinnyei József* vál. tagok választottak meg.

A titkár bejelentette, hogy a nagygyűlés megtartására a Magy. Tud. Akadémia ülésterme december 12-16. között áll rendelkezésre; a nagygyűlés napirendje következőkép állapított meg: 1. Emlékbeszéd Nagy Iván társ. másodelnök felett, *dr. Komáromy András* vál. tagtól. 2. A szentgyörgyvölgyi Bakacs család címere és leszármazása *Boncz Ödön* vál. tagtól. 3. A másodelnök választása. 4. Titkári jelentés. 5. Pénztári kimutatás.

A jegyzőkönyv hitelesítésére (elnök) *Bánó Főzsef* és *Szent-Ivány Zoltán* vál. tagok kéretvén meg, az elnök az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság december 16-ikán tartotta *Báró Radvánszky Béla* elnökle alatt évi nagygyűlést, melyen jelen voltak: *Áldásy Antal, Barabás Samu, Bánó Főzsef, Békési Remig, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Dézsi Lajos, Illésy Fános, Majláth Béla, Makay Dezső, Nagy Gyula, herczeg Odescalchi Arthur, Pettkő Béla, Soós Elemér, Széll Farkas, Szendrci Fános, Szent-Ivány Zoltán, Szimyei Főzsef dj. vál., Daniel Gábor, Harmos Gábor, Horváth Sándor, Pösta Béla, ifj. Reissig Ede, Szalay Gábor és Szilassy Aladár* társulati tagok, *Fejérpataky László* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* jegyző.

Az elnök megnyitván az ülést, mely részvétellel emlékezett meg *Nagy Ivánról*, a társaság elhunyt másodelnökéről s felhíván a nagygyűlést az üresedésbe jött másodelnöki szék betöltésére, a szavazatszedő bizottság tagjává *Széll Farkas* ig. vál. tag elnökle alatt *Áldásy Antal* és *Dézsi Lajos* ig. vál. tagokat nevezte ki s a titkos szavazást elrendelte.

A szavazatok beszedése után, azok összeszámítása alatt *Boncz Ödön* ig. vál. tag megkezdte «A szentgyörgyvölgyi Bakacs család czimere és leszármazása» című értekezésének felolvasását. Időközben a szavazatok összeszámítása befejeztetvén, *Széll Farkas* szavazatszedő bizottsági elnök bejelenti, hogy beadott titkos szavazás útján 27 szavazat, ebből *Fejérpataky Lászlóra* esett 25, *Csánki Dezsőre* 1 és *Thaly Kálmánra* 1 szavazat.

E szerint *Fejérpataky László* az 1899—1903. évi öt éves ciklusra a társaság másodelnökévé megválasztott.

Elnök a megválasztott másodelnököt a társaság nevében üdvözölvén, és ez megválasztatásáért meleg szavakban mondván köszönetet, *Boncz Ödön* ig. vál. tag folytatta felolvasását.

A felolvasott értekezés tudomásul vétetett és a Turulban ki fog adatni.

Fejérpataky László felolvasta a titkári jelentést a társaság egyévi működéséről, s mint titkár bucsuzván a helytől, melyet 16 éven át betöltött, köszönetet mondott a társaságnak a támogatásért, melylyel őt ez idő alatt részesítette.

A titkári jelentés tudomásul vétetett, s jelen füzetünk azt egész terjedelmében közli. A távozó titkárnak a nagygyűlés a társaság ügyeinek vezetésében annak fennállása óta kifejtett buzgó és odaadó tevékenységeért köszönetet szavazott és elhatározta, hogy

a társaság felvirágoztatása körül szerzett elévülhetetlen érdemeit jegyzőkönyvében megőrökíti.

Schönherr Gyula társ. jegyző bemutatja *Tóth Árpád* pénztárnok részletes jelentését a pénztár állapotáról. E szerint a pénztári credmény a nagygyűlés napjáig a következő adatokat mutatja:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1897. évről	182 frt 28 kr.
2. Értékpapírok kamatai (10,800 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% jelzáloghitelbanki nyer. kölcsönkötvény után)	436 " " "
3. Alapítványok kamatai, 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	140 " " "
4. Pártoló tagdíjakból befolyt.	1280 " " "
5. Évdíjakból	1192 " " "
6. A társulati kiadványok eladásából	131 " 25 "
7. Alapítvány befizetés	99 " 80 "
8. Rendkívüli bevétel	2 " " "
Összesen	3463 " 33 "

Kiadás.

1. Személyi járandóságok	750 frt -- kr.
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	460 " 25 "
3. Nyomda	-- " " "
4. Színyomatok készítése	245 " -- "
5. Metszetek, rajzok	41 " 61 "
6. Utánvételi expedálás költségei	46 " 08 "
7. Irodai átalány	60 " -- "
8. Társulati szolgál díjazása	60 " -- "
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	109 " 74 "
10. Tökésítés	101 " 10 "
11. Rendkívüli kiadás	33 " 90 "
Összesen	1907 frt 68 kr.
Készpénz	1555 " 65 "

A társaság vagyona.

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 21,600 korona, jelzáloghitelbanki nyeresemény kölcsönkötvény 100 frt)	10,900 frt
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2600 "
3. Kötelezvények nélküli alapítványok	500 "
Az alapítványok összege	14,000 frt - kr.
4. A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv czéljaira félretett összeg	300 " -- "
5. A fenti készpénz	1555 " 65 "
Összes vagyou	15,855 frt 65 kr.

Minthogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Boncz Ödön* ig. vál. és *Daniel Gábor* évdíjas tagokat kérvén meg, a nagygyűlés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1898-ik évben.

Tisztelt nagygyűlés!

Társaságunk életének *tizenhatodik* esztendeje a gyász esztendeje volt. Nem folyt le eddig év, mely oly nagy, oly pótolhatatlan veszteségeket rótt volna reánk, mint az, a melynek most végén járunk. Miként egész hazánknak, úgy társaságunknak is bőven kijutott a veszteségből, a mély gyászból.

Azon megrendítő eset alkalmából, melynek híre lesújtó csapásként hatott hazánk minden lakójára, s gyászba borított kunyhót, palotát egyaránt, társaságunk is sietett résztvenni az általános fájdalom és mélyen érzett részvét igaz nyilvánulásaiban. Szeptember havi választmányi ülését dicsőült *Erzsébet* királyné emlékének szentelte, s a legigazabb részvétekből fakadó nyilatkozatával felkereste a legmagasabb trón zsámolyát. E részvétirat szavai s azon fenkölt szellemű beszéd, melylyel *Fraknoi Vilmos* vál. tag elköltözött nagy királyasszonyunk emlékének áldozott, hű tolmácsi a fájdalomnak, melyet társaságunk egy nemzettal egyetemben érzett a minket ért csapás fölött.

Tavalyi jelentésemben örömmel adtam számot arról, hogy az első magyar heraldikai kézikönyv megjelenésétől, melynek létrejöttéhez társaságunk működése sokban hozzájárult, már csak rövid idő választ el. Az örömet, melyet e várva-várt mű megjelenése fölött érzttünk, csakhamar fájdalom váltotta föl. Az érdemes szerző, kit tavaly ilyenkor még körünkben láttunk, kinek ugyanerről a helyről, hol jelenleg vagyok, mondott szavaira, melyekkel elköltözött kitünő heraldikusunk, *Csergheő Géza*, emlékezetét újította föl, kegyelettel figyeltünk, rövid idővel élte túl műve megjelenését. Szaktudományunkat, társaságunkat fájdalmas érzéssel lepte meg a szomorú hír, hogy *Bárczay Oszkár*, kitől még annyit várhattunk, kit annyian tiszteltünk és szerettünk, rövid hetekkel az első magyar heraldikai kézikönyv megjelenése után elköltözött az örök nyugalom honába.

És mintha a tavalyi nagygyűlésünkön elhangzott emlékbeszéd előre a gyász jellegét öntötte volna az év arculatára: még nem telt el az esztendő, mikor társaságunk és elnökségünk disze, *Nagy Iván*, kinek neve hazánkban heraldikai és genealogiai gyűjtőnévvé vált, ki egymaga, minden segítség és támogatás nélkül többet tett szaktudományaink népszerűsítésére és terjesztésére, mint egy egész társulat. szintén itt hagyott minket örökre, kitölthetetlen űrt, pótolhatatlan veszteséget hagyván maga után.

De nemcsak szaktudományunk vezető alakjai, hanem buzgó, fáradhatatlan munkásai sorában is kérelhetetlenül pusztított a halál. Elvesztettük ig. választmányunk soraiból a polyhistor *Findly Henriket*, a

heraldika alapos ismerőjét, ki először tett kísérletet arra, hogy a czimertan elemeit, sajnos, kéziratban maradt művében magyar nyelven megírja; elvesztettük a családtörténet fáradhatatlan kutatóját *Esterházy János* grófot, -- és tagtársaink sorában sok-sok jelesünket, kik a gyásznak e szomorú esztendejében költöztek át jobb világba.

Megfogyatkozva tagjainkban, elvesztve szaktudományunk annyi hivatott művelőjét, megfeszített erővel iparkodtunk azon tudományos és közművelődési czélokat megközelíteni, melyeknek elérését alapszabályaink elénk írják. Hogy sikerült-e ez a törekvés, a felől a t. nagygyűlés van hivatva az elmondandók alapján ítéletet mondani.

Választmányi üléseinket és folyóiratunk hasábjait két fő tudomány-águnk, a heraldika és genealogia terén végzett kutatások eredményei egyforma arányban foglalkoztatták.

Az előbbi tudomány-ág terén eseményszámba ment az első magyar heraldikai kézikönyv megjelenése, melylyel természetszerűleg többször kellett foglalkoznunk. Mutatványul, a mű megjelenése előtt, közzétettük annak egyik legérdekesebb fejezetét, a magyar czimer fejlődéséről szólót. A közlemény feloleli és heraldikai szempontból méltatja mindazokat a fontosabb momentumokat, melyek czimerünk fejlődésére és megállapodására befolyással voltak s ezeknek alapján a czimer rekonstruálására két elmés tervezetet közöl; ebben mindazon fontosabb alkatrészeket, melyek megbízható források alapján valaha a magyar czimer alkotó részei voltak, egységes czimerképben foglalja össze. Ha aktuális értéke nincs is e tervezeteknek, de fényesen igazolják a szerző élénk heraldikai értékét és kombináló tehetségét.

Bárczay heraldikája *Varjú Elemér* társunkban talált szakavatott bírálóra. Kétségtelen, hogy vannak hibái a korán elhunyt szerző könyvének, s a szakértő bíráló rá is mutat teljes joggal nem egyre; de vannak oly előnyei, melyek neki szakirodalmunk történetében állandóan előkelő helyet biztosítanak. A hibák kétségtelenül Bárczay Oszkárban találtak volna legkérelhetlenebb felismerőjükre, ha a sors megérnie enged, hogy a kritika szavát is meghallja. Az az érdeme mindig megmarad, hogy ő írta az elő magyar kézikönyvet, mely minden szabályát és tételét a magyar heraldika köréből vett példákkal igyekszik megvilágítani, s így a magyar heraldikát bevonja a tudománykör általános tárgyalásába.

A magyar heraldika általános jellemzésére törekszik *Csoma Fózsef* vál. tag, felolvasás alakjában is ismertetett értekezésében, melyben a kar szerepét vizsgálja a régi magyar czimerekben. Eles heraldikai szemmel ismeri föl czimereinknek jellemzőit, mondhatni nemzeti sajáttságot mutató tulajdonságait. Ilyen a naturalisztikus irány, mely minálunk nem igen korán, a XIV. század derekán lép föl. E naturalisztikus irányzat eredménye a kar, mely az előbb lebegő stilizált czimeralakokat, minők a rózsza, liliom stb., természetes ábrázolásban tartja; s ennek eredménye az, hogy őseink nem nagy barátjai a heraldikai egyszerűségnek s hogy nálunk a heraldikus szimbólika oly korán nyilvánul. Fejtegetéseit gazdag czimeranyaggal igazolja.

A soproni benzecések templomában lévő nagyérdékű eredeti sisakczimer egykori tulajdonosának kérdését, melyet Varjú Elemér társunk tavaly behatóan ismerte-

tett, *Stessel József* iparkodott a megoldáshoz közelebb vinni. Értekezése bár az óhajtott célt nem érte el, a mennyiben nem vezetett arra, hogy ki volt a soproni ferenczrendi templom alapítója s ezzel a XV. századi sisakdisz tulajdonosa, de kétségtelenül felhívta a figyelmet néhány olyan adatra, melyek esetleg az azonos célra törekvő kutatók segítségére lehetnek.

Középkori festett czimereink sorozatát az elmúlt évben is gazdagítottuk négygyel. Úgy hogy folyóiratunkban, annak tizenhat évi fennállása alatt nem kevesebb mint 55 színes czimerképet tettünk közzé az 1526 előtti évekből. E tekintélyes számból 38 esik Zsigmond király korára.

A lefolyt évben közzétett czimerek kiválóan érdekesek úgy ábrázolásuk mint az adományozás körülményei által.

Mint heraldikai érdekesség, első helyre teendő a Hettyey család ősenek czimere, melyet 1415-ben a perpigiani királytalálkozás emlékére I. Ferdinándtól, Aragonia királyától kap. Az eredetijében egyik tavalyi ülésünkben is bemutatott czimeradomány a titkár magyarázó szavaival jelent meg. Ugyancsak a titkár ismertette a Békássy család részére szóló 1417. évi czimeradományt, melynek oklevéltani főérdekessége abban van, hogy az nem eredetiben, hanem, a mi középkori czimeradományoknál egyedül álló eset, Hunyadi János kormányzó 1449. évi birói átiratában maradt korunkra.

Ismeretlen Zsigmondkori czimert hozott napfényre *Illéssy János* vál. tag a Kolthay család 1431. évi armálisában, előadva mindazt, a mit a család multjáról felkutatnia sikerült. A czimerlevél legnagyobb érdekessége az ábrázolásban van, mely husvéti bárányt mutat czimerül. *Schönherr Gyula* vál. tag pedig heraldikánk hanyatló korából 1480-ból megismertetett, szakavatott tájékoztató értekezés kíséretében, Nagylúcsei Orbán fejevári prépostnak, a király kincstartójának, a későbbi hírneves püspöknek s rokonainak, a Dóczyak őseinek Mátyás királytól kapott czimerével. A czimeradomány oly család őseinek szolván, mely hazánk történetében előkelő szerepet vitt, kiválóan nagy érdekű.

Lehoczky Tiivadar vál. tag Betlen Gábor 1629. évi czimeres nemeslevelét közölte, melyet ref. papjai számára adott ki. Heraldikai közleményeink sorát *Majláth Béla* vál. tagé zárja be, ki az Apaffyak czimer-változásainak történetéhez járult egy 1561-ből való adattal, mely mintegy átmenetül tekinthető az Apaffy czimer XV. és XVII. századi ábrázolásai közt.

Üléseinken még két nagybecsű heraldikai emléket mutattak be tagtársaink. Minthogy ez emlékeket lehető rövid idő alatt folyóiratunk közzé fogja tenni: ez alkalommal csak röviden emlékezem meg rólok, hogy a társaságunk ez évi működéséről adott kép teljes legyen.

Az egyik a Wesselényi család czimerének első formája, a mint az Zsigmond király 1418. évi adományában látható; ezt a nevezetes armalist a család leszármaztatásával egyetemben *Karácsonyi János* vál. tag ismertette meg velünk. A másikat *Boncz Odón* vál. tagnak köszönhetjük, ki egyik legutóbbi vál. ülésünkön a Tallián család kutasi levéltárában végzett kutatásairól számolván be, számos nagyérdékű, eddig merőben ismeretlen régi oklevelen kívül a Zsigmondkori czimerlevelek sorozatát egy ujjal, a Kókényesi család 1428. évi armálisával gazdagította.

A genealogia körébe vágó dolgozatok közt, melyek folyóiratunk ez évi folyamában láttak napvilágot, úgy tárgyánál, mint terjedelménél és a reá fordított óriási fáradságnál fogva első helyre kell tennem *Nagy Géza* társunkét III. Béla királyról és nejéről Antiochiai Anna Ágnes királynéről, kikben királyunk ő felségének sokszoros őseit mutatja be. A terjedelmes dolgozat, melyhez külön mellékletképen 26 leszármazási tábla járul, kiindulva ő felségének azon legmagasabb elhatározásából, melyet említett Árpádházi királyunk és nejének maradványait méltó módon örök nyugalomra helyezetteti rendelte, kimutatja, hogy e királyi elhatározás létrejötténél kétségtelenül a sokszoros ősránt érzett legmagasabb kegyelet is közreműködött, mert III. Béla királyunk ivadékai közül kilencz Árpádházi királyleányt találunk ő felsége ősanynái közt.

Régi genealogiai viszonyok buzgó kutatója, *Wertner Mór* vál. tag ismét több dolgozatával gyarapította e téren eddig szerzett érdemeit. Egyik közleményében a champagnei grófok családjából eredő Smaragd vajdának, ki II. Endre idejében az ország legelső méltóságait tölti be, állítja össze leszármazottjait, az Ajnárdfiakat és Gilétfieket, a XIV. század végéig. Egy másik nagyobb dolgozata a német eredetű Buzád-Hahót nemzetség elágazásaival és leszármazásával foglalkozik, és összeállítja az egybefüggő nemzedékrendet mindaddig, míg egy-egy család a közös törzsből kiválik. Harmadik dolgozatában az Árpádkori nádorok nemzetségi viszonyait iparkodik megvilágítani; az első közleményben, mely a legrégebb időktől kezdve II. Endre koráig 28 nádorról szól, még igen ingatag az alap, még kevés nádornál sikerül a genust és közelebbi leszármazási viszonyokat megállapítania; ennek oka a történelmi adatok gyér voltában keresendő, mi a következő korszakban egyre nagyobb gazdagságnak fog helyet adni.

Petrovay György vál. tag ez évben fejezte be azt a nagy fáradsággal és lelkiismeretes utánjárással készült család-történeti sorozatot, melylyel az ország északi részének genealogikus bonyodalmaikat évek óta közzétett dolgozataiban megvilágította. Ez elmúlt évben közzétük tőle a Dolhayakkal közös eredetű Petrovayak történetének befejezését, mely a család újabb nemzedékeit tárgyalja a család czimerével együtt, melynek a nagyérdemű szerző 16-féle változatát közli.

Apróbb, de nem érdektelen genealogiai adalékokkal többen járultak folyóiratunk változatossá tételéhez. Így *Thaly Kálmán* vál. tag azon ismeretes tényből indulva ki, hogy egy-egy családban előszeretettel viseltettek valamely keresztnév iránt, mi egymáshoz közel eső generációkban könnyen zavarva adhat okot, a Rákoczi-korban szereplő három Zákány Istvánra (apa, fiu, unoka) hívja fel a figyelmet, egy általa közzétett 1705. évi supplicatio révén. Ugyancsak neki köszönhetjük a karvai báró Orlay család nemzedékrendjének összeállítását, melyet a XVI. század elejétől annak a XVIII. század első felében történt kihalásáig vezet. *Bay Ilona* urnő a csicséri Ormós család szabolcs-megyei ágának történetéhez közölt érdekes adalékokat. Ifj. *Komlóssy Arthur* pedig a borsodmegyei Konti család leszármazására és esetleges kihalására hívta föl a genealogusok figyelmét.

Ha még felemlitem hg. *Odescalchi Arthur* vál. tagnak érdekes előadását, melylyel egy XIV. századi, a Majthényi család történetére fontos pápai bulla ere-

detijét mutatta be választmányunk egyik ülésén, ezzel kimerítettem a kutatás és tudományos munkásság azon új eredményeit, melyek üléseinket foglalkoztatták és folyóiratunk lapjain láttak napvilágot. E szakdolgozatokhoz sorolható még kilencz ismertetés és bírálat, melyeket a körünkbe vágó kiadványokról szintén a Turul hasábjain tettünk közzé.

Társaságunk belső élete az elmúlt évben rövidre fogható. Egy esztendeje, utolsó nagygyűlésünkön, december 11-én, választottuk újra meg az elnökség két tagját. A kérelmelhetetlen sors úgy akarta, hogy mai nagygyűlésünkön új választásra legyen szükség. Azóta ügyrendileg előirt választmányi üléseinket f. évi február 24., április 28., szeptember 29. és november 24. napjain tartottuk meg. Az év első választmányi ülése volt hivatott a titkár és a folyóirat egyik szerkesztőjének megválasztására. A választás ugyanazt érte, ki e két tisztelet az 1883. évi, társaságunk megalakulása óta tölti be.

Az igazgató választmány tagjainak sorában bekövetkezett hézagokat a következő szakférfiakkal töltöttük be: *Békefi Remig*, *Berzericzy Edmund*, *Dézsai Lajos*, *Petrovay György* és *Sós Elemér* tagtársainkkal. Választmányunk ily módon kiváló szakérőkkel gyarapodva, bizton nézhet a jövő munkássága elé.

Tagjaink számában lényeges változás nem történt. Folyóiratunk ez évi első füzetéhez csatolt kimutatásunk 67 alapító, 153 pártoló, 308 évdíjas, összesen 528 tagtársunkat sorolja föl. Azóta e szám 1 alapító, 2 pártoló és 13 évdíjas taggal gyarapodott.

Ezekben beszámolva az elmúlt esztendő történetéről, kérem a t. nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Fejérvataky László,
titkár.

SZAKIRODALOM.

Békefi Remig dr. A pásztói apátság története. (A zirczi, pilisi, páasztói és szent-gotthárdi ciszterczi apátságok története. III. kötet.) Budapest, 1898. Nagy 8-rét, X + 778 + 2 lap, 9 melléklettel.

Békefi Remig dr. a ciszterczi rend nagyszorgalmu történetirója egy hatalmas kötetben adta ki a páasztói apátság történetét. A nagy tudással irt becses mű megérdemlett dicséretet aratott; ismertetése több szakfolyóiratban volt olvasható. Mi itt csupán a benne leírt címer- és pecsétani, valamint családtörténeti adatokat óhajtuk kiemelni.

Valóságos genealogiai monografia számba megy a munkának III. fejezete: *A páasztói apátság kegyurai*. E cím alatt ugyanis a Rátót (Ratold) nemzetség három legnevezetesebb ágának a Páasztói, Kakas és Tari családnak vázlatos, de új, eddig ismeretlen adatokban bővelkedő történetét nyújtja a szerző. A Ratold nemzetség Domokos fia István révén jut kapcsolatba a páasztói apátsággal, a kit István ifjabb király 1265-ben tett az apátság kegyurává. Rátóti Istvánnak hat fiát találjuk a nemzetség leszármazási tábláján, kik közül három a szóban forgó családok alapítója. Hasznos Domokostól a Páasztói, Hasznosi Lacktól a Tari, Ka-

kas mestertől a Kakas család vette eredetét. A történetük megírásánál felhasznált oklevelek nagy része eddig kiadatlan volt; a nevezetesebbeket Békefi teljes szövegükben, munkája okmánytárában adta közre. Két pecséttrajz is járul a fejezethez, Karai Kakas László 1380-iki függő-pecsétének a Századok 1880-iki folyamából már ismert ábrája és Páasztói János országbíró 1396-iki nagy pecsétje, melynek czimere ugyan, nem épen hű rajzban, a Turul VIII. kötetében már megjelent, de teljes ábráját eddig nem ismertük. Az 56 mm. átmérőjű kerek pecsét mezején három karélyba foglalva látható a Rátót nemzetség czimere: köríves pajzsban kakastoll-forgóval ellátott hárslevél. Körirata:

S · COMITIS · IOHANNIS · FILII · DOMINICI ·
DE · PASTOR · IUDICIS · CIVIT · REGE.

Sok érdekes adatot találhatni a munkában még a Guthi, Ország, Apafy, Csicseri, Verebélyi, Barcsay és Keczer családokra vonatkozólag is; általában a heves- és Abauj megyei nemes családok legtöbbjéről történik említés.

Pecséttrajzokból a már említettekén kívül még négyet tartalmaz a kötet. III. Béla nagy függő-pecsétét, melyet kevéssel kicsinyítve a Magyar Nemzet Története is közölt (II. k. 335.), itt eredeti nagyságban látjuk. A Békefi ábrája nem lévén retusirozva, homályosabb, de kétségen kívül hivebb; kár, hogy vörössel van nyomva, ha fekete lenne, jóval többet lehetne rajta látni.

Nem a legjobban sikerült Ulrik páasztói apát XIV. századi pecsétének képe, mely a Magya. Nemz. Múzeumban őrzött pecsétnyomó gipsz-lenyomatáról készült. Mezején az apát alakja látható egyszerű szerzetesi öltönyben, fedetlen fővel, kezében a rangját jelző pástorbottal. A körirat:

* S · FRATRIS · VLRIQI · ABBATIS · DE ·
PASTVOR.

A wellehrádi (csehországi) konvent s Nezorin Florian apát XVII. századi pecsété reánk csak közvetve, mint a rend újbóli függetlenítését megelőző korszak emlékei bírnak érdekel.

Fahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler. Neue Folge. Siebenter Band. Bécs, 1897. 4-r. 3 + 235 lap, és 14 tábla melléklet.

A bécsi heraldikai társulat évkönyvének huszonegyedik folyama fekszik előttünk. Egész kis könyvtárt képeznek már ezek a dusan illusztrált kötetek, a melyek különösen az örökös tartományok családtörténetéhez nyújtanak tömértelen becses adatot. De ránk magyarokra is üdvös dolog megismerkedni ezzel a folyóirattal. Alig van olyan évfolyama, a melyekben ne lenne egy-két magyar vonatkozásu dolgozat. Az utolsó kötetben is van egy terjedelmesebb, a nagy szorgalmu Wertner Mórtól. De menjünk sorba a tartalom. Egy hosszú, nagy fáradsággal s erudícióval összeállított munka nyitja meg a sort *Stuckelbergtől: Die Thronfolge von Augustus bis Constantin*. A dolgozat célja, kimutatni a római császárok abbeli törekvéseit,

hogy genealogiájukat a régibb trónvesztett uralkodóházakéval összekapcsolják. Úgy véljük, az egész inkább helyén, lenne valamely klasszikus régészettel és történelemmel foglalkozó folyóiratban. Egy heraldikai szakfolyóiratnak csak a közép- és új-korral lehet és szabad foglalkozni. A következő cikk az előnyösen ismert czimertani író *Hauptmann J.* tollából folyt s egy a czimerek eredete s keletkezésének megvilágításánál elsőrendű kútfő ismertetését tartalmazza; czíme: *Die Illustrationen zu Peter von Ebulo's Carmen in honorem Augusti.* Ez a régóta ismeretes hősköltemény, melynek tárgya a VII. Henrik császár és Sicíliai Tankréd közti háboru teszi, tartalmilag semmi érdekeseget sem nyújt a heraldikusnak. Annál nagyobb becs van azonban a berni városi könyvtárban őrzött kéziratának, illetve az ebben foglalt rajzoknak. Ez a kézirat a 12. század utolsó éveiben készült s így ép a középkori czimeresség keletkezése idején. A képek nagy része csatajeleneteket ábrázol, páncélos, czimeres pajzsú és zászlóú vitézekkel. *Hauptmann* vizsgálódásainak eredménye abban foglalható össze, hogy a kódex illusztrációi, teljesen megfelelően a czimerek keletkezési idejének, azt bizonyítják, miszerint ebben az időben voltak ugyan már czimerek, de használatuk még nagyon kis körre szorított. Valódi czimerábrát mindössze öt félélt látunk a képeken; czimeres pajzs, ló-takarója és koronája van a császárnak, s néhány előkelő egyéniségnek. A nagy többség pajzsai és sisakjai pedig tarkára vannak mázolva s czimerjelvénynek nyoma sincs rajtuk.

Hauptmann érdekes munkájára *Wertner Mór* terjedelmes és tartalmas cikke következik: *Die Herren von Gara und die Ellerbach von Monyorókerék (Eberau).* A Garák a Dorozsma nemzetségéből veszik eredetüket, melynek hasonló nevű ősi birtoka Csongrád vármegyében feküdt. A Dorozsma nemzetségebéli János és ennek fia István 1209-ben hű szolgálataikért megkapják a Valkómezei Garát, IV. Béla királytól. Innen kezdve a család Garainak nevezi magát. Istvántól három ágon származik le a nagy hatalomra jutott nemzetség. Az elsőnek őse Pál, macsói bán és tárnokmester, családja fiágon Garai Lőrinczben, a felső-vidék kapitányában halt ki 1570-ben. Birtokait és levéltárát, Lőrincz leánya Borbála révén, a Zayak örökölték. A második ágnek alapítója András; az ő ivadékai emelkednek a legmagasabbra. Van köztük három nádor (a két Miklós és László), s rokonságba jutnak a királyi családdal is. Utolsó férfitagja a háznak Jób, meghalt 1484-ben. A harmadik testvér Botos Garai János alapítja a harmadik ágazatot. Utódai többnyire Botosnak nevezik magukat. Úgy látszik, még a XV. században kihaltak. Még van számos leszármazója a Dorozsma nemzetségének, de nem igen lehet fellelni köztük és a Garaiak közti kapcsolatot.

Kár, hogy *Wertner* nem foglalkozott a család, illetve a Dorozsma genus czimerével. Mindössze Garai (I.) Miklós nádor pecsétét közli egy 1377-iki lenyomatról, minden magyarázat nélkül.

Az Ellerbachok eredete a Svábföldön van; itt fekszik ősi birtokuk, a kis Ellerbach falucska. A bir-

tok csekély, a család népes s az ifjabb fiuk, a kor szokása szerint, kalandozásra mennek, hirt s a mi fő, vagyont szerezni idegen országokban. Egy ilyen szegény, de vitéz kalandor fia az apjához hasonló Burkárd (másként Pupilin vagy Kondrád) is, a ki 1350 táján a bőkezűségéről európaszerte híres Lajos magyar király szolgálatába áll. Részt vesz mind a két lithván hadjáratban, majd az olasz háboruban, míg csak hősiességében le nem teríti egy lándzsadöfés Zára falai alatt. Nagy-Lajos nem volt hálátlan; atyjuk hősségéért, dicső haláláért megfizet Burkárd fiának; nekik adta Monyorókerekét Vasvármegyében. A magyar Ellerbachok innen kezdve folyton gyarapítják birtokaikat és hatalmukat, de már a következő században kihalt a család, Jánosban (1499.). Óriási vagonuk Bakócz Tamásra szállott.

Az érdekes értekezéshez Széchy Miklós 1382-iki s Ellerbach János 1499-iki pecsétjének ábrája van mellékelve.

A kötetnek körülbelül a negyedét foglalja el három genealogikus vázlat *br. Blittersdorff Pülpöptől.* Az elsőben az értekező saját családja történetét rajzolja, a 11-ik századtól kezdve. A rajnamenti nemzetség története nem igen fogja érdekelni a magyar genealogusokat, azért is csak azt említjük meg a cikkről, hogy a benne foglalt XV. század előtti genealogiai adatok olyan ingatag alapokon nyugszanak, aminőkkel nálunk aligha merne valaki előhozakodni. A másik dolgozat báró Blittersdorff János Werner, egy 17. századi nem nagy szerepet játszott német diplomata életével, a harmadik pedig a kihalt bajorországi Visbach bárók eredetével foglalkozik. Nagyon jellemző a német genealogiák megbízhatóságára, hogy a Visbachok 1160-tól való származása egy 1726-iki oklevélre van alapítva.

Magyar szempontból semmi érdekeseget sem nyújt *Divis-Cistecky János* lovag s *Genealogische Studien aus Pardubic* című rövid cikke, sem a *gróf Kirbach Ernő: Beiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens.* Csak különös szamba mehet az utolsó cikk. Ebben *Sommerfeld Gusztáv* közöl genealogikus feljegyzéseket egy a mult században élt porosz tábornok, Wiersbitzki György Lajos által írt «családi krónikából». A tábornok ur családja eredetét *csak a X. századig* viszi s a mi még érdekesebb, összekötésbe hozza a *Korvinoknak* (így nevezi a Hunyadiakat) még a 12 (!) században Magyarországból kivándorolt egy ágával. A közlőnek, természetesen, egy szó megjegyezni valója sincs a dologhoz. Érthetetlen, hogy tartják érdemesnek bécsi kollégáink az efélt tudományos folyóiratban lenyomatni.

Varjú Elemér.

Értesítés.

A *Nagy Iván* «Magyarország családai» című művében közölt czimerrajzok fametszetű duczai alulírt cégégnél (Budapest, Haas-palota) darabonként négy frtjával megrendelhetők. *Ráth Mór könyvkereskedése.*

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA